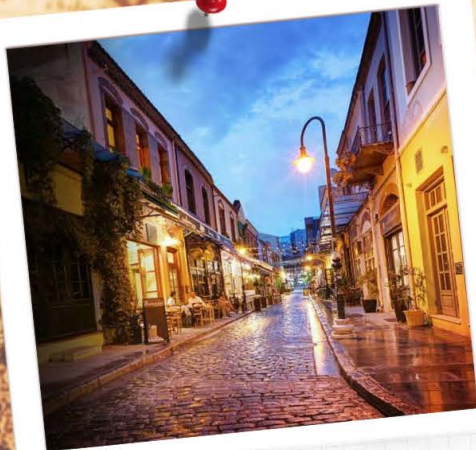

Науккові перспективи
Видавнича група

З Новим Роком!

СУЧАСНІ АСПЕКТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ НАУКИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

у рамках роботи Видавничої групи

"Науккові перспективи"

Матеріали XL Міжнародної науково-
практичної конференції (07 січня 2024 року,
м. Салоніки (Греція) дистанційно)

Міжнародний економічний інститут (Есеніце, Чехія)
Central European Education Institute (Братислава, Словаччина)
Національний інститут економічних досліджень (Батумі, Грузія)
Казахський національний університету імені аль-Фарабі (Казахстан)
Інститут філософії та соціології Національної Академії Наук Азербайджану
(Баку, Азербайджан)
Батумський навчальний університет навігації (Батумі, Грузія)
Регіональна Академія Менеджменту (Казахстан)
Громадська наукова організація «Всеукраїнська Асамблея докторів наук з
державного управління» (Київ, Україна)
Громадська організація «Асоціація науковців України» (Київ, Україна)
Університет Новітніх Технологій (Київ, Україна)
Міждержавна гільдія інженерів консультантів (Київ, Україна)
Інститут освіти Азербайджанської республіки (Баку, Азербайджан)
у рамках Видавничої групи «Наукові перспективи»

СУЧАСНІ АСПЕКТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ НАУКИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Матеріали XL-ої Міжнародної науково-практичної конференції

07 січня 2024 року, м. Салоніки, Греція (дистанційно)

2024 р.

International Economic Institute s.r.o. (Jesenice, Czech Republic)
Central European Education Institute (Bratislava, Slovakia)
National Institute for Economic Research (Batumi, Georgia)
Al-Farabi Kazakh National University (Kazakhstan)
Institute of Philosophy and Sociology of Azerbaijan National Academy of Sciences
(Baku, Azerbaijan)
Batumi Navigation Teaching University (Batumi, Georgia)
Regional Academy of Management (Kazakhstan)
Public Scientific Organization "Ukrainian Assembly of Doctors of Sciences in
Public Administration" (Kyiv, Ukraine)
Public Organization Organization "Association of Scientists of Ukraine" (Kyiv, Ukraine)
University of New Technologies (Kyiv, Ukraine)
Interstate Consultants Engineers Guild (Kyiv, Ukraine)
Institute of Education of the Republic of Azerbaijan (Baku, Azerbaijan)
within the Publishing Group "Scientific Perspectives"

MODERN ASPECTS OF MODERNIZATION OF SCIENCE: STATUS, PROBLEMS, DEVELOPMENT TRENDS

Materials of the 40th International Scientific and Practical Conference

January 7, 2024, Thessaloniki (Greece)

2024

Схвалено до друку Президією Громадської наукової організації «Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління» (Рішення № 1/1-24, від 02.01.2024)

*Матеріали конференцій індексуються у міжнародній
пошуковій системі Google Scholar*

Організаційний комітет конференції:

І.В. Жукова – кандидат наук з державного управління, доцент; Є.О. Романенко – доктор наук з державного управління, професор, Заслужений юрист України; О.М. Непомнящий – доктор наук з державного управління, професор, Заслужений будівельник України; О.І. Дачій – доктор економічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України; О.М. Макаренко – доктор медичних наук, професор; Маркета Павлова – директор Міжнародного економічного інституту (Чехія); Юрій Кійков – доктор інформатики, доктор технічних наук у галузі розвитку освіти (Чехія); Володимир Бачишин – доцент кафедри економіки (Словаччина); Гумеір Гусейн Ахмедов – доктор педагогічних наук, професор (Азербайджан); Петер Ошват – доцент юридичного факультету (Словаччина); Л.С. Ахметова – доктор історичних наук, професор політології, професор кафедри ЮНЕСКО (Казахстан); Бадрі Гечбаїя – доктор економічних наук, професор, Асоційований професор Батумського державного університету ім. Шота Руставелі (Грузія).

Секретар: *А.С. Ковальчук – здобувач ступеня доктора філософії (PhD).*

Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: матеріали XL-ої Міжнародної науково-практичної конференції / за ред. І.В. Жукової, Є.О. Романенка. м. Салоніки (Греція): ГО «ВАДНД», 07 січня 2024 р. 431 с.

У матеріалах XL-ої Міжнародної науково-практичної конференції висвітлені оригінальні дослідницькі та оглядові розвідки з теоретичних та прикладних аспектів державного управління, права, економіки, історії, педагогіки, психології, техніки та інших галузей науки для їх інтеграції у європейський, світовий науковий простір.

Матеріали будуть корисними та цікавими науковцям, викладачам, педагогам-практикам, представникам органів державної влади та місцевого самоврядування, здобувачам вищої освіти, громадсько-політичним діячам, а, також, усім, хто цікавиться міжнародним досвідом реалізації інноваційних освітніх процесів.

Матеріали подані в авторській редакції. Відповідальність за зміст та орфографію матеріалів несуть автори.

© автори, 2024

© Видавнича група «Наукові перспективи», 2024

© Громадська наукова організація «Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління», 2024

© Громадська організація «Асоціація науковців України», 2024

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА

Романенко Є.О., Непомнящий О.М. <i>Розмінування Чорного моря.....</i>	<i>16</i>

СЕКЦІЯ 2. ПРАВО

Gruzd M., Pashchenko Ye. <i>Historical-constitutional basis of formation of the foundations of public administration of government bodies.....</i>	<i>23</i>

Боровик М.О., Джус А.Р. <i>Деякі особливості тактики самозахисту та особистої безпеки поліцейського при затриманні не озброєного правопорушника.....</i>	<i>32</i>

Бугера С.І. <i>Необхідність удосконалення протидії корупції та організований злочинності.....</i>	<i>37</i>

Василевська Н.С. <i>Забезпечення населення лікарськими засобами під час воєного стану.....</i>	<i>43</i>

Вербовий А.О., Кондрашкін В.В. <i>Роль та значення судової практики для розвитку господарського судочинства.....</i>	<i>48</i>

Кравченко І.М. <i>До питання нематеріальних благ як об'єктів особистих немайнових прав та інтересів працівника.....</i>	<i>54</i>

Ткаченко І.М.

Співпраця українців з окупантами: кого потрібно притягти до відповідальності?.....65

СЕКЦІЯ 3.

ПЕДАГОГІКА, ОСВІТА, ФІЛОСОФІЯ ТА ФІЛОЛОГІЯ

Dankanich D.S.

The new testament perspective on consumption.....69

Haieva P.O.

The effectiveness of the communicative approach in learning english in an academic environment.....73

Ilaha Rasulova

Pedagogical basis for the development of reading skills in primary school students.....76

Sameliuk A., Shashko O., Shtanko V.

The creative potential of ai: investigating the nature and limits of machine-driven creativity.....81

Білик О.О., Пуга О.О., Подоляк З.Р.

Специфіка передачі комічного ефекту при аудіовізуальному перекладі.....85

Бойченко В.В.

Сутність, принципи, форми та напрямки реалізації неперервної освіти педагогічного працівника.....90

Бондаренко А.О., Таран Л.Р., Дригач Т.Г.

Використання штучного інтелекту для створення уроків математики у початковій школі.....99

Вакулович Л.Л.

Особливості функціонування футбольної лексики та термінології в українській мові.....106

Гмиря І.О., Лобенко Д.М.

Наука та релігія: протистояння та взаємодія за М. Планком та В. Гейзенбергом.....111

Гуменюк К.Р., Однокінний В.Ю.

Пейзажна лірика у збірках Василя Денисюка «Amantes – Amentes» та «Alea iacta est».....117

Дудар Н. І.

Міфологічні персонажі у драмі-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня».....125

Зарудняк М.С.

Образи русалок у творчості Олександера Де (Барчука) та Лесі Українки: порівняльний аспект.....131

Зініч О.Є., Перепичай О.І., Штанько В.І.

Аналіз робіт Едмунда Гусерля по темі криза європейського людства і філософія.....137

Капустіна О.І.

Професійна підготовка магістрів-олігофренопедагогів до роботи з дітьми з порушеннями інтелектуального розвитку.....142

Кобилянська К.А.

Застосування цифрових технологій педагогічними працівниками для підготовки кваліфікованих робітників в умовах воєнного стану.....146

Колпачова Д.Ю., Дригач Т.Г.

Типи уроків математики та їх структура в початковій школі....151

Корчан С.Е., Андрющенко О.О.

Особливості організації дистанційного навчання для здобувачів початкової освіти: принципи, інструменти, методичні рекомендації.....158

Ласна С.С.

Академічна доброчесність та критичне мислення в українському університеті (рецепція драми А. Наумова «Кафедра для достойника»).....163

Максименко О.О.

Мовознавчий клуб «Говорімо українською»: приклад заняття краєзнавчого спрямування.....169

Мовчан А.В.

Сучасні аспекти адаптації здобувачів освіти до дитячого закладу.....175

Норенко І.Ю.

Просвітницька діяльність викладача психології щодо впливів інформаційного простору на особистість.....185

Рожков В.О.

Сучасні підходи до інтерпретації корпоративної культури майбутнього фахівця.....189

Сивик О.А.

Соціальні протиріччя у н'єсі Г. Гауптмана «Ткачі».....195

Скидан С. О.

Проектна діяльність здобувачів вищої юридичної освіти у вивченні іноземних мов.....199

Чакал І.С.

Особливості функціонування хрононімів у романі Ахілла Татія....204

Шпак Л.Р., Пасічник Н.І., Закордонєць Н.І., Обіход І.В.

Особливості перекладу поетично трансформованої концептуальної концептуальної метафори у творчості Емілі Дікінсон.....211

Штанько В.І., Іванов І.О.

Використання синергетичного підходу в економіці.....217

СЕКЦІЯ 4. ПСИХОЛОГІЯ

Галацан Г.Ю.

Психофізіологічна адаптація підлітків.....222

Коркос Я. О.

Змістова конкретизація поняття «критичне мислення».....227

Мулявка А. І.

*Long-covid та рекомендації відновлення психоемоційного
стану після перенесення хвороби.....232*

Федченко Р.В

Психологія воєнного часу.....236

Яковлева С.Д.

Роль спілкування в психічному розвитку особистості.....240

СЕКЦІЯ 5. МАРКЕТИНГ

Малкович Д.Д., Шевченко В.М.

*Аналіз маркетингового середовища як ключовий етап
стратегічного планування діяльності АТ «Укрпошта».....244*

СЕКЦІЯ 6. МЕДИЦИНА

Гайдаш І.С., Гайдаш І.А.

Гігієнічний стан питної води в деяких столицях країн світу.....249

Голянич Т.І., Улинець Д.М., Чайковська Т.В.

*Гігієнічні аспекти ендемічного карієсу: поширеність та
інтенсивність серед дітей та підлітків.....253*

СЕКЦІЯ 7. МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

Vytopova T.I.

*Cryptocurrencies: a catalyst for the evolution of the world
monetary system.....260*

Зарудняк М.С.

*Образи русалок у творчості олександера де (барчука) та Лесі
Українки: порівняльний аспект.....264*

СЕКЦІЯ 8. ЕКОНОМІКА Й УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Дмитришин В.С.

*Управління інноваційною діяльністю в умовах функціонування
єдиної медичної інформаційної системи.....270*

Загорська Д.А., Лутченко В.Г., Середенко А.О.

*Економічні виклики вимушеної релокації аграрних підприємств
в умовах війни.....278*

Косович Б. І.

*Зміцнення конкурентоспроможності підприємств у
післявоєнний період.....283*

Таран А.А.

*Штучний інтелект як ключовий інструмент для оптимізації
бізнес-процесів.....288*

СЕКЦІЯ 9. ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

Коковіхіна О.О., Бойко С.В.

*Аналіз розвитку міжнародного ринку криптовалют та
прогнозування зростання активних адрес володіння bitcoin.....292*

СЕКЦІЯ 10. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ І АУДИТ

Лещенко Д.К.

*Внутрішній аудит підприємства.....*298

СЕКЦІЯ 11. ТЕХНІЧНІ НАУКИ

Крадожон С.О., Авдюхін О.А.

*Електрогідродинамічне сушіння та електричне поле високої напруги в контексті продуктів збагачення.....*304

Ярещенко О.В., Угрімов С.В.

*Розробка уточнених математичних моделей для дослідження процесів деформування багатошарових структур з ізотропних та анізотропних матеріалів при розподілених та локалізованих навантаженнях.....*309

СЕКЦІЯ 12. МЕНЕДЖМЕНТ

Гой Н.В.

*Науково-практичні рекомендації щодо розвитку бренд-менеджменту в сучасних умовах.....*314

Слободянюк О.В.

*Системні підходи до управління ризиками в проектному менеджменті.....*318

Улько Є.М., Нестеренко Ю.Є.

*Теоретико-методологічні засади удосконалення механізму сталого управління земельними ресурсами.....*323

СЕКЦІЯ 13. КОМП'ЮТЕРНІ НАУКИ

Молодецький Б.В.

*Використання журналу подій windows при розробленні програмного забезпечення.....*334

СЕКЦІЯ 14. ОПОДАТКУВАННЯ ТА БЮДЖЕТНА СИСТЕМА

Ватаманюк-Зелінська У.З., Штундер І.М.

*Бюджетна безпека України в умовах воєнного стану.....*337

СЕКЦІЯ 15. ГЕОГРАФІЯ

Павловська Т.С., Гусєв Д.О.

*Внутрішньорічний розподіл водного стоку р. Вижівка у 2020 р.
(гідропост Стара Вижівка).....*346

Павловська Т.С., Щесюк Є.Р.

*Багаторічні коливання водності р. Прип'ять (гідропостріччя)....*352

СЕКЦІЯ 16. КІБЕРБЕЗПЕКА

Зінченко М.О., Яковчук О.В., Лазута Р.Р., Плугова О.Б.

*Підходи провідних країн світу та країн-членів НАТО до
ведення кібервійн та кібероперацій.....*359

**Кокошинський В.В., Зінченко М.О., Яковчук О.В., Лазута Р.Р.,
Краснобокий А.В**

*Досвід міністерства оборони США щодо забезпечення безпеки
вітчизняного кіберпростору.....*373

Черняк Т.Г., Ладуба М.Д.

*Баланс між безпекою та приватністю в кіберпросторі:
етичні виклики та пошук оптимальних рішень.....*378

СЕКЦІЯ 17. КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

Шевцова І.М.

*Особливості інтерпретації побутової танцювальної лексики
у професійному хореографічному мистецтві Закарпаття.....*384

СЕКЦІЯ 18. ПРИКЛАДНА ФІЗИКА ТА НАНОМАТЕРІАЛИ

Арнаутов А.

*Про місце і роль білого кольору у формуванні спектру видимого світла (повідомлення сьоме про новий спектр видимого світла).....*391

СЕКЦІЯ 19. РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Марченко Т.А.

*Жінки-підприємниці початку XX століття на Сумщині.....*397

СЕКЦІЯ 20. ТУРИЗМ

Худавердієва В.А., Ликов В.І.

*Інтеграція дистанційного навчання як механізму підвищення якості освіти у системі підготовки фахівців в галузі туризму....*403

СЕКЦІЯ 21. ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ, САМОВРЯДУВАННЯ І ДЕРЖАВНА СЛУЖБА

Gruzd M., Pashchenko Ye.

*Characteristics and principles of public administration in the context of constitutional reform.....*409

Жуков В.В.

*Підвищення ефективності прийняття управлінських рішень в органах публічної влади.....*415

Ляхович Т.В., Озьмінська І.Д.

*Особливості формування психологічного клімату в органах державної влади.....*420

*Матеріали XL-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 січня 2024 року, м. Салоніки (Греція), дистанційно)*

Марченко Р.В.

Формування прецеденту взаємодії формату «органи державної влади – засоби масової інформації» в Україні у контексті європейського виміру як передумови до подальших інституціональних перетворень.....425

Дорогі колеги, друзі!

Вітаю із виходом матеріалів XL-ої Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку» (07 січня 2024 р., м. Салоніки (Греція)).

Із приємністю беру участь у міжнародних конференціях і уважно стежу за публікацією збірників тез доповідей, тому, що знаю, що у них — обговорення найбільш нагальних проблем сучасного публічного адміністрування та державної служби, багато піднятих теоретичних, практичних питань у сферах національної безпеки і оборони.

Так тримати і ще впевненіше йти до сотого і тисячного науково-комунікативного заходу у 2024 році, а ще зичу вам простого людського щастя та надії на мирне світле майбутнє.

Міцного здоров'я, щастя, матеріального благополуччя та мирного неба над усією Україною!

З повагою,

**Полковник Генерального штабу ЗСУ,
доктор наук з державного управління,
професор, Заслужений юрист України**

Є.О. Романенко

Дорогі колеги!

У рамках роботи Видавничої групи “Наукові перспективи”, вийшли матеріали XL-ої Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку», що відбудеться дистанційно 07 січня 2024 р., у м. Салоніки (Греція).

Висловлюю щиро подяку організаторам міжнародного заходу, усім учасникам за можливість змістовно розібратися із розвитком сучасних знань та технологій.

Переконана, що і наші майбутні напрацювання стануть важливим науковим підґрунтям для перемоги і розбудови України у 2024 році.

Щасливого Нового року!

І нехай же 2024 рік подарує найголовніше – Перемогу !

З повагою,

**директор Видавничої групи «Наукові перспективи»,
кандидат наук з державного управління, доцент,
Лауреат премії Президента України для молодих вчених,
Лауреат премії Верховної Ради України
молодим ученим**

І.В. Жукова

СЕКЦІЯ 1.

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА

Романенко Є.О.

доктор наук з державного управління, професор,
Заслужений юрист України,
полковник,
*Генеральний штаб ЗСУ,
м. Київ, Україна*

Непомнящий О.М.

доктор наук з державного управління, професор,
Заслужений будівельник України,
професор кафедри архітектури і просторового планування
*Національний авіаційний університет,
м. Київ, Україна*

РОЗМІНУВАННЯ ЧОРНОГО МОРЯ

В Україні йде війна, в якій українська нація веде небачену у 21-му сторіччі битву за своє існування. Російське вторгнення в Україну 2022 року - відкритий воєнний напад Росії на Україну, розпочатий 24 лютого 2022 року. Частина російсько-української війни, розв'язаної Росією 2014 року, участь у якій РФ намагалася заперечувати. Росія заперечує, що веде проти України загарбницьку війну на її території та називає це «спеціальною операцією». Москва, попри численні докази, також заперечує свої атаки на цивільних в Україні.[1]

За час повномасштабної війни Україна випередила Афганістан та Сирію і стала найбільш замінованою країною у світі. Потенційно небезпечною вважається майже третина території нашої держави, що становить близько 174 тис. кв. км., всяяна мільйонами нерозірваних мін і касетних бомб, а також мінами-пастками та осколками снарядів. Величезні мінні поля не лише гальмують контрнаступ ЗСУ, а й становлять загрозу життю 6 мільйонам мирних жителів, роблять непридатними частину сільськогосподарських угідь країни, а це своєю чергою впливає як на економічну ситуацію всередині країни, так і на світове постачання продовольства. Згідно з оцінкою GLOBSEC (аналітичний центр у Словаччині), Україні знадобиться 757 років, щоб усунути цю загрозу, використовуючи звичайні методи та наявні ресурси. За даними Мінекономіки України станом на 1 листопада щонайменше 264 мирних жителі загинули від мін, а понад 830 були покалічені або поранені. У статистику не враховано території, які перебувають під окупацією Росії, і де тривають важкі бої. [2]

Варто розуміти, що забруднені мінами не тільки території суходолу, але й акваторія Чорного моря. Чорне море – одне із найзамінованіших у світі. Ще до початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну мінна небезпека була висока. Вона обумовлена бойовими діями, які відбувалися під час Першої та Другої світової війни, а потім діяльністю радянського флоту.

Кількість так званих історичних морських мін у Чорному морі оцінювалась в 30-40 тисяч. Подібна ситуація й в Балтійському морі. Проте там є активне воєнно-морське угруповання Латвії, Литви та Естонії "BALTOPS", до якого залучаються інші країни НАТО. Вони щорічно шукають

морські міни в Балтійському морі. Однак там шукати та знешкоджувати міни легше, адже Балтійське море мілкіше за Чорне.

На жаль, до початку війни Україна не проводила таких обстежень, оскільки не мала потрібної техніки. Виявлені об'єкти знешкоджували методом підриву та застосуванням водолазів. З початком війни Росії проти України ситуація з мінами стала ще більш небезпечною.

Росіяни навмисно ставлять морські міни. За півтора року було виявлено близько 80 різних морських мін в акваторії західного узбережжя Чорного моря. До того ж не просто ставлять, а викидають дрейфуючі, які модифіковані з малих морських якірних мін. У ній може бути 20-30 кілограмів вибухівки. Це не критично, наприклад, для великого суховантажу, але однаково корабель зазнає пошкодження. Для меншого судна цей вибух може бути фатальним.

16 листопада плавуча морська міна пошкодила зерновоз Georgia S поблизу українського порту. Згідно з даними компанії MarineTraffic, яка займається відстеженням суден і морською аналітикою, судно під прапором Ліберії з пшеницею на борту прямувало з українського порту "Південний" до румунського порту Констанца.[3]

Україна не зможе ввести у акваторію Чорного моря свої військові кораблі, які потрібні для розмінування. Причина в тому, що їх не пропустить одна із країн НАТО, яка теж має доступ до цього моря, а саме – Туреччина. Основна проблема у тому, що Україна та Росія – країни у стані війни, а Туреччина не може пропускати військові кораблі держав які ведуть війну через конвенцію Монтре.

Конвенція Монтре 1936 - конвенція, що відновила суверенітет Туреччини над протоками з Чорного в Середземне

море, прийнята на Конференції про режим Чорноморських проток, що проходила 22 червня - 21 липня 1936 в місті Монтре (Швейцарія). При цьому Туреччина зобов'язалася дотримуватися принципів міжнародного морського права.

Конвенція зберігає за торговими суднами всіх країн свободу проходу через протоку як в мирний, так і у воєнний час. Проте режим проходу військових кораблів різний відносно чорноморських і нечорноморських держав.

У разі участі Туреччини у війні, а також якщо вона вважатиме, що їй безпосередньо загрожує війна, тоді держава має право дозволяти або забороняти прохід через протоки будь-яких військових кораблів. Під час війни, в якій вона не бере участь, протоки повинні бути закриті для проходу військових суден будь-якої держави, що воює. Туреччина не пропускає військові кораблі і України, і Росії. Це також допомагає нам, адже так агресор не може перекинути ракетносії з Середземного моря.[4]

Країни-союзники по Північно-атлантичному альянсу (НАТО) – Туреччина, Румунія і Болгарія – погодилися підписати тристоронню угоду про розмінування Чорного моря. Всі три країни погодилися протидіяти мінним загрозам в Чорному морі, які виникли через війну Росії проти України. Військові цих держав погодилися проводити й заходи із розчищення водойми від вибухонебезпечних предметів.

Підписання документа має відбутися вже 11 січня 2024 року. Відомо, що саме турецька влада стала керівником такої тристоронньої ініціативи.[5]

Велика Британія та Норвегія планують створення морської коаліції для гарантування безпеки суднам України в Чорному морі. Коаліцію із двох країн очолить Лондон. В межах цієї ініціативи партнери передадуть нашій країні два мінні тральники Sandown британського флоту.

Зазначимо, призначенням британських тральників Sandown є пошук та знищення морських мін за допомогою дистанційно керованих пошукових апаратів. Ще влітку минулого року українські військові проходили навчання в Шотландії, де опановували експлуатацію тральників Sandown.

Крім них Україна отримає від коаліції партнерів 20 транспортних засобів-амфібій Viking та 23 рейдові судна.[6]

Більшість мін перебуває на морському дні. Для того, щоб виявити вибухонебезпечні предмети застосовують спеціальні дрони для обстеження морського дна й товщі води. До початку повномасштабного вторгнення Україна взагалі не мала таких дронів.

Дуже добре, що така техніка надходить в Україну. Вона ефективно дозволяє виявляти міни на морському дні. Проте основне призначення цього апарата – гідрографічні дослідження з метою уточнення глибини та рельєфу морського дна.

Впродовж останніх 10 років в світі активно розвивається виробництво безпілотних катерів, які самостійно шукають морські міни на морському дні та в товщі води, а потім ідентифікують та знищують їх. Такі дрони набагато дешевші, ніж класичний протимінний корабель, та без обмежень можуть діяти в ближній морській зоні. Україна також буде використовувати дрони для пошуку морських мін та їх ідентифікації. Система мобільна. Її можна перекидати по узбережжю в будь-яку точку, потім уже застосовувати з берегової лінії.

Висновки. Вигнання російського військового флоту з акваторії Чорного моря – безперечно, найбільше досягнення Сил оборони з початку повномасштабного вторгнення

загарбників. Це дозволило відновити продовольчі рейси з постачанням зерна до країн трьох континентів: Азії, Африки та Європи. Чорне море – одне із найзамінованіших у світі. Ще до початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну мінна небезпека була висока. Кількість так званих історичних морських мін у Чорному морі оцінювалась в 30-40 тисяч. Росіяни навмисно ставлять морські міни. За півтора року війни було виявлено близько 80 різних морських мін в акваторії західного узбережжя Чорного моря. Тому країни-союзники по НАТО – Туреччина, Румунія і Болгарія – погодилися підписати тристоронню угоду про розмінування Чорного моря. Всі три країни погодилися протидіяти мінним загрозам в Чорному морі, які виникли через війну Росії проти України. Велика Британія та Норвегія планують створення морської коаліції для гарантування безпеки суднам України в Чорному морі. В межах цієї ініціативи партнери передадуть нашій країні два мінні тральники Sandown британського флоту.

Список використаних джерел:

1. Романенко Є.О. Російська федерація є державою-терористом //Moderní aspekty vědy: XXVII. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2023. - str.10-22.
2. Щоб розмінувати території України потрібно понад 750 років, – Time https://24tv.ua/rozminuvannya-ukrayini-skilki-chasu-potribno-shhob-ochistiti_n2425407
3. Росіяни навмисно ставлять міни: наскільки складно розмінувати Чорне море https://24tv.ua/minna-nebezpeka-chornomu-mori-yak-viyaviti-zneshkoditi-zagrozu_n2436450

4. Туреччина також не пропускає в Чорне море українські військові кораблі, – ВМС https://24tv.ua/turechchina-ne-propustit-chorne-more-viyskovi-korabli-ukrayini_n2453982

5. Три країни-союзники НАТО домовилися про розмінування Чорного моря: коли підпишуть угоду <https://war.obozrevatel.com/ukr/tri-kraini-soyuzniki-nato-domovilisya-pro-rozminuvannya-chornogo-morya-koli-pidpishut-ugodu.htm>

6. Британія та Норвегія створили "морську коаліцію" і передадуть Україні перші кораблі. <https://war.obozrevatel.com/ukr/britaniya-ta-norvegiya-stvorili-morsku-koalitsiyu-i-peredadut-ukraini-pershi-korabli-video.htm>

СЕКЦІЯ 2.

ПРАВО

Gruzd M.

PhD, Associate Professor at the
Department of Public Management,
Public Administration and Economic Policy

Pashchenko Ye.

2nd year master's degree student
specialty «Public administration»,
*Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics
Kharkiv, Ukraine*

HISTORICAL-CONSTITUTIONAL BASIS OF FORMATION OF THE FOUNDATIONS OF PUBLIC ADMINISTRATION OF GOVERNMENT BODIES

The historical analysis of the formation of the institutional foundations of state administration shows the main trends of state formation that are formed in the system of state administration. From the point of view of the importance of periodization of state administration, the historical periods of formation of the mechanism of state administration in Ukraine have become the subject of increased attention of a significant number of domestic researchers, factors of power relations. A special place is occupied by the analysis of separate historical periods of the development of the mechanism of power as components of the state-building process.

At the same time, the strategic goal of political reforms should be to ensure political stability in the country. Systemic-historical-theoretical analysis is an important element of a comprehensive study of the foundations of public administration in the system and at the same time serves as a means of historical-prognostic periodization of the development of relations between public administration and management in Ukraine.

Currently, several periods of development of the mechanism of state administration in Ukraine can be distinguished. Based on the research of O. Sushynskyi, T. Krushelnyska, A. Bashtannyk, F. Terkhanov, O. Hatsuli, etc., we will create our own periodization of the development of the institutional foundations of public administration in the context of constitutional reform.

The method of this research is the analysis of the historical experience of the formation of the institutional foundations of public administration and the identification of the characteristics of the peculiarities of the formation of state management decisions.

The analysis of the historical experience of the formation of the institutional foundations of public administration is based on the modern research methodology of the entire model of public administration, the characteristics of the specifics of the formation of national administrative mechanisms. As modern researchers V. Bakumenko and E. Borodin emphasize, in a conceptual sense it is worth characterizing a general scientific conceptual approach to institutional factors.

The Western European scientific school represents four phases of the development of the institutional concept of state administration:

- the first (XVII - the first half of the XVIII century);
- the second (the middle of the XVIII - the beginning of the XIX century);

the third (the middle of the XIX - the beginning of the XX century);

the fourth (from 20th century).

At the first stage, the opinion is expressed about the need for the existence of the institutional content of state administration. Its theoretical basis was the theory of natural rights formulated by T. Hobbes, which substantiated the need for leadership [1-3].

The starting point of the work developed by them and J. Locke's theory is the idea of the common good, which consists in the protection of the natural rights of people and citizens by the state [2]. They see the institutions of representative power as a prerequisite for this protection. Liberals believed that public administration has two main mechanisms to ensure its effectiveness: limited (temporary) citizenship and mandatory mandate, which puts representatives in direct dependence on voters.

The third stage in the development of the theory of representation is connected primarily with the names of Mill and Tocqueville. A. Tocqueville concludes that the behavior of the masses cannot be rational and therefore it is unacceptable to preserve the imperative mandate of the deputy. He does not see a threat to freedom in the fact that the people lose control over their representatives due to the mandatory parliamentary mandate [2].

Therefore, the decentralization of power and its distribution among various political, professional, economic, social, cultural and religious organizations is a guarantee of maintaining a close connection between society and the state.

Independent Ukraine had no problems with the representative nature of public administration, having inherited an institutionally stable system of public administration from the Soviet Union.

However, the problem of forming a new institutional mechanism arose as early as 1990, when the adopted new, democratic declaration on the state sovereignty of Ukraine did not institutionally correspond to the conservative Soviet mechanism.

A. Bashtannyk systematized directions of research into mechanisms for regulating state activity from the standpoint of determining the role and place of such mechanisms in the process of transformation of national management systems.

We consider this an appropriate legal activity in the context of professor N.Lipovska's methodology, which considers institutionalization as the main structural concept of state administration, as well as the definition of state power proposed by N.Nyzhnyk as the real ability of a social subject to carry out state activities, to exercise one's will in public policy. Norms that emphasize the integrative role of state power in society and the role of state structures in the process of civil society formation [3] supplement such formalized structures with an analysis of the institutional factor and are based on the modern model of institutionalism to determine the 7 main periods of the formation of the state administration model.

1st stage – 1978-1990-1991 (august) – the Soviet constitutional model of public administration, which changed during the birth and formation of the system of state authorities in the Ukrainian SSR as a subject of the Union Treaty of 1922. This construction of the model is based on the provisions Declarations on state sovereignty of the Ukrainian SSR.

Actually, it is worth talking about the first constitutional stage of the formation of institutional factors of state administration, since on December 1, 1991, a rational system of state administration was functioning, in which institutions were formed on the basis of the paradigm of statism, but the interaction

of the elements of the state administrative system was more democratic [3, 4].

Within the framework of the Constitution of 1978 (with amendments), an institutional model of state administration of a combined type with numerous duplication of functions, a new institutional context of state administration and new approaches to regional administration gradually emerged.

Administrative development of the electric power system of Ukraine: development of new regulatory and legal acts; formation of the legal field of activity of subjects of the political process, entrepreneurial activity; building international relations of Ukraine with other states. Gradually, the state administrative system undergoes significant changes, specially created state bodies are created and liquidated (State Duma, 1992); The Cabinet of Ministers of Ukraine receives additional powers, including issuing decrees as normative legal acts at the level of legislative acts.

During this period, the Law of Ukraine «On Public Service» was also adopted, which symbolized the operational content of state administration and contained the content of all institutional elements of state administration. According to the Law of Ukraine «On Local Councils of People's Deputies and Local Self-Government» (December 1990), public power in Ukraine was formed according to the principle of a vertically formed system of councils, and management was carried out according to the principle of administrative-territorial organization.

The Verkhovna Rada of Ukraine acted as the highest body of state power. The Laws of Ukraine «On the Plenipotentiary of the President of Ukraine» and «On Local Councils of People's Deputies and Local and Regional Self-Government» with amendments and additions did not enter into force. not only the essence of the modern institutional model of public power, but also

essentially created a new power mechanism. The stage ended with a constitutional crisis in the «President of Ukraine - Verkhovna Rada of Ukraine» system.

The 2nd stage – 1995-1999 – the stage of quasi-constitutional stabilization, institutional transition in the state administration system. With the adoption of the Constitutional Treaty of 1995 «On the basic principles of the organization and functioning of state power and local self-government in Ukraine for the period before the adoption of the new Constitution of Ukraine» and the Constitution of Ukraine of 1996, it became part of the Constitutional Treaty adopted in 1995.

The Constitution of Ukraine completed the process of forming a national model of public administration, which underwent transformation within the framework of «Parliamentary-Parliamentary Republic – Presidential Republic – Presidential –Parliamentary Republic». Enshrining the principles of the modern institutional model of public administration in the text of the Constitution of Ukraine ensured the stabilization of administrative mechanisms, streamlining of public administration procedures and introduced the principle of decentralization of state power at the level of constitutional provisions. A feature of decentralization is a deterministic system of intrastate relations, which provides for the existence of a sufficient number of intrastate agreements according to the «center-region» scheme and establishes mutual rights and obligations.

The 1996 Constitution of Ukraine defined the legal status of local self-government conceptually and in a new way, which became the basis for introducing the category «competence of local self-government», which does not reject the term «competence of local self-government» of local self-government bodies, which is somewhat narrower and refers to the powers of not all local self-

government, but only its bodies. This provision formed the basis of the Law «On Local Self-Government in Ukraine». It is important to analyze the competence of local self-government, and not, as it was until now, its individual bodies.

The actual formation of the institutional model of public administration can be characterized as a stable development that complements the concept of «public power system» and takes place within the framework of the methodological features of the concept of «power» itself and the expansion of the understanding of systemicity in the activities of public authorities through the internal structural unit of authorities based on institutional, organizational, legal and management means, forms and methods, the combination of which is based on a systemic approach that regulates the functioning of the object and subject of management.

We believe that the institutional definition of the state administrative system in the text of the Constitution of Ukraine ensured the preservation of the stability of state power in the process of constitutional reforms.

In fact, the modern transformative model of national development with minor changes ensured compliance with the main principles of statehood - sovereignty and independence.

The first stage – 1999-2004 – is characterized by an active phase of administrative reform, the adoption of a strategy for reforming the civil service system in Ukraine, within which the task of administrative mechanisms in the system of state power was to ensure efficient, stable activity. Political, administrative and managerial positions in the civil service were determined by the President of Ukraine, the institute of state secretaries was introduced.

The second phase – 2004 - 2014 – is the phase of the institutional crisis of the state administration system, the pendulum

development of the constitutional process and the correspondingly changed institutional foundations of the state administration system. In this period, fundamentally new formats of institutional changes emerged, the non-systemic factor of institutional development was formalized on the basis of a new social contract.

The third stage – from 2014 to today – is characterized by the emergence of a modern institutional model of public administration.

The modern approach to the formation of an integral system of public administration is based exclusively on the legal regulation of the activities of authorities, on the constitutional regulation of public administration reform - the Law of Ukraine «On Amendments to the Constitution», «On the Supreme Council of Justice», «On Civil Service (New Edition)», «On the National Police» special legislative acts were adopted – «On the purification of power (lustration)», «On restoring trust in the judiciary».

The periodization of the development of the institutional foundations of public administration proves that the methodology of researching problematic issues of the formation and development of the system of public administration in independent Ukraine should be carried out through the adjustment of the legal foundations of the functioning of public administration. State bodies, formalization of public-administrative structures of democratic governance, development of the constitutional process.

The formation of a stable management system is based on the algorithm of constitutional reforms, according to which the state, as the main reforming institution, anticipates society's expectations and ensures the realization of public needs.

Today, a multi-level system of public administrative institutes has been officially formed in Ukraine. However, even today, public administration remains not entirely effective,

unbalanced, prone to corruption, and disconnected from the needs of society.

Right now, a comprehensive reform of state administration is needed, which must solve the following tasks: the formation of an effective and efficient system of executive authorities, for a truly effective and efficient system, executive authorities must also reform local self-government bodies, determine the limits of the jurisdiction of these authorities, the ratio of their functions; organization of a professional, politically neutral and open civil service; creation of a system of administratively self-sufficient local self-government bodies; orientation of the activities of state administration bodies to the needs and satisfaction of the interests of citizens; ensuring control over public administration by the political authorities and accountability to society.

References:

1.Voronina Yu. E. Theory and practice of public management and administration / Yu. E. Voronin. – Melitopol: LLC «Kolor Print», 2020. – 204 p.

2.Ostapenko, O. G. Constitutional law of Ukraine / O. G. Ostapenko, V. V. Sergienko. – Kharkiv: KhNUE, 2020. – [Electronic resource]. – Access mode: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/25176>

3.Law in public administration / V. V. Bashtannyk, A. M. Novak, F. V. Rahimov – Kyiv: VD «Helvetyka», 2020. – 408 p.

4.Basics of public administration / [Yu. P. Bityak, N. P. Matyukhina, M. S. Kovtun, etc.]. – Kharkiv: Pravo, 2021. – 238 p.

Боровик М.О.

завідувач кафедри тактичної та спеціальної фізичної
підготовки кандидат педагогічних наук,
доцент

*Харківський національний університет внутрішніх справ
м. Харків, Україна*

Джус А.Р.

курсантка навчальної групи Ф-3-104 факультету № 3
*Харківський національний університет внутрішніх справ
м. Харків, Україна*

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ САМОЗАХИСТУ ТА ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПРИ ЗАТРИМАННІ НЕ ОЗБРОЄНОГО ПРАВОПОРУШНИКА

Співробітники поліції в силу покладених на них обов'язків, досить часто зазнають психотравмуючого впливу особливо це спостерігається під час забезпечення публічного порядку при затриманні правопорушників, коли поліцейські можуть стати учасниками конфліктних ситуацій з оточуючими. Пошук шляхів спрямованих на вдосконалення психологічної підготовки поліцейських є вкрай необхідним та актуальним завданням. [1]

Окремо слід розглянути особливості тактики затримання саме озброєного правопорушника та психологічний аспект підготовки до такої діяльності.

Різноманітність усіх можливих ситуацій, які можуть скластися під час затримання не озброєних злочинців у громадському місці, передбачити неможливо. Однак існує

загальний алгоритм дій співробітників поліції. Знання цих особливостей у поєднанні з відповідною практичною підготовкою сприятиме впевненості у своїх силах, грамотності тактичних дій, безпеці життя та здоров'я співробітників поліції та оточуючих людей. [2]

Правові підстави застосування поліцейських заходів примусу визначені законом України «Про Національну поліцію». Здатність ефективно долати фізичну протидію правопорушників, не вдаючись до застосування вогнепальної зброї, є однією з найважливіших професійних навичок працівників правоохоронних органів. Прийоми силового затримання застосовують для припинення протиправних дій та затримання правопорушників у випадках виконання ними опору, або невиконання законних вимог поліцейського.

Фізичний вплив є найефективнішим засобом подолання опору та затримання правопорушника у випадках, коли спеціальні засоби або вогнепальну зброю не має можливості застосовувати. Він застосовується при затриманні неозброєного правопорушника, який вчинив незначне правопорушення, при його втечі чи намаганні вчинити опір. [3]

Особливості застосування заходів фізичного впливу (конкретних прийомів і способів їх застосування) визначаються великою кількістю факторів, серед яких можна виділити:

- рівень небезпеки для життя і здоров'я працівника поліції та інших людей;
- зовнішнє середовище й умови, у яких відбувається подія: місцевість, умови, що перешкоджають застосуванню заходів фізичного впливу, наявність предметів, що можуть сприяти або перешкоджати діям поліцейського;
- рівень фізичної підготовленості працівника поліції та сформованість його навичок застосування прийомів фізичного впливу та інші.

Чіткої послідовності визначення рівня небезпеки не існує, він може бути здійснений шляхом психологічно-суб'єктивного аналізу: місця події; кількості осіб, до яких застосовують заходи фізичного впливу, їх фізичного та психічного стану, віку, наявності алкогольного чи наркотичного сп'яніння, особливостей поведінки (агресивність); наявності транспортних засобів у працівників, правопорушників тощо.

Крім цього, поліцейському треба постійно бути готовим до того, що неозброєний, спочатку, правопорушник, може раптом витягнути вогнепальну чи холодну зброю або скористатися іншими предметами, як зброєю.

Психологічний аспект роботи поліцейського в момент затримання правопорушника визначається напруженими ситуаціями, великим рівнем відповідальності та потенційними ризиками для всіх учасників. Поліцейський в момент затримання може відчувати підвищений рівень стресу через сприйняття ситуації як потенційно небезпечної. Здатність адекватно оцінювати рівень загрози та ефективно реагувати на неї стає важливою для успішного затримання. [4]

Поліцейський повинен зберігати емоційний контроль та управляти власними реакціями в стресових ситуаціях затримання. Допомогти в цьому може спеціальне тактичне дихання (дихальні вправи, які заспокоюють серцебиття та знижують загальний рівень стресу в організмі). Самоконтроль сприяє об'єктивності в оцінці ситуації та уникненню непродуктивних реакцій.

Коли правопорушник при затриманні виявляє фізичний опір, поліцейський повинен вміло та професійно реагувати, уникаючи ескалації конфлікту та застосовуючи необхідні заходи. У випадку затримання з партнером важливо встановлювати ефективну комунікацію та взаємодію. Спільна

робота може допомогти знизити рівень стресу та підвищити безпеку для всіх.

Схоже психологічна модель навантаження проявляється, коли ситуація при затриманні обертається іншою стороною. Затримуючи злочинця, не варто довіряти його спокійній поведінці, оскільки це може бути тактикою, спрямованою на несподіваний перехід до активних дій. Особливу обережність слід виявляти тоді, коли злочинець, який чинить опір, раптово здійснює зміну тактики поведінки і повідомляє про те, що він більше не чинитиме опір і виконуватиме всі команди співробітників поліції. У такому разі не варто втрачати пильність і допускати ослаблення захоплення.

При психологічній підготовці до затримання не можна забувати і про забезпечення особистої безпеки співробітниками поліції. Здійснюючи супровід злочинця, слід вибирати максимально зручні маршрути з відсутністю багатолюдних вулиць, скупчень людей, контролювати навколишню обстановку, виключаючи можливість її ускладнення. [5]

Говорячи про тактичні дії щодо затримання злочинців у громадському місці, неможливо передбачити всі можливі ситуації та варіанти протиправних дій. Тому в кожній ситуації необхідний прояв винахідливості та кмітливості з використанням своїх знань, умінь та швидкого застосування вивчених прийомів та дій в екстремальних ситуаціях.

Виходячи з цього, основними завданнями професійно-психологічної підготовки поліцейських в сучасних умовах служби є вироблення у особового складу психологічної стійкості до будь-яких негативних впливів, стрес-факторів або конфліктів у діяльності та розвиваючи вже сформовані знання, уміння та навички, підготувати поліцейського до професійних дій в різних службових ситуаціях.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко В. В. Формування психологічної готовності працівників патрульної поліції до застосування поліцейських заходів примусу. *Юридична психологія*. 2018. № 1. С. 86–97.

2. Боровик М.О. Окремі питання удосконалення стресостійкості поліцейських, що виконують службово-бойові завдання в зоні проведенні оос засобами фізичної підготовки. *Вісник Запорізького національного університету Педагогічні науки: теорія та практика»* № 2. 2021. – с. 112-120

3. Захист від нападу та силове затримання неозброєного правопорушника [Текст] : навч-метод. посіб. / [В. А. Дідковський В. В. Бондаренко, О. В. Кузенков та ін.]. –Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. –108 с.

4. Литвин В.В. Професійна психологічна підготовка патрульних поліцейських. Психологічні засади забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів: матеріали круглого столу (в авторській редакції), м. Кривий Ріг, 10 лютого 2017 року, 2017. С. 141-144.

Бугера С.І.

головний науковий співробітник,
Міжвідомчий науково-дослідний центр
з проблем боротьби з організованою
злочинністю при РНБО України
м. Київ, Україна

НЕОБХІДНІСТЬ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ ТА ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Відповідно до положень Антикорупційної стратегії на 2021 – 2025 роки [1] одним з основними принципів антикорупційної політики є цифрова трансформація реалізації повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування, прозорість діяльності та відкриття даних як основа для мінімізації корупційних ризиків у їх діяльності. При цьому відсутність об'єктивного висвітлення ситуації із запобігання та протидії корупції в Україні призводить до викривленого сприйняття населенням причин корупції, її рівня, ефективності антикорупційних інституцій. Тому в результаті реалізації Стратегії передбачається, що громадяни будуть володіти повною та об'єктивною інформацією про корупцію в Україні, її причини, стан та динаміку, систему антикорупційних інституцій, розподіл між ними повноважень, а також про ефективність різних державних органів у питаннях запобігання та протидії корупції, про можливість та способи взаємодії громадян з антикорупційними інституціями щодо здійснення повідомлення про корупцію та громадського контролю.

Необхідно зазначити, що симбіоз корупції та організованої злочинності суттєво ускладнює здійснення суб'єктами запобігання відповідних заходів на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях. При цьому ефективність цих заходів суттєво залежить від своєчасного використання переваг цифрової трансформації як практичного інструменту запобігання злочинності.

Метою Стратегії боротьби з організованою злочинністю [2] є побудова ефективної системи боротьби з організованою злочинністю, що складається з підсистем правового, інституційного, наукового, інформаційно-аналітичного, фінансового та матеріально-технічного забезпечення, координації та взаємодії, контролю, а також міжнародного співробітництва. При цьому одним із принципів Стратегії є посилення можливостей щодо збирання оперативних даних та приведення інформаційного забезпечення державних органів, що здійснюють боротьбу з організованою злочинністю, у відповідність із міжнародними стандартами та забезпечення інтеграції вітчизняних інформаційних систем, зокрема з відповідними інформаційними системами країн – членів ЄС.

Відповідно до Плану заходів з реалізації Стратегії боротьби з організованою злочинністю [3] в частині інформаційно-аналітичного забезпечення державних органів, що беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю передбачається розроблення та впровадження єдиної захищеної інформаційної системи суб'єктів боротьби з організованою злочинністю та забезпечення їх прямого безпосереднього доступу до державних інформаційних ресурсів.

При цьому важливим є врахування зарубіжного досвіду з цього питання. Зокрема, у грудні 2021 року в США була

оприлюднена Стратегія протидії корупції [4] яка окреслює загальнодержавний підхід до антикорупційної боротьби та зосереджує зусилля уряду США у боротьбі з корупцією в рамках п'яти ключових положень: 1) модернізація, координація та забезпечення ресурсами зусиль уряду США щодо боротьби з корупцією; 2) боротьба з незаконним фінансуванням; 3) притягнення до відповідальності корупціонерів; 4) збереження та зміцнення багатосторонньої антикорупційної архітектури; 5) поліпшення дипломатичної взаємодії та використання ресурсів іноземної допомоги для досягнення цілей антикорупційної політики. У межах нової антикорупційної стратегії федеральні департаменти та агентства щорічно звітуватимуть президенту США про прогрес у досягненні задекларованих цілей.

Необхідно зазначити, що Генеральна прокуратура України бере участь у таких Експертних комітетах Ради Європи: 1) Комітет експертів з оцінювання заходів у боротьбі з відмивання брудних коштів MONEYVAL (The Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism) – створений у 1997 році з метою забезпечення держав-членів ефективними системами протидії відмиванню брудних коштів і фінансуванню тероризму, а також слідування за дотриманням ними відповідних міжнародних стандартів в цих областях; 2) Європейський комітет з кримінально-правових проблем CDPC (European Committee on Crime Problems) – створений у 1958 році та уповноважений Комітетом Міністрів здійснювати нагляд та координацію Ради Європи в галузі попередження та контролю злочинності; 3) Група держав Ради Європи проти корупції GRECO (Group of States against Corruption) створена в 1999 році Радою Європи для моніторингу дотримання державами антикорупційних стандартів [5].

Отже, рівень злочинності в державах світу залишається у полі зору міжнародної спільноти, особливо зважаючи на набуття нею транснаціонального характеру, визнання міжнародними злочинами діянь, що мають ознаки міжнародної небезпечності. Все це обумовлює об'єднання зусиль держав та утворених ними уповноважених органів, діяльність яких спрямована на протидію злочинності та кримінальне переслідування міжнародних злочинів і злочинів міжнародного характеру, а також формування належної правової регламентації як матеріальних норм міжнародного кримінального права, інших галузей міжнародного публічного права кримінально-правового циклу, так і норм міжнародного права, спрямованих на врегулювання процесу взаємодії держав з питання протидії транскордонній злочинності, а також національного законодавства кримінального та кримінально-процесуального характеру [6, С. 243–244].

Необхідно зазначити, що Національна економічна стратегія на період до 2030 року [7] визначає одним з орієнтирів в економічній політиці ефективну цифрову сервісну державу та компактні державні інститути (розвиток цифрової економіки як одного із драйверів економічного зростання України). Одним із стратегічних курсів економічної політики до 2030 року є напрям «Верховенство права» в частині забезпечення ефективної роботи антикорупційної системи для запобігання, виявлення та покарання за корупцію.

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що при удосконаленні шляхів протидії корупції та організований злочинності важливим є використання такого інструменту як цифрова трансформація в частині використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для підвищення рівня запобіжної діяльності відповідних суб'єктів запобігання

корупції та організованій злочинності, розширення можливостей комунікації з громадськістю з вказаних проблем, впровадження практичного міжнародного досвіду та ін. Зважаючи на подальший активний розвиток процесів цифровізації доцільним є також розроблення кримінологічних засад здійснення антикорупційної запобіжної діяльності з урахуванням особливостей певних галузей економіки в умовах цифрової трансформації.

Список використаних джерел:

1. Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки: затверджено Законом України від 20 червня 2022 року № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>.

2. Стратегія боротьби з організованою злочинністю: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-%D1%80#Text>.

3. План заходів з реалізації Стратегії боротьби з організованою злочинністю: затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2022 р. № 850-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/850-2022-%D1%80#Text>.

4. Антикорупційна стратегія Байдена: якими будуть наслідки для України. URL: <https://stopcor.org/antykorupcziyna-strategiya-bajdena-dlyaukrainy/>.

5. Рада Європи (оглядова інформаційна довідка). URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/rada-yevropi>.

6. Нуруллаєв І. С.о. Міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю як складова предмету правового регулювання міжнародного публічного права. *Право та державне управління*. 2020. № 1. Том 1. С. 243–249. URL: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/_1_2020/tom_1/39.pdf.

*Матеріали XL-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 січня 2024 року, м. Салоніки (Греція), дистанційно)*

7. Національна економічна стратегія на період до 2030 року:
затверджено постановою Кабінету Міністрів України від
3 березня 2021 р. № 179. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/
show/179-2021-%D0%BF#n25](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#n25).

Василевська Н.С.

старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін,
Одеський національний університет
ім. І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ЛІКАРСЬКИМИ ЗАСОБАМИ ПІД ЧАС ВОЄНОГО СТАНУ

Події в умовах воєнного стану завжди супроводжуються неабиякими викликами та серйозними загрозами для життя і здоров'я населення країни. Саме в таких, надзвичайно складних обставинах, право на медичну допомогу стає однією з найкритичніших гарантій гуманного перебігу збройних конфліктів.

Забезпечення негайного доступу до якісної та безперервної медичної допомоги є завданням, що потребує належного правового регулювання та суворого дотримання міжнародних норм і стандартів.

Реалізація та захист права на отримання медичної допомоги в умовах збройного конфлікту потребують вирішення низки питань. Зокрема, ті, які пов'язані з організацією медичної допомоги та забезпеченням населення доступними якісними лікарськими засобами та засобами медичного призначення.

Ст. 1. Закону України «Про оборону України» від 06.12.1991 р. № 1932-ХІІ бойові дії визначає «як форму застосування з'єднань, військових частин, підрозділів (інших сил і засобів) Збройних Сил України, інших складових сил оборони, а також поліції особливого призначення Національної

поліції України для вирішення бойових (спеціальних) завдань в операціях або самостійно під час відсічі збройної агресії проти України або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту, виконання інших завдань із застосуванням будь-яких видів зброї (озброєння)». Варто звернути увагу, що район воєнних (бойових) дій – це «визначена рішенням Головнокомандувача Збройних Сил України частина сухопутної території України, повітряного або/та водного простору, на якій впродовж певного часу ведуться або/та можуть вестися воєнні (бойові) дії» [1].

В законодавстві України міститься чіткий перелік областей, території яких відносяться до районів проведення бойових дій. Періодично даний перелік змінюється, в залежності від успіхів Збройних сил України. Наразі, в Наказі Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України «Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих рф» від 22. 12. 2022 р. № 309 зазначено, що до територій, на яких ведуться активні бойові дії віднесені такі області: Донецька, Запорізька, Луганська, Сумська, Харківська, Дніпропетровська, Миколаївська та Херсонська [2]. Отож, можна зробити висновок, що на відповідних територіях діє спеціальний режим надання медичної допомоги населенню, який регулюється міжнародними нормативними актами, національним законодавством України та міжнародними гуманітарними конвенціями, прийнятими в XX столітті. Питання щодо особливостей надання фармацевтичних послуг залишається законодавчо неврегульованим.

Зауважимо під фармацевтичною послугою розуміється – «послуга з надання фармацевтичної допомоги фармацевтичним працівником аптеки, зокрема при відпуску лікарського

засобу, що включає продаж, інформування щодо застосування, просвіту і пропаганду здорового способу життя людини та надання інформації щодо лікарських засобів, у тому числі у межах забезпечення відповідального самолікування відповідно до протоколів фармацевтичного працівника» [3].

В Законі України «Про лікарські засоби» від 04.04.1996 р. №123/96-ВР зазначається, обов'язком держави є забезпечення доступності найнеобхідніших лікарських засобів, захист громадян у разі заподіяння шкоди їх здоров'ю внаслідок застосування лікарських засобів за медичним призначенням, а також встановлення пільг і гарантій окремим групам населення та категоріям громадян щодо забезпечення їх лікарськими засобами в разі захворювання [3]. Ці задачі особливо актуальні при військових діях. Слід зауважити, ст. 1 відповідного закону зазначає, що для утворення та збереження загальнодержавних запасів лікарських засобів на випадок стихійного лиха, катастроф, епідемічних захворювань Кабінет Міністрів України або уповноважений ним орган утворює і визначає спеціалізовані державні установи та організації [3]. З цією метою він може також укладати відповідні договори зі суб'єктами підприємницької діяльності будь-яких форм власності. За нормами статті 54 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 р. № 2801-ХІІ, заклади охорони здоров'я несуть відповідальність за забезпечення належного режиму зберігання та реалізації, а також за підтримання обов'язкового асортименту лікарських засобів та імунобіологічних препаратів, у тому числі необхідного запасу на випадок епідемічних захворювань, стихійного лиха й катастроф [4]. Жоден з зазначених законів не регулює належне забезпечення лікарськими засобами під час воєнного

стану. Беззаперечно, об'єктивні причини – зміна логістичних маршрутів, окупація територій, міграційні процеси та закриття підприємств і аптечних закладів, вплинули на рівень забезпечення населення лікарськими засобами, але прогалини в правовому полі залишилися не вирішеними: щодо відновлення аптек державної та комунальної власності, щодо створення резервів лікарських препаратів на рівні громад, щодо створення дієвих механізмів державного регулювання режиму роботи аптечних установ. «По-друге, враховуючи, що фармацевтична діяльність – це бізнес, то за природою своєю бізнесу притаманно реалізовувати ту продукцію, яка дає найбільший економічний зиск. Впливати на структуру асортименту фармацевтичної продукції, його кількісні показники в аптеках як державні органи, так і органи місцевого самоврядування в рамках існуючого законодавства не мають можливості» [5].

Підсумовуючи, звертаємо увагу, що на період дії воєнного стану в країні допускаються обмеження деяких прав та свобод громадян України, проте права людини на медичну допомогу не можуть бути обмеженими за жодних обставин. Їх забезпечення, реалізація та захист мають бути пріоритетними в будь-яких умовах.

Список використаних джерел:

1. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991р. № 1932-XII: станом на 15.04.2023р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення 17.12.2023 р.)
2. Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих рф: Наказ Міністерства з питань реінтеграції тимчасово

окупованих територій України від 22. 12. 2022 р. № 309: станом на 27.11.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1668-22#Text> (дата звернення 17.12.2023 р.)

3. Про лікарські засоби: Закон України від 04.04.1996 р. №123/96-ВР: станом на 17.09.2023р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 17.12.2023 р.)

4. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII: станом на 01.10.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>

5. Шмалько О. О. Особливості забезпечення населення лікарськими засобами під час надзвичайних ситуацій та воєнного стану: аналіз та перспективи // Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. 2022. № 1 (91) URL: file:///C:/Users/User/Downloads/kovbasyuk_i,+35-39.pdf

Вербовий А.О.

студент Навчально-наукового інституту права,
Державний податковий Університет
м. Ірпінь, Україна

Кондрашкін В.В.

студент Навчально-наукового інституту права,
Державний податковий Університет
м. Ірпінь, Україна

Науковий керівник:

Минюк О.Ю.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри фінансового та податкового права
Навчально-наукового інституту права
Державний податковий Університет
м. Ірпінь, Україна

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ДЛЯ РОЗВИТКУ ГОСПОДАРСЬКОГО СУДОЧИНСТВА

Господарське судочинство є важливою складовою правової системи, яка регулює відносини в господарській сфері, оскільки саме учасники господарських відносин, виступають одним із найбільш глобальних та значимих суб'єктів, які поповнюють державний бюджет сплачуючи податки. Ефективне правове регулювання даних відносин є основним чинником для забезпечення економічної стабільності та розквіту держави. Для законодавчого забезпечення правового регулювання господарських відносин, доволі важливу роль відіграє судова практика, оскільки вона дає

змогу побачити проблеми та переваги вже існуючої системи регулювання даного роду суспільних відносин, та врахувати їх при подальшій адаптації та розвитку законодавства.

Для кращого розуміння, суспільних відносин, які регулюються в господарському судочинстві, слід звернутися до Господарського кодексу, який в ст. 3 закріплює види господарських відносин: «Сферу господарських відносин становлять господарсько-виробничі, організаційно-господарські та внутрішньогосподарські відносини» [1]. Тобто відносини що виникають при безпосередньому здійсненні господарської діяльності, у процесі управління господарською діяльністю та відносини суб'єкта господарювання з його структурними підрозділами.

В господарському процесуальному кодексі України, предметну юрисдикцію спорів, які вирішують господарські суди більш деталізовано в ст. 20 Кодексу, проте їх можливо звузити до наступного: спори при укладанні, змінні, припиненні та розірванні договорів; спори стосовно приватизації майна, права власності, тощо; спори що виникають, правочинів щодо акцій, часток, паїв, інших корпоративних прав в юридичній особі, цінних паперів, тощо; справи про визнання юридичних осіб, фізичних осіб підприємців – банкрутами; спори щодо захисту ділової репутації та інші [2].

Отже, зважаючи на обсяг суспільних відносин, які регулює господарське судочинство та індивідуальності кожного спору, який виникає між суб'єктами господарювання, доволі часто можуть виникати питання, які не можливо однозначно вирішити, дотримуючись принципу верховенства права, законності та норм передбачених в законах та кодексах, оскільки кожен суддя може тлумачити кожен норму по

своєму. Отже, в даному аспекті, важливе місце буде займати саме судова практика. Вчена Ніколенко Л. М у своїй праці «Поняття та значення судової практики у господарському процесуальному праві», зазначає, що: «Судову практику слід розглядати як юридичну діяльність судів всіх інстанцій при здійсненні правосуддя за конкретними справами з процесуальних та матеріально-правових питань, метою якої є ухвалення судових актів. Судова практика не може розглядатися окремо як діяльність або як керівні роз'яснення судових органів, тому що будь-яка діяльність спрямована на отримання результату. Результатом судової діяльності є ухвалення судових актів» [4]. Судова практика в цьому контексті виявляється ключовим елементом, оскільки вона не лише забезпечує єдність та стабільність правового вирішення спорів, а й впливає на розвиток господарського судочинства в цілому. Однією з основних ролей судової практики є створення прецедентів.

Подорван О.О. та Хаустова М.Г. зауважують, що: «незважаючи на відсутність офіційного визнання прецеденту як джерела права, не слід робити висновок про його заперечення у національній правовій системі. На сьогодні правовий прецедент відіграє додаткову роль, виступає регулятором правових відносин, що займає підпорядковане місце щодо нормативно-правового акту. Його значення полягає у розвитку та деталізації положень нормативних актів, тлумаченні суперечливого або невизначеного змісту норм права. Що ж стосується судової практики, то вона також відіграє важливу роль у подоланні недоліків законодавства. Її цінність полягає у пристосуванні правових норм до умов життя, які існують на момент розгляду та вирішення справ» [4].

Ознаки поширення використання судової практики як важливого елементу ефективного правового регулювання

суспільних відносин, можна простежити по статті 11 ГПК України, яка визначає, що суд застосовує при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і протоколи до неї, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, та практику Європейського суду з прав людини як джерело права [2]. Також в статті 17 Закону України від 23 лютого 2006 р. «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» прямо передбачено, що суди при розгляді справ застосовують практику Європейського суду з прав людини як джерело права [5].

Проте, Ніколенко Л.М. зазначає, що: «судова практика в Україні не може бути розглянута як джерело права у зв'язку з особливостями правової системи. У той же час поступова інтеграція законодавства скасовує межі між правовими системами, і деякі особливості англосаксонської правової системи ми можемо вже бачити у романо-германській правовій системі та навпаки. В українській системі права використовуються елементи прецедентного права, це обумовлюється правовою ідеологією, тлумаченням джерел права, розвитком судової системи та іншими національними особливостями» [3].

Також, варто звернути увагу на те, що в судовій практиці, цільове вирішення спорів, супроводжуване вмотивованими судовими рішеннями, формує певний стандарт поведінки в господарському середовищі. Це дозволяє підприємствам, інвесторам та іншим учасникам ринку адаптувати свою діяльність до чітко визначених правил, що сприяє стабільності та передбачуваності в господарському секторі.

Значення судової практики для розвитку господарського судочинства є також важливим із точки зору забезпечення правової відповідальності. Судові рішення надають можливість визначити порушення законів та невиконання договорів, а також встановити відповідальність сторін за такі дії. Це стимулює учасників ринку дотримуватися правових норм та добросовісно виконувати свої зобов'язання.

Судова практика виступає інструментом постійного вдосконалення господарського судочинства. Аналіз судових рішень дозволяє ідентифікувати прогалини в законодавстві та вносити необхідні поправки для покращення правового регулювання в господарській сфері. Суди, будучи найважливішими інтерпретаторами законів, вносять свій вклад у формування сучасного господарського права, адаптуючи його до нових викликів та тенденцій. З іншого боку, судова практика визначає перспективи розвитку господарського судочинства, створюючи прецеденти, які можуть враховуватися у подальшому розгляді аналогічних справ. Це сприяє консистентності та неперервності правового вирішення спорів, що є важливим фактором для приваблення інвестицій як внутрішньодержавних так і закордонних інвесторів та забезпечення стабільності бізнес-середовища.

Узагальнюючи все вище викладене, хочемо зазначити, що судова практика має визначальне значення для розвитку господарського судочинства, забезпечуючи не лише вирішення конкретних спорів, але й формування стабільних та прогнозованих правових засад в господарській сфері. Її роль у створенні прецедентів, забезпеченні правової відповідальності та вдосконаленні правового регулювання робить судову практику необхідним елементом для підтримання ефективного та справедливого господарського судочинства.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України. Верховна Рада України: Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення 02.12.2023 р.).
2. Господарський процесуальний кодекс України. Верховна Рада України: Закон України від 06 листопада 1991 року № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення 02.12.2023 р.).
3. Ніколенко Л.М. Поняття та значення судової практики у господарському процесуальному праві. *Правовий часопис Донбасу*, 2018, 1: 47-52. URL: http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/pppd_2018_1_8.pdf (дата звернення 02.12.2023 р.).
4. Подорван О.О., Хаустова М.Г. Судовий прецедент і судова практика. «Порівняльно-аналітичне право» електронне наукове фахове видання юри-дичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет» № 6, м. Ужгород, 2019 р., с. 60-62.
5. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини. Верховна Рада України: Закону України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення 02.12.2023 р.).

Кравченко І.М.

кандидат юридичних наук, доцент, адвокат,
завідувач кафедри правосуддя

*Луганський навчально-науковий інститут ім. Е.О. Дідоренка
Донецького державного університету внутрішніх справ
м. Івано-Франківськ, Україна*

ДО ПИТАННЯ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ БЛАГ ЯК ОБ'ЄКТІВ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ПРАЦІВНИКА

Сучасні трудові правовідносини – це сукупність взаємно пов'язаних, нерозривно співіснуючих елементів майнового та немайнового характеру. Причому, немайновий елемент – це особиста комунікація (особисті стосунки) сторін трудового договору, який покликаний забезпечувати охорону та захист досить специфічних нематеріальних благ, що властиві сфері найманої праці.

Об'єктивно особисті немайнові права є складним комплексним правовим інститутом, що включає норми різних галузей права (конституційного, цивільного, трудового тощо). Водночас, об'єкт особистих немайнових прав людини в процесі її колективної праці – нова, але найважливіша категорія для науки трудового права. Об'єкт є основним критерієм для розмежування різних видів прав людини. Об'єктами трудових прав стає все те, з приводу чого виникають та здійснюються суб'єктивні права та обов'язки сторін трудового договору, але через відсутність легального визначення об'єкту та системи зазначених прав, з огляду на стрімкий розвиток суспільних відносин, виникає безліч питань щодо обґрунтованості включення даного компонента

до структури права, а також його сутності. Серед видів об'єктів трудових прав останнім часом особливе місце посідають саме нематеріальні блага (цінності) працівників. Попри те, що правове визначення дефініції «благо» відсутнє, саме поняття активно використовують у правознавстві в його різноманітних значеннях (як цінність, можливість, послуга тощо). До того ж чітко не розмежовуються поняття «благо», «цінність», «нематеріальні блага», «особисті немайнові права».

Можна цілком припустити, що за відсутності правової визначеності, актуальним постає дискусійне питання або щодо доцільності об'єднання понять «нематеріальні блага» та «особисті немайнові права» в загальне («нематеріальні цінності»), або відсутності підстав для такого об'єднання, а також чи можна вважати нематеріальні блага об'єктами особистих немайнових прав працівників. Як вбачається, визначальна відмінність між цими поняттями міститься в їх правовій природі. Так нематеріальне благо є об'єктом і цивільних, і трудових правовідносин, а відповідно, і суб'єктивних цивільних, і трудових прав, що становлять зміст цих правовідносин. Тож особисті нематеріальні блага, як об'єкти відповідних суб'єктивних трудових прав, мають задовольняти особисті інтереси та потреби людини під час її трудової діяльності. Як слушно зазначає М. М. Мікуліна, нематеріальні блага об'єктивні за змістом та існують незалежно від того, чи закріплено відповідне право особи, чи можливе використання нематеріальних благ за необхідності, чи є ефективною їхня охорона. А з огляду на природньо-правову концепцію праворозуміння, крім загальновизнаних немайнових прав, існують або можуть існувати також інші немайнові права, які, хоч і не регламентовані законом, але також потребують законодавчого забезпечення [1, с. 177, 178].

Отже, досліджуючи особисті нематеріальні блага, як об'єкт трудових прав, перш за все, слід визначитися з тим, що являє собою об'єкт трудового права та блага, як об'єкт цього права. Термін «благо» є відносно новим навіть для цивільного права, з яким трудове право має найтісніші зв'язки, і нормативне визначення його змісту відсутнє. Водночас поняття об'єкта в праві розкривається саме через поняття «благо» та «цінність», як прагнення до користування цим благом. Тож змістовна характеристика цих термінів, що має істотне значення і для теорії трудового права, і для правозастосовчої практики, але за відсутності його легального визначення, є актуальним завданням для науковців.

За визначенням академічного тлумачного словника української мови, благо – «добро, щастя, достаток, вигода; все те, чого потребує людина в житті [2, с. 191]. **За великим тлумачним словником сучасної української мови, благо** - добро, щастя; достатки, вигоди і т. ін.; усе те, чого потребує людина в житті [3]. **Отже, благо** – усе, що здатне задовольняти потреби людей, приносити їм користь та/або задоволення, а здатність блага задовольняти потреби людей – корисність. Водночас, існує поняття, протилежне за змістом поняттю «благо», –це, так зване, «антиблаго» (за англ. *bad*), що здатне приносити людині негативну корисність (за англ. *disutility*), незадоволеність. За цією концепцією, робочий час – антиблаго, а час відпочинку – благо.

Водночас легальне визначення поняття «благо» в Законодавстві України відсутнє, а наведено лише та саме поняття «нематеріальні блага». Так, зокрема, норми, перш за все, глави 15 (нематеріальні блага) та книги другої (особисті немайнові права фізичної особи) Цивільного кодексу України дають визначення через їх обсяг, перераховуючи ті об'єкти,

що входять до групи нематеріальних благ та відповідні їм особисті немайнові права. Крім того, цивільне законодавство України до особистих немайнових благ, які ним й охороняються, разом з іншим, відносить: здоров'я, життя; честь, гідність і ділову репутацію; ім'я (найменування); авторство; свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості [4, с. 201]. Тож певні нематеріальні блага є об'єктом відповідних суспільних відносин, а інші, як особисті нематеріальні блага, що є невід'ємними від особистості, лише охороняються цивільним законодавством. З огляду на зміст ст. 9 ЦК України, зазначені особисті немайнові блага охороняються й при врегулюванні трудових правовідносин. Зазначені блага є абсолютними. Працівнику, як їх носію, протистоїть необмежене коло зобов'язаних осіб (роботодавець, його представники, члени трудового колективу та їх представники тощо), які, безумовно, повинні утримуватись від діянь, що посягають на його особисті немайнові блага. Водночас, суб'єктами даних правовідносин є особа уповноважена (працівник, який реалізує свої можливості щодо відповідних цінностей) та особа зобов'язана. Як вбачається, серед зобов'язаних суб'єктів (суб'єкти обов'язку) можна виокремити суб'єктів загальної категорії (більшість суб'єктів трудового права) та спеціальної категорії (роботодавець, який безпосередньо впливає на особисті нематеріальні блага працівника). Зважаючи на суть трудових правовідносин, у які може вступити особа, її особисті немайнові права як працівника у своєму змісті мають низку правочинів, як-от: право та можливість здійснювати власні активні дії або утримуватись від них; право та можливість вимоги від зобов'язаних осіб утримуватись від можливого порушення її особистих немайнових прав;

правомочність застосовувати передбачені трудовим та цивільним законодавствами способи захисту її порушеного особистого немайнового права. Саме реалізацію цих правочинів і можна вважати здійсненням працівником його особистих немайнових прав, а відтак, й особистих нематеріальних благ.

Крім цього, «благ» як певну цінність та життєвий орієнтир для людини, розглядав ще Сократ, стверджуючи, що існують цінності й норми, які являють собою всезагальне благо (найвище добро) і справедливість [5, с. 8]. **Водночас, цінністю вважається** виражена в грошах вартість чогонебудь; ціна; усе те, що має певну матеріальну або духовну вартість; важливість, значущість чогонебудь [6, с. 237].

Навіть самі права людини в процесі її трудової діяльності, а особливо її особисті немайнові права, є визначальною та фундаментальною цінністю, що характеризує й рівень трудових правовідносин, і рівень розвитку певного суспільства у відповідному періоді часу. З огляду на те, цінності при залученні найманої праці – це найважливіші (визначальні) та значущі цілі, яких прагне, перш за все, найманий роботодавцем працівник, та сприяє його позитивному ставленню до себе, як до особистості, під час задоволення ним своїх потреб щодо праці та в процесі її організації. **Як видається,** саме такі цінності і визначають основний напрям розвитку сучасного трудового права, розширюючи його предмет регулювання.

Законодавство України не передбачає нормативного регулювання правовідносин, що виникають унаслідок користування працівниками їхніми особистими немайновими благами. **Як вбачається, особисті нематеріальні** духовні (соціальні) та тілесні цінності (блага) для людини в процесі її

трудової діяльності – це певні соціальні і тілесні цінності (блага), з приводу яких людина, як відповідний суб'єкт, вступає у трудові правовідносини, а саме, особисті немайнові блага (її життя, здоров'я, честь, гідність, ділова репутація під час виконання трудових функцій тощо) та особисті немайнові права (право на гідну та безпечну працю, право на приватність, право на професійний розвиток тощо). Отже, цінність визначається саме через поняття блага (певні орієнтири та сенс людського життя), як визнана об'єктивна значимість суспільного явища, що проявляється у відповідних зовнішніх формах, як дії та/чи вчинки людей. Водночас, повною мірою реалізувати належні людині права, включаючи особисті немайнові під час її трудової діяльності, можна виключно усвідомивши їх цінність, як конкретні та невід'ємні блага, що залежить від рівня інтелектуального здоров'я, розвитку, культури та правосвідомості. Тож, нематеріальні (духовні) цінності працівника, як сторони трудових правовідносин, – це невід'ємні та невідчужувані нематеріальні блага, а також відповідні їм особисті немайнові права, що не мають вартісного (оплатного) характеру, охороняються та захищаються нормами права (включаючи трудове). Зазначені цінності дозволяють (мають дозволяти) індивідуалізувати особистість працівника, створити умови для його автономного благополучного існування в процесі виконання ним трудових функцій та знаходження в розпорядженні роботодавця, забезпечують (мають забезпечити) нормальний професійний розвиток працівника, його певну фізичну та повну духовну свободи, недоторканність його приватного життя. Отже, нематеріальні (духовні) цінності найманого працівника – це відповідні орієнтири, які визначають його життя як особистості і в цілому, і в окремих сферах, перш за

все, під час трудової діяльності, як певний ідеал, до якого працівник прагне, як особистий інтерес, який надає йому життєвий сенс, а інтерес працівника в процесі трудової діяльності саме у: збереженні його життя та здоров'я; повазі до його гідності; недоторканності його приватного життя та збереженні його таємниці; недоторканності його приватного житла; трудовій мобільності; авторстві; професійному розвитку тощо. Єдиною ознакою для зазначених інтересів є їх немайновий характер, що проявляється у відсутності майнового аспекту (придбанням та використанням будь-якого майна і все що з цим пов'язано). На відміну від майнових благ, працівник не зможе продати, обміняти, подарувати чи заповісти свої честь, гідність, чесне ім'я, ділову репутацію тощо, саме через їх невідчужуваність (хоча, звичайно, ім'я та прізвище можна змінити при реєстрації шлюбу чи за бажанням особи, а відтак, можна говорити про їх умовне відчуження в процесі такої зміни) і непередаваність. Хоча формально це не заборонено, але зазначені нематеріальні блага не мають свого матеріального втілення та існують виключно у зв'язку з цим працівником як конкретної особистості. Водночас, посягання та/або утиск таких особистих немайнових цінностей (благ) працівника, як його здоров'я, особисті якості та ділова репутація, трудова мобільність, авторство, професійний розвиток тощо, можуть мати для нього, як носія цих цінностей, негативні наслідки щодо його матеріального положення. А переважно, саме можливість заробляти собі на достойне життя працею, на яку він вільно погоджується [7, с. 43], є головною метою (бажаним кінцевим результатом) працівника при укладанні ним трудового договору. Проте, безумовний вплив зазначених особистих немайнових благ на матеріальне положення

працівника не позбавляє їх нематеріальної сутності, саме через відсутність їх речового втілення та неможливість грошового виміру. Водночас, саме при захисті цих немайнових інтересів та відповідних прав законодавством передбачена грошова компенсація моральної (немайнової) шкоди при намаганні інших осіб паплюжити їх та посягати на право працівника щодо зазначених особистих цінностей (благ), адже охороні та захисту підлягають саме інтереси та права працівника, а не особисті немайнові блага як такі. Ба більше, при регулюванні правом трудових відносин захисту підлягають лише законні інтереси та порушені права їх суб'єктів, що пов'язані із зазначеними благами. При всьому, розмір грошової компенсації моральної шкоди працівнику є суто умовним, а сам зазначений спосіб захисту виключає їх матеріальну сутність.

Крім того, людина, як жива істота, у процесі свого існування під впливом різноманітних факторів схильна до фізіологічних та емоційних змін, змін її духовних якостей тощо. З часом змінюється вік, здоров'я, зовнішній облік людини (природньо та штучно). Кожна особа вправі змінити свої ім'я, прізвище, псевдонім, професію, кваліфікацію та рід занять, погляди та віру, сімейний стан і навіть свою стать. Усе це свідчить про таку характерну ознаку (властивість) особистих немайнових благ як змінюваність, їх перемінний характер. Тож визначальними ознаками особистих нематеріальних благ працівників є: їхній особистий немайновий характер; невіддільність від конкретних особистостей; невідчужуваність та непередаваність; абсолютність; безстроковість, але і змінюваність тощо.

Отже, правове регулювання особистих немайнових трудових відносин має власні й предмет, й об'єкт. Якщо його

предмет утворює свідомо-вольові, загально-значимі та стійкі правовідносини, то об'єктом такого правового регулювання є діяльність та/або поведінка суб'єктів таких трудових правовідносин. Тож особисті немайнові права в трудових правовідносинах – це суб'єктивні особисті права працівника, об'єктом яких є нематеріальні блага.

Водночас, з огляду на зміст ст. 201 ЦК України, поняття «благо» є тотожним поняттю «об'єкт цивільного права» [4, с. 201], а відтак у силу ст. 9 цього Кодексу, і поняттю «об'єкт трудового права» [4, с. 9]. Ба більше, тому, з огляду на визнання Україною суспільної пріоритетності окремої людини та її внутрішнього світу, окремі із зазначених особистих немайнових благ є вищими соціальними цінностями [7, с. 3], а відтак пріоритетною спрямованістю правового регулювання трудових відносин, як видається, мають стати саме особисті немайнові блага працівника та відповідні їм особисті немайнові права.

Отже, особисті нематеріальні блага в трудових правовідносинах є явищами особистого характеру та об'єктами трудового права, які мають визнану суспільством цінність, належать кожному працівнику від народження або внаслідок дії закону та/або трудового договору й за своєю нематеріальною природою і відсутністю економічного змісту – невідчужувані та непередавані. Такі блага не повною мірою регулюються цивільним та трудовим законодавствами, але, безумовно, мають ефективно охоронятися та захищатися ними. Грунтуючись на сформульованому твердженні, можна спробувати визначити основні ознаки особистих нематеріальних благ працівника, як об'єктів трудового права, це: (1) здатність до задоволення потреб; (2) немайнова природа (відсутність матеріального та економічного змісту,

крім тих, що за своєю природою опосередковано пов'язані з майновими відносинами); (3) здатність до умовної грошової оцінки при необхідності відшкодування моральної шкоди; (4) неможливість всеосяжної та повної нормативної урегульованості, саме через відсутність точної формалізації, що не виключає безумовну та повноцінну охорону та захищеність; (5) невіддільність і невідчужуваність від свого конкретного носія, який отримує їх при народженні або наділяється внаслідок трудового договору (але не всі особисті нематеріальні блага мають ознаку невідчужуваності рівною мірою); (6) визначеність особистості через низку особливих цінностей, визнаних суспільством; (7) особистий характер та непередаваність (можливість бути реалізованими лише правовласником, але низка нематеріальних благ може бути реалізована не тільки особою, а й її представником); (8) абсолютність (через протистояння уповноваженому суб'єкту невизначеного та необмеженого кола зобов'язаних осіб утримуватись від діянь, що посягають на його особисті немайнові блага); (9) безстроковість (у межах дії трудового договору); (10) змінюваність (перемінний характер).

Список використаних джерел:

1. Мікуліна М. М. Ціннісний зміст особистих немайнових благ. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 2/2023. С. 175-178.

2. Академічний тлумачний словник української мови: в 11 томах. (1970-1980). 1970. Т. 1. С. 191.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови. [Електронний ресурс] URL : <http://slovopedia.org.ua/93/53393/832084.html>.

4. Цивільний кодекс України : закон України від 16.01.2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2003. №№ 40-44, ст. 356. (дата звернення: 14.12.2023)

5. Кавалеров А. А. Цінність у соціокультурній трансформації: Монографія. Одеса: Астропринт, 2001. 224 с.

6. Словник української мови: в 11 томах. 1980. Том 11. С. 237. URL : <https://slovnyk.ua/index.php?>

7. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996. № 30, ст. 141. (дата звернення: 14.12.2023)

Ткаченко І.М.

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри права та соціально-економічних відносин,
*Центральноукраїнський інститут розвитку людини
м. Кропивницький, Україна*

СПІВПРАЦЯ УКРАЇНЦІВ З ОКУПАНТАМИ: КОГО ПОТРІБНО ПРИТЯГТИ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ?

Події які відбуваються на території України мають трагічний та згубний характер. Багато жителів нашої країни знаходяться на тимчасово окупованих територіях. Там діє окупаційна влада, яка примушує українців жити за їхніми правилами. Багато хто опирається цьому або живе за їхніми правилами деякий час, але є і такі, що співпрацюють з окупантами, підтримують їх. І це стосується не тільки окупованої місцевості. Саме тому, проблема покарання та кого саме варто карати за роботу на окупантів є актуальною та потребує подальшого аналізу.

Наукові роздуми над змістом терміна «колабораціонізм» постійно поповнюються новими поясненнями та характеристиками його різновидів. Варто зазначити, що термін «колабораціонізм» з'явився набагато пізніше самого явища, оскільки існує з тих пір, як існують люди та війна. Переклад з французької (collaboration – співпраця) – це добровільна і свідомо співпраця з окупаційною владою та надання їй різноманітної допомоги. Вважається, що автором терміну є маршал Філіп Петен, який був оголошений главою держави Франції Національними зборами в липні 1940 року і закликав підтримати нацистську Німеччину. У його

трактуванні «колабораціонізм» не має негативного відтінку, а передбачає необхідність добровільної співпраці держави з окупантом [1].

Український дослідник Є. Письменний у своїх працях зазначає, що «для того, щоб точніше розрізняти колабораціонізм, необхідно враховувати, що за певних суспільно-історичних умов колабораціоністська діяльність має свої особливості, залежно від окупованої країни. Ця специфіка визначається в тому числі тактикою окупантів, тривалістю окупації, станом економічного та політичного розвитку тієї чи іншої країни в довоєнний період (економічні проблеми, політичні кризи, відсутність демократичної основи суспільного устрою тощо); ступінь участі у співпраці державних і громадських діячів, впливових суспільних груп, її мета та погляди на цю співпрацю на всіх рівнях суспільства» [6, с. 10].

3 березня 2022 року Верховною Радою України був прийнятий Закон № 2108-IX (набув чинності 15 березня 2022 р.) яким включено до Кримінального кодексу України нову статтю 111-1 «Колабораційна діяльність», що охопила значну кількість складів кримінальних правопорушень щодо співпраці з державою-агресором [4, с. 374].

Під колабораційною діяльністю розуміється публічне заперечення громадянами України збройної агресії проти України, встановлення та схвалення тимчасової окупації частини території України або публічне звернення громадян України щодо підтримки такого рішення. Багато юристів вважають, що певні форми співпраці потрібно уточнити або виключити.

Отже, як бачимо більшість вважають, що за співпрацю з російськими окупантами потрібно карати тих, хто працює на

окупаційну «владу», отримує російські паспорти, або бізнесменів, які платять «податки» такій псевдовладі.

На нашу думку, притягувати до кримінальної відповідально потрібно в першу чергу тих, хто допомагає росії: фінансово, здає позиції наших військових, наводить на об'єкти критичної інфраструктури та інших. Якщо хтось взяв паспорт окупантів тільки для того, щоб вижити в окупації – це не є колаборація. На жаль не всі можуть виїхати і продовжують терпіти тортури російської влади.

З початком нового етапу війни в Україні було переглянуто Закон про колабораційну діяльність. Кримінальний кодекс України доповнено статтею 111-1, яка визначає поняття співпраці з ворогом та її види, а також відповідальність за вчинення визначених цією статтею кримінальних правопорушень, що передбачають покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років. Закон про колабораційну діяльність охоплює всі сфери можливої співпраці з окупантами, а головне – притягнення до відповідальності всіх осіб, на яких поширюється дія Закону.

Тому наукова рефлексія над терміном «колабораціонізм» продовжується, додаючи нові характеристики відповідно до нових історичних реалій.

На основі наявного до цього часу досвіду цього виду діяльності розроблено наступні критерії, на основі яких доцільно аналізувати колабораціонізм та виділяти його види: суб'єктність (індивідуальна та колективна), притаманна цьому явищу; характер колабораціонізму (примусові, добровільні, ідеологічні), національні та релігійні переконання, економічні, соціальні та історичні умови окупованої території.

Список використаних джерел:

1. Гончаренко О. Проблеми інституційного визначення терміна колабораціонізму, його видів та ознак у сучасній вітчизняній історіографії. Військово-історичний меридіан. *Електронний науковий фаховий журнал*. Вип.1(23).2019.С. 5-25.

2. Дерейко І. І. Колабораціонізм, поняття. Енциклопедія історії України: Т. 4: Ка-Ком / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: *Наукова думка*, 2007. 528 с. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Kolaboracionizm>

3. Кравчук О. Бондаренко М. Колабораційна діяльність: аналіз нової статті 111-1 КК. ГО «Вектор прав людини». Київ, 2022. URL: <http://hrvector.org/podiyi/22-03-20-mbo>

4. Кузнецов В. Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність як новий виклик сьогодення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 70. С. 374–381

5. Опитування серед українців. URL: <https://news.liga.net/politics/news/ukraintsy-vyskazalis-kogo-nado-nakazyvat-za-sotrudnichestvo-s-okkupantami-opros>

6. Письменський Є. О. Колабораціонізм як суспільно-політичне явище в Україні (кримінально-правові аспекти) : наук. нарис. Сєверодонецьк: СПД Румянцева Г. В., 2020. 121 с.

7. Швець Р. Що таке колабораційна діяльність працівників? / Безоплатна правова допомога. 2022. 06 червня. URL: <https://bratslav-rada.gov.ua/news/30827-shho-take-kolaboraciina-diialnist-pracivnikiv>

СЕКЦІЯ 3.

ПЕДАГОГІКА, ОСВІТА, ФІЛОСОФІЯ ТА ФІЛОЛОГІЯ

Dankanich D.S.

Master's degree, 2nd year of study,
Dnipro National University named after Oles Honchar
Dnipro, Ukraine

THE NEW TESTAMENT PERSPECTIVE ON CONSUMPTION

The last decades mark the highest level of consumption ever. Of course, there are many causes for such a matter of affairs. We can point out the Industrial Revolution, the breakthrough in medicine, and as a consequence the increasing life expectancy. As Christianity is still an influential power in the world, teaching a moderate and generous life is crucial to understanding its evaluation of consumption. In this short survey, we want to trace the Christian viewpoint on consumption using Christian texts of the New Testament. Early Christian writings, known as the Gospels and the Epistles of the Apostles, present the church's appraisal of consumption from a theological and ethical perspective. It is appropriate to list them in the following way:

1. Gospel according to Mark 4:19: «...but the worries of this life, the deceitfulness of wealth, and the desires for other things come in and choke the word, making it unfruitful...» [2, p.573];

2. Gospel according to Mark 10:22: «At this, the man's face fell. He went away sad because he had great wealth» [2, p.578];

3. Gospel according to Matthew 6:19: «Do not store up for yourselves treasures on earth, where moth and rust destroy, and where thieves break in and steal» [41, p.554];

4. Gospel according to Luke 8:14: «The seed that fell among thorns stands for those who hear, but as they go on their way they are choked by life's worries, riches and pleasures, and they do not mature» [2, p.591];

5. Gospel according to Luke 12:15: «Then he said to them, «Watch out! Be on your guard against all kinds of greed; a man's life does not consist in the abundance of his possessions» [2, p.595];

6. Gospel according to Luke 12:18-20: «And he told them this parable: The ground of a certain rich man produced a good crop. He thought to himself, What shall I do? I have no place to store my crops. Then he said, 'This is what I'll do. I will tear down my barns and build bigger ones, and there I will store all my grain and my goods. And I'll say to myself, You have plenty little faith! Of good things laid up for many years. Take life easy; eat, drink, and be merry» [2, p.595];

7. Gospel according to Luke 12:33: «Sell your possessions and give to the poor. Provide purses for yourselves that will not wear out, a treasure in heaven that will not be exhausted, where no thief comes near and no moth destroys» [2, p.595];

8. Gospel according to Luke 15:11-13: Jesus continued: «There was a man who had two sons. The younger one said to his father, Father, give me my share of the estate. So he divided his property between them. Not long

after that, the younger son got together all he had, set off for a distant country and there squandered his wealth in wild living» [2, p.597];

9. Gospel according to John 6:27: «Do not work for food that spoils, but for food that endures to eternal life, which the Son of Man will give you» [2, p.609];

10. 1 Peter 4:3: «For you have spent enough time in the past doing what pagans choose to do living in debauchery, lust, drunkenness, orgies, carousing and detestable idolatry» [2, p.690];

11. 1. Philippians 4:11-12: «I am not saying this because I am in need, for I have learned to be content whatever the circumstances. 12 I know what it is to be in need, and I know what it is to have plenty. I have learned the secret of being content in any and every situation, whether well fed or hungry, whether living in plenty or want» [2, p.670];

12. 1 Timothy 6:7-10: «For we brought nothing into the world, and we can take nothing out of it. But if we have food and clothing, we will be content with that. People who want to get rich fall into temptation and a trap and into many foolish and harmful desires that plunge men into ruin and destruction. For the love of money is the root of all kinds of evil. Some people, eager for money, have wandered from the faith and pierced themselves with many griefs. But you, a man of God, flee from all this, and pursue righteousness, godliness, faith, love, endurance, and gentleness» [2, p.677];

13. 1 Timothy 6:17: «Command those who are rich in this present world not to be arrogant nor to put their hope in wealth, which is so uncertain, but to put their hope in God, who richly provides us with everything for our enjoyment» [2, p.677].

The verses above pointed out a sharply critical viewpoint on wealth, money, goods, and things from the New Testament writers. On the contrary, we can see that true life is beyond consumption and material environment, transcending them into a divine sphere. In early Christian congregations, consumption has been considered to corrupt the human soul, overthrow the social order, and destroy society. In many instances, consumption has been affiliated with luxury and lasciviousness.

Acclaimed Christian scholar Justo Gonzalez points out that we can trace a transition from the criticism of consumption in the Gospels to the common lifestyle in the book of Acts. According to Gonzalez, a community where people relinquish their possessions, not for the sake of renunciation, but for the sake of those in need [1, p.82].

As we can see, the New Testament appraisal of consumption is comprehensively critical. On the one hand, consumption is portrayed as an ungodly lifestyle, while on the other, the authentic way of a Christian is to live for the good of those in need. In this case, money and wealth are only a way of aid.

References:

1. Gonzalez J. Faith and Wealth. New York: Harper & Row, 1990. 261 p.
2. Holy Bible: The New International Version. Grand Rapids: Zondervan Publishing House, 1984. 724 p.

Haieva P.O.

Teacher, Department of English language
for Humanities #3, linguistics faculty,
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”
Kyiv, Ukraine

THE EFFECTIVENESS OF THE COMMUNICATIVE APPROACH IN LEARNING ENGLISH IN AN ACADEMIC ENVIRONMENT

Introduction. In modern educational process communicative approach is gaining more popularity than it used to. Earlier studying English was focused more on developing reading, translation and grammar skills, which excluded speaking. And people who were able to understand the language could hardly reply or express their thoughts using the other language. That was a reason for highlighting the importance of developing speaking skills through communicative approach. This approach helps not only to speak, but also to do various researches effectively and be more fluent in understanding different issues.

Aim. The purpose of this research is an assessment of the effectiveness of using the communicative method of teaching English in academic settings and determining its impact on the development of students' language skills for successful communication in an academic environment.

Materials and methods. Various research methods were used to conduct the study, including student questionnaires to collect their opinions and impressions, analysis of academic achievements to compare results, classroom observations and assessment of student and teacher reactions, as well as assessment

of language skills and attitudes, analysis of comparisons with other educational institutions , as well as diagnosis of the attitude and motivation of students to learn the language using the communicative method.

Results and discussion. A communicative approach is a pretty modern way in teaching foreign languages, particularly English. The main focus of this approach is to involve students in speaking or discussing processes. The main accent of this method is communication and use of language in real life. It teaches students how to use English language in different situations, how to solve problems and communicate effectively. The main ideas of this approach are:

Focus on communication, which means developing communicative skills of students, ability to express thoughts and ideas, listen and interact with other people.

Authenticity of materials, which involves using real authentic materials, such as audio, video, adapted texts and tasks that reflect real speaking situations.

Active participation of students to communication activities, where they practice role-plays, discussions, debates, group works, etc.

Focus on language functions, where students study not only grammar rules, but also use of the language for specific purposes, such as asking for and giving information, expressing opinions, etc.

Cultural context, considering language in the culture it is being used, so students could understand sociocultural aspect much better.

Using authentic tasks, which have real practical significance, which students may face in real life.

Emphasis not only on developing perception skills, such as reading and listening, but also on production skills, through writing and speaking.

Individualization, which includes students' personal characteristics and interests, creating situations which fully meet their demands.

Thus communicative approach allows to create live and motivative surrounding for studying, improve communicative skills and facilitate learning language though effective speaking.

Even though communicative approach has many advantages, some teachers still are a bit sceptic about it. The reasons may be that the teacher doesn't feel really confident in speaking or an accent, considering this way of teaching more demanding. Also the pressure from administration or even learners may influence this. Some just got used to traditional approaches and can consider it as ineffective one. There are teachers who require special equipment and resources for conducting such lessons, which absence that may become an obstacle to this. So the combination of this factors may keep some teachers away from this method.

Conclusion. Despite some of the factors that may stop teachers from using communicative approach, there are much more positive moments about it. It involves all the students into communication process, where they practice their speaking, and at the same time improve grammar skills and vocabulary. They also practice it like real life scenario, and won't be afraid to speak outside the classroom. That motivates students because they can see the results of studying English not only in exams, but also in real life.

Ilaha Rasulova
Doctoral student,
*Institute of Education of the
Republic of Azerbaijan,
Baku, Azerbaijan*

PEDAGOGICAL BASIS FOR THE DEVELOPMENT OF READING SKILLS IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS

Abstract: This article examined the pedagogical foundations of the impact and development of reading skills in primary school students, and examined the possibilities of modern technological tools in the field of clear and systematic teaching. Additional pedagogical approaches in the development of reading skills are also considered, such as visualization, the formation of basic knowledge, and so on.

Keywords: pedagogy, reading skills, technology, vocabulary development.

Skill and reading in primary schools.

Elementary school is a crucial period for laying the foundation of strong reading comprehension skills. These skills are fundamental to academic success and lifelong learning. Several pedagogical principles and approaches are necessary for effective development in this area: Explicit and systematic teaching, such as phonological awareness : Developing an understanding of sounds in words is critical to decoding printed text. Activities such as rhyming, clapping, and playing with sounds may be helpful. Teaching the systematic relationships between letters and sounds allows students to decode words effectively. This includes

extensive teaching of letter-sound correspondences, sound blending, and segmenting sounds in words. **The relevance** of the topic lies in the fact that the education system of different states faces one important goal - to educate and train morally developed citizens who have the ability to adapt to rapid changes in the world around them. To do this, it is necessary to apply some pedagogical approaches for the development of a person from the early years of his primary as well as academic studies. **Scientific novelty** lies in modern technologically based approaches, as well as in scientific programs using ICT.

Development also plays an important role here: Expanding vocabulary is necessary to understand the meaning of the text. Strategies such as teaching vocabulary using explicit definitions, context clues, and word walls can be helpful. Explicit teaching and practice of comprehension strategies such as predicting, questioning, clarifying, summarizing, and making connections helps students actively process and understand text.

Scaffolding and differentiation:

Reading skills are defined by scientists in different ways; Some scientists use the definition of “clear reading” in their works, others “meaningful reading”, etc. [1, p. 40-47]

It is extremely important to provide instruction and materials that meet each student's individual needs and learning style. This may include the use of leveled texts, graphic organizers, and differentiated questioning strategies. Providing temporary support to help students complete tasks they cannot complete on their own. This may include modeling, prompts, and sentence starters. Encouraging interaction and collaboration with peers through discussions, partner reading, and group activities can improve understanding and provide opportunities for students to support and learn from each other.

Attractive and authentic texts:

Exposing students to a wide range of text types, such as fiction, non-fiction, poetry, and informational texts, expands their understanding of different genres and writing styles. Using age-appropriate, culturally appropriate, and engaging texts motivates students and fosters a love of reading. Integrating interactive activities such as role play, drama and creative writing with reading can deepen understanding and make learning more fun. Some scientists believe that the reading problem is caused not only by schoolchildren's dishonest attitude towards the subject they are studying. For example, insufficient qualifications of teachers also negatively affect not only motivation, but also the ability of schoolchildren to read text correctly and meaningfully. Conducted studies indicate that young teachers themselves are not able to read correctly and consciously. [2, p. 21–22]

Continuous assessment and monitoring:

Regularly assessing students' progress in reading comprehension through informal and formal assessments helps teachers identify strengths and weaknesses and adjust instruction accordingly. Data-driven decision making, that is, using assessment data to inform instructional decisions, ensures that students receive targeted supports and interventions to meet their specific needs. Monitoring and evaluation in the modern world using the results of large - scale educational assessment studies to track a number of parameters and trends related to the implementation of goals and objectives at the national, regional or global levels, as well as to assess the effectiveness of education policies provides the ability to determine the global level of monitoring. [3, p. 63]

Connections between home and school , and collaboration with parents and caregivers to support reading development at

home through shared reading, book discussion, and an environment that promotes literacy development, can make a significant difference in student success. [4]

Conclusion. In conclusion, we can talk about additional pedagogical approaches, such as: visualization, and integration of technologies, the formation of basic knowledge and increasing motivation for reading.

And using graphic organizers, mind maps, and visual aids can help students organize information, make connections, and improve understanding.

Educational technology tools such as online reading programs, interactive whiteboard activities, and digital storytelling can offer engaging and personalized learning experiences.

Activating prior knowledge and connecting new information to existing knowledge bases can improve comprehension and retention. Fostering a love of reading through activities such as book clubs, author visits, and themed reading weeks can encourage students to become lifelong readers.

By implementing these pedagogical principles and approaches, educators can play a critical role in developing strong reading comprehension skills in elementary school students, setting them on a path to academic success and lifelong learning.

References:

1. Buslaev F.I. (2010) About teaching the national language [Text] / F.I. Buslaev. - M.: Librocom. - 360 p.
2. Soboleva O.B. (2006) _ Teaching text comprehension: educational book, teacher, student / Soboleva O.B. // Psychological science and education. No. 1. pp. 21–28.

3. Prospects for large-scale research on the assessment of educational achievements. UNESCO/ Electronic resource: https://unesdoc.unesco.org/in/documentViewer.xhtml?v=2.1.196&id=p::usmarcdef_0000374586&file=/in/rest/annotationSVC/DownloadWatermarkedAttachment/attach_import_c7b4c8d0-dc77-46b4-964a-fd2f685fb32a_%3F_%3D374586rus.pdf&locale=en&multi=true&ark=/ark:/48223/pf0000374586/PDF/374586rus.pdf#1969_19%20Large-scale%20Learning%20Assessments%20INT%20R.indd%3A.125456%3A98

4. Alimuradova A.F. (2020). Features of the psychological and pedagogical adaptation of students 1st grade to study in a comprehensive school / Revista Universidad & Sociedad, 12 (6), pp. 404-410

Sameliuk A.

Postgraduate student

*Kharkiv National University of Radioelectronics
Kharkiv, Ukraine*

Shashko O.

Postgraduate student

*Kharkiv National University of Radioelectronics
Kharkiv, Ukraine*

Shtanko V.

Dr. Sc. in Philosophy,

Professor, Head of Philosophy Department

*Kharkiv National University of Radioelectronics
Kharkiv, Ukraine*

THE CREATIVE POTENTIAL OF AI: INVESTIGATING THE NATURE AND LIMITS OF MACHINE-DRIVEN CREATIVITY

Today, artificial intelligence (AI) has gone beyond simple data analysis and automation to expand its competence into the realm of creativity. Its emergence as a tool for creative expression marks a fundamental shift in our understanding of technology and creativity. AI systems are now capable of composing music, generating original works of art, and writing poetry. These advancements challenge the traditional boundaries of artistic creativity, raising questions about the nature of creativity itself.

This paper aims to explore the extent and nature of creativity that artificial intelligence can achieve, as well as to examine the limitations inherent in artificial creative processes.

The first results of artificial intelligence in creative fields began in the mid-20th century with early experiments such as the "Illiac Suite" for string quartet composed using algorithmic rules in 1957 [1, p. 115]. Over the decades, advances in computational power and algorithmic complexity have significantly expanded AI's capabilities. In the 1990s, AI began to create simple visual art, and in the early 2000s, it experimented with basic forms of narrative storytelling [2, p. 221]. The introduction of new approaches in recent years has become a catalyst for a qualitative leap in the creative potential of artificial intelligence, achieving more complex artistic results.

In the modern era, the integration of artificial intelligence into creative fields is diverse and profound. In the visual arts, artificial intelligence creates complex works of art. In the field of music, AI systems exemplify the ability to create original music in various genres by collaborating with human artists. In the literary sphere, artificial intelligence has expanded its capabilities to writing, demonstrating the ability to generate texts that are coherent and relevant to the context, thereby facilitating the writing of poems, stories, and scripts [2, p. 160]. These manifestations of artificial intelligence in various fields of art are not just technological advances, but change the very structure of creative expression.

The creativity demonstrated by AI systems primarily depends on advanced algorithms and computational methods. Their main part, inspired by the structure of the human brain, allows recognizing patterns and generating results based on training data. Usually, huge datasets of artistic works are used to train AI to solve creative tasks, allowing it to "learn" the styles and elements of art, music, or literature [1, p. 118].

Deep machine learning plays a crucial role in enhancing AI's creativity. It allows AI to make decisions and generate results with

minimal human intervention based on patterns and knowledge gleaned from the training data. As a result, AI creates paintings that are put up for auction or composes musical pieces that resonate with human emotions.

However, questions arise regarding the originality and authenticity of art created by AI. While it can reproduce or mix styles and create new compositions, the debates focus on whether this is true creativity. Unlike humans, who use personal experience and emotions for inspiration, AI's "creativity" is tied to algorithms and data. It lacks the conscious understanding and emotional depth that often characterize human creativity. This has led to broad philosophical debates about the nature of creativity and what constitutes true artistic expression.

Despite significant achievements, AI in creativity is not without limitations, the main one being its dependence on training data, which limits its ability to create truly original works. In addition, AI systems typically lack the ability to understand or interpret the emotional and cultural nuances that artists intuitively perceive and express in their works. This leads to the creation of works that may lack the depth and resonance, which often define human art.

The growing ability of artificial intelligence to imitate human creativity raises concerns about devaluing art as a unique human expression. There is also a risk of bias in AI creations arising from biased training data, which may perpetuate stereotypes or underrepresentation in art.

In summary, the exploration of the role of artificial intelligence in creativity reveals an area where technological prowess intersects with artistic expression in an unprecedented way. AI has demonstrated a high ability to imitate and enhance human creativity, but it operates within the limits of available data

and lacks the emotional depth and cultural understanding inherent in humans.

Anticipating further progress in AI, it can be stated that the development of artificial intelligence algorithms may enable a more detailed understanding and creation of artworks, potentially leading to AI systems that can interact more effectively with humans, offering tools that expand rather than replace human creativity.

References:

1. Sautoy M. D. The creativity code: art and innovation in the age of AI. Cambridge, MA 02138, USA : Belknap Press: An Imprint of Harvard University Press, 2019. 320 p.
2. Tegmark M. Life 3.0: being human in the age of artificial intelligence. Penguin Books, Limited, 2017. 384 p.

Білик О.О.

викладач кафедри іноземних мов,
Національний університет “Львівська політехніка”
м. Львів, Україна,

Пуга О.О.

викладач кафедри іноземних мов,
Національний університет “Львівська політехніка”
м. Львів, Україна,

Подольак З.Р.

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов,
Національний лісотехнічний університет України
м. Львів, Україна.

СПЕЦИФІКА ПЕРЕДАЧІ КОМІЧНОГО ЕФЕКТУ ПРИ АУДІОВІЗУАЛЬНОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Гумористичний дискурс – це дискурс, комунікативною метою якого є вирішення різних комунікативних завдань, наприклад, відхід від серйозної розмови, висміювання різних явищ чи понять, зниження емоційної напруги тощо [1, с. 109]. Звідси випливає, що гумор є продуктом інтелектуальної роботи людини, яка виражається в уловлюванні фактів дійсності та поданні їх з комічної точки зору. Гумор може виражатися вербально (в усній чи письмовій формі), графічно (меми в Інтернеті), а також за допомогою прийому звуконаслідування або пародії.

Гумористичний дискурс різноманітний і містить у собі низку термінів, які відображають види здійснення комічного.

Переклад такого жанру вимагає від перекладача великих зусиль. Адже саме при перекладі гумористичного дискурсу важливо враховувати не лише граматична та лексична відповідність перекладеного, але й обов'язкове збереження комічного. Це змушує перекладача вирішувати прагматичні завдання, а також питання адаптації жарту з мови оригіналу на мову перекладу. Аналіз гумористичного жарту поділяється на три групи засобів виразності, що використовуються авторами:

- фонетична,
- лексична
- синтаксична.

До першої групи гумористичних висловлювань належать жарти, побудовані за допомогою фонетичних засобів виразності (звуконаслідування, свідоме порушення орфоепічних норм, гра слів на стилістичному рівні тощо).

Друга група є найбільшою. Туди входять майже всі лексичні засоби, пов'язані з емоційним забарвленням. Наприклад, гіпербола, іронія, сарказм. Також імена власні або загальні, які виражають відтінок жарту. Це можуть бути прізвища, імені та по-батькові людей, чиї імена вже стали загальними. Багато лінгвістів до цієї групи також включають цитати та алюзії, аббревіатури та гру слів на лексичному рівні у вигляді одиночних одиниць [1, с. 109].

Переклад синтаксичних засобів виразів становить незначну частину щодо всього аналізу. На сьогоднішній день не існує єдиної класифікації лінгвостилістичних засобів, що використовуються у стендап-виступах. При аналізі використовувалося кілька класифікацій для більш детального представлення перекладу жанру. Стендап як нова форма презентації комічного, є особливою презентацією гуморис-

тичного висловлювання, що включає не тільки монологічне уявлення, а й використання невербальних засобів спілкування.

Таким чином, на підставі розмежування стендап-висловлювань щодо груп мовних засобів, що використовуються, ми дійшли таких висновків:

1) Лексична група характеризується переважно елементами гіперболізації, використанням власних і загальних імен, використанням національних засобів, що відображають національні особливості та взаємини між людьми;

2) У процесі аналізу застосованих перекладацьких трансформацій та стратегій було встановлено, що багато з розібраних стилістичних та мовних засобів вимагають збереження структури та емоційного забарвлення, як, наприклад, групи стилістичних та лінгвістичних прийомів. Необхідність адекватно перекласти комічні висловлювання змушує перекладача шукати еквівалентні одиниці в мові перекладу.

3) Найбільші труднощі для перекладу представляють сленгові вирази та незнайомі реципієнту реалії.

На даний час аудіовізуальні твори стають більш динамічними та складними для сприйняття, що ставить реципієнта у ситуацію дефіциту часу на обробку інформації. Для створення комічного ефекту в аудіовізуальному творі рідко використовуються виключно класичні лінгвістичні засоби, оскільки динамічний розвиток сюжету зумовлює необхідність ігнорування складних мовних кодів. Передача комічного ефекту в кінофільмах є особливо гострою проблемою для перекладачів та локалізації через специфіку аудіовізуального тексту.

Збереження комічного ефекту висловлювання традиційно вважається одним із найскладніших перекладацьких завдань

поряд із передачею культурно-маркованих одиниць, безеквівалентної лексики та фразео-логії. Передача контекстів, що містять комічний ефект при аудіовізуальному перекладі становить особливі труднощі. При роботі з аудіовізуальним твором перекладач може зіткнутися як із труднощами лінгвістичного характеру (передача зниженої, ненормативної, безеквівалентної лексики), так і проблемами екстралінгвістичного та культурологічного характеру, зумовлені відображенням національного менталітету, сучасних та історичних реалій, характерних ситуацій [1, с. 110].

Крім того, при роботі з аудіовізуальним твором необхідно враховувати, що даний вид тексту поєднує в собі вербальні та невербальні елементи, що передаються двома каналами. Динамічність, багатоканальність та мультиковість аудіовізуального твору сприяє використанню широкого діапазону засобів створення комічного через тісний зв'язок ситуативного та лінгвістичного контекстів.

Необхідно відзначити, що в даний час в аудіовізуальній продукції для створення комічного ефекту рідко використовуються виключно класичні лінгвістичні засоби, до яких належать каламбур, парадокс, гостроти та іронія [2], а також культурно-марковані жарти з посиланнями на національні джерела. Дані засоби комічного вираження характерні для більш ранніх комедій середини XX століття.

Використання інших лінгвістичних засобів для створення комічного ефекту може бути зумовлене вимогами виробника аудіовізуальної продукції для спрощення процесу перекладу, а отже, збільшення комерційного успіху продукту на міжнародному ринку. Крім того, гібридизація кіножанрів та масовість комічних контекстів не в гумористичному ігровому кіно (бойовиках, історичних та пригодницьких

фільмах, драмах тощо) породжують необхідність динамічного розвитку сюжету, при цьому складні мовні коди ігноруються, оскільки основна ставка робиться на візуальні ефекти та відеоряд, для компенсації втраченої мовної інформації. Таким чином, у реципієнта у процесі перегляду кінофільму чи будь-якої іншої аудіовізуальної продукції не вистачає часу на обмірковування та інтерпретацію жарту.

Також необхідно враховувати, що нині у реалістичних кіножанрах тяжіють до впізнаваного відображення дійсності, тобто мова персонажів має звучати нештучно і не награно, за винятком випадків, коли цього вимагає сценарій (пародія будь-кого, висміювання будь-яких якостей). Дане явище обумовлює необхідність створення сценаристами натурального кінодіалогу та комічних ситуацій, що вимагає від перекладача досягнення «псевдоуспішності» під час роботи з аудіовізуальним твором [3, с. 72].

Рішення щодо передачі засобів вираження комічного ефекту в аудіовізуальному творі можуть бути прийняті на макротекстовому та мікротекстовому рівнях.

Список використаних джерел:

1. Leibold A. The Translation of Humor ; Who Says it Can't Be Done. Meta : Translators' Journal. 1989. Vol. 34, № 1. P. 109-111.
2. Wildfeuer J., Pollaroli C. When context changes: the need for a dynamic notion of context in multimodal argumentation // International Review of Pragmatics. 2018. № 10 (2).
3. Кулікова А. Є. Дублювання як один з основних видів аудіовізуального перекладу: недоліки та переваги. Научные исследования и их практическое применение. Современное состояние и пути развития 2010 : материалы Междунар. науч.-практ. конф. Одеса : Черноморье, 2010. Т. 17. Философия и филология. С. 72–75.

Бойченко В.В.

аспірант кафедри освітології та
психолого-педагогічних наук
Факультету педагогічної освіти,
Київський університет імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна

СУТНІСТЬ, ПРИНЦИПИ, ФОРМИ ТА НАПРЯМКИ РЕАЛІЗАЦІЇ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА

Неперервна освіта педагогічного працівника передбачає отримання професійних знань, умінь та навичок, необхідних компетенцій та передбачає:

- підвищення кваліфікації, перепідготовку;
- постійну самоосвіту для успішної реалізації навчального процесу та життєдіяльності.

Організація й управління самоосвітою є однією з найбільш актуальних проблем в системі неперервної освіти. Самоосвіта є провідною формою неперервної освіти, що визначає пошук і реалізацію індивідуальних шляхів її реалізації. На думку авторів роботи [1] освіта може визначатися як:

- цілеспрямований процес виховання й навчання в інтересах людини, суспільства, держави з досягненням певних освітніх рівнів (освітніх стандартів);
- процес розвитку та вдосконалення системи знань, накопичених людством;
- нескінчене та неперервне оволодіння знаннями, уміннями й навичками відповідно до змін умов життя, розвитку науково-технічного прогресу;

- основа психологічної готовності людини до неперервного накопичення знань, їх використання в повсякденному житті;
- очікуваний результат процесу навчання, результатом якого є сформована система знань, умінь і навичок, ставлення до явищ природи й громадського життя.

В Законі про освіту неперервна освіта розглядається як «безперервний процес навчання та вдосконалення професійних компетентностей фахівців після здобуття вищої та/або післядипломної освіти, що дає змогу фахівцю підтримувати або покращувати стандарти професійної діяльності і триває впродовж усього періоду його професійної діяльності». Сфера неперервної освіти базується на наступних провідних принципах, що передбачає досягнення визначених цілей:

- гуманізму – закріплення норм людяності в суспільстві;
- демократизму – рівне ставлення та рівний доступ до людських цінностей;
- доступності – можливість кожної людини користуватися різними структурами і рівнями освіти;
- інтеграції – об'єднання єдиними цілями формальних і неформальних освітніх структур традиційного і нового типу;
- гнучкості – широкий спектр навчальних планів і програм, способів організації навчального процесу, стратегій навчання;
- релевантності – індивідуальні особистості людини, її власна професійна і соціальна діяльність.

В соціально – педагогічному словнику [2] наведено наступне визначення самоосвіти, як освіти, що отримується у процесі самостійної роботи, без проходження навчання в освітньому закладі. У системі неперервної освіти самоосвіта виступає зв'язуючим ланцюжком в процесі організованого навчання. При цьому освітній процес набуває бажаної

цілісності. Самоосвіта більшою мірою пов'язана з організацією індивідуальної траєкторії освіти з задоволенням власних потреб, цілей, інтересів, використовуючи індивідуальні методи та способи, форми та підходи навчання. Завданням освітнього закладу, в якому працює педагогічний працівник, є створення сприятливих умов для побудови та реалізації індивідуальної траєкторії освіти за його вибором, зацікавленості та реалізації самоосвіти та надання дієвої підтримки керівництва і фахівців. При цьому вибір ІОТ здійснюється на основі взаємного урахування індивідуальних цілей, потреб, мотивів інтересів працівника та цілей і вимог освітнього закладу, де працює педагогічний працівник.

Спираючись на дослідження [1-5] можна визначити переваги, пов'язані із організацією навчання й розвитку педагогічного працівника на основі реалізації індивідуальної траєкторії освіти для навчального закладу:

- здійснення підвищення професійної компетентності й кваліфікації педагогічного працівника найбільш раціональним і ефективним для нього способом;
- забезпечення конкурентоспроможності освітньої закладу в мережі закладів;
- можливість вибору навчання й саморозвитку сприятиме формуванню кваліфікованого та професійного кадрового персоналу закладу та зниженню плинності кадрів;
- планування розвитку кар'єри різними способами є джерелом визначення потреб працівників у професійній освіті та приваблює працівника до подальшої роботи в закладі;
- використання успішної індивідуальної траєкторії працівника для розповсюдження нових технологій навчання та їх впровадженні в закладі;

• побудова та реалізація індивідуальних траєкторій навчання й розвитку працівників веде до ефективних організаційних змін у закладах освіти.

Серед переваг, пов'язаних із організацією навчання й розвитку працівників на основі реалізації індивідуальної траєкторії освіти, для самого педагогічного працівника можна визначити наступні:

- розширення можливостей освітнього процесу та його простору, вибору найефективніших і найзручніших шляхів і способів неперервної освіти;

- зростання професійної компетентності й кваліфікації педагогічного працівника з підвищенням його цінності, значущості й конкуренто-спроможності в закладі, рейтингу серед працівників;

- формування й розвиток різнобічних знань, навичок та умінь, що урізноманітнює та розширює сфери професійної діяльності;

- здійснення зручного шляху освіти (без відриву від основної роботи, а в разі необхідності з відривом), що надає можливості кар'єрного зростання й підвищення рівня життя працівника;

- підвищення мотивації й задоволення працею, її ефективності та результативності;

- послаблення стресу та підвищення здатності працівника пристосовуватись до змін і роботи у нових і складних умовах.

Спільною перевагою як для працівника, так і закладу освіти є можливість здійснення цілеспрямованого саморозвитку працівника шляхом узгодження мети організації й працівника.

Однією з переваг самоосвіти є можливість надання більшої свободи у виборі шляхів навчання й розвитку

особистості у відповідності з її потребами. Реалізація індивідуальної траєкторії освіти в системі неперервної педагогічної освіти здійснюється у вигляді різних форм:

- підготовка фахівця у закладах вищої освіти шляхом вибору освіти, фаху, навчального закладу з можливістю реалізації індивідуальної траєкторії освіти у вигляді варіативної складової навчальних планів, індивідуальної та самостійної і науково – дослідної роботи;

- перепідготовка, яка здійснюється шляхом усвідомленого вибору освіти, навчального закладу, форми навчання (очна, заочна, вечірня, дистанційна) у вигляді варіативної складової навчальних планів, індивідуальної та самостійної і науково – дослідної роботи;

- підвищення кваліфікації шляхом проведення планового обов'язкового підвищення кваліфікації у вигляді реалізації варіативної складової навчальних планів, підвищення кваліфікації, індивідуальної форми навчання, спецкурсів, самостійна роботи;

- самоосвіта через усвідомлення потреб і мотивів освіти у вигляді самостійного вибору змісту, термінів, форм, методів і технологій освіти.

Наведені різні форми реалізація індивідуальної траєкторії освіти в системі неперервної педагогічної освіти підтверджують, що індивідуальна траєкторія освіти може здійснюватися:

- за вибором різних форм безперервної освіти, але слід зазначити, що в організованих формах (підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації);

- одночасним здійсненням пошуком шляхів, прогнозування та визначення результатів реалізації індивідуальної траєкторії освіти.

Пошук шляхів індивідуальної траєкторії освіти на думку авторів [6] являє собою:

- метод дослідження об'єктів пізнання за їхніми моделями;
- побудову та вивчення моделей реальних предметів, явищ та об'єктів для визначення або поліпшення їхніх характеристик, раціональних способів їхньої будови, керування ними тощо.

Пошук шляхів індивідуальної траєкторії освіти та самоосвіти повинен враховувати внутрішні та зовнішні фактори, що впливають на вибір чи побудову траєкторії, прийняття рішень щодо вибору форм і способів освіти, розробку моделей освіти, інструментарію вимірювання результатів. До внутрішніх факторів можна віднести задоволення матеріальних потреб, потребу в афіляції, професійну конкурентоспроможність, кар'єрне зростання та самореалізацію. Постійні зміни та розвиток науки і виробництва у сфері діяльності, умови ринку праці, вимоги до професійної компетентності з боку роботодавця становлять зовнішні фактори. Під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів та в освітньому процесі формуються:

- визначення особистих потреб та вимог середовища, цілей освіти і самоосвіти;
- пошук, вибір і побудова індивідуальної траєкторії освіти і самоосвіти;
- вибір форм неперервної освіти і самоосвіти та розробка індивідуальної моделі неперервної освіти і самоосвіти;
- визначення й аналіз результатів неперервної освіти і самоосвіти.

Індивідуальна траєкторія освіти і самоосвіти може здійснюватися за двома напрямками: за вибором організованих форм системи неперервної освіти (підготовка, перепідготовка,

підвищення кваліфікації) та шляхом моделювання змісту й засобів самоосвіти та саморозвитку. Узагальнення літературних даних дозволяє визначити напрями індивідуальної траєкторії освіти і самоосвіти та очікувані результати їх реалізації:

- розвиток професійної компетентності - забезпечення досягнення результатів навчання та успішності професійної діяльності;

- опанування практикою самоменеджменту - можливість управляти власним часом і діяльністю, використовувати технології раціонального планування, самоорганізації, самоконтролю;

- застосування можливостей дистанційного навчання – використання нової форми організації навчального процесу з ліквідацією обмежень, пов'язаних з місцем і часом одержання освіти, використанням єдиних державних освітніх стандартів шляхом використання сучасних комп'ютерних технологій та засобів комунікації;

- вміння спілкування та взаємодії з іншими людьми, розуміти своє місце в соціумі – можливість ефективно спілкуватися, будувати та розвивати формальні та неформальні міжособистісні стосунки, працювати в команді, сприяти формуванню сприятливого соціально- психологічного клімату в колективі;

- розвиток власного інтелектуального й загальнокультурного потенціалу - забезпечення поповнення власного ресурсу знаннями та вміннями, духових потреб.

Процес вибору й побудови індивідуальної траєкторії освіти є неперервним. Він зорієнтований на задоволення певних потреб, мотивів, цілей особистості педагогічного працівника, які періодично виникають після задоволення попередніх.

Для неперервної освіти педагогічного колективу одними з визначальних чинників є професійний і інтелектуальний рівень педагогічного колективу, вміння використовувати сучасні методи навчання та підвищення кваліфікації, досягнення науки та практики, рівень творчої атмосфери. Успішне застосування цих чинників можливо за рахунок:

- якісної теоретичної і методологічної підготовка педагогів;
- здатності педагогів до інноваційної діяльності;
- використання потенційних можливостей педагогічного колективу;
- сформованості мотивації педагогічної діяльності;
- необхідного рівня творчого розвитку педагогічного колективу;
- досягнення результативності роботи колективу за звітні періоди.

Практика діяльності педагогічних колективів підтверджує необхідність та доцільність побудови неперервної освіти за системою індивідуальних траєкторій для всіх членів колективу. Для досягнення успіху необхідний обов'язково враховувати принцип педагогічної синергії, за яким ефект від спільної дії всіх елементів колективної системи призводить до суттєвого покращення якісних показників функціонування без збільшення кількісних. При цьому індивідуальна освітня траєкторія педагогічного колективу – це індивідуальний шлях реалізації особистісного потенціалу кожного члена педагогічного колективу на засадах синергії в освіті.

Список використаних джерел:

1. Г. Полякова. Напрями моделювання індивідуальної траєкторії безперервної освіти й самоосвіти педагогічних

працівників // Теорія та методика управління освітою. – 2010 - № 3 – с. 1 – 11.

2. Сучасний психолого - педагогічний словник / авт. кол. за заг. ред. О.І. Шапран. Переяслав – Хмельницький: Домбровська Я.М., 2016.- 473 с.

3. Управління персоналом : підручник / О. М. Шубалий, Н. Т. Рудь, А. І. Гордійчук, І. В. Шубала, М. І. Дзямулич, О. В. Потьомкіна, О. В. Середа; за заг. ред. О. М. Шубалого. – Луцьк : ІВВ Луцького НТУ, 2018. – 404 с.

4. Словник педагогічних та психологічних термінів до дисциплін: «Педагогіка», «Педагогіка новаторства», «Педагогіка та психологія вищої школи», «Методика виховної роботи та основи педагогічної майстерності», «Педагогічний менеджмент» : для здобувачів вищої освіти денної та заочної форм здобуття освіти пед. спец-тей / укладачі: Н. А. Несторук, Л. В. Кокоріна. Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2019. 131 с. ISBN 978-617-7780-03-7

5. Дяків О. П., Островерхов В. М. Управління персоналом : навчально-методичний посібник – Тернопіль : ТНЕУ, 2018. – 288 с. ISBN 978-966-654-514-8.

6. Соціально – педагогічний словник /Укл. С.У. Гончаренко, В.В. Радул, М.М. Дубинка / За ред. В.В.Радула.-К: «УксОб», 2004.- 304 с.

*Матеріали XI-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 січня 2024 року, м. Салоніки (Греція), дистанційно)*

Бондаренко А.О.

здобувачка фахової передвищої освіти
педагогічного відділення,
*Харківський педагогічний фаховий коледж
Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
м. Харків, Україна*

Таран Л.Р.

здобувачка фахової передвищої освіти
педагогічного відділення,
*Харківський педагогічний фаховий коледж
Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
м. Харків, Україна*

Дригач Т.Г.

кандидат педагогічних наук, старший викладач
старший викладач кафедри математики та фізики,
*Комунальний заклад
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
м. Харків, Україна*

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ СТВОРЕННЯ УРОКІВ МАТЕМАТИКИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Сучасне суспільство постійно еволюціонує, і освіта стає
вирішальним елементом успішного адаптування нового

покоління до викликів технологічної ери. Впровадження інформаційних технологій у навчальний процес початкової школи визнається важливим кроком у створенні динамічного, захоплюючого та ефективного середовища для розвитку дітей. Роль штучного інтелекту в навчанні початкової школи не відстає, тому розглянемо значущість цього інструменту та його вплив на процес навчання та розвиток учнів, зокрема під час уроків математики.

Штучний інтелект представляє собою здатність машин виконувати завдання, які традиційно вимагають людського інтелекту, такі як візуальне сприйняття, розпізнавання мови, прийняття рішень і мовний переклад. На сьогоднішній день він застосовується для розробки інноваційних інтерактивних методик навчання, спрощуючи процеси вивчення та розвитку учнів [1].

Першим відомим став та отримав багато бурхливого інтересу до себе - штучний інтелект в Україні *ChatGPT* — чат-бот зі штучним інтелектом. Вже у перші дні його появи та роботи побавитися із ним та поставити купу запитань різного рівня важливості встигло чимало людей [2].

Технології ШІ розвиваються настільки стрімко, що подеколи за ними складно встигнути, і поступово вони проникають у всі сфери нашого життя. Генерація зображень та текстів, пошук інформації, відповіді на найрізноманітніші питання, допомога з перекладом.

Проте, як упевнено заявляють експерти, хвилюватися щодо цього дещо зарано. Штучний інтелект не є конкурентом людини, радше він — це надійний помічник, із допомогою якого можна досягти значних успіхів у роботі, спростити виконання рутинних завдань та звільнити час для творчості. Він складається з набору інноваційних інструментів на основі

штучного інтелекту, який допомагає оптимізувати щоденну роботу педагогів.

Які функції виконує ШІ під час дистанційного навчання:

- *Створення тестових завдань:* ШІ автоматично генерує тестові завдання з однією правильною відповіддю на основі вказаного джерела контенту.

- *Переклад текстів та слів:* ШІ допомагає виробити переклад потрібною мовою.

- *Створення чекліста:* ШІ може створити чекліст на визначену тему.

- *Генерація презентації:* ШІ автоматично створює текст для слайдів презентації за вказаним джерелом інформації.

- *Створення флеш-карток:* ШІ генерує флеш-картки за обраною темою.

- *"Навіщо це знати?":* ШІ допомагає знайти цікаві аргументи та мотивує до вивчення певної теми.

- *Пропозиції для проектів:* ШІ пропонує список ідей для проектної роботи на будь-яку тему.

- *Пропозиції цікавих завдань:* ШІ пропонує перелік ідей для цікавих завдань на будь-яку тему [3].

ШІ виконує розумний пошук у наступних напрямках:

- *Створення зображення за темою:* ШІ автоматично формує підбірку найбільш відповідних зображень відповідно до запиту.

- *Пошук YouTube-відео за темою:* ШІ виявляє цікаві відеоматеріали на YouTube, враховуючи ваш запит.

- *Підбірка певних матеріалів за темою:* ШІ автоматично складає відбір цікавих та корисних матеріалів, враховуючи ваш запит.

- *Добірка матеріалів НУШ:* ШІ формує підбірку цікавих та корисних матеріалів для використання в класах Нової української школи (НУШ) [4; 5].

У світі сучасних технологій, використання ШІ на уроках математики у початковій школі стає ключовим елементом для забезпечення ефективного навчання та розвитку учнів. Це відкриває нові можливості для інтерактивного та індивідуалізованого підходу, що сприяє глибшому розумінню математичних концепцій та розвитку в дітей необхідних у подальшому житті навичок.

Програми з ШІ можуть адаптуватися до потреб і рівня знань кожного учня, надавати додаткову підтримку або виклики залежно від успішності. Індивідуалізовані навчальні шляхи, розроблені за допомогою ШІ, дозволяють враховувати вікові та особистісні особливості, інтереси та рівень підготовки кожного учня. Це сприяє більш ефективному вивченню математики, оскільки кожен учень отримує завдання та пояснення, які відповідають його потребам. Також вони можуть надавати зворотний зв'язок вчителям щодо прогресу кожного учня.

Штучний інтелект може впливати на навчання математики в початковій школі, забезпечуючи інноваційні можливості. Однією з ключових переваг є можливість створення інтерактивних навчальних ігор, які роблять математику цікавою і захоплюючою для дітей. ШІ дозволяє створювати ігри, які не тільки будуть цікавими для дітей, а й допоможуть їм глибше пізнати певну математичну тему та навіть застосувати певні формули на практиці. Інтерактивні заняття допоможуть вчителю доповнити той теоретичний матеріал, що буде викладено на уроках. Бо практична діяльність учнів, відіграє велику роль у початковій школі, де вони закріплюють вивчене.

Ці системи можуть створювати персоналізовані завдання та вправи, враховуючи індивідуальні сильні та слабкі сторони кожного учня. Це сприяє більш ефективному засвоєнню матеріалу, розвитку навичок раціонального мислення та створює стимул для самостійного розвитку.

Крім того, інтерактивні віртуальні уроки можуть зробити математику цікавою та доступнішою для учнів. Завдяки інтерактивним візуалізаціям, віртуальним дослідженням та ігровим елементам, створеним з використанням ІШ, математичні концепції стають доступнішими та зрозумілишими для учнів, покращують залучення учнів до предмету. Це стимулює їхню зацікавленість та розвиток креативного мислення.

Ще є одна дуже корисна можливість - це розпізнавання рукописного написання, бо учням так легше впоратися з математичними завданнями, тому що програми розпізнавання рукопису дозволяють дітям вводити відповіді не лише текстом, але й власноруч написаними числами та символами, що збільшує комфорт та залученість учнів до виконання завдань.

Технології штучного інтелекту також можуть відстежувати прогрес учнів та надавати детальний звіт вчителям. Це дозволяє ефективно аналізувати та вдосконалювати навчальний процес, а також своєчасно виявляти можливі труднощі та надавати додаткову підтримку.

Але, також дуже важливо враховувати етичний аспект використання ІШ в початковій школі. Вчителям та батькам потрібно навчати учнів відповідальному використанню технологій, розумінню цифрового залишку та захисту власної конфіденційності.

Загалом, інтеграція штучного інтелекту у навчальний процес математики може сприяти покращенню якості освіти та забезпечити більш ефективне розвиток учнів. І найважливішим є те, що його можливості й надалі обов'язково будуть поповнюватися новими цікавими та зручними інструментами для різноманітного використання вчителями!

У підсумку, використання ШІ на уроках математики у початковій школі допоможе вчителям перетворити навчальний процес на більш цікавий та різнобічний, забезпечуючи ефективне навчання та виклад матеріалу, що сприяє розвитку в дітей умінь та навичок, необхідних для успішного подальшого вивчення математики та інших предметів. Збалансоване використання технологій у навчальному процесі дозволить забезпечити якісну освіту, засновану на розвитку усіх сфер особистості молодшого покоління.

Список використаних джерел:

1. Що таке штучний інтелект. Режим доступу: <https://futurenow.com.ua/shtuchnyj-intelekt-chy-vam-vidomo-shho-tse/> (дата звернення: 08.12.2023).

2. Зробіть ChatGPT своїм асистентом: як учителю використовувати штучний інтелект для уроків. Режим доступу: https://znayshov.com/News/Details/zrobit_chatgpt_svoim_asystentom_Yak_uchyteliu_vykorystovuvaty_shtuchnyi_intelekt_dlia_urokiv (дата звернення: 08.12.2023).

3. Рендюк С.П. Роль штучного інтелекту в математичній освіті: матеріали 75-ї наукової конференції професорів, викладачів, наукових працівників, аспірантів та студентів Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (Полтава, 02 трав.–25 трав. 2023 р.). Т. 1. С. 235–237.

4. Штучний інтелект в освіті. Режим доступу: <https://naurok.com.ua/post/shtuchniy-intelekt-v-osviti-ide-dlya-vikoristannya-na-urokah> (дата звернення: 08.12.2023).

5. Кравець С. Як штучний інтелект трансформує сферу освіти. Режим доступу: <https://www.mathema.me/blog/shtuchnij-intelekt/>

Вакулович Л.Л.

викладач кафедри української та іноземних мов,
*Національний університет фізичного
виховання і спорту України
м. Київ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФУТБОЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ ТА ТЕРМІНОЛОГІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Футбольна лексика – це найменування предметів і понять футбольної галузі, що функціонують у спеціальній і неспеціальній сферах мовної діяльності соціуму; вона пов'язана з футболом як багатоаспектним соціокультурним феноменом. Українська футбольна лексика, як і сам український футбол, починають свій розвиток в Україні на зламі XIX–XX сторіч і особливо популярною стала з початку набирає на початку XXI.

На даному етапі футбол постає як масове явище у сучасному суспільстві. А мова футбольних вболівальників віддзеркалює динамічні процеси у футболі, специфічні національні та регіональні ознаки вболівальників, а також репрезентує у собі суспільно-політичні проблеми

Лексикую футбольних фанів в українському мовознавстві вивчали такі українські вчені як С. Мартос, І. Процик, П. І. Мельник, О. С. Рілов, С. С. Богуславський та ін

Метою дослідження є аналіз функціонування футбольної лексики у неспеціальній сфері комунікації, а також з'ясувати, лексикою яких галузей знань послуговуються у своєму мовленні українські футбольні фанати та проаналізувати специфіку функціонування термінології різних сфер знань у фанатському соціолекті.

Термінологічна лексика, яка в мовленні футбольних фанів розширила своє термінне значення внаслідок семантичної деривації, є одним із джерел формування цього соціолекту.

Футбольну лексику активно використовують у мові мас-медіа в неспеціальних контекстах. Найбільшою функціональною активністю в ЗМІ відзначаються такі лексичні одиниці з футбольної сфери: *аутсайдер*, *арбітр*, *форвард*.

Слід відзначити, що за межами термінологічного поля термін втрачає свої ознаки, тому що свої спеціальні зв'язки змінює на місце в колі звичайних предметів і явищ, тобто детермінологізується.

Наприклад, для порівняння:

арбітр “Той, хто судить гру” і “Посередник, суддя, до якого звертаються для розв’язання суперечок, що не підлягають судовому розглядові; третейський суддя”, пор.: Арбітр матчу Байер – Боруссія перервав гру і покинув поле (ua-football.com, 21-02-16, 18:31); Президент – це не окрема гілка влади. Це національний арбітр (gazeta.ua, 07-04-15, 05:15);

аутсайдер “Команда або спортсмен, що посідає одне з останніх місць в турнірній таблиці” і “Про кого-, що-небудь, що не відповідає яким-небудь вимогам, що відстає від інших у якому-небудь відношенні”, пор.: *Аутсайдер* чемпіонату Іспанії насухо розгромив “Хетафе” (sportukr.segodayna.ua, 19-02-16, 23:31);

форвард “Гравець футбольної команди, який атакує противника, щоб забити м’яч в його ворота” і “той, хто нападає”, пор.: “Зірковий” форвард “Реалу” завершив кар’єру; “Дніпро” – політичний форвард Коломойського.

У неспеціальних контекстах, зокрема в публікаціях із суспільно-політичної проблематики, активно функціонує лексема *відфутболити* з різними семантичними відтінками:

- “припинити співпрацю”: Відома телеведуча дала майстер-клас, як правильно “відфутболити” російські ЗМІ (expres.ua);

- “не приділити увагу”: Народний депутат України Михайло Хміль: “Не вважаю за можливе “відфутболити” людину...” (viche.info, 09-05-13);

- “передати, уникаючи відповідальності”: Апеляційний суд “відфутболив” справу “діамантових” прокурорів до іншої інстанції (tsn.ua, 19-01-16);

- “припинити стосунки”: Роналду “відфутболив” росіянку Шейк через маму (espresso.tv, 16-01-15, 16:36).

До нових лексичних одиниць із футбольною семантикою належать *зелена картка*, *бріллїгрін*, що функціонують у наведеному нижче тексті з гумористичним колоритом: За новими футбольними правилами, гравцям за хороші справи даватимуть зелену картку Міжнародна Рада Футбольних Асоціацій, яка регулює зміни футбольних правил та заявила про свій намір, окрім жовтої та червоної, ввести додаткову зелену картку. Зелені картки видаватимуться футболістам за хороші справи на полі та анулюватимуть жовту картку. Про це повідомив Почесний президент МРФА Йозик Клабер на прес-конференції у Сан-Паулу (Бразилія), пише “Советский спорт”. Найуживанішими словами в українських футбольних фанатів є терміни мистецтва *перформенс* і *шоу*, адже для фанатської спільноти надзвичайно важливо влаштувати видовище, яке справило б враження [2].

У субкультурі фанатів використовують реалії з військової сфери, а відтак у соціолекті футбольних фанатів є терміни, запозичені з мовлення військовиків, зокрема димова шашка або димова граната – військ. “піротехнічний засіб для пускання диму для подавання сигналів».

Футбольна лексика широко задіяна також в рекламі за моделлю “реклама продукту через футбол”:

- реклама супутникового телебачення “Viasat”: Я завжди знав, що стану футбольним коментатором. Не лише тому, що коментатор – це голос країни. Я – її очі. Я хочу, щоб ти побачив футбол так, як бачу його я: кожную деталь, кожен колір, відчув усі емоції гри;

- реклама спортивного одягу від “Nike”: Футбольне майбутнє від “Nike”;

- реклама горілки “Nemiroff”: Головна футбольна подія, на яку чекає увесь світ. Святкуй із м’якістю;

Реклама в ЗМІ блискавично реагує на перебіг життя, на все нове, що з’являється у всіх сферах життєдіяльності людини. Мовне оформлення реклами, безперечно, є вдалим і невдалим. Г. М. Сюта зазначає, що естетично сприйнятним для українців став народжений у слогані неологізм *футболіти*: Футболіємо з Україною!

Футбольна лексика активно функціонує і в розмовному мовленні. У розмовній мові формуються нові значення футбольної лексики, тобто вона не лише змінює свій стилістичний статус, але й модифікує семантичне наповнення.

Наприклад, вислів *потрапити у “дев’ятку”* набув значення “вдало виконати справу, влучно висловитися”.

Дієслово *відфутболити* набуває різних семантичних відтінків:

- “відправити” (в обговоренні медичної проблеми): Дякую за відповідь. Так доїхати до міста можна / склалося враження, що лікарі тільки відфутболити швидше хочуть (altmed.in.ua)

- “відкинути” (у “прикольних” привітаннях із Днем народження подруги): Бажаю тобі жити в щасті і драйві, Усі

тягарі відфутболити зайві, Хай підла ніяка не вжалить змія,
Будь завжди щаслива, подружко моя! (tereweni.com).

Отже, у неспеціальній сфері спостерігаємо інтеграцію стилістичних і семантичних процесів, а Розширенню семантичного обсягу слів сприяє передусім метафоризація. Глобалізація футболу як феномена, активність словотвірних процесів та змінність лексичного складу його зумовлює потребу у систематизації футбольних термінів та подальше вивчення різних аспектів їх утворення та функціонування у системі мови.

Список використаних джерел:

1. Барчук В. Спортивний репортаж як дзеркало суспільного мовлення (на матеріалі футбольних трансляцій). *Рідне слово в етнокультурному вимірі* : зб. наук. праць. Дрогобицький держ. пед. ун-т імені Івана Франка. 2015. С. 15–24.

2. Лавриненко О. В. Жаргон футбольного вболівальника : системний та жанрово-комунікативний аспекти : автореф. дис. канд. філол. наук : 10.02.02. Дніпропетровськ, 2013. 20 с.

3. Процик І. Вербальне самовираження в субкультурі українських футбольних уболівальників. *Мова і суспільство* : зб. наук. праць. ЛНУ ім. Івана Франка. 2012. Вип. 3, С. 224–229.

*Матеріали XI-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 січня 2024 року, м. Салоніки (Греція), дистанційно)*

Гмиря І.О.

аспірант,

*Харківський національний
університет радіоелектроніки
м. Харків, Україна*

Лобенко Д.М.

аспірант,

*Харківський національний
університет радіоелектроніки
м. Харків, Україна*

*науковий керівник - д.ф.н.,
професор Штанько В.І.*

НАУКА ТА РЕЛІГІЯ: ПРОТИСТОЯННЯ ТА ВЗАЄМОДІЯ ЗА М. ПЛАНКОМ ТА В. ГЕЙЗЕНБЕРГОМ

Проблема взаємодії та протистояння релігії та науки відноситься до числа “вічних” традиційних проблем, що існувала протягом історичного розвитку філософії.

В роботах Вернера Гайзенберга та Макса Планка, як і в творчості багатьох інших фізиків періоду квантової механіки, можна виявити спроби зрозуміти взаємодію науки і релігії, але вони не висловлювали яскраво виражених протистоянь.

В своїй роботі «Релігія та природознавство» [1] Макс Планк розглядав питання взаємодії релігії та науки, та чи можуть вони співіснувати не вступаючи у протиріччя. Він зазначав, що розглядати їх варто лише у тих областях, де вони пересікаються. Оскільки є області в яких вони взагалі не

стикаються, наприклад, природознавству не притаманні проблеми етики, в той же час для релігії не мають ніякого значення величини фізичних констант.

І хоча наука і релігія мають різні функції, автор зазначав, що вони мають певні збіжності в питанні про існування Вищої Влади, що господарює над світом. Він вважав що ми можемо ототожнити дві таємничі сили - світопорядок природознавства та Бога релігії.

За Планком, для релігійної людини Бог є “фундаментом”, із його всемогутньої волі породжене все життя та всі явища тілесного і духовного світу. Для науковця ж первинним є його сприйняття та отримані за їх допомогою вимірювання, і шляхом індуктивного сходження він намагається наблизитись до Бога та його світопорядку, як найвищій, вічно недосяжній цілі [1]. Макс Планк вважав, що і релігія і наука потребують віри в Бога, проте для релігії Бог є початком всіляких роздумів, а для науки є їх завершенням, кінцевою ціллю.

Автор зазначає, що між релігією та наукою немає значних відмінностей в ключових моментах, а навпаки вбачає в них повну згоду. Наука і релігія не виключають одна одну а доповнюють та навіть обумовлюють. Незважаючи на відмінності методів, сенс роботи та направлення прогресу науки та релігії повністю збігаються. Вони рухаються, вважав автор, по паралельних шляхах до спільної цілі.

Релігія і наука несуть різні, але взаємодоповнюючі функції. Він вбачав, що обидві сфери служать різним аспектам життя людини і можуть існувати поруч. Вони мають багато спільних цінностей, таких як пошук правди, моральність та глибоке розуміння природи і існування. Він вбачав можливість співіснування релігійного та наукового розуміння

світу, розводячи їх по різних галузях, де професійна сфера керується науковими знаннями, а стосунки з людьми релігійними поняттями [2].

Інший відомий фізик В. Гейзенберг в своїй роботі «Кроки за горизонт» [3] також піднімає питання релігії та науки, їх протистояння та взаємодії.

Хоч автор був переконаний у не заперечливості наукової істини у своїй діяльності, він не вважав можливим просто відкинути зміст релігійної думки як частину застарілого рівня людської свідомості. Проте зазначив, що від неї доведеться відмовитися в майбутньому. Протягом свого життя автор неодноразово був змушений роздумувати над взаємозв'язком цих двох світів, бо ніколи не сумнівався в достовірності того, про що вони свідчать.

Не можна не відмітити, що суспільне життя та відношення між людьми невід'ємна складова людини та її розвитку, на думку автора люди мають розрізняти добро і зло, адже при відсутності моральних вказівників, вважає автор, сенс наших вчинків та страждань зникає і залишається лише відчай. “Релігія – основа етики, а етика – передумова життя” [3], для прийняття щоденних рішень повинне бути розуміння або принаймні здогадки про цінності, на яких вони базуються.

Автор підкреслює, що представник природничих наук має враховувати всеосяжне значення релігії в суспільстві, якщо він намагається продумати співвідношення між релігійною та науковою істиною. Адже будь які думки, які суперечать суспільній думці можуть сприйматися вороже. Як приклад, автор приводить суд над Галілеєм, де стабільність традиційного світогляду християнства виявилась більш вагомим для суспільства, ніж нові відкриття.

Гейзенберг вказує на важливість науки і на її потенціал в покращенні життя та вирішення нагальних проблем, проте, з іншого боку, вказує на небезпеку, яку може створити використання науки у злих намірах. І навіть якщо не зважати на пряму загрозу, увага людей занадто фокусується на вузькій сфері матеріального благополуччя зі зневагою до інших основ життя. Якщо розглядати науку лише як засіб для досягнення цілей, кінцевий результат буде напряду залежати від намірів. Але вибір цілей виходить за межі науки, цілі мають формуватися спираючись на моральні цінності, які в свою чергу формуються під впливом релігії та культури.

На думку автора ми маємо з обачністю розрізняти дві мови, релігійну та наукову, ми повинні уникати будь-якого псування їх змісту, змішуючи їх. Релігійна думка не може обґрунтовано поставити під сумнів правильність та надійність наукових результатів, і, навпаки, етичні вимоги, що випливають із серцевини релігійної думки, не повинні розмиватися надто раціональними аргументами з галузі науки [4].

У іншій своїй роботі «Фізика та філософія. Частина і ціле» [5] Гейзенберг висловлював свою думку стосовно поглядів Планка. Для Планка, вважав автор, релігія та наука поєднувана оскільки на його думку вони відносяться до окремих областей дійсності. Наука має справу з об'єктивним матеріальним світом. Вона ставить перед нами задачу сформулювати правильні висловлювання про об'єктивну дійсність та зрозуміти зв'язки що в ній існують. Релігія ж має справу зі світом цінностей. В науці мова йде про істинне та не істинне, а в релігії про добро та зло, про цінне та неважливе.

Наука є способом, яким ми підходимо до об'єктивної сторони дійсності, за допомогою якого ми її аналізуємо. Релігія ж є вираженням особистого вибору, коли ми

встановлюємо собі цінності, відповідно яким ми упорядковуємо свою поведінку. Автор також підкреслює що ключовим чинником що впливає на цей вибір є оточення та виховання. “Якщо я правильно розумію Макса Планка, він використав свою свободу вибору недвозначно прийняв рішення на користь християнської традиції” [5].

Він поважав образ думки та вчинки, особливо що стосується взаємовідносин з оточуючими, Планка. Проте його чітке розділення обидвох цих сфер були не до душі Гейзенбергу. Він мав сумніви стосовно того, що суспільство може довгий час жити з таким різким відмежуванням знання від віри.

Однак не всі науковці того часу розділяли погляди Планка, наприклад у тій-же роботі автор згадує діалог з іншими вченими щодо поглядів на питання зв'язку науки та релігії. Він зазначив, що на думку Вольфганга виникають великі небезпеки, коли нове знання, яке досягається у ході історії, погрожують зламати старі духовні форми. Повне розділення між знаннями та вірою це, звісно, лише тимчасове рішення. Тому він не бачив великого сенсу в філософії Планка, навіть якщо вона логічно витримана і навіть якщо він вважає витікаючу з неї життєву установку.

Список використаних джерел:

1. Планк М. Религия и естествознание / Макс Планк. // Вопросы философии. – 1990. – №8.
2. Радзюн О. В. М. Планк та В. Гейзенберг: взаємовідношення науки і релігії як проблема культурного самовизначення вченого / О. В. Радзюн. // Вісник Черкаського університету. – 2011. – №210. – С. 29 – 34.

3. Гейзенберг В. Естественно-научная и религиозная истина / В. Гейзенберг // Шаги за горизонт. – М., 1987.

4. Шашкова Л. О. Діалог науки і релігії в культурно-історичному контексті / Людмила Шашкова. – Київ: Грамота, 2008. – 328 с. – (Монографія)

5. Гейзенберг В. Физика и философия. Часть и целое: Пер. с нем. М.: Наука. Гл. ред. физ.-мат. лит., 1989. 400 с.

Гуменюк К.Р.

магістрант І року навчання
факультету філології та журналістики,
*Уманський державний педагогічний університет
імені П. Г. Тичини
м. Умань, Україна*

Однокінний В.Ю.

магістрант І року навчання
факультету філології та журналістики,
*Уманський державний педагогічний університет
імені П. Г. Тичини
м. Умань, Україна*

ПЕЙЗАЖНА ЛІРИКА У ЗБІРКАХ ВАСИЛЯ ДЕНИСЮКА «AMANTES – AMENTES» ТА «ALEA IACTA EST»

Постановка проблеми. Пейзажна лірика – це умовна тематична назва лірики, в якій природа займає центральне місце. Природа з давніх-давен захоплює людину своєю неймовірною красою. Обдаровані люди, такі як поети, художники, письменники та інші, творять шедеври, надихаючись природними явищами. Довкілля постає невичерпним джерелом натхнення. У пейзажній ліриці нерідко можемо знайти філософські та медитативні міркування, викликані спогляданням природи. Часто природа в такій ліриці ототожнюється з душею героя, який намагається злитися з нею воедино. Пейзажна лірика займає помітне місце у літературі. Кожен поет передає природні явища по-своєму, залежно від індивідуального сприйняття, стильової манери,

часу, в якому живе. Іноді через природні явища відтворюється емоційний стан, настрої письменника, лірика може набувати інтимного, громадянського, сакрального звучання. Часто зображення природи поєднується з психологічним портретом. **Предметом нашого дослідження** є специфіка зображення природи в ліричних збірках Василя Денисюка (представника «першої хвилі» літераторів факультету філології та журналістики УДПУ [5, с. 227]) «Amantes – amantes» [2] та «Alea iacta est» [1], у яких автор здебільшого пейзажну лірику поєднує з інтимною, що тільки додає віршам чуттєвості, а читачеві, у свою чергу, дає можливість глибше відчувати поезію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Лірика Василя Денисюка уже ставала об'єктом дослідження науковців. Тематичні групи лірики збірки «Alea iacta est» аналізувала Н. Зарудняк, зокрема і пейзажну. На її думку, оригінальність пейзажної лірики Василя Денисюка полягає в тому, що «у ній виразно проступає автор-мовознавець» [4, с. 300]. О. Пепчук розглядала інтимну лірику збірок «Alea iacta est» і «Amantes – amantes», звернула увагу, що жінка Василя Денисюка «навіть природу сприймає через кухню: «Ліє березень у чашку смачний чай» [7, с. 152–153]. А. Дячок досліджувала кольоративи в поетичній картині світу В. Денисюка (на матеріалі збірок «Amantes – amantes» та «Alea iacta est»), вона бачить перспективи подальшого вивчення його творчості саме в плані дослідження образів природи і явищ погоди [3, с. 172].

Під час читання віршів В. Денисюка виникає враження безпосередньої присутності тієї пори року, яку він описує. Осінь зазвичай асоціюється з дощем, туманом, листопадом та грибами, у віршах Василя Вікторовича вона асоціюється ще й із коханням, яке зникає: «Твоя любов на осінь чимось схожа:

// Казкова, пишна, мальовничо-гожа, // Найдивовижніша і найсолодша, // Та з кожним днем, на жаль, усе коротша» [2, с. 49]. Цей катрен є мінішедевром: образ коханої зливається з образом осені. Ліричний герой сприймає поступову втрату коханої як невідворотність, без докорів, адже восени, попри всю казковість, усі «най-», «най-», дні стають все коротшими і коротшими, це і є невід'ємною складовою осені. Щоб передати особливість дівчини Василь Денисюк вдається до використання трьох різних груп образів, відчуває всіма можливими способами: на смак (*солodka*), зором (пишна, мальовничо-гожа), розумом, серцем, душею за допомогою образів-понять, семантика яких наближується до «неймовірності» (*казкова, найдивовижніша*).

Кінець літа зазвичай відчувається легким смутком за сонячним теплом, довгими днями, зеленню трави, чистим блакитним небом, хоча краса серпневих зорепадів незрівнянна, та осінь все ж уміє вразити, «переодягнувши» навколишній світ у свої яскраві барви. Василь Денисюк відтворює цей неймовірний перехід однієї пори року в іншу – літа в осінь: «Непомітно відходить літо, // Ніч дарує усім зорепад, // Сяйвом місячним всипані квіти, // У задумі стоїть шкільний сад. // Тихо мріють про щось пишні айстри, // Клен березі шепоче вві сні, // Тільки осінь, немов справжній майстер, // Володіння фарбує свої. // А на ранок – усе в золотому // Зникне слід по останній зорі...» [2, с. 23]. Вірш відтворює відчуття дива, яке здатна викликати природа, казковості моменту, що підсилюється першим шкільним ранком, який завжди асоціюється зі святом квітів, емоцій, сподівань: «Із букетом із кожного дому // Підуть в школу свою школярі» [2, с. 23]. «Поезія «Непомітно відходить літо» є своєрідною ідилією» [4, с. 300], саме українською. «У цьому

асоціативному ряду школа також бачиться частиною навколишньої ідилії» [4, с. 300]. І в природі, і в дітей зміни відбуваються паралельно, очікувано – прекрасно. Осінь може викликати й досить негативні емоції («Невдячно сонцем шкірилася осінь» [2, с. 47].

Овсеніч і полузимник, грудкотрус і падолист, гнилець, студень – такими назвами обрамляла народна мудрість суворий норов останнього місяця осені [5]. Своє бачення листопада, у якому основний акцент на небі, яке «ожило», «сіроперому», на тиші й невідворотності, відтворює у своїй ліриці В. Денисюк: «На зиму верне небо сіропере, // Вкриває землю тихо падолист, // За нас природа кинула вже жереб, // Хоч з неї, правда, хитрний був статист» [2, с. 19]; «...Дощем вологим небо ожило» [2, с. 57].

«Пейзажні» метафори Василя Вікторовича передають найрізноманітніші внутрішні порухи. Слова у тому контексті, що він їх використовує, здавалося б, сприймати незвично, але вони створюють нові реальності. Так, наприклад, зустрічаємо у Василя Денисюка фразу «Упав сніг на серце...». У прямому розумінні, якщо людина жива, сніг на її серце впасти не може, але українці завжди вважали серце символом душі, сніг викликає асоціацію з холодом, отже прочитаємо «холод на душу» (душевний біль, розчарування, образа, смуток). Метафора «Теребила зима сніги...» [2, с. 17] підкреслює українськість автора, навіть зима якого теребить сніги, як господиня качан кукурудзи. І, здавалося б, зовсім несподівана інша метафора: «...Ранковий дощ тихенько день вмиває, // Від інших не різнився щоб нічим» [2, с. 26], вона викликає асоціацію з турботливою матір'ю, яка вмиває дитину, щоб вона була не гіршою від інших. Зворушує, що автор наділяє теплими материнськими почуттями саме ранковий дощ, який

частіше викликає негативні емоції. Але з іншого боку (В. Денисюк – майстер асоціацій), дощ – вода, ранок починається з води – умивання, дощова погода викликає спогади про минуле (психологи підтверджують) – дитинство, материнська турбота.

Багато цікавих прикмет пов'язано із зимовими місяцями, з їх допомогою можна передбачати погоду. Сьогодні прикметами цікавляться люди середнього та старшого віку, молодь більше довіряє офіційним прогнозам погоди. Але насправді прикмети – дуже цікава річ. Ось деякі, що стосуються саме зими: «Зима морозяна, з великим снігом, віщує гарний врожай хліба»; «Від заморозку до зими – місяць»; «На полях сніг хвилястий – будуть хліба рясні» [6].

Від зими зазвичай очікують морозів, багато снігу, ожеледицю, але сподівання здійснюються не завжди. Василь Денисюк порівнює січень з вередливою дитиною, якій хтось не дав цукерки, а лютий – з хитрим лисом: «А січень... от зима!... і той розкис... // Розплакався, мов хто не дав цукерки. // Та лютий, цей передвесняний лис, // Готує вже морозні феєрверки» [1, с. 5]. Навіть коли погода не відповідає нашим очікуванням, вона не перестає бути прекрасною, а пори року не змінюють свого порядку. Розглядає Василь Денисюк зиму і як якесь очищення, умиротворення, духовне піднесення: «Зима снігами душу заспокоїть, // Зведе в ній, може, Лувр чи Нотр Дам» [2, с. 47].

Зима породжує очікування тепла, бажання скинути козухи, шапки й теплі черевики. Весна – жіноча пора року, а перший весняний місяць, як і всі справжні чоловіки, здатний на галантні вчинки: «Знімає березень зимову машкару, // Весну кладе до ніг жіночих вкотре...» [1, с. 13]. Весна – це також пора дощів, кохання, квітів, у вірші В. Денисюка вона

традиційно зображується в образі дівчини, але такої що вміє веслувати, адже весна – це час талої води («Зиму над ранок вимкнув місяць, // Похлюпує веслом весна...» [1, с. 12]), весна неодноразово розчаровує ліричного героя («Сніги зійшли... Немає вже снігів... // Розтанули зими розкішні шати, // А з ними і одвічні постулати, // Що завтра хлюпне море почуттів» [1, с. 39]; «Гадалося, весна усе загоїть, // Але думки танцюють під тамтам» [2, с. 23]), але вона може викликати й блаженство («А за вікном повітря – як кришталі, // Звучать наперебій весняні дзвони, // Скидає світ зимові забобони, // Щоб одягти свою зелену шаль. // Оновлення... Прийшла блаженна мить...» [2, с. 28]), захоплювати красою («Сонце, мов смолоскип спалахнуло, // Ні хмаринки – безкрая блакить...» [2, с. 42]).

Потепління, пробудження, навіть болото не псує позитивні емоції, відновлення, зелень, чисте небо та яскраве сонце. Так і у поезіях Василя Вікторовича – піднесення і захоплення, бадьорість: «Відверещали в січні ще коти. // (Вони ж у календар не заглядали.) // І ділися «сніги» під три чорти // Самі... чи то весна їх геть злизала. // Весняне зело – вгору й по землі, // Весняний килим весь у первоцвітах, // Купається природа у теплі, // І душу носить по нових орбітах...» [1, с. 7.]. І справді, коли вдихаєш свіже весняне повітря, душа і розум ніби очищуються, наповнюються свіжістю і силами.

Окрім опису пір року у поезіях Василя Денисюка також часто можна помітити опис світанку («Маленька сіра пляма за вікном // Вже сповіщає, що надходить ранок» [1, с. 16]; «Прошу лиш, аби солов'ї-нахаби // відстрочили будити рано світ» [2, с. 46]), образ ночі, який у вірші «Розпочалася із трьох крапок ніч...» [2, с. 46] пристрасно-філологічний (бо це ж, напевно, лише ліричний герой Василя Денисюка може

перетворити ніч кохання на комбінації-варіації трикрапок, знаків питання, крапки з комою, двокрапки, коми, знака оклику, тире, клавзули), ночі хмільної («Ніч хмеліла од вічних бажань» [2, с. 45]), зірок («П'янить-дурманить вечір матіола, // Колишуть зорі місяць уві млі...» [1, с. 29]; «Спустились зорі і лягли край тебе, // Нахабно збільшивши між нами відстань...» [1, с. 36]).

У поезіях Василя Денисюка багато «пейзажних» метафор: «Ти роздумів моїх скажений космос, // Галактик навіжених молочинь...» [2, с. 30]; «Знайди для себе іншу зоряницю, // Бо мій світанок передчасно згас» [2, с. 4]; «Ранок рвав божевілля ночі, // Тлумив душу її святу...» [2, с. 42], «З вій моїх познімай світанки, // Щоб тобою мій день був повний» [2, с. 48], «І берегти тебе, щоб не впав іній» [2, с. 52].

У творчості Василя Денисюка представлені всі пори року, настрої ліричного героя зазвичай суголосний з ними. Образ коханої може зливатися з порою року, набувати її рис. Поет наділяє природу людськими емоціями, неодноразово відтворює відчуття дива, яке породжує краса природи.

Кожен, хто читатиме вірші автора, знайде для себе щось близьке. У майбутньому цікаво було б дослідити особливості метафорики Василя Вікторовича, інтелектуальні маркери його поезії, еротизми у творчості. Вірші збірок «Amantes – amantes» та «Alea iacta est» занурюють читача у почуття ліричного героя, дають можливість відчутти красу пейзажної та інтимної лірики, їх особливого поєднання.

Список використаних джерел:

1. Денисюк В. Alea iacta est. Умань : ВПЦ «Візаві», 2021. 47 с.

2. Денисюк В. Amantes – amantes. Умань : ВПЦ «Візаві», 2018. 64 с.

3. Дячок А. Кольоративи в поетичній картині світу Василя Денисюка (на матеріалі збірок «Amantes – amantes» та «Alea iacta est». *The 3rd International scientific and practical conference «Problems of creating scientific ideas about world development» (October 03–06, 2023) Ottawa, Canada. 2023. P. 168–172. <https://bit.ly/49RwAMC> (дата запити: 30.11.2023).*

4. Зарудняк Н. І. Збірка Василя Денисюка «Alea iacta est»: тематична палітра. *The XXXV International Scientific and Practical Conference «Science, development and the latest development trends», September 06–09, 2022, Paris, P. 298–302: <https://bit.ly/3Go53oD> (дата запити: 05.09.2023).*

5. Зарудняк Н. І. Інна Снігур як представниця «першої хвилі літераторів» факультету філології та журналістики УДПУ. *The 15th International scientific and practical conference “Distance education as the main problem of young people” (December 26–29, 2023) Madrid, Spain. International Science Group. 2023. P. 227–230. <https://bit.ly/3TQsYVs> (дата запити: 31.09.23)*

6. Народні прикмети про зиму. URL: <https://bit.ly/48yJrls> (дата запити: 31.09.23)

7. Пепчук О. Я. Інтимна лірика Василя Денисюка. *Гуманітарна освіта: школа – коледж – університет. Умань : ВПЦ «Візаві», 2023. Вип. 1. С. 150–154.*

Дудар Н. І.
студентка 42 групи
факультету філології та журналістики,
*Уманський державний педагогічний університет
імені П. Г. Тичини
м. Умань, Україна*

МІФОЛОГІЧНІ ПЕРСОНАЖІ У ДРАМІ-ФЕЄРІЇ ЛЕСІ УКРАЇНКИ «ЛІСОВА ПІСНЯ»

«Лісова пісня» Лесі Українки – це драма-феєрія, уже саме жанрове визначення передбачає закладення в основу твору певної філософської концепції. У п'єсі поєднуються дві складні системи – світ природи і світ людини, світ природи водночас є й світом казкових, міфологічних персонажів (Русалка, «Той, що греблі рве», Водяник, Потерчата, Лісовик, Мавка, Пропасниця, Перелесник, Куць, Русалка Польова, «Той, що в скалі сидить», Злидні, Доля). Світ міфологічних персонажів – це втілення народного творчого «Я», прагнення краси, внутрішньої волі, гармонії з природою.

Образи русалок у драмі досліджували Н. І. Зарудняк, Т. В. Лопушан («Образи русалок у сюжеті «Лісової пісні» Лесі Українки: традиції і новаторство» [2]), цікава розвідка, присвячена русалкам, у Н. П. Сивачук («Образ русалки в контексті фольклорної семіосфери українців» [5]), у своєму дослідженні ми детально не зупинятимемося на образах русалок, хоч з ними пов'язані усі події твору, зокрема із Мавкою (русалкою лісовою), а зосередимося на інших міфологічних персонажах.

Уособленням волі молодості у творі Леся Українка створює «Того, що греблі рве» (Духа весняних вод), не

випадково він наділений рисами, що споріднюють його з весняною водою: він рвучкий, напористий, волелюбний, нестримний, владний, красивий, зухвалий, насміхається над людською жадобою грошей. Портрет «Того, що греблі рве» підкреслює його зв'язок із водною стихією: «молодий, дуже білявий, синьоокий, з буйними і разом плавкими рухами; одяг на йому міняється барвами, від каламутно-жовтої до ясно-блакитної, і поблискує гострими злотистими іскрами» [6, с. 632]. Іншого міфологічного персонажа – Водяника Леся Українка наділяє негативним сприйняттям «Того, що греблі рве», що й не дивно, бо весняна вода часто робить багато шкоди озерам, а Водяник є їхнім володарем. Вода, яка виходить з берегів, здатна повиривати дерева, позмивати рибу, поруйнувати пташині гнізда, та й «бідним сиротятм-потерчатм // каганчики водою» [6, с. 638] залити. Потерчата, за народними уявленнями, діти, які померли нехрещеними, з часом вони можуть перетворитися на русалок. Із тексту «Лісової пісні» ми розуміємо, що її Потерчата були позашлюбними дітьми, Русалка вдало використовує образу на батька, щоб викликати негативне ставлення до Лукаша: «Дивіться, он отой, що там блукає, // такий, як батько ваш, що вас покинув, // що вашу ненечку занাপастив. // Йому не треба жити» [6, с. 675]. Потерчат, як правило, зображують у вигляді рухливих болотних вогників.

Водяник хоч і постає у творі добрим древнім дідусем, турбується про Русалку, та самій собою розпоряджатися їй не дозволяє, на відміну від Лісовика, який дає Мавці вибір. Тут, очевидно, спрацьовує народне уявлення про Водяника, який засмоктує всіх у своє болото: «В моїй обладі // вода повинна знати береги» [6, с. 641]. Дядько Лев теж негативно ставиться до Водяника, бо той за виловлену рибу хотів його втопити:

конфлікт інтересів – людина живе з природи, а Водяник її має охороняти. Проблема надзвичайно актуальна для нашого часу: хочемо існувати – треба вчитися жити в гармонії з природою.

Перелесник – палкий, яскравий, винахідливий, його не легко позбутися тому, кого він вподобав. У народі вважають, що він є чортом, що приймає вигляд вогняного змія. Леся Українка обдаровує Перелесника і вогняними кольорами, і вогняною вдачею: «у червоній одежі, з червонястим, буйно розвіяним, як вітер, волоссям, з чорними бровами, з блискучими очима» [6, с. 659]. У творі демонструються різні види зваблення від Перелесника, але в момент, коли Килина хотіла зрубати Мавку, яка стала вербою, саме він рятує кохану дівчину, дозволивши померти природнім шляхом (спалює). Пропасниця (Трясовиця) – міфологічний персонаж, що насилає на людей гарячку і навіть смерть, але, як правило, люди самі необачно закликають її до себе. Із цим міфологічним створінням треба вміти правильно поводитися, щоб залишитися здоровими. Вона може шкодити не лише людям, а й потерчатам. Щодо здоров'я, то воно часто залежить-таки від обачності та знань людей.

Лісовик у творі є символом мудрості і справедливості. Він розуміє двоїсту природу людини, застерігає Мавку від «людських стежок», бо там жура й неволя, визнає красу за найвищу цінність, поважає чужий вибір, але за зраду себе карає (Лукаша перетворив на вовкулаку). У творі його зображено маленьким дідусем, який охороняє ліс та його мешканців, вміє тримати слово, бути вдячним за добро.

За народними вірування, воду з пальців збризкувати не можна, бо з'являться задирки, а якщо збризкувати ще й позад себе, то закличеш чорта. Саме в такий спосіб з'являється у

творі молоденький чортик-паничик Куць. Він хитрий, намагається кожного обвести кругом пальця, але не порушує своїх чортячих законів. Він любить, коли з ним рахуються, і не переступає межі, коли знає, що буде покараний. Коли ж Куць зустрічається з невіглаством, то на всю проявляє свою чортячу натуру. Піддається на чари Русалки, дозволяє собою маніпулювати.

«Той, що в скалі сидить» – найстрашніший персонаж у драмі: від нього не повертається ніхто. Вічний спокій і забуття. Він символізує собою втілення смерті: «в далекий край, // незнаний край, де тихі, темні води // спокійно сплять, як мертві, тьмяні очі, // мовчазні скелі там стоять над ними, // німими свідками подій, що вмерли...» [6, с. 710]. Саме ним залякує Водяник Русалку, саме він викликає панічний страх у Перелесника.

Злидні у драмі виступають істотами, які з'являються тільки після запрошення, але вже тоді, вічно голодні та заморені, згризають все, що бачать: «Не буде їм добра тепер у лісі! // Вже тут навколо хати й Злидні ходять» [6, с. 716].

Ще один міфологічний персонаж – Доля. Загублена Доля в «Лісовій пісні» символізує собою втрачене в власної вини щастя: «я блукаю, // наче морок по гаю, // низько припадаю, стежечки шукаю // до минулого раю. // Ой уже ж тая стежка // білим снігом припала... // Ой уже ж я в сих дебрях // десь навіки пропала!..» [6, с. 734]. Лукаш пізно розуміє, що відмовився від себе, позбувся можливості бути щасливим.

Леся Українка майстерно поєднала у творі два світи, навіть три («Світ природи, світ людини і світ міфологічних персонажів у драмі-феєрії «Лісова пісня» нерозривно пов'язані між собою» [2, с. 192]), продемонструвала, що

людина має відчувати себе частиною природи, щоб бути щасливою. Письменниця показала, що і сама людина належить одночасно до двох світів – духовного і матеріального. Світ фантастичного (міфологічного) відкриває розмаїту систему персонажів, що викликають найрізноманітніші емоції, але саме цей світ і є втіленням духовної грані людини.

Міфологічний світ України досить багатогранний та цікавий, оскільки це уявлення наших предків про сили природи, які могли як допомагати людині, так і чинити зло. Більшість створінь мали негативні характеристики, бо заважали людині або псували їй життя, але у творі Леся Українка поглянула й на людину, як на руйнівника природи. Чи не вперше порушила екологічну тематику. «Лісова пісня» утверджує думку, що людина повинна співіснувати у гармонії з природою та цінувати її дари. Цей твір справді захоплює своїми образами, взятими з фольклору, що робить його шедевром української та світової літератури.

Список використаних джерел:

1. Вірста С. Є., Жалко Т. Й. Вивчення міфічних образів драми-феєрії «Лісова пісня» Лесі Українки в контексті сучасного «Прадавнього лісу» Дари Корній. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип 35, том 8. 2021. С. 115–120.
2. Зарудняк Н. І., Лопушан Т. В. Образи русалок у сюжеті «Лісової пісні» Лесі Українки: традиції і новаторство. *Вісник науки та освіти*. Вип 11(17). 2023. С. 180–194.
3. Марків Р. В. Міфологізм «Лісової пісні» (Мавка: неоромантична концепція міфологічного персонажа). *Вісник Львівського національного університету ім. Івана Франка*. 2008. С. 314–343.

4. Плачинда С. П. Словник давньоукраїнської міфології. Київ: Український письменник, 1993. С. 1–63.

5. Сивачук Н. Образ русалки в контексті фольклорної семіосфери українців. *Філологічний часопис*. Умань, 2016. Вип. 1 (7). С. 142–150.

6. Українка Леся. Драматичні твори. Київ: Дніпро, 1989. 761 с.

Зарудняк М.С.
студентка 43 групи
факультету філології та журналістики,
*Уманський державний педагогічний університет
імені П. Г. Тичини
м. Умань, Україна*

ОБРАЗИ РУСАЛОК У ТВОРЧОСТІ ОЛЕКСАНДРА ДЕ (БАРЧУКА) ТА ЛЕСІ УКРАЇНКИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

Русалка – один із центральних образів української міфології. Настільки глибокий, що його не знищив навіть прихід християнства на терени України. Образ не зник, а трансформувався в русальний тиждень [1]. Крізь плін часу русалка залишилась у свідомості українців, уявлення про неї увіковічнилися передусім у фольклорі, витворах мистецтва (зокрема літературі) наукових дослідженнях.

Цікавий образ русалки тим, що неможливо чітко окреслити її (русалки) основні риси, характеристики, адже уявлення про русалку відрізняються залежно від територій, на якій вони формувались. Ми спробуємо дослідити відмінності образу русалки в інтерпретації Олександра Де, на основі його твору «Рибалка», та в інтерпретації Лесі Українки, на основі драми-феєрії «Лісова пісня».

У драмі Лесі Українки органічно вживаються русалка озерна, русалка польова, русалка лісова (мавка), гірські русалки, навіть потерчата, мертвонароджені або померлі нехрещені немовлята (часто страчені матерями), які через сім років також можуть стати русалками, [4, с. 180] та ми зупинимось на образі русалки озерної.

З перших сторінок вона демонструє, що є втіленням свободи. Не кориться «Тому, що греблі рве». Хоч вони пов'язані стосунками, та обоє не обмежуються лише одним партнером, а вільно залицяються до інших, якщо відчують потяг. «Кохання – як вода, – плавке та бистре, // рве, грає, пестить, затягає й топить. // Де пал – воно кипить, а стріне холод – // стає мов камінь. От моє кохання!» [3, с. 301]. Русалка віддана своїм почуттям та не обтяжує себе ними. Її не засмучує зрада «Того, що греблі рве», у відповідь вона лиш зізнається йому: «На цілу довгу мить тобі я буду вірна, // хвилину буду я ласкава і покірна, // а зраду потоплю! // Вода ж не держить сліду // від рана до обіду, // так, як твоя люба, // або моя журба!» [12, с. 237].

Русалка настільки хитра та розумна, що легко грає з почуттями «Того, що греблі рве». Вона віртуозно переключає юнака з одного емоційного полюса на інший. Ніжна і благальна, вміє моментально перейти в наступ [4, с. 185].

Не кориться Русалка і наказам Водяника, що є практично її батьком. Намагається обійти розпорядження не мати нічого спільного з «Тим, що греблі рве», та, коли хитрість виявляється, каже: «З якого часу тут русалки стали // невірними в озері? Я – вільна! // Я вільна, як вода!» [12, с. 640]. Сама природа Русалки вказує на волелюбність. Не кориться Русалка й Лісовику. Обходячи заборону не чіпати Лукаша, вона майстерно маніпулює Потерчатами та майже вбиває хлопця.

Русалка Лесі Українки хитра, волелюбна, дещо різка та любить природу, що її оточує: розчісує трави, береже очерет, який пускають на дудки. Відгукується на плач сестри – Мавки, ці сльози не залишають її байдужою, та погляди на кохання у Мавки та Русалки кардинально відрізняються, тож втішити чи

зарадити Мавці Русалка не може. Вона засуджує кохання, яке губить, яке викликає журбу та печаль, на образі готова давати жорстоку відповідь та відстоювати себе: «Як я заплачу на малу хвилинку, // то мусить хтось сміятися до смерті!» [12, с. 704].

Русалки Олександера Де дещо м'якші у порівнянні з Русалкою Лесі Українки. Вони люблять розважатися, пліткувати про закохану пару на березі. Такі ж жорстокі, як в інтерпретації Лесі Українки, проте менш різкі. Вони не лише люблять природу, вони резонують з почуттями людей: підспівують закоханим парі, спостерігаючи за розвитком їхніх почуттів, тужливо допомагають у пісні Марусі, коли її коханого забирають. Русалки настільки резонують з почуттями людей, що Старша русалка виявляє і в собі закоханість у Рибалку: «Рибалко наш! В Марусинім й твоім // Щирім коханні ми щасливі теж... // Лише хотіла б, що твоя рука // Хоч раз торкнулася моїх косей, // Які я маю і не бачиш ти...» [3, с. 126].

Проте не з усіма русалки такі прихильні. З Козлова русалки лише кепкують, зневажають, розуміючи чорноту його душі. Вони чують в його розмовах про комсомол лише обмеження свободи, що є абсолютно чужим для них. Висміюють не лише ідеї Козлова, а й мовлення, адже суржик, яким він розмовляє відрізняється від чистої мови усіх інших персонажів: «Водяник // Що за кумедія? // Старша русалка // Он, глянь туди! // Водяник // Що то за дідько? // 1-ша русалка // Кажуть, то – “почот”!» [3, с. 125]. Його душа, його зневажливі грубі вислови про оточуючих викликають лише відразу. Навіть маючи можливість залоскотати його, русалки цього не роблять, адже Водяник наказує: «Ще в нас комуну заведуть, тоді // Тікай, куди хто знає... Краще йдім // Від цих нечистих!...» [3, с. 126]. Те, що російська ідеологія, на думку

О. Де, ворожа українському світосприйманню, Україні, йдеться у дослідженнях Наталі Зарудняк «Образ письменника у романі О. Де «Червона рута»» [6], «Трагедії українців періоду II Світової війни та повоєнного періоду (на матеріалі збірки О. Де «Під чужим небом»)» [8], «Образ матері у творі О. Де «За сином»» [5], «Образ червоної рути у творчості Олександра Де» [7]. Носій цієї ідеології Козлов нищить життя двох чистих душею закоханих українців. Коли стає свідком смерті Марусі (він же її спровокував), цинічно думає про те, що багато ще в селі таких Марусь знайдеться. Русалки О. Де є виявом національної душі України, яка відторгує насаджуваний устрій, чужу ідеологію.

Отже, Русалка Лесі Українки нестримна, волелюбна, віддана природі й чесна з собою, хитра та мудра, вона ненавидить та зневажає людей. А русалки Олександра Де так само віддані своїм почуттям, волі, менш ворожі до людей. Їм цікаві людські почуття, з якими вони резонують, прагнуть зрозуміти.

Уявлення про русалок Лесі Українки та Олександра Де відрізняються ставленням русалок до людей, та спільні в абсолютній відданості природі, волі. Будь-які обмеження для них чужі й неприродні. Обмеження чужоземним комунізмом в Олександра Де, та обмеження саможертвним та страждальним коханням в Лесі Українки є чужими для русалок, суперечать їхній природі.

Список використаних джерел:

1. Борисова Т. В. Особливості трактування образу русалки в українській та світовій міфології. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2012. Вип. 12. С. 285–290.

2. Вірста С. Є., Жалко Т. Й. Вивчення міфічних образів драми-феєрії «Лісова пісня» Лесі Українки в контексті сучасного «Прадавнього лісу» Дари Корній. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 35. Т. 8. 2021. С. 115–120.

3. Де. О. Живі легенди. Лондон, 1965. С. 119–128.

4. Зарудняк Н. І., Лопушан Т. В. Образи русалок у сюжеті «Лісової пісні» Лесі Українки: традиції і новаторство. *Вісник науки та освіти*. Вип. 11(17). 2023. С. 180–194.

5. Зарудняк Н. І. Образ матері у творі О. Де «За сином». *Наука та освіта: досягнення та стратегії розвитку: XXII міжнар. наук.-практ. інтернет-конф : тези доповідей, Запоріжжя, 4 листопада 2019 р. Ч. 2*. Дніпро: ГО «НОК», 2019. С. 24–27.

6. Зарудняк Н. І. Образ письменника у романі О. Де «Червона рута». *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика». 2021. Вип. № 39 Т. 1. 2021. С. 219–225с.

7. Зарудняк Н. Образ червоної рути у творчості Олександера Де. *Житомирські літературознавчі студії*. Житомир, 2013. Вип. №7. С.106–113.

8. Трагедії українців періоду II Світової війни та повоєнного періоду (на матеріалі збірки О. Де «Під чужим небом»). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Київ: Видавничий дім «Гельветика». 2021. Т. 32 (71) № 4. Частина 2. С. 238–243.

9. Марків Р. В. Міфологізм «Лісової пісні» (Мавка: неоромантична концепція міфологічного персонажа). *Вісник Львівського національного університету ім. Івана Франка*. 2008. С. 314–343.

10.Плачинда С. П. Словник давньоукраїнської міфології. Київ: Український письменник, 1993. С. 1–63.

11.Сивачук Н. Образ русалки в контексті фольклорної семіосфери українців. *Філологічний часопис*. Умань, 2016. Вип. 1 (7). С. 142–150.

12.Українка Леся. Драматичні твори. Київ: Дніпро, 1989. 761 с.

Зініч О. Є.

аспірант

*Харківський Національний Університет Радіоелектроніки
м. Харків, Україна*

Перепичай О. І.

аспірант

*Харківський Національний Університет Радіоелектроніки
м. Харків, Україна*

Штанько В. І.

Професор,

завідувач кафедри філософії,

доктор філософських наук

*Харківський Національний Університет Радіоелектроніки
м. Харків, Україна*

АНАЛІЗ РОБІТ ЕДМУНДА ГУСЕРЛЯ ПО ТЕМІ КРИЗА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЛЮДСТВА І ФІЛОСОФІЯ

Едмунд Гусерль – видатний німецький філософ 20 сторіччя, розвитком своїх феноменологічних ідей зробивший великий вклад у подальший розвиток як філософії, так і соціально-політичних і гуманітарних наук. Почавши свою кар'єру у Відні як математик, що неодмінно вплине на подальший розвиток його філософських ідей, під керівництвом Леопольда Кронекера здобув ступінь доктора. Викладаючи в університеті в Галле, зустрів філософа Франца Брентано, інтенційна філософія якого сильно вплинула на подальший перехід Гусерля від математичних до філософських

питань. Роботу «Про поняття числа» можна вважати перехідною сходинкою, бо хоч вона і була математичною за своєю сутністю, але вже містила в собі елементи його пізнішої феноменологічної думки. Остаточним же переходом до філософії можна вважати роботу «Логічні дослідження», яка дала початок феноменології як окремому філософському напрямку.

Основними філософами, які вплинули на Гусерля можна вважати, вже згаданого, Франца Brentano, з його інтенційною філософією, за якою усі психічні феномени характеризуються спрямованістю на об'єкти, і яка лягла в основу феноменології Гусерля, Еммануїла Канта, в особливості щодо питань про природу знання, суб'єктивності та відносин між суб'єктом і об'єктом, Декарта, метод «епохе» якого він використовував і розвивав.

Гусерль вбачав проблему європейської науки, як кризу сенсів і значень, аргументуючи що наука втратила свій зв'язок з життєсвітом, ставши занадто абстрактною, відірваною від людських проблем і питань, або як писав сам Гусерль: «Саме це втрачається в традиційно даній, науці, яка перетворилась на мистецтво. ... Будь яка спроба примусити до осмислення, яка надходить від поза математичного, поза природньо-наукового кола дослідників, відхиляється ними як якась «метафізика»»[1]. В своїй книзі він втілює цю проблему в постаті Галілею, але маючи на увазі весь ряд науковців того часу, які «за допомогою ідеалізації тілесного світу у відношенні до того, що має в ньому просторово-часові гештальти, створили ідеальні об'єктивності», прибравши невизначену загальну форму з усім різноманіттям емпірично спостережуваних гештальтів наявних в нашому життєсвіті[1]. Важливо також зазначити, що хоч і вбачаючи кризу науки у

сьогоденному стані, він також відмічав і позитивний вплив на технологічний прогрес людства.

Критика Едмунда Гусерля спрямовувалась не тільки на природничі наукові галузі, але і науки про дух, такі як психологія. Він критикував психологізм за трактування логічних законів та математичних істин, як продуктів психічних процесів. Він стверджував, що це зводить об'єктивну логіку до суб'єктивного психологічного стану, що є помилкою. На його погляд «через свій об'єктивізм психологія не може підійти до теми душі у власному її значенні, тобто до діючого й страждаючого Я»[2].

Центральною лінією робіт Гусерля можна виділити критику об'єктивізму. За Гусерлем, "життєсвіт" є фундаментом всіх наших досвідів та знань, він є передпредметним і переднауковим – тобто існує до всякої наукової діяльності. Об'єктивізм ігнорує життєсвіт, редукаціоністськи зводячи складні людські досвіди до простих об'єктивних фактів, що призводить до втрати смислу та цінностей, які є важливими для розуміння людського досвіду.

Натомість цьому, Гусерль пропонував звернутися до трансцендентальної феноменології. Центральною концепцією феноменології є інтенційність, тобто ідея, що всі акти свідомості спрямовані на об'єкти. Згідно Гусерлю, інтенційність є фундаментальною властивістю свідомості, і стосується не тільки реально існуючих об'єктів, а також об'єктів нашої фантазії. Феноменологія відмовляється від концепції «світу поза сценою», і аналізує як переживається світ в усіх доступних нам формах пізнання [3]. Досягається це завдяки використанню "епохе" – утриманню від суджень щодо реального існування зовнішнього світу, що дозволяє дослідникам фокусуватись на чистому досвіді та сприйнятті, і

феноменологічній редукції – процесу, що дозволяє відокремити феномен від його об'єктивного існування, зосереджуючись на суб'єктивному досвіді.

Важливими в феноменології також є, вже згаданий, життєсвіт, який можна охарактеризувати як універсальний горизонт нашого досвіду, поняття ноєми – зміст свідомості, то як дійсність постає у свідомості, поняття ноєзису, як акту свідомості, та успадковане від Канта поняття трансцендентального Я, яке не обмежується індивідуальним досвідом, але є фундаментальним суб'єктом, що уможливлює всяке сприйняття та досвід.

Важливим впливом поза філософією хотілось би відзначити вплив на психологію, яка була об'єктом критики Едмунда Гусерля. Зокрема на гуманістичну психологію, яка увібрала до себе Гусерлеву ідею суб'єктивного досвіду, що для розуміння свідомості необхідно вивчати як свідомість сприймає світ, і загалом акцентує на суб'єктивному досвіді і внутрішньому світі людини, і когнітивну психологію, в аспектах сприйняття та усвідомлення на основі ідеї про інтенційність свідомості, та використання феноменологічного аналізу яке дозволило дослідникам глибше зрозуміти, як люди переживають свій світ, їхні емоції, відносини та досвід [4].

Список використаних джерел:

1. Гуссерль, Е. Криза європейських наук і трансцендентальна феноменологія / Е. Гуссерль. - СПб., 2004. - С. 85, 52
2. Гуссерль Е. Криза європейського людства і філософія. // Пер. Е. Причепій / Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрями. — К.: Ваклер, 1996. — С. 90.

3. Місце і роль твору Едмунда Гусерля "Досвід і судження" у розвитку феноменологічної філософії / Вахтанг Кебуладзе // Докса XIV, 2009 / Вахтанг Кебуладзе. – Одеса: Лерадрук, 2009. – с. 299-311.

4. Козлов Н. І. Феноменологічний підхід у практичній психології – Психологіс. Енциклопедія Практичної Психології [Електронний ресурс]. 2015. Режим доступу: http://psychologis.com.ua/fenomenologicheskij_podhod_v_prakticheskoy_psihologii.htm

Капустіна О.І.

доктор філософії,
викладач кафедри теорії та
методики дошкільної освіти
Комунальний заклад
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
м. Харків, Україна

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАГІСТРІВ- ОЛІГОФРЕНОПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Сьогодні неможливо уявити нормальний розвиток і функціонування держави без планомірного та якісного підвищення рівня кваліфікації трудових ресурсів країни. Саме тому питання професійної підготовки майбутніх фахівців педагогічної галузі потребує особливої уваги та поглибленого вивчення. Професійна підготовка надає магістрам-олігофренопедагогам інструменти для індивідуалізації освітнього процесу. Вивчаючи теоретичні положення та методики, набувають умінь адаптувати підходи до конкретних потреб і можливостей кожної дитини з порушеннями інтелектуального розвитку, що дозволяє сформувати висококваліфікованого фахівця, здатного ефективно виконувати свої функціональні обов'язки.

Питання професійної підготовки знаходить своє відображення у працях О. Біляковської, К. Біницької, О. Кононової, О. Мартинчук, О. Павлик, А. Харківської, М. Шеремет та інших.

О. Біляковська [1, с. 176], розмірковуючи над змістом та цілями професійної підготовки, пов'язує її з професійною

освітою, метою якої є оволодіння здобувачами освіти навичок, необхідних для виконання певної діяльності, у процесі набуття знань, умінь майбутніми фахівцями, які дозволять їм виконувати роботу в обраній професійній сфері. Учена наголошує також на тому, що професійна підготовка не може обмежуватись процесуальною стороною. Тому важливою умовою її здійснення постає цілеспрямована освітня діяльність здобувачів освіти, активність учасників у процесі навчання, що забезпечить розвиток професійних і соціальних якостей майбутнього педагога.

Отже професійна підготовка магістрів-олігофренопедагогів має забезпечувати з одного боку здобуття професії відповідно до здібностей, прагнень на основі досягнень галузі спеціальної педагогіки та психології, тобто підготовку фахівця, який, спираючись на фундаментальні, соціально-економічні знання, отриманий досвід здатен ефективно здійснювати навчання, виховання та розвиток дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, а з іншого – сприяти особистісному самовдосконаленню, розвитку таких якостей, як відповідальність, уважність, тактовність, комунікабельність, пунктуальність, самоорганізація, стресостійкість.

К. Біницька на основі вивчення праць щодо проблем початкової освіти та підготовки майбутніх педагогів в країнах Східної Європи визначає концепції, що є підґрунтям для здійснення професійної підготовки майбутніх учителів, а саме: традиціоналістичну (надання і відтворення готових академічних знань, формування у здобувачів освіти умінь аналізувати, виділяти, критично оцінювати інформацію); раціоналістичну (розвиток управлінської моделі поведінки, забезпечення професійної реалізації); неогуманістичну (формування креативного фахівця галузі освіти) [2, с.23].

О Павлик, Н Білоконна, О Лисевич до нових стратегій організації освітнього процесу у закладах вищої педагогічної освіти відносять «запровадження інноваційних технологій; наскрізну підготовку майбутніх учителів до інноваційної діяльності, співпраці, інтегрування навчального матеріалу та роботи в інклюзивному освітньому просторі; дотримання принципу студентоцентризму; гармонізацію інтелектуальної та емоційної доміант, співпрацю й співтворчість; позитивне емоційне забарвлення освітнього процесу; створення творчого мікроклімату, проблемно-пошукової атмосфери тощо» [3, с. 89]

З огляду на зазначене, видається слушною думка М. Шеремет, Д. Супрун, С. Кондукової щодо провідних напрямів професійної підготовки фахівців спеціальної та інклюзивної освіти, серед яких – «реалізація взаємозв'язку між усіма дисциплінами навчального плану спеціальності, що дозволяє сформувати ґрунтовні знання, вміння їх застосувати для вирішення професійних завдань (знанняєва парадигма); вибір доцільних засобів діяльності суб'єктів у ситуації, що відповідає культурі діяльності та спілкування (культуроло-гічна парадигма); здійснення спільної продуктивної діяльності на засадах гуманізації відношень (гуманістична парадигма)» [5 с. 8]

Отже провідними засадами професійної підготовки майбутніх магістрів-олігофренопедагогів є сприяння до засвоєння теоретичних положень спеціальної та інклюзивної освіти, умінь щодо їх інтерпретації у роботі з дітьми з порушеннями інтелектуального розвитку, формування управлінських навичок. Суттєвий вплив має гуманізація освітнього процесу, що дозволяє втілити принцип студентоцентризму, стимулювати до активізації когнітивної та емоційної сфери здобувача освіти. Сучасна професійна підготовка спрямована на розвиток фахівця-професіонала,

спроможного створити позитивну атмосферу в освітньому середовищі, реалізовувати інноваційні технології під час корекційно-розвивальної роботи з дітьми з порушеннями інтелектуального розвитку, успішно діяти в сучасному інклюзивному просторі. Відмітимо, що процес професійної підготовки також націлений на розвиток творчих здібностей майбутнього магістра-олігофренопедагога, розкриття його творчого потенціалу.

Список використаних джерел:

1. Біляковська О. О. «Soft skills» як необхідна складова якісної професійної підготовки майбутнього вчителя. *Prace naukowe Akademii im. J. Długosza w Częstochowie. Rocznik polsko-ukraiński*. Częstochowa – Łwów, 2018. Т. XX. S. 175–186.
2. Біницька К.М. Тенденції розвитку професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти у країнах східної Європи автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.01 / Міністерство освіти і науки України Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2018. 35 с.
3. Павлик О., Білоконна, Н., Лисевич, О. (2020). Професійна підготовка фахівця початкової освіти у нових реаліях. *Український Педагогічний журнал*. № 4. С. 83–91.
4. Швець Д. Первинна професійна підготовка як необхідна правова вимога до підготовки поліцейських. *Право і безпека*. 2017. № 3 (66). С. 103–112.
5. Шеремет М.К., Супрун Д.М., Кондукова С.В. Професійна підготовка фахівців спеціальної освіти в умовах сьогодення. Інноваційні підходи в освіті і та реабілітації дітей із особливими освітніми потребами : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (14–15 травня 2020 р.) До 15-річчя ВГО «Українська асоціація корекційних педагогів». С. 6–10

Кобилянська К.А.
майстер виробничого навчання вищої категорії,
*Державний навчальний заклад
«Лісоводський професійний аграрний ліцей»
м. Городок, Україна*

ЗАСТОСУВАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПЕДАГОГІЧНИМИ ПРАЦІВНИКАМИ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану в Україні ще більше актуалізується проблема удосконалення процесу підвищення кваліфікації педагогічних працівників у формуванні їхньої готовності до застосування цифрових технологій, що передбачає оновлення змісту, методів і технологій підготовки, застосування сучасних цифрових засобів навчання, використання здобувачами освіти здобутих знань на практиці.

Увага науковців до використання можливостей цифрових технологій в освіті була значною і до початку воєнного стану, що зокрема пов'язано з карантинними обмеженнями, зумовленими пандемією COVID-19.

Різка зміна форми організації освітнього процесу у зв'язку з карантином призвела до низки проблем, серед яких різний рівень технічного забезпечення закладів освіти та різний рівень інформаційної грамотності педагогічних працівників, а найбільш проблемним аспектом визначено готовність самого педагога до організації дистанційного навчання [1]. О. Антоною і Л. Фамільярською за результатами дослідження використання цифрових технологій в освітньому середовищі закладу вищої освіти з'ясовано, що

ефективність використання можливостей цифрових технологій залежить від готовності до цього процесу викладача закладу вищої освіти [2]. Дослідницями виявлено, що у професійній діяльності викладача визначальним індикатором конкурентності на ринку праці стає системне використання можливостей цифрових технологій в освітньому середовищі, готовність і здатність до технологічних, організаційних, соціальних інновацій, співпраці та взаємної відповідальності.

Готовність інженерно-педагогічних працівників Державного навчального закладу «Лісоводський ПАЛ» до застосування цифрових технологій у професійному розвитку розглянемо як цілісне особистісне утворення, що ґрунтується на мотивах, суб'єктних якостях, засвоєних професійно значущих знаннях, уміннях, навичках, способах діяльності, набутому досвіді, які забезпечують використання таких технологій у професійному розвитку [5].

Сьогодні з метою підвищення готовності до застосування цифрових технологій педагогічні працівники, нашого навчального закладу, проходять курси підвищення кваліфікації, стажування, беруть участь у заходах з обміну досвідом, відвідують семінари, вебінари, майстер-класи, виставки, займаються самоосвітою. Окрім планового проходження курсів підвищення кваліфікації вони навчаються впродовж року, навіть під час відпустки, на онлайн-курсах, освітніх платформах «Всеосвіта», Prometheus, «На урок», «Методичний портал», «Академії цифрового розвитку», «Піфагор», «КІППО», «ІVET», Урок. ОСВІТА.ua під час відвідування освітніх виставок, обміну досвідом і консультиування з досвідченими колегами.

Важливими джерелами інформації щодо можливості підвищення кваліфікації є Facebook, методичні кабінети, навчально-методичні центри, сайти ЗП(Т)О, розсилка заходів

від Інститутів післядипломної педагогічної освіти, директоратів МОН України, Національної академії педагогічних наук України, особисті підписки на розсилку. [5].

Під час воєнного стану спостерігаємо волонтерський рух фахівців щодо сприяння професійному розвитку педагогів, зокрема з опанування цифрових технологій. Так, Національна академія педагогічних наук і зазначені вище заклади післядипломної освіти виступили організаторами акцій для освітян «Переможні обрії освіти» та «Освітня ватра перемоги». У рамках останньої проведено вебінар «Особистісно-розвивальні педагогічні технології як сучасна освітня зброя», одним з модераторів і спікерів якого є автор тез. У вебінарі взяли участь понад 100 педагогічних і науково-педагогічних працівників, менеджерів освіти із різних регіонів України, які працюють у закладах професійної, фахової передвищої, вищої і післядипломної освіти. [4].

Серед розглянутих питань – цифрові інструменти особистісно-розвивального навчання. У контексті цифрової самоосвіти зазначимо, що педагоги нашого навчального закладу активно звертаються до джерельної бази педагогічної платформи «ВСЕОСВІТА». Зокрема, педагоги прийняли участь у таких вебінарах, де представлено напрям «Цифровізація освіти». Наприклад: «ІКТ-майстерка «Проектуємо сучасний урок засобами цифрових ресурсів Всеосвіти»», «Інноваційні методи та прийоми формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів», «Огляд інноваційних педагогічних технологій: мотивація до навчання», «Майстерка для вчителів «Використання інтерактивної дошки Miro у власній освітній діяльності»», «Особливості використання освітніх онлайн-ресурсів для активного та інтерактивного навчання: Quizlet та learningApps», «Візуалізація

успіхів: сервіс Mentimeter для формувального оцінювання та мотивування учнів», т.п.

Педагогічні працівники мають можливість ознайомитися з платформами, які допоможуть в онлайн-навчанні літературою з дистанційного навчання та розроблення електронних освітніх ресурсів [4]. Для створення освітнього контенту, у своїй роботі використовують сервіси Canva, Google, Genially, OurBoox, Thinglink, Mentimeter, Learning.apps.

Електронні ресурси є незамінними помічниками педагога у створенні якісного, ефективного навчального ресурсу, який підлаштований під вимоги сьогодення та зацікавлює сучасних здобувачів освіти.

Отже, цифрові технології у професійному розвитку педагогічних працівників набувають провідного значення. В умовах воєнного стану професійний розвиток педагогів трансформується в напрямі відкритої освіти, швидкості реагування на виклики часу, урізноманітнення форм і методів навчання.

Педагоги – це вмілі учні, які, щоб залишатись професіоналами, повинні постійно вдосконалювати свої компетентності. Для цього необхідно створювати такі умови, щоб вони мали можливість обирати самостійно, як їм зростати, які цілі перед собою ставити.

Список використаних джерел:

1. Андрійчук О. І. Готовність педагога до підвищення кваліфікації за формою дистанційного навчання в синхронному або асинхронному режимах. Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи. Вип. 76, 2020. С. 11–16.

2. Антонова О. Є., Фамілярська Л. Л. Використання цифрових технологій в освітньому середовищі закладу вищої освіти. Open Educational E-Environment of Modern University. Special edition. 2019. С. 10–22.

3. Освіта і наука в умовах війни. Віртуальний читальний зал освітянина. Сайт Державної науково-педагогічної бібліотеки імені В. О. Сухомлинського

4. Дишлева С. Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) та їх роль в освітньому процесі. URL: <http://osvita.ua/school/technol/6804>

5. Генсерук Г.Р., Бойко М.М. цифрові технології як засіб підвищення якості освітнього процесу закладу вищої освіти. URL:http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/15380/1/37_Henserk_Boiko.pdf

*Матеріали XI-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 січня 2024 року, м. Салоніки (Греція), дистанційно)*

Колпачова Д.Ю.

здобувачка фахової передвищої освіти
педагогічного відділення,
*Харківський педагогічний фаховий коледж
Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
м. Харків, Україна*

Дригач Т.Г.

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри математики та фізики,
*Комунальний заклад
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
м. Харків, Україна*

ТИПИ УРОКІВ МАТЕМАТИКИ ТА ЇХ СТРУКТУРА В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Першим, хто теоретично обґрунтував класно-урочну систему, був Я. А. Коменський понад 300 років тому. Він визначив тривалість шкільного року, розділивши його на навчальні чверті, встановив організацію навчального дня та розділив його на уроки з відповідними перервами. Коменський також вперше запровадив класно-урочну систему, яка характеризується розподілом учнів відповідно до вікових груп і формуванням класів або груп залежно від підготовки.

У сучасній педагогічній теорії та практиці найпоширенішою є класифікація уроків за основною дидактичною

(навчальною) метою занять. За цією ознакою можна виділити такі типи уроків:

- урок засвоєння нових знань;
- урок формування (засвоєння) умінь і навичок;
- урок застосування знань, умінь і навичок;
- урок узагальнення і систематизації знань;
- урок перевірки знань, умінь і навичок;
- комбінований урок [1].

Разом із традиційними уроками в сучасній освітній практиці широко використовуються нетрадиційні, нестандартні форми занять. Ці уроки впроваджують елементи зацікавленості, сприяючи кращому засвоєнню навчального матеріалу.

Державний стандарт початкової загальної освіти, прийнятий у 2011 році, визначає результативну частину у вигляді системи складників предметної математичної компетентності. Зазначено, що результати навчання математики мають виявлятися в здатності учня ефективно використовувати набуті знання для розв'язання життєвих проблем. Внутрішнім резервом предметної математичної компетентності є предметні математичні компетенції, такі як обчислювальні, логічні, графічні, алгебраїчні та геометричні. Основою цих компетенцій є знання, вміння, навички, досвід математичної діяльності та емоційно-ціннісні ставлення до неї.

Оновлене нормативне забезпечення початкової освіти наголошує не лише на формуванні знань, умінь та навичок, але й на розвитку досвіду математичної діяльності учнів. Це досягається зсувом акцентів на уроках від простого відтворення інформації до активної навчальної діяльності.

С. Скворцова зазначає, що “під час проектування уроку слід визначити:

- 1) мету, що реалізується протягом серії уроків;
- 2) дидактичну задачу, яка реалізує частину загальної мети на даному уроці;
- 3) розвивальну задачу на основі системи навчальних задач (завдань) уроку;
- 4) виховну задачу” [2].

Розглянемо основні типи уроків та їх структуру.

1. Урок засвоєння нових знань.

Урок передбачає комплексний підхід до сприйняття, усвідомлення та осмислення матеріалу на основі встановлення внутрішніх і зовнішніх взаємозв'язків, а також готовність учнів до практичного застосування отриманих знань.

Структура: організація класу → перевірка домашнього завдання → актуалізація та корекція опорних знань → ознайомлення учнів із темою, цілями та завданнями уроку → мотивація учіння → сприймання та усвідомлення школярами навчального матеріалу → осмислення взаємозв'язків між його елементами → узагальнення і систематизація знань → підведення підсумків уроку → повідомлення та пояснення домашнього завдання.

Організація класу: початок уроку передбачає створення відповідної атмосфери в класі та готовність учнів до активної участі.

Перевірка домашнього завдання: вчителю надається можливість оцінити та скоригувати виконання домашнього завдання учнями, виявити недостатньо вивчений матеріал.

Актуалізація та корекція опорних знань: виведення учнів на тему уроку та виправлення можливих непорозумінь чи помилок.

Ознайомлення із темою, цілями та завданнями уроку: вчителю важливо чітко представити матеріал, який буде вивчатися, та сформулювати основні завдання та цілі уроку.

Мотивація учіння: залучення учнів до навчання шляхом створення інтересу та розуміння важливості теми.

Сприймання та усвідомлення навчального матеріалу: активна участь учнів у процесі вивчення нового матеріалу.

Осмислення взаємозв'язків між елементами матеріалу: розуміння важливості і взаємозв'язків між різними аспектами теми.

Узагальнення і систематизація знань: формування загальної уяви та систематизація отриманих знань.

Підведення підсумків уроку: визначення ключових моментів та висновків.

2. *Урок формування умінь і навичок.* Новими у структурі уроку є такі етапи: вивчення нового матеріалу, практичне застосування нових знань посередництвом пробних вправ → самостійне застосування нових знань у стандартних ситуаціях на основі виконання тренувальних вправ за зразком, інструкцією чи заздалегідь підготовленою технологічною картою → перенесення здобутих знань, умінь і навичок у нестандартні ситуації і використання їх на творчому рівні.

3. *Урок застосування знань, умінь і навичок.* Здобуті знання, уміння та навички використовуються на практиці як засіб та мета навчально-виховного процесу. Отримана інформація використовується як засіб навчання на різних уроках.

Структура: перевірка домашнього завдання → актуалізація і корекція опорних знань, умінь і навичок → повідомлення теми, цілей та завдань уроку → осмислення змісту та

технології виконання системи необхідних навчальних дій → самостійне виконання поставлених завдань під контролем учителя → звіт учнів про роботу → обґрунтування вчителем її результатів та проведення відповідної корекції → повідомлення та пояснення домашнього завдання.

4. *Урок узагальнення та систематизації знань.* Мета уроку узагальнення та систематизації знань полягає в створенні загального уявлення, встановлення міжпредметних зв'язків, а також впорядкуванні та систематизації раніше вивченого матеріалу.

Структура: ознайомлення учнів з темою, цілями та завданнями уроку → мотивація учіння → відтворення здобутих знань → узагальнення та систематизація їх із встановленням внутрішньо-системних та зовнішньо системних зв'язків → підведення підсумків уроку → повідомлення та пояснення домашнього завдання.

5. *Урок перевірки і корекції знань, умінь і навичок.* Метою цього уроку є оцінка рівня засвоєння учнями навчального матеріалу, виявлення можливих недоліків та помилок у їх розумінні, а також надання ефективних корекційних заходів для покращення навчальних досягнень. У процесі уроку покликано взяти до уваги і врахувати індивідуальні особливості навчання кожного учня, стимулюючи їхній подальший розвиток.

Може мати різну структуру, наприклад : повідомлення теми, цілей і завдань уроку → мотивація учіння → перевірка засвоєння учнями знань на репродуктивному рівні → перевірка здатності учнів встановлювати внутрішньо системні та зовнішні системні зв'язки → застосування здобутих знань, навичок на практиці у стандартних і змінених

умовах → перевірка, аналіз, корекція та оцінка виконаних робіт → підведення підсумків уроку → повідомлення та пояснення домашнього завдання.

6. *Комбінований (змішаний) урок.* Передбачає підготовку до засвоєння нових знань, умінь, навичок, досвіду творчої діяльності та досвіду емоційно-ціннісного ставлення до світу; засвоєння визначених навчальною програмою компонентів змісту освіти; закріплення, корекцію та систематизацію їх; застосування на практиці в умовах стандартних та нестандартних ситуацій [3].

Структура такого типу уроку має переважно такий вигляд: повідомлення теми, цілей і завдань уроку → мотивація учіння школярів → перевірка, оцінка та корекція засвоєних попередньо знань, умінь та навичок → актуалізація та корекція опорних знань учнів → сприймання, осмислення, узагальнення та систематизація нових знань → закріплення їх як на репродуктивному, так і на продуктивному рівнях → корекція їх у випадку потреби → підведення підсумків уроку → повідомлення та пояснення домашнього завдання.

Нестандартні уроки. Вони відрізняються унікальним змістовним наповненням і нестандартною структурою, що сприяє наближенню процесу навчання та пізнання до реального життя. Загалом, ці елементи можна умовно розділити на декілька груп.

1. Уроки ділової та рольової гри.
2. Театралізовані уроки.
3. Уроки-змагання
4. Уроки широкомасштабного огляду знань.
5. Уроки творчого пошуку.
6. Уроки комунікативної спрямованості.

7. Уроки-звіти.
8. Уроки, які наслідують форми занять вищої ланки освіти.
9. Інтегровані уроки.
10. Міжпредметні уроки [3].

Однак, типи уроків у класичному вигляді реалізуються рідко.

Процес формування математичних навичок є тривалим, тому навіть після введення учнів у новий матеріал, продовжується розвиток та вдосконалення їх умінь. Найчастіше використовуються комбіновані уроки. Використання цих уроків в початковій школі пояснюється необхідністю постійного повторення, що виникає внаслідок особливостей психічних процесів учнів молодшого шкільного віку.

Список використаних джерел:

1. Костецька М. П. Використання різних типів уроків при вивченні математики. [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL:<https://naurok.com.ua/vikoristannya-riznih-tipiv-urokiv-pri-vivchenni-matematiki-103043.html>. (дата звернення : 20 грудня 20123).

2. Скворцова С. Урок математики у початковій школі: мета, завдання, структура. [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/187134136.pdf> (дата звернення : 20 грудня 20123).

3. Основні типи уроків та їхня структура. [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL:<https://numl.org/.479591> (дата звернення : 20 грудня 20123).

Корчан С.Е.

студентка 1 курсу магістратури
кафедри дошкільної та початкової освіти
*Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна*

Андрющенко О.О.

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
*Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ: ПРИНЦИПИ, ІНСТРУМЕНТИ, МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Проблема впровадження дистанційного навчання як повноцінного процесу освітньої діяльності набула актуальності під час карантинних обмежень, спричиненими пандемією COVID-19. На той момент це стало справжнім викликом для всіх учасників освітнього процесу, зокрема, вчителів, учнів/учениць та їх батьків. Жоден з них ще не мав досвіду роботи в такому форматі, що зумовило появу значної кількості питань щодо організації дистанційного навчання. З початком повномасштабного вторгнення рф на територію України коло питань щодо освітнього процесу загалом та дистанційного навчання зокрема значно поширилось. Перед учителями постала складна задача: організувати навчання в дистанційному форматі, яке відповідає Концепції Нової

української школи та Державному стандарту початкової освіти.

Дослідження поняття дистанційного навчання висвітлюють у своїх роботах О. Алексєєва, В. Биков, В. Ващенко, В. Кухаренко, А. Лотоцька, О. Оноприєнко, О. Пасічник та інші.

Спираючись на визначення терміну «дистанційне навчання» у Положенні про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти, можемо стверджувати, що це така організація освітнього процесу, за якої взаємодія її учасників відбувається за допомогою сучасних освітніх, інформаційно-комунікаційних (цифрових) технологій [1]. Отже, навчання в такому форматі передбачає використання технічних засобів: комп'ютера, планшета, смартфона або інших гаджетів.

Плануючи урок у дистанційному форматі, вчителю варто враховувати, що робота з технічними засобами навчання для молодших школярів є обмеженою. Згідно з пунктом 8 розділу V Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти безперервна тривалість навчальної діяльності з ТЗН для учнів перших класів не має перевищувати 10 хвилин, а для учнів 2-4 класів – 15 хвилин. В умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації іншого характеру тривалість дистанційного навчання для 1-2 класів не повинна перевищувати 2 навчальних заняття по 30 хвилин або 3 – по 20 хвилин; для 3-4 класів – 2 навчальних заняття по 45 хвилин або 3 – по 30 хвилин, або 4 – по 25 хвилин [2]. Варто також пам'ятати про необхідність проведення руханок, фізкультхвилинок, гімнастик для очей тощо задля попередження втомлюваності молодших школярів і відпочинку від цифрових пристроїв.

Враховуючи висвітлені вимоги, дистанційне навчання може відбуватись у асинхронному, синхронному або змішаному режимах. При цьому вчитель, користуючись академічною свободою, може самостійно обирати режим навчання, враховуючи можливості учнів/учениць класу.

- За асинхронного режиму вчитель розміщує необхідні навчальні матеріали, наприклад, презентації, короткі відеоуроки з поясненнями і надає завдання учням для самостійного опрацювання. За такого режиму освітній процес гнучкий і відбувається в індивідуальному темпі, адже учні опановують матеріал у зручний час і мають необхідну для цього кількість часу. Спілкування з вчителем та однокласниками здійснюється за допомогою соціальних мереж, електронної пошти, дошок обговорення, форумів тощо.

- Синхронний режим передбачає одночасну взаємодію учасників освітнього процесу у веб-середовищі в реальному часі. Перевагою такого навчання є подібність до очного, адже учні та вчитель у відеоконференції обмінюються інформацією, можуть одразу отримати відповіді на поставлені питання.

- Змішаний режим поєднує переваги синхронного та асинхронного режимів, і освітній процес підлаштовується під можливості всіх його учасників [1; 3].

Молодшим школярам важко самостійно організовувати навчальну діяльність, для них важливе живе пояснення, можливість уточнити незрозумілі моменти, що відбувається під час синхронного режиму. Проте варто враховувати також неможливість доєднатись до зустрічей у реальному часі всіх учасників освітнього процесу. Тож найбільш влучним, на нашу думку, є змішаний режим навчання.

Говорячи про організацію дистанційного навчання, варто приділити увагу інструментам, які допоможуть подати

навчальний матеріал цікаво, доступно та швидко, адже навчання у будь-якому форматі має відповідати Концепції Нової української школи. Учитель має право самостійно обирати ресурси навчання, але вони мають відповідати певним критеріям: 1) відповідність поставленим методичним цілям; 2) універсальність; 3) зрозумілість інтерфейсу; 4) доступність на різних персональних пристроях; 5) інформаційна безпека [3].

Інструментарій дистанційного навчання охоплює різні методи, форми і способи роботи, використання яких зацікавлює учнів, активує їх діяльність і мотивує до подальшого навчання. До нього належать:

- 1) відео: розміщені на офіційних джерелах або власно створені скрінкасти, інтерактивні відео тощо;
- 2) онлайн дошки, прикладом яких є Jamboard, Miro, Padlet;
- 3) тести, зокрема, Classtime, Google-форми, На Урок, Всеосвіта;
- 4) інструменти формувального оцінювання, на кшталт, LearningApps.org, Wizer.me, Quizlet, Wordwall;
- 5) інтерактивні сервіси миттєвого опитування, серед популярних: Kahoot, Mentimeter, Classtime;
- 6) цифрова творчість учнів: карти понять, комікси, блоги, програми, фейкбук, інфографіка, флеш-карти тощо [3].

Отже, організовуючи дистанційне навчання для здобувачів початкової освіти варто використовувати ті веб-ресурси, які будуть зрозумілими та безпечними для молодших школярів, допоможуть цікаво подати матеріал, а також створити захоплюючі завдання, що не лише перевірятимуть засвоєння знань та умінь учнями, а й мотивуватимуть їх. При плануванні освітнього процесу важливо також враховувати

особливості роботи в дистанційному форматі, підлаштовуватись під можливості дітей і докладати чимало зусиль, аби навчання приносило молодшим школярам радість і надихало до подальшої діяльності.

Список використаних джерел:

1. Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 08.09.2020 р. № 1115. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20#n8> (дата звернення: 08.12.2023).
2. Санітарний регламент для закладів загальної середньої освіти : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 25.09.2020 р. № 2205. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1111-20#Text> (дата звернення: 09.12.2023).
3. Організація дистанційного навчання у школі. Методичні рекомендації : метод. посіб. / упоряд. : І. Коберник, З. Звиняцьківська. 2020. 71 с.

Ласна С.С.

докторантка кафедри філології та
соціально-гуманітарних дисциплін,
Полтавський інститут економіки і
права університету «Україна»
м. Полтава, Україна

**АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ТА КРИТИЧНЕ
МИСЛЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ
(РЕЦЕПЦІЯ ДРАМИ А. НАУМОВА «КАФЕДРА
ДЛЯ ДОСТОЙНИКА»)**

Практика показує, що економічно розвинені країни мають високий рівень освіти, науки, критичного мислення студентів та академічної доброчесності [1, С. 156-157]. Безумовно, академічна доброчесність впливає на цінності, які закладаються під час навчання у вищій школі. Кожен представник наукової спільноти та представник студентства має усвідомлювати, що досягнення успіху кожного і всієї країни – важка і наполеглива праця. Академічна доброчесність збільшує вимоги і до підготовки викладача. Це формування індивідуальних завдань для кожного студента, їх практична спрямованість, інформаційний супровід індивідуальної роботи студента, можливість надавати консультації та корегувати завдання дистанційно, бути постійно на зв'язку [6; 7, С. 167].

Оскільки навчальні заклади мають можливості створити умови для самовдосконалення і самоствердження особистості, а вони і раніше були такими осередками виховання еліти, і сьогодні мають ними бути. Адже освіта має формувати самоцінну особистість, що не лише реалізує себе в професії, а

й «... переживає свою відповідальність за близьких, країну, планету» [5, С. 40]. Суспільство зацікавлене в розвитку і посиленні еліти, оскільки вона якісно відмінна від останніх членів соціуму, і здатна стати суб'єктом самоідентифікації. Духовна еліта є штучним утворенням і не може з'явитися сама по собі. Її треба вирощувати.

Досягнути високої якості освіти можливо лише створивши середовище відповідальності та чесності. Серед принципів та засад освітньої діяльності у Проекті Закону про освіту вказаний і принцип академічної доброчесності, а у статті 42 подане його визначення як «... сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень» [2]. Проект цього закону передбачає механізм дотримання академічної доброчесності усіма учасниками освітнього процесу, вказує на різноманітні види її порушень та форми академічної відповідальності, а принципи чесної праці та навчання виводить на новий ступінь.

У 2013 г. А. Наумов написав п'єсу «Кафедра для достойника» [5]. Вже з самої назви стає зрозумілим, що автором акцент робиться не на чесність, розум, талановитість науковця, а на те, що головний герой налаштований на керівну посаду, можливо, і без необхідних для науковця інтелектуальних та моральних якостей.

Достойник – людина, яка часто обіймає посаду по праву народження, по праву приналежності до якоїсь соціальної групи. На ці обставини натякає і інтер'єр, в якому відбувається дія: «будинок культури хімзаводу, який тепер належить корпорації «Хімія-плюс», залі для репетицій».

Наумов зазначає, що «сцена умовно розділена на три частини. Основну займає цей зал, в якому ще збереглася дерев'яна поперечина-станок вздовж стіни для танцювальних вправ. Майже всю стіну в залі займає розпис, який вже вицвів від часу. На розписі зображено вокальний ансамбль бабусь, який захоплено співає. Ансамблю акомпанує гармоніст на максимально розтягненій всир гармошці. А на передньому плані – хлопець та дівчина у вихорі танцю, він – навприсядки, вона – в напівоберті навкруг нього...» [5]. З розмов герої п'єси ми врешті дізнаємось, що на розписі зображені пращури головного героя, «достойника» кафедри інтегральної перспективи Затонецького університету економіки на базі корпорації «Хімія-плюс» Вадима Никодимовича Дондурія. Бабуся із ансамблю – це прабабка головного героя, яка у 1930-х роках співала у відомому на той час хорі, гармоніст – дід Дондурія, який був також малярю (він і зробив цій розпис), а танцюристи – батько та мати персонажа. Таким чином, пращури Вадима Никодимовича Дондурія були знаменитими людьми радянської доби у своєму регіоні. Їх нащадок став героєм вже нашого часу.

Спочатку герой був простим сепараторником на хімічному заводі. А потім, коли часи змінилися, став бізнесменом та заснував міжрегіональну філію фондової біржі. Зараз Дондурія стрімко робить наукову кар'єру, намагається у короткий термін стати академіком. Він засновує на заводі, де працювали його пращури, інноваційну кафедру інтегральної перспективи та стає її завідувачем.

Важливо зазначити, що головний герой не з'являється на засідання своєї кафедри. Він зовсім не виходить на сцену: все, що ми знаємо про нього, нам стає відомим з розмов його підлеглих. Він настільки зайнята людина, що не з'являється не

тільки на засідання кафедри, але й на захист своїх дисертацій. Правда, докторську дисертацію він захищає ніби-то по скайпу, але свідків цьому нема. Ці випадки пояснюються вадами сучасного наукового світу: усі питання вирішують великі гроші та серйозні зв'язки.

Успішний бізнесмен захищає кандидатську дисертацію усього за 15 хвилин, захист відбувається без його особистої присутності. За рік він створює докторську дисертацію та теж за 20 хвилин її захищає її по скайпу (як говорять обізнані члени кафедри) та в той же день висуває свою кандидатуру до Академії наук та проходить процедуру прийому до лави академіків. Для членів своєї кафедри він ініціює підвищення зарплатні спочатку на 20, а потім і на 30 відсотків. І на першому, і на другому засіданнях своєї кафедри Додурій накриває столи, пригощає керівництво університету та викладачів.

А. Наумов робить натяки на те, що талановитому економісту допомагає успішний кандидат наук Недавай. Перед першим захистом Вадима Некодимовича він приїздить на засідання кафедри на «Жигулях», перед другим захистом – вже на «Хюндаї». Як говорить сам Олег Вікторович Недавай, він «між іншим, захистився без жодних проблем, практично на «ура». Можу захиститись і за вас, для мене це лише питання цейтноту і взаємовигідних домовленостей... Втім, про такі деталі іншим разом» [5]. На відміну від інших членів кафедри Недавай в курсі того, що відбувається: він завжди на телефонному зв'язку з Дондурієм, коментує все те, що відбувається у спеціалізованих радах, у ВАКу, захоплено а задоволено розповідає про швидкість захистів свого керівника.

Новому поколінню вчених у п'єсі протистоїть представник старої школи, часів Радянського Союзу, - Вірьовський

Михайло Ількович, доктор економічних наук, професор, Він людина дуже похилого віку, сильно недочуває. У фіналі п'єси він помирає від серцевого нападу. Вірьовський відмовляється від керівництва новоствореною кафедрою, хоча він як доктор наук має повне право керувати. Певно, по цьому питанні є певні домовленості між керівництвом ЗВО, Вірьовським та Дондурієм. Все виглядає так, ніби то сам Вірьовський відмовився від керівництва на користь недосвідченого у наукових справах Дондурія, який не має ще докторського ступеня. Сам професор розуміє, що час змінився, що зараз інші правила гри, що зараз не «вчені», а «научені». Кандидат наук, професор Грець-Апонькіна говорить, що від Вірьовського «повіяло безгрошів'ям», напроти – за Дондурієм стоять великі гроші.

Комедія А. Наумова «Кафедра для достойника» порушує актуальні проблеми сучасної системи освіти, привертає увагу широкого загалу до проблем академічної доброчесності. Як підкреслюють сучасні нормативні акти, так і художні твори, академічне шахрайство має бути вилучено із норм суспільних відносин [3, С. 52-53]. Кожен учень має зустріти свого Учителя, який володіє педагогічною культурою, дбає про гармонійний розвиток емоційного, духовного та інтелектуального початку, прагне до істини, добра, краси.

Список використаних джерел:

1. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / за заг. ред. Т. В. Фінікова, А.Є. Артюхова. К. : Таксон, 2016. 234 с.

2. Академічна доброчесність: як запустити процес змін [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.kse.org.ua/uk/about/kse-news/?newsid=1563>

3. Дворянчикова, Юган Н.Л. Навчання критичного мислення в українських вишах: освітні тренди та виклики впровадження. Scientific letters of academic society of Michal Baludansky. (Словацька Республіка, Кошице). 2018. 6/2А. Р. 51-56.

4. Довідник з академічної доброчесності для школярів. Х. ХДПУ, 2016. 64 с.

5. Наумов А. Кафедра для достойника [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dramaturg.org.ua/kafedra-dlya-dostojnyka-pjesa-suchasno/#axzz5EwawSvLX>

6. Тимарська Л. Академічна доброчесність: основа сталого розвитку [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://gazeta.univer.kharkov.ua/>

7. Юган Н. Л. Дворянчикова С. Є. Погляд на критичне мислення в українських ЗВО: досвід опитування наукової спільноти. *Университетская наука – 2018 : тезисы докладов Меж дународной научно-технической конференции*, г. Мариуполь, 23-24 мая 2018 года. Т. 3 : Факультеты: экономический, социально-гуманитарный, инженерный. Мариуполь : ГВУЗ «ПГТУ», 2018. С. 157-158.

8. Юган Н.Л. Рефлексія академічної доброчесності в українській мистецькій спільноті. *Академічна культура дослідника в освітньому просторі: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 17 травня 2018 року)*. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2018. С. 29-33.

Максименко О.О.

бібліотекар,
організатор та модератор мовознавчого клубу
«Говорімо українською»,
*Бібліотека імені Павла Усенка для дітей ЦБС
Дніпровського району
м. Київ, Україна*

МОВОЗНАВЧИЙ КЛУБ «ГОВОРІМО УКРАЇНСЬКОЮ»: ПРИКЛАД ЗАНЯТТЯ КРАЄЗНАВЧОГО СПРЯМУВАННЯ

Мовознавчий клуб «Говорімо українською» для читачів районної бібліотеки імені Павла Усенка (м. Київ) працює з січня 2023 року. Загалом було проведено 27 засідань клубу. Одне з них було присвячено природно-географічним та історико-культурним особливостям різних місцевостей України і мало назву «Регіони України. Моя мала батьківщина». Нижче наведено план цього заняття.

Тема: **«Регіони України. Моя мала батьківщина»**

Запитання до співрозмовника

1. Зі скількох областей складається Україна? Про яку область (чи області) Ви нам сьогодні розповідатимете?
2. Які мальовничі місця є у Вашій області?
3. Які історичні пам'ятки є у Вашій області?
4. Які культурно-мистецькі заходи проводяться (або проводилися раніше) у Вашій області?
5. Які види народних ремесел (гончарство, різьбярство, ткацтво, килимарство, писанкарство, вишивка, лозоплетіння та ін.) є (чи були) поширеними у Вашій області?

6. Які туристичні маршрути пролягають через Вашу область?

7. Якби Вашу область збиралася відвідати людина з іншої країни (або з іншого міста України), що би Ви порадили їй побачити і чому?

8. Якби Ви мали змогу найближчим часом вирушити в подорож до будь-якого місця України, то куди би Ви поїхали? Поясніть свій вибір.

9. Чи були Ви в Національному музеї народної архітектури та побуту України? Якщо так, то які експонати запам'яталися Вам найбільше?

10. На яких українських народних святах Вам би хотілося побувати?

11. Поєднайте назву природного або історико-культурного об'єкта з його розташуванням.

1. Кам'янець-Подільська фортеця	А. Кримські гори
2. Скельний монастир над Дністром	Б. м. Одеса
3. Шацькі озера — озеро Пісочне	В. с. Миколаївка Кропивницького району Кіровоградської області
4. Рожеве озеро на Кінбурнській косі	Г. Хмельницька область
5. Печера Каскадна	Д. смт Станиця Луганська, Луганська область
6. Музей звуку (створений за сприяння відомого колекціонера Василя Пінчука)	Е. Волинська область
7. Садиба Івана Карпенка-Карого (Тобілевича), відома як хутір «Надія»	Є. с. Лядова, Могилів-Подільський район, Вінницька область
8. Пам'ятник князю Ігорю	Ж. Миколаївська область

Відповіді: 1Г, 2Є, 3Е, 4Ж, 5А, 6Б, 7В, 8Д

Вікторина

1. Скільки автономних республік входить до складу України?
2. Якими морями омивається територія України?
3. З якою європейською країною Україна не має сухопутного кордону?

Варіанти відповіді:

- а) з Угорщиною;
- б) з Болгарією;
- в) з Молдовою;
- г) зі Словаччиною.

4. Яка область є найбільшою в Україні за площею?

Варіанти відповіді:

- а) Київська;
- б) Сумська;
- в) Одеська;
- г) Дніпропетровська.

5. Яка область є найменшою в Україні за площею?

(Орієнтуємося на довоєнні дані.)

Варіанти відповіді:

- а) Рівненська;
- б) Чернівецька;
- в) Івано-Франківська;
- г) Луганська.

6. У якій області України найбільша чисельність населення?

(Орієнтуємося на довоєнні дані.)

Варіанти відповіді:

- а) у Харківській;
- б) в Одеській;
- в) у Дніпропетровській;
- г) у Донецькій.

7. У якій області України найменша чисельність населення?

Варіанти відповіді:

- а) у Львівській;
- б) у Вінницькій;
- в) у Чернівецькій;
- г) у Хмельницькій.

8. З якими областями межує Київська область?

Варіанти відповіді:

- а) з Житомирською, Вінницькою, Полтавською, Чернігівською та Сумською;
- б) з Житомирською, Хмельницькою, Вінницькою, Чернігівською та Полтавською;
- в) з Житомирською, Вінницькою, Черкаською, Чернігівською та Полтавською;
- г) з Волинською, Чернігівською, Сумською, Черкаською та Полтавською.

9. До якого історико-етнографічного регіону належить Харківська область?

Варіанти відповіді:

- а) до Середньої Наддніпрянщини;
- б) до Поділля;
- в) до Бессарабії;
- г) до Слобожанщини.

10. Найвища точка українських Карпат, а також самої України — гора Говерла (2061 м) — розташована на межі двох областей:

- а) Львівської та Івано-Франківської;
- б) Івано-Франківської та Закарпатської;
- в) Тернопільської та Івано-Франківської;
- г) Івано-Франківської та Чернівецької.

11. Ліси в Україні поширені ...

- а) на півночі та заході країни;

- б) на півночі та сході;
- в) на півночі, заході та сході;
- г) на півночі, заході та в центрі.

12. На річці Південний Буг розташовано три обласні центри України. Це ...

- а) Вінниця, Кропивницький, Миколаїв;
- б) Кропивницький, Миколаїв, Херсон;
- в) Хмельницький, Вінниця, Миколаїв;
- г) Вінниця, Миколаїв, Запоріжжя.

13. В якій області України розташований Національний заповідник «Хортиця»?

14. В якій області України розташований Національний дендрологічний парк «Софіївка»?

15. У поемі Тараса Шевченка «Гайдамаки» (1839–1841) згадуються такі міста:

- а) Лебедин, Вільшана, Чигирин;
- б) Сміла, Черкаси, Умань;
- в) Корсунь, Канів, Лисянка;
- г) усі перелічені.

Відповіді на запитання вікторини

1. Одна. Це Автономна Республіка Крим.
2. Чорним та Азовським.
3. б)
4. в)
5. б)
6. г)
7. в)
8. в)
9. г)
10. б)

- 11. а)
- 12. в)
- 13. У Запорізькій.
- 14. У Черкаській.
- 15. г)

Список використаних джерел:

1. Книга-мандрівка. Україна / І. Тараненко та ін. Київ : Книголав, 2017. 68 с.
2. Спадок. Інформаційно-аналітичний, культурно-просвітницький портал. URL: <https://spadok.org.ua> (дата звернення: 30.12.2023).
3. Ukraïner. Спільнота й організація, що з 2016 року досліджує Україну та український контекст, розповідає історії самим українцям, а також транслює їх у світ, перекладаючи десятками мов. URL: <https://www.ukrainer.net> (дата звернення: 30.12.2023).

Мовчан А.В.

Директор,

*Комунальний заклад дошкільної освіти (ясла-садок)
комбінованого типу №33 Криворізької міської ради
м. Кривий Ріг, Україна*

СУЧАСНІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ДО ДИТЯЧОГО ЗАКЛАДУ

В статті окреслені необхідні умови та роль адміністрації і персоналу в забезпеченні успішної адаптації дітей раннього віку до умов ДНЗ.

Адаптацію можна трактувати як пристосування організму до нової обстановки. А оскільки для малюка дитячий садок є новим, ще невідомим простором, з новим оточенням і новими відносинами, то адаптація повинна включати широкий спектр індивідуальних реакцій, характер яких залежить від психофізіологічних і індивідуальних особливостей дитини, від сімейних відносин та умов що склалися. Потрапляючи в дошкільний заклад, дитина мусить пристосовуватись буквально до всього. І ми, дорослі повинні створити такі умови, які б сприймалися дитиною, як безпечні. Лише відчуття захищеності може допомогти дитині виробити механізми саморегуляції, що дозволяють малюку пристосуватися до нових умов.

За нашими особистими спостереженнями і спостереженнями вихователів нашого закладу *оптимальний вік початку відвідування дитячого садка 2-3 роки*. Як правило, це пов'язане з тим, що діти більш раннього віку в дитсадку частіше хворіють, до того ж малюки ще не вміють самотійно користуватися ложкою, одягатися та ін. Чим молодша за віком

дитина, тим слабкіша її імунна система, тим більше сприйнятлива вона до інфекцій.

Науковцями доведено, що саме в 2-3 роки збільшуються витривалість клітин кори головного мозку та здатність до концентрації нервового збудження. Тому малюк в цьому віці вже може довше зосереджуватися на одному виді діяльності (завданні або грі) і менше стомлюється, готовий бути бадьорим і активним усі 6-7 годин до й після денного сну. Доречно зазначити, що в малюка вже є потреба й можливість присвятити цей час спілкуванню не тільки з батьками, але й з іншими дорослими або дітьми. За спостереженнями психологів найбільш критичний вік для адаптації: від 9-10 місяців до 1 року 6 місяців і від 3 до 3,5 років. Але можна впевнено стверджувати, ніхто не знає малюка краще за батьків і якщо обставини дозволяють, батьки можуть віддавати дитину в будь-якому віці, керуючись своєю інтуїцією і враховуючи індивідуальні особливості малюка.

Спостереження і аналіз поведінки дітей раннього віку в ясельній групі дитячого садку дозволили виявити етапи звикання дитини до ДНЗ, які в більшості випадків проходять всі діти.

На першому етапі майже у всіх дітей спостерігаються ознаки нестабільності в емоційній сфері, психологічного дискомфорту. Напевно немає жодної дитини, яка не переживала б з приводу свого відриву від рідних. Малюки відмовляються від спілкування з іншими людьми, від іграшок, хворобливо реагують на розставання з батьками - плачуть при розставанні і зустрічі з ними. У групі поведуться неспокійно, часто вередують, плачуть, буває так, що дитину і зовсім не можна заспокоїти, постійно запитують про маму, просяться додому, можуть відмовлятися від їжі. У заняття і групові ігри,

організовані вихователем, діти не включаються, не бачать яскравих іграшок, які знаходяться в групі, віддаючи перевагу, своїй улюбленій іграшці принесеної з дому. До однолітків і вихователя ставляться байдуже або стороняться їх.

На другому етапі діти з безлічі незнайомих дорослих виділяють для себе вихователя. Вони починають відгукуватися на його звернення по імені, реагувати на ласку і пропозиції пограти, звертаються до нього за допомогою і підтримкою, якщо виникають труднощі при дотриманні режимних процедур і якщо щось не виходить. Малюки намагаються знайти у вихователя втіху коли сумують за домівкою і по розлуці з мамою: вони прагнуть до постійного фізичного контакту, хочуть отримати увагу і ласку, позитивну оцінку своєї діяльності, і впевненість в тому, що за ним прийдуть батьки, дитина може постійно слідувати за вихователем. Вихователь у свою чергу підбадьорює дитину, допомагає їй зрозуміти, те, що мама обов'язково прийде за нею, залучає малюка до своїх справ - просить допомогти прибрати іграшки або принести книжку, щоб почитати її з іншими дітьми, як правило, діти охоче виконують такі прохання.

На третьому етапі діти починають активно користуватися іграшками які є в групі, досліджувати незнайомі предмети і навколишнє оточення. Діти активно привертають увагу вихователя і прагнуть залучити його в свою діяльність, при виникненні труднощів в грі звертаються за допомогою, відповідають на пропозиції пограти разом. На даному етапі діти починають включатися в загальногрупові рухливі ігри і заняття. У малюків спостерігається інтерес до інших дітей, потреба в спілкуванні з ними. Діти прагнуть привернути до себе увагу товариша, посміхаються при зустрічі з ровесником,

заглядають в очі, пропонують іграшки прагнучи утримати його увагу. Дитина швидко і безболісно може пройти всі етапи, а може надовго зупинитися на певному з етапів.

Залежно від тривалості адаптаційного періоду та поведінки дитини можна виділити різні ступені адаптації малюка до дошкільного закладу.

Легкий ступінь адаптації - поведінка дитини нормалізується протягом 10-15 днів (фізіологічна, природна адаптація), дитина вливається в новий колектив безболісно, їй там комфортно, вона не влаштовує істерик, коли мама веде малюка в дитячий садок. Такі діти, як правило, хворіють нечасто, хоча в період адаптації "зриви" все ж таки можливі.

Середній ступінь адаптації – поведінка дитини нормалізується протягом 15-30 днів дитина худне, хворіє, але не важко, без ускладнень, малюк більш-менш терпимо переносить походи в дитячий садок, може періодично "поплакати", але ненадовго. Найчастіше в цей час захворювань не уникнути.

Важкий ступінь адаптації - патологічна адаптація, триває від 2 місяців і більше. У цей період у дитини спостерігаються погіршення апетиту, навіть до повної відмови від їжі, порушення сну і сечовипускання, різкі перепади настрою, часті зриви і капризи. Крім того, малюк дуже часто хворіє - (в даному випадку хвороба нерідко пов'язана з небажанням дитини йти в дитячий садок). Такі діти в колективі відчувають себе невпевнено, майже ні з ким не грають.

Причинами важкої адаптації до умов дошкільного закладу можуть бути:

1. Несформованість позитивної установки на відвідування дошкільного закладу. Для того, щоб негативні емоції

не стали перешкодою для дитини в період адаптації, важливо сформувати в неї позитивне очікування майбутніх змін. Досить часто батьки із співчуттям ставляться до відвідувань малюком дитсадка. Внаслідок такого ставлення, малюк теж починає страждати, вередує, відмовляється відвідувати дитячий заклад. Іноді батьки залякують дитину відвідуванням дитсадка. У деяких випадках малюк не має ніяких уявлень про життя в дитячому садку, про те, що там на неї чекає.

2. Несформованість навичок самообслуговування. Інколи батьки, бажаючи заощадити час, поспішають нагодувати, одягнути дитину, стримуючи своїми діями формування необхідних практичних вмінь і навичок. Такі діти, потрапляючи до дитячого закладу, почуваються безпорадними та самотніми - вони не можуть самостійно одягатися, користуватися туалетом.

3. Значних труднощів у період адаптації зазнають діти, які до відвідування дитячого садка мало спілкувалися з однолітками. З метою безпеки малюка у деяких випадках батьки свідомо обмежують спілкування своєї дитини з ровесниками. Наслідком цього є недовіра до інших, конфліктність, невміння попросити, невміння зачекати.

4. Відчуття дискомфорту при невідповідності домашнього режиму режимові дитячого садка у випадках, коли домашній і садочковий режими кардинально відрізняються в часі та послідовності режимних моментів.

5. Період адаптації важкий не тільки для дитини, а й для вихователя, тому батьки повинні позитивно налаштовувати малюка на зустріч із вихователем.

Роль адміністрації, персоналу закладу ДНЗ та батьків новачків в процесі адаптації

Доречно зазначити, що педагоги ДНЗ, які здійснюють спільну діяльність по вихованню й навчанню дітей, а особливо

роботу з новоприбулими дітьми, безумовно отримають більш високих результатів, ніж спеціалісти, що працюють окремо один від одного.

Найважливіше завдання адміністрації ДНЗ - об'єднати зусилля батьків і педагогів дитячого садка для розвитку і виховання дітей, створити атмосферу спільності інтересів, емоційної взаємопідтримки і взаємопроникнення в проблеми один одного.

Отже, в період адаптації батьки та дитина зустрічається з багатьма незнайомими дорослими це: завідувача дошкільного закладу, практичний психолог, вихователь-методист, медична сестра, лікар-педіатр, вихователі, няня-санітарка та інші працівники закладу. Саме тому важливо координувати та узгоджувати дії дорослих таким чином, щоб дитина почувалася захищеною та бажаною.

Завідувач дошкільного закладу здійснює прийом дітей і заводить банк даних сімей, чітко сплановує процес комплектування, здійснює контроль за організацією всієї роботи в закладі по прийому і супроводу новоприбулих дітей.

Оскільки дітей зараховують до дошкільного закладу, як правило, наприкінці літа, то відпустка персоналу групи раннього віку планується так, щоб дитину приймав той вихователь, який працюватиме з нею й надалі в приміщенні своєї ж групи. Адже часті зміни вихователів чи групового приміщення викликають у дитини емоційне перенапруження: вона має щоразу звикати до нового дорослого й нової обстановки, таким чином адаптація щоразу починається заново. Завідувач знайомить батьків з старшою медсестрою та практичним психологом.

Вихователь-методист виконує просвітницьку функцію, щодо діяльності всіх учасників освітньо-виховного процесу.

Безпосередньо з вихователями він проводить роботу, спрямовану на підвищення фахового рівня педагогічних працівників, поглиблення професійного досвіду з питань адаптації. Допомагає глибоко зрозуміти сутність процесу адаптації дитини до умов суспільного виховання. Спільно з практичним психологом організовує й проводить для батьків та педагогів освітні заходи, метою яких є підвищення й розширення їхньої психолого-педагогічної культури та грамотності з питань адаптації дітей до умов дошкільного закладу.

Практичний психолог надає психологічну допомогу педагогам щодо роботи з батьками новачків, особливо у складних випадках, вивчає особливості адаптації конкретної дитини до ясла - садка та добирає найбільш доцільні засоби полегшення адаптації малюка, скоординовуючи взаємодію вихователів та батьків у цьому напрямі. Знайомить дитину з дитячим колективом, забезпечує гнучкість режиму для конкретної новенької дитини в групі, орієнтуючись на її поведінку та самопочуття. Метою профілактично - корекційної та розвиваючої роботи практичного психолога в адаптаційний період з дітьми раннього віку є:

- забезпечення відповідних психологічних умов для нормального самопочуття дитини в дошкільному закладі;
- психологічна допомога в адаптації дітей раннього віку;
- попередження порушень в динаміці розвитку дітей, що гальмують або деформують розвиток особистості;
- попередження психологічних перевантажень або зривів, забезпечення індивідуалізації виховання та розвитку дитини;

Старша медсестра проводить інформаційну роботу серед батьків з питань необхідних документів для вступу дитини в ДНЗ. Вчасно повідомляє адміністрацію про

наявність медичної документації, знайомить батьків з персоналом, який буде працювати з дитиною. Знайомить з вихователями та показує групові приміщення. Щоб полегшити адаптацію малюка до умов ДНЗ, з першого дня перебування, вихователь активно співпрацює з сім'єю вихованця. Важливим завданням **вихователя** є формування у батьків відчуття, що персонал групи, опікується не тільки всією групою дітей, а бачить серед них їх конкретного малюка й готовий брати до уваги всі його особисті відмінності. Якщо вихователі й батьки разом доброзичливо, але твердо спрямують життя малюка в нове русло, жодних особливих проблем із дитиною (якщо вона фізично й психічно здорова) не буде. Персонал групи забезпечує гнучкий режим дня, орієнтуючись на поведінку кожного малюка і на задоволення фізіологічних та психологічних потреб дитини.

Адміністрація, вихователі, практичний психолог, медичні працівники та інші працівники закладу, об'єднавшись в команду і включившись в тісну взаємодію, можуть принести дітям користь та радість.

Тож необхідними умовами забезпечення успішної адаптації малюка до умов ДНЗ є:

1.Співробітництво й координація зусиль психолога, вихователів і інших працівників закладу.

2.Забезпечення можливості участі батьків у житті дитини в умовах нового середовища.

3.Встановлення довірливого особистісного контакту із кожною дитиною, проявляючи індивідуальну турботу й надаючи допомогу.

4.Проведення ритуалів щоденної зустрічі й прощання з кожною дитиною.

5.Систематична підтримка інтересу дитини в діяльності, упевненість у собі, самостійність, ініціативність.

6.Розробка індивідуального режиму адаптації дитини до умов дитсадка (індивідуальні спостереження за ступенем адаптації).

7.Погодження дій батьків і педагогів, зближення підходів до дітей у родині й у дошкільному закладі.

8.Створення для дитини психологічного комфорту: радість, турбота, увага, доброзичливість, чуйність.

9. Врахування індивідуальних особливостей дитини.

10. Формування в дитини адекватних форм спілкування з дорослими й однолітками.

Отже, адаптація дітей до дошкільного закладу завжди була й лишається психологічно найбільш складним періодом як для дитини та її батьків, так і для педагогів дошкільного закладу. Урахування специфіки адаптаційного періоду допоможе не лише знайти правильний підхід до малюка, а й закласти передумови для його успішної соціалізації в новому колективі. Адже, характер пережитих емоційних станів в ранньому віці залишає свій слід на успіхах і невдачах найближчого періоду шкільного життя і дорослого життя в майбутньому, оскільки емоційна пам'ять фіксує позитивний чи негативний досвід у тих уявленнях, образах та цінностях, що визначають відносини дитини зі світом.

Список використаних джерел:

1. Гурковська Т . Проблеми раннього віку /Т. Гурковська // Дошкільне виховання . 2001. - №12. – с. 15-16

2. Краткий психологический словарь / Карпенко Л.А., Петровский А.В., Ярошевский М.Г.-Ростов на Дону, Феникс , 1999. – с.7

3. Маковецька Н. Увага, адаптація / Н.Маковецька // Дошкільне виховання . – 2001.-№ 12. – с. 13-14.

4. Маценко Ж. Незабаром у дитячий садок : особливості психолого-педагогічного підходу до дітей , що вступають до дошкільного закладу/ Ж.Маценко // Психолог. – 2003. - №17 .- с.2-10.

5. Мушинський В. Особливості адаптації дітей до умов дитячого закладу / В.Мушинський // Психолог .- 2004.- №25 -26. – с. 3-12.

6. Тонкова-Ямпольская Р.В. Воспитателю о ребенке дошкольного возраста : от рождения до 7 лет/ Р.В.Тонкова-Ямпольская, Т.Я. Черток.- М.: Просвещение, 1987.- с. 197-208.

7. Теплюк С. Посмішка малюка вперіод адаптації/ С.Теплюк // Дошкільне виховання .- 2006.- с.29-35.

Норенко І.Ю.

аспірант кафедри інноваційних технологій з педагогіки,
психології та соціальної роботи,
*Університет імені Альфреда Нобеля
м. Дніпро, Україна*

ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ПСИХОЛОГІЇ ЩОДО ВПЛИВІВ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ НА ОСОБИСТІСТЬ

Психологічні знання стають все більш затребуваною категорією прикладного значення для різних суспільних груп. Особливої актуальності вони набувають у невизначені періоди життя людей, що відбуваються у глобальному вимірі, коли зрушуються, руйнуються, нівелюються ціннісні й звичаєві норми й правила життєдіяльності, знищується комфортний спосіб існування. Турбулентність суспільства, до якої зокрема відносимо пандемію, війну, позначається як на психічному стані цілих народів (у крайньому ступені йдеться про колективну травму), так і на зростанні інтересу до знань і практик, що вірогідно можуть покращити психіку людини. Отже, маємо наголосити на важливості формування психологічної культури суспільства, амбасадорами чого мають стати фахівці з досвідом ефективного надання знань, зокрема, викладачі психології.

У Етичному кодексі психолога просвітницька діяльність означена як «кваліфікована пропаганда психологічних знань» [Кодекс]. Просвітницька діяльність як діяльність з формування психологічної культури – здійснюється викладачем психології повсякчас для студентської аудиторії - з огляду на

виконання посадових обов'язків. Однак психологічне просвітництво інших спільнот, не пов'язаних із навчанням у закладі освіти, маємо віднести до гуманітарної місії психолога, ціннісної складової його особистості. Так, йдеться про просвітництво з психологічних проблем колег-викладачів інших дисциплін, організовані процеси просвітницької діяльності для різних цільових аудиторій (партнерів, стейкхолдерів, школярів, їхніх батьків тощо). Просвітницька діяльність може здійснюватись за різними темами як одноразовий акт (лекція, заняття-тренінг) або багаточасова програма (підвищення кваліфікації, семінар, майстер-клас). У будь-якому варіанті просвітництво має бути спрямоване на досягнення мети надавання знань і практичних умінь, що дозволятимуть слухачам-учасникам усвідомлювати власні психічні стани і стани свого оточення, корегувати комунікацію і діяльність, набувати емоційного інтелекту, удосконалювати особистісні особливості характеру і спрямування та інші психологічні компетентності.

Особливим за ступенем важливості вважаємо просвітництво щодо впливів інформації на особистість. Варто зауважити, що «ЗМІ є каталізатором соціальних процесів і змін – з огляду на соціальні очікування суспільства» [Турчак, с. 158]. Однак сучасний інформаційний простір визначається агресивним втручанням у психологію окремої особистості, виконує функції розбалансованості суспільства, активізації негативу, маніпулятивного втручання у свідомість. Причиною означених процесів науковці називають «кризу аксіонормативної системи суспільства, відсутності об'єднуючої культурної ідеї» [Там же]. Отже, психолог, як фахівець, що працює з маніпулятивними технологіями, стає авторитетним просвітником у інформаційній гігієні спільнот, наданні аудиторіям

інструментів розпізнавання інформаційних маніпуляцій і протидії їхнім впливам.

Цінним інструментарієм психолога-просвітника щодо взаємодії особистості із інформаційним простором є активізація уваги аудиторій на розпізнавання методів впливу на свідомість особистості як от: використання у текстах (писемних, аудіо, відео) стереотипів, створення міфологем з метою зниження критичності мислення, апеляцію до висловлювання авторитетної особи, емоційну інтерпретацію подій і наративів, свідомо неправильний переклад іншомовного тексту та інші.

Основним завданням психолога-просвітника з проблеми впливу інформаційного простору на людину має стати убезпечення аудиторій від деструктивних наслідків інформаційної «всеядності» людини. Тут варто диверсифікувати вибір способів впливу на конкретні аудиторії – залежно від їхньої готовності сприймати інформацію на певному рівні складності, а отже, психолог має навчитись семантизувати наукові терміни, інтерпретувати зміст результатів наукових досліджень – на рівень, доступний конкретній аудиторії.

Ще однією умовою ефективності просвітницької діяльності психолога має стати його готовність до імпровізованої інтерактивності у взаємодії з аудиторією – як засобу популярності конкретного заходу психологічного просвітництва.

Отже, просвітницька діяльність викладача психології має стати невід’ємною частиною його професійного профілю.

Список використаний джерел:

1. Етичний кодекс психолога. – Ел. Ресурс. Режим доступу: <https://vseosvita.ua/user/id3100076/blog/etychnyi-kodeks-psykholoha-95866.html>

*Матеріали XI-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 січня 2024 року, м. Салоніки (Греція), дистанційно)*

2. Турчак А.Л. Засоби масової інформації як особливий чинник впливу на формування здорового способу життя молоді. – Ел. Ресурс. Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/84826447.pdf>

Рожков В.О.

аспірант,

Льотна академія

Національного авіаційного університету

м. Кропивницький, Україна

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ІНТЕРПРЕТАЦІЇ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

Протягом останніх років в Україні спостерігається стрімке зростання інтересу як науковців, так і організацій до дослідження та розвитку корпоративної культури фахівців. Це пояснюється як вивченням досвіду провідних західних компаній щодо позитивного впливу феномену корпоративної культури на ефективність бізнесу, так і науковою потребою розробки інноваційних технологій ефективного формування особистості майбутнього фахівця.

Зауважимо, що корпоративна культура належить до класу категорій та явищ, що мають багатоаспектне тлумачення, різні варіанти визначення сутності та змістовних характеристик.

Керуючись логікою, сутність корпоративної культури можна інтерпретувати на основі самого базових понять «культура» та «корпоративна».

Узагальнюючи наукові концепції щодо визначення поняття „культура”, ми вважаємо за доцільне виокремити декілька підходів до розгляду цього феномену.

1. Культура є «другою природою», світом штучного, створеного людиною для задоволення своїх потреб, що не зумовлюються виключно природними потребами та інстинктами.

Такий підхід характерний насамперед для діалектичного напрямку філософії і пов'язаний, з розглядом діяльності як головного посередника між природою та культурою. Саме за допомогою діяльності і в процесі діяльності людина, на думку представників цього напрямку, перетворює світ природи у світ культури.

2. Культура інтерпретується як спосіб розвитку та саморозвитку особистості. Такий підхід дозволяє розглядати у якості суб'єкта культурно-історичного процесу не середньостатистичного індивіда, а особистість. На думку В.Келле та М.Ковальзона, культура може розглядатися як характеристика розвитку людини, як родової, тобто, свідомої, творчої, самодіяльної істоти.

3. Культура як специфічний людський, надбіологічно відпрацьований спосіб діяльності, а також – як технологія її здійснення. Тобто, культура є не тільки результатом діяльності людини, але й тим, як вона це здійснює, способами життєдіяльності особистості. На нашу думку, такий підхід дозволяє розглядати культуру, у тому числі – корпоративну, як результат і характеристику діяльності майбутнього фахівця – соціальної, професійної, навчальної.

5. Психологічний підхід у визначенні культури, який пов'язаний з дослідженням механізмів психологічної адаптації, сприйняття особистістю надбань культури. При цьому культура розглядається як певна ідеальна форма, що існує як об'єктивна реальність афективно-сміслових утворень, які засвоюються та суб'єктивуються у процесі індивідуального розвитку (Л.Виготський, М.Коул, Д.Ельконін).

6. Аксіологічний підхід. Його прибічники (С.Анісімов, А.Арнольдов, Л.Буєва, А.Здравомислов, М.Каган та ін.) вважають, що цінності є якісними характеристиками певної

культури, висвітлюють систему значень, смислів та пріоритетів, характерних для певної культури чи цивілізації, уособлюють змістовні характеристики духовного життя людини і суспільства. Отже, цінності є змістовною характеристикою корпоративної культури майбутнього фахівця, є основою його професійної свідомості і професійної діяльності як певного виду духовної активності.

Зауважимо, що появу концепції корпоративної культури в теорії управління відносять до початку 80-х років минулого століття. Проблематика корпоративної культури присутня практично у всіх наукових працях класиків менеджменту. Вчені вважають, що підґрунтя теорії корпоративної культури були закладені ще в 1973 році К. Гіртцем в книзі «The Interpretation of Cultures», а початком розвитку терміну «корпоративна культура» стали праці Е. Мейо «Школа людських відносин» та А.Файоля «Класична (адміністративна) школа управління».

Термін «корпоративна культура» виник в США, коли дослідники почали вивчати параметри діяльності американських корпорацій, що забезпечували їх успішність і конкурентоздатність. У цьому контексті під корпоративною культурою розуміють культуру власне корпорації.

Відзначимо, що інтерпретація поняття «корпоративна культура» у західній педагогічній науці довгий час відбувалося у взаємозв'язку з дослідженням категорії «організаційна культура». При цьому організаційна культура розумілася як система взаємовідносин, які склалися в організації на основі прийнятих цінностей, базових уявлень і норм поведінки, необхідних для виконання її місії [1].

При цьому досить часто організаційну культуру розглядали в контексті культури підприємництва. Культура

підприємництва – це система правил і норм діяльності, звичаїв та традицій, ритуалів, церемоній, які складаються на підприємстві протягом тривалого часу, особливостей поведінки працівників даного підприємства, майстерність спілкування, стиль управління лідера, комунікаційні зв'язки у середині підприємства, так і у взаємозв'язку з іншими підприємницькими структурами [2].

Формування понять «корпоративна культура» та «організаційна культура» відображає специфіку різних галузей наукового знання. Фахівці з менеджменту та економіки користуються більш звичним для них терміном «організаційна культура», який віддзеркалює специфіку організації та системи її комунікацій. У педагогіці, зокрема – в межах культурологічного підходу, дослідники дотримуються переважно аксіологічної парадигми, згідно з якою підґрунтям корпоративної культури є система цінностей, поведінкові норми і правила, які підтримує більшість членів організації.

Зокрема, на думку Т.Г.Кицак, корпоративна культура – складна та багатоаспектна система цінностей, переконань, ділових принципів, норм поведінки, традицій, що стає важливим нематеріальним ресурсом підприємства, оскільки забезпечує соціальні зв'язки, комунікативно-інформаційне спілкування, гармонізує відносини між роботодавцями і найманими працівниками і таким чином суттєво впливає на ефективність та конкурентоспроможність підприємства [3].

Отже, корпоративна культура фахівця відображає специфічну культуру певної професійної групи як корпорації. Відповідно, під корпоративною культурою майбутнього фахівця слід розуміти здатність до усвідомленого сприйняття та застосування у власній професійній діяльності сукупності корпоративних цілей закладу (установи, організації), корпора-

тивних цінностей і норм професійної групи, які регулюють взаємини у професійному середовищі та з представниками інших соціальних груп.

Оскільки більшість авторів у своїх визначеннях називають в якості складника корпоративної культури цінності організації, можна стверджувати, що саме цінності, вірування і переконання є стрижнем корпоративної культури.

До основних характеристик корпоративної культури Г.М.Захарчин відносить:

1. Створення сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі організації.
2. Створення належної корпоративна філософії організації, яка повинна містити: цілі, стратегію, цінності організації.
3. Системна мотивація працівників організації до ефективної ділової активності.
4. Формування усвідомленого ставлення кожного працівника до своєї ролі й місця в суспільстві.
5. Формування типу відносин в середині організації та за її межами, побудованих на етичних засадах, моральних принципах і високій відповідальності [1].

Отже, корпоративна культура майбутнього фахівця як соціокультурний і педагогічний феномену наразі є недостатньо вивченою, потребує ґрунтовного дослідження на рівні теорії і практики.

Список використаних джерел:

1.Захарчин Г.М. Механізм формування організаційної культури машинобудівного підприємства: Монографія. Львів: Видавництво Національного університету "Львівська політехніка", 2009. 276 с.

*Матеріали XI-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 січня 2024 року, м. Салоніки (Греція), дистанційно)*

2.Канюта С.М. Іванюта В.Ф. Підприємництво та бізнес-культура. Навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 288 с.

3.Кицак Т.Г. Формування корпоративної культури в процесі розвитку соціально-трудових відносин на підприємстві. Автореф. дис. кандидата екон. наук. /Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Київ, 2008. 20 с.

Сивик О.А.

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри німецької та
французької мов і методики їх навчання
факультету української та іноземної філології,
*Дрогобицький державний педагогічний університет
ім. Івана Франка
м. Дрогобич, Україна*

СОЦІАЛЬНІ ПРОТИРІЧЧЯ У П'ЄСІ Г. ГАУПТМАНА «ТКАЧІ»

Драма Герхарта Гауптмана розповідає про власників фабрики та простих ткачів. Одні мають багато грошей, інші – нічого. Різниця показана на прикладі їхнього життя, заробітку та житлових умов. Драма «Ткачі» була опублікована в 1892 році під назвою «Die Weber», що було діалектним виданням на сілезькій мові. «Вебер» просто нечитабельний для несілезійців, і навіть версія «Вебер», яка ближча до верхньонімецької мови, все одно становить достатні труднощі для розуміння [1, 95-96]. Життєву ситуацію ткачів ілюструє наступна цитата: «Ткацька майстерня старої Гільзе. Ліворуч маленьке віконце, перед ним ткацький верстат, праворуч ліжко, біля нього стіл. У кутку праворуч – піч з лавкою. Навколо столу, на сволюку, на краю ліжка і дерев'яному ослінчику, [...] між столом і ткацьким верстатом стоїть мотовило з лебідкою для пряжі. На обгорілих балках зберігаються всілякі старі прядильні, мотальні та ткацькі пристосування. Звисають довгі мотки пряжі. По кімнаті розкидано багато всякого мотлоху [...] «Будинок» вимощений камінням, має пошкоджену штукатурку і напівзруйновані дерев'яні сходи на горище [2, 56].

Власник фабрики має зовсім іншу життєву ситуацію, як видно з наступної цитати: «Особиста кімната власника фабрики Дрейсігера. Кімната, розкішно обставлена в холодному стилі першої половини нашого століття. Стеля, піч і двері білі, шпалери прямолінійні, з дрібними квіточками, холодного, свинцево-сірого кольору. М'які меблі з червоного дерева з червоною оббивкою, багато декоровані та різьблені, шафи та стільці з того ж матеріалу [...] Над диваном висить дзеркало з сильно позолоченою рамою в стилі рококо. Рама в стилі рококо. Прості двері ведуть до коридору, який веде до вітальні» [2, 43].

Окрема кімната Дрейсігера така ж велика, як і весь будинок ткачів. Тут чітко простежується різниця в умовах життя між маленькими робітниками, які не мають нічого, і цілою родиною, яка живе в одній кімнаті, де вони все ще працюють. Власник фабрики є босом і збирає гроші, тоді як ткачі важко працюють і не мають нічого, як ви можете бачити в наступній цитаті: «Мої бідні діти голодують. Я не знаю більше ніяких порад. Я можу робити, що хочу, можу бігати, поки не здохну. Я скоріше мертвий, ніж живий, і все ж я нічим не відрізняюся. Дев'ять голодних треба годувати. Вчора ввечері я з'їв шматок хліба, його не вистачило навіть на двох малих [...] Я не маю нічого, що можна було б зламати або відкусити» [2, 20].

Вони працюють і працюють, але, на жаль, не мають що їсти. Бідні ткачі. Натомість власник фабрики має все, що хоче, і нічого для цього не робить. Він щовечора їсть м'ясо, а ткачі мусять шукати, чим би їм прогодуватися. Одного разу їм не було що їсти, і вони зарізали і з'їли свого собаку. З власником фабрики такого ніколи не станеться, бо він має гроші і відмовляється підвищувати заробітну плату ткачам, які нічого

не мають. Різниця не лише між цими двома середовищами. Існує також середній клас. Армія, як показує наступна цитата солдата Єгера: «Я не можу поскаржитися, мені не так вже й погано під солдатом» [2, 22]. Видно, що Ягер колись теж був ткачем, але, ставши солдатом, перейшов до середнього класу. У драмі все ще є місця, де він описаний, і він набагато краще одягнений, ніж ткачі. Але у них є одна спільна риса – ненависть до власників фабрики.

Існують також відмінності між середовищами перед законом, як стверджують ткачі, що видно з наведеної цитати: «Якщо можна так сказати, це як скрізь, з дрібними і великими злочинами; тут є такі, що торгують лісом у великих масштабах і збагачуються на краденому дереві, але якщо бідний ткач... [...] Нам не дозволяють взяти гілку, але пани нападають на нас ще сильніше, стягують шкіру по самі вуха. Ми мусимо платити гроші за захист, гроші за прядіння, натурою, ми повинні ходити туди-сюди і виконувати фізичну роботу, хочемо ми цього чи ні» [2, 35]. Бідним маленьким ткачам не дозволяється збирати чи красти деревину (бо вони не мають грошей, щоб її купити), і їх одразу ж заарештовує поліція. Власники фабрик і заможні люди беруть податки з бідних людей (ткачів), які і так нічого не мають. Багаті, однак, не повинні платити ці податки.

Різниця стає ще більш очевидною пізніше, коли відбувається так званий бунт. Ткачі закликають до повстання, а власники фабрик тікають. Різниця полягає у боротьбі, адже ткачі були озброєні лише камінням, тоді як солдати та армія мали рушниці та боеприпаси. Протягом усієї драми класова різниця між середовищами простежується і в мові. Власники фабрики освічені і розмовляють вишуканою мовою того часу. Ткачі не мають освіти і розмовляють на своєму діалекті – сілезькому, який дуже важко зрозуміти.

Аналізуючи драму Гауптмана це було набагато складніше. Діалект був складним для розуміння, а через спосіб написання підрядних і наказових речень було складніше знайти та інтерпретувати відмінності між середовищами.

Список використаних джерел:

1. Hauptmann, Gerhart: Die Weber. Frankfurt/M-Berlin, H. Schwab-Felisch, Ullstein GmbH.1963.269 S.
2. Mahal, Günther: Naturalismus. München: Wilhelm Fink Verlag. 1975. 260 S.
3. Sprengel, Peter: Geschichte der deutschsprachigen Literatur 1900-1918., München: Verlag C.H.Beck. 2004. 924 S.

Скидан С.О.

професор кафедри соціально-гуманітарних
та загальноправових дисциплін,
*Криворізький навчально-науковий інститут
Донецького державного університету внутрішніх справ*

ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ

В умовах інтеграції й мобільності політика і практика мовної освіти держави визначає прогресивний напрям її функціонування й розвитку. З позиції перспектив на міжнародному ринку праці якісна полімовна освіта уможливорює подальше успішне самовдосконалення особи у фаховій діяльності, дозволяє у вимірі пропозицій виробити креативний підхід до її виконання шляхом аналітики передового досвіду, відтвореного різними мовами, а також на різних етапах мобільності задля підвищення фахової кваліфікації, удосконалювати функціональну грамотність і підвищувати рівень володіння іноземними мовами протягом життя. У підготовці здобувачів вищої юридичної освіти у вивченні іноземних мов актуальним є застосування методу проєкту, який має з позиції тематики інтегративний характер, з одного боку, полі мовний дискурс, – з іншого.

Освітній процес в умовах навчання іноземних мов орієнтований на підготовку мобільних студентів – майбутніх правників, здатних діяти в умовах змінюваного міжнародного середовища (організація інтернаціоналізованих програм навчання, мовних курсів у ЗВО, участь у трансрубіжних програмах академічної мобільності). Участь у таких проєктах

передбачає вивчення курсів відповідної тематики, що передбачає обмін досвідом, а також

На окремий розгляд заслуговують проекти у змісті навчання іноземних мов у межах фахової підготовки, а також на рівні міжнародних проєктів.

У вивченні іноземних мов застосовувалася методика предметно-мовного інтегрованого навчання що уможливило інтеграцію змісту (content), спілкування (communication), пізнання (cognition) і культури (culture). Подамо додатковий коментар:

– Інтеграція змісту орієнтує на використання інформаційного матеріалу у розробленні проєктів економічного та юридичного спрямування [1, с. 25-26; 2, с. с. 33-37] (наприклад, обґрунтування правових основ провадження екологозахисної й екологозбережувальної діяльності громадських рухів; проєкт екологозбережувальної діяльності «Чисте місто – здорові містяни», «Індустрія і птишина», «Побут і здоров'я», «Сучасна фудіндустрія й економіка логістики», «Проєкт «Кухня народів Європи»: правова основа логістики»).

– Спілкування й пізнання апелюють до ознайомлення з відповідними текстами тематичного спрямування, з одного боку, дискусія стосовно розвитку ключових понять у межах міжнародного права / економічного права; укладання авторського словника економічних і юридичних термінів стосовно розглядуваного питання; винесення на обговорення проблемних питань, окреслення напрямів обговорення з урахуванням вітчизняного і міжнародного досвіду. У розглядуваному аспекті особливу увагу звертали на предметне застосування права, надання пояснювальної записки щодо правомірності правового рішення, ураховувалися альтернативні пропозиції.

Наприклад, «Проект «Кухня народів Європи»: правова основа логістики» передбачав не лише віднайдення шляхів оптимальної логістики в постачанні, але також забезпечення вчасного виконання замовлень на постачання продукції, де визначальним показником ефективності було в межах концепції підприємства гасло забезпечення здоров'язбережувальних технологій постачання високоякісних продуктів.

Окремо вивчали питання здоров'язбереження в межах національних кухонь, виокремлювали найбільш поширені страви, також страви, які менш поширені. Водночас становлять інтерес як з позиції їх густативних характеристик, так і технології приготування.

Правові й економічні основи рекламної пропозиції передбачали обрання дизайну реклами, розрахунок логістики рекламної продукції (поширення в межах однієї країни; у межах міжнародного простору).

– Культура (culture) харчування. Фудіндустрія як відтворення національної культури харчування. Окремо опрацьовували матеріал, пов'язаний з літературним відтворенням назв пропонованих страв, зокрема звертали увагу на:

– національні назви (паприка з риби; яловичина помірнєвськи; м'ясо по-ужгородськи; січеники; голубці; вареники «Ласун»);

– назви, які становлять перерахування продуктів, з яких страву приготовано (млинці з грибами; налисники з сиром і вишнею; рулет з язика з солоними огірками, соусом із білих грибів);

– метафоричні, оригінальні назви, спрямовані на привернення уваги потенційного клієнта (можуть вказувати на місце створення страви (суп «Карпати», суп квасолевий з грудинкою по-апостолівськи, паштет з кролика «Полісся»);

відтворюють густативне враження, асоціації, пов'язані з цією стравою, покликані створювати атмосферу гедоністичного сприйняття кулінарії як витвору мистецтва, пор.: плов «Ніжна елегія», «Тореодор», «Східна казка»; закуска «Олімпійська», «Рожеве фламінго», «Смарагдова таємниця», «Мавка», «Лісова пісня», «Магія»).

У розробленні меню страв передбачали подання мовами міжнародного спілкування, обговорювали адекватність, точність пропонованого перекладацького відповідника. Окремого розгляду набули безеквівалентні номінації та їх перекладацькі відповідники, наприклад: вергуни, перепічка, лемішка, налисники, печеня. Завданням було подати інформацію про склад страви, обґрунтувати її здоров'язбережувальну функцію.

Зважаючи на інформативну й естетико-художню, з одного боку, функції меню, комерційну і стилетворчу (відбиває концепцію ресторанного господарства), – з іншого, проводили демонстрацію комунікації з клієнтами задля надання необхідної інформації, спонукання до замовлення пропонованої послуги; опис виробництва тощо.

У розробленні проєкту «Чисте місто – здорові містяни» майбутніх фахівці подають аналітичну довідку, що стосується дотримання Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», укладають зіставну таблицю на міжнародному рівні, окреслювали специфіку, яка має місце конкретно в кожній державі стосовно правових основ дотримання екологічно відповідальної поведінки, розуміння еколого-правової й еколого-економічної відповідальності.

У межах екологічних знань добирали інформацію, що стосується розуміння процесів, що спричиняють забруднення довкілля в межах міста: хімічний склад неякісної води; забруднене атмосферне середовище; накопичення побутових

відходів; захворювання, спричинені агресивною промисловою діяльністю. Працювали над розробленням правових та економічних основ соціальних проєктів, спрямованих на формування суспільної думки, дотримання екологічно раціональної поведінки.

Проектна діяльність здобувачів вищої юридичної освіти дозволяє використання іноземної мови як засобу навчання економіки та юриспруденції, з одного боку, розширює уявлення про досліджувані поняття на рівні міжкультурної комунікації, – з іншого..

Список використаних джерел:

1. Стратегія сталої логістики та план дії для України: проєкт для розгляду. Київ : Міністерство інфраструктури України, 2018. 88 с.

2. Трофимова В. В. Концепція сталого розвитку як основа постіндустріальних моделей розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2010. № 8. С. 33–37. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/8_2010/10.pdf] (Дата звернення: 02.12.2019)

Чакал І.С.
доцент кафедри румунської та класичної філології,
*Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ХРОНОНІМІВ У РОМАНІ АХІЛЛА ТАТІЯ

Релігійні теми у давньогрецьких романах викликають різноманітні погляди науковців загалом на зв'язок між романом і релігією: 1) романи є культовими текстами містичних релігій; 2) окремі культи опосередковано впливають на романи; 3) романи є релігійними в більш загальному сенсі; 4) релігійні теми є джерелом для техніки оповіді у межах художньої літератури [9, С.114].

Ставлення давньогрецького письменника II ст. н.е. Ахілла Татія, автора роману «Левкіппа і Клітофонт» [8], до релігії і вірувань доволі серйозне: віра в існування богів і пієтет до культу божества у нього справжні, розповіді про богів, урочистості й свята на їхню честь, – зовсім не додаток до художньої оповіді, а присутня її частина.

Метою нашого дослідження – охарактеризувати особливості функціонування хрононімів та релігійних свят як важливого конституента онімного простору роману Ахілла Татія.

Вивченням хрононімною лексики у вітчизняному і зарубіжному мовознавстві займалися О. Карпенко [2; 3], Чжоу Шао Бо [5], Г. Шотова-Ніколенко [6], В. Неклесова [4], Е.Гоца [1], Р.Нето [10] та ін., проте її роль і значення у давньогрецькому романі «Левкіппа і Клітофонт» залишилися поза увагою дослідників.

Хрононім є власною назвою історично істотного відрізка часу, під яким розуміємо назви свят. Взагалі свято – це найважливіша форма суспільного життя і культури будь-якого народу. За змістом хрононіми чітко поділяються на два типи: події лінійного часу, кожна з яких відбувається один раз (наприклад, Срібний вік), та циклічного часу, що повторюються з певною періодичністю (Новий рік) [3, С.118].

У тексті роману «Левкіппа і Клітофонт» фіксуємо лише хрононіми, які позначають події циклічного часу: τὰ Ἡράκλεια (Гераклеї), τὰ Ὀλύμπια (Олімпійські ігри) та ін. Ці власні назви поєднують три компоненти – час, подію й місце.

Хрононім τὰ Ἡράκλεια (Гераклеї) походить від міфоніма Геракл. Гераклеї – античні свята на честь Геракла, якому в багатьох частинах Греції поклонялися не тільки як герою, але як богу. Автори «Словника грецької і римської античності» зазначають, що святкування, присвячені Гераклу тривали два дні, другий з яких називався Гераклеї [7]. В Атиці Гераклеї відзначалися змаганнями, в інших містах також іграми. Але ніяких подробиць їх святкування достеменно не засвідчено, за винятком згадки Демосфена, що воно відбувалося в місті приблизно в середині літа. Отже, можна зробити висновок, що Гераклеї відзначали на другий день місяця аттичного року Μεταγειτνιών (місяць новосіль), що припадав на (~15) серпень – (~15) вересень.

Ахілл Татій вживає хрононім τὰ Ἡράκλεια у такому контексті: [ὁ Σώστρατος]... ἐν Τύρῳ ποτὲ ἐγεγόνει περὶ τὴν **τῶν Ἡρακλείων** ἑορτὴν καὶ χρόνου πολλοῦ διατρίψας (7,14,2) – [Сострат] ... колись провів в Тирі багато часу, беручи участь у Гераклеях (святкуваннях на честь Геракла).

Хрононім **τὰ Ὀλύμπια** (Олімпійські ігри або святкування) має відтопонімічне походження. Олімпійські ігри – найбільше із національних свят греків, засноване Гераклом Амфітріоніадом на честь його перемоги над Моліонами та Авгієм, присвячене Зевсу Олімпійському, що відбувалося кожні чотири роки в Олімпії в Еліді, починаючи з 776 р. до н. е. по 394 р. н. е. Ὀλύμπια святкували з 11-го дня першого місяця аттичного року Гекатомбеона (Ἑκατομβαιών – місяць принесення гекатомби, тобто жертвопринесення зі ста биків), що тривав з 15 липня по 15 серпня. На цей місяць припадали найважливіші святкування і жертвоприношення в Афінах і не тільки.

Сам фестиваль можна розділити на дві частини: ігри чи змагання (ἀγὼν Ὀλυμπιακός, ἀέθλων ἄμιλλα, κρίσις ἀέθλων, τεθμὸς ἀέθλων, νικαφορίαί), а також святкові обряди (ἐορτή), пов'язані з жертвоприношеннями, процесіями та громадськими бенкетами на честь переможців [7].

У романі хрононім **τὰ Ὀλύμπια** згадується героєм Клітофонтом, коли він розповідає міфічну історію про кохання Елідського потоку до Сицилійського джерела: ὅταν οὖν ἡ ἡ **τῶν Ὀλυμπίων** ἐορτή, πολλοὶ μὲν εἰς τὰς δίνας τοῦ ποταμοῦ καθιᾶσιν ἄλλος ἄλλα δῶρα· ὁ δὲ εὐθὺς πρὸς τὴν ἐρωμένην κομίζει καὶ ταῦτά ἐστιν ἕδνα ποταμοῦ (1,18,2) – *під час святкування Олімпійських ігор багато людей у вир потоку кидають різноманітні подарунки. А потім, отримавши ці подарунки, стрімко несеться до своєї коханої, щоб віддати їй всі весільні дари.*

Натрапляємо у Ахілла Татія на згадки про інші релігійні свята (на честь Діоніса, Зевса, Артеміді) без вказівки на власну назву свята.

Святкування на честь Діоніса-Вакха, божества, яке вперше навчило людей обробляти виноград і виготовляти

вино, називалося **τὰ Διονύσια** (Діонісії), натомість у романі Ахілла Татія фіксуємо перифрастичні вислови «свято на честь покровителя виноградних лоз Діоніса» (ἐορτὴ προτρογαίου Διονύσου (2,2,1); «свято, присвячене цьому божеству [Діонісу]» (ἐορτὴν ἐκεῖνῳ τῷ θεῷ (2,3,1). Письменник не лише згадує, як відзначали це свято в місті Тир тирійці, які вважають Діоніса своїм богом, але й розповідає міф, як воно виникло і як, згідно тирійським оповідям, прийшло до людей вино (2,3,1).

Коли збір винограду закінчився й сусло заквасло, селяни вшановували Діоніса, бога винограду, найкращими жертвами волів і кіз, тих ворогів божества, які їли його виноградні лози. Під час веселощів вони мали звичай марширувати процесією, танцювати та співати, і вдягатися у дивні костюми. Аттичні святкування, присвячені Діонісу, складалися з чотирьох свят: Малі або Сільські Діонісії (τὰ μικρὰ або τὰ κατ' ἀγρούς), Ленеї (Λήναια або τὰ ἐν Λίμναις), Антестерії (Ἀνθεστήρια) та Великі або Міські Діонісії (τὰ μέγала або τὰ ἐν ἅστει) [7].

Великі святкування, що відзначалися на честь Артеміді в різних частинах Греції навесні кожного року, називалися **τὰ Ἀρτεμίσια** (Артемісії). Вони тривали три дні, під час яких люди в основному бенкетували і розважалися [7].

Спершу Ахілл Татій називає урочисті святкування, присвячені Артеміді, ἡ ἱερομηνία (ієроменія, святкова пора): ἦν δὲ τῆς Ἀρτέμιδος ἱερομηνία καὶ μεθυόντων πάντα μεστά, ὥστε καὶ δι' ὅλης νυκτὸς τὴν ἀγορὰν ἅπασαν κατεῖχε πλῆθος ἀνθρώπων (6,3,2) – в цей час була ієроменія на честь Артеміді, усюди було повно п'яних, так що цілу ніч уся площа була заповнена великою кількістю людей; далі письменник використовує іншу назву ἡ παννυχίς (нічне святкування): **παννυχίδος** οὔσης καὶ ὄντων μεταξύ τεσσάρων σταδίων ἐπὶ τοὺς ἀγρούς (6,4,4) –

нічне святкування продовжувалося, а до полів треба було пройти чотири стадія.

Одне з найвеличніших свят на честь Зевса Милосердного (Μεῖλιχος) називалося **τὰ Διάσια** (Діасії). Воно відбулося 23 числа аттичного місяця Анфестеріона (Ἀνθεστηριών – місяць свята Анфестерій, тобто квітів, із бенкетами та веселощами [7].

Ахілл Татій замінює хрононім τὰ Διάσια (Діасії) перифрастичним висловом «ієроменія на честь великого бога, якого елліни називають Зевсом, а єгиптяни – Серапісом» (κατὰ δαίμονα **ἱερομηνία τοῦ μεγάλου θεοῦ**, ὃν Δία μὲν Ἕλληνες, Σέραπιν δὲ καλοῦσιν Αἰγύπτιοι (5,2,1), та метафорично описує величне видовище святкування зі смолоскипною ходою, що рухалася вулицями: ἐσπέρα μὲν γὰρ ἦν καὶ ὁ ἥλιος κατεδύετο καὶ νύξ ἦν οὐδαμοῦ, ἀλλὰ ἄλλος ἀνέτελλεν ἥλιος κατακερματίζων· τότε γὰρ εἶδον πόλιν ἐρίζουσιν περὶ κάλλους οὐρανῷ (5,2) – *був вечір, сонце вже закотилося, але ніде не було ночі, бо зійшло нове сонце, що розсипалося на багато вогнів; тоді ж бо я побачив місто, чия краса могла змагатися з небесною.*

Як показало дослідження, у тексті роману «Левкіппа і Клітофонт» Ахілл Татій вживає чотири загальні назви на позначення «свято», що розрізняються певною конотацією: **ἡ ἑορτή** (свято, святкування), **ἡ ἱερομηνία** (ієроменія, священні дні місяця, святкова пора, яка могла тривати від кількох днів до цілого місяця), **ἡ παννυχίς** (нічне свято, святкування) та **ἡ πανήγυρις** (панегірей, всенародне свято, основну частину якого складав релігійний культ з жертвоприношеннями).

Отже, хрононіми у тексті «Левкіппа і Клітофонт» слугують не лише джерелом виразності, своєрідним чином уточнюючи і висвітлюючи сюжетну лінію оповіді в романі

Ахілла Татія, але й також відображають яскравий сегмент культури давньогрецького народу.

Список використаних джерел:

1. Гоца Е. Назви календарно-обрядових свят у говірках Закарпаття. *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. Філологія* / ред.кол.: Н. Венжинович (гол.), Г. Шумицька та ін. Ужгород : ПП Данило С.І., 2019. Вип. 2(42) : На пошану професора Василя Добоша (до 95-річчя від дня народження). С.38–44.
2. Карпенко О.Ю. Структура хрононімічного фрейму. *Записки з ономастики*. Одеса: Астропринт, 2008. Вип. 11. С. 111–118.
3. Карпенко О.Ю. Хрононімічна трансонімізація топонімів. *Записки з романо-германської філології*. Одеса: Астропринт, 2010. Вип. 25. С. 116–121.
4. Неклесова В. Ю. Когнітивна природа власних назв на позначення часу : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. філол. наук : 10.02.15 – загальне мовознавство. Одеса, 2010. 20 с.
5. Чжоу Шао Бо. Номінація відрізків часу в різноструктурних онімічних просторах : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. філол. наук : 10.02.15 – загальне мовознавство. Донецьк, 2004. 19 с.
6. Шотова-Ніколенко Г. Функціонування хрононімів у романах Юрія Яновського. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Сер. Мовознавство*. Тернопіль : ТНПУ, 2006. Вип. 2(14) – 1(15). С. 5–14.
7. A Dictionary of Greek and Roman Antiquities / ed. by William Smith, William Wayte; G.E.Marindin. London : John Murray, Albemarle Street, Vol.1–2. 1890–1891. URL: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text> (дата звернення: 28.12.23)

8. Achilles Tatius / With an English translation by S. Gaselee, M. A. Fellow and Librarian of Magdalene College. Cambridge, Massachusetts : Harvard University Press; London : William Heinemann LTD, 1984. 461 p.

9. Edsall M. Religious Narratives and Religious Themes in the Novels of Achilles Tatius and Heliodorus. *Ancient Narrative*. Vol. 1. Groningen : Barkhuis Publishing & The University Library Groningen, 2002. P.114–133.

10. Neto R.N. Chrononyms and the Time Identity. *Global Journal of Human-Social Science (G): Linguistics & Education*. Vol. 21, Issue IV, 2021. P. 23–36.

*Матеріали XI-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 січня 2024 року, м. Салоніки (Греція), дистанційно)*

Шпак Л.Р.

магістр філології,
випускниця кафедри теорії і практики перекладу,
*Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюк,
м.Тернопіль, Україна,*

Пасічник Н.І.

доцент кафедри теорії і практики перекладу,
*Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м.Тернопіль, Україна,*

Закордонець Н.І.

доцент кафедри іноземних мов,
*Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
м.Тернопіль, Україна,*

Обіход І.В.

доцент кафедри німецької філології та
методики викладання німецької мови,
*Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
м.Тернопіль, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ПОЕТИЧНО ТРАНСФОРМОВАНОЇ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ МЕТАФОРИ У ТВОРЧОСТІ ЕМІЛІ ДКІНСОН

Створюючи гіпотезу когнітивного перекладу поетично трансформованої концептуальної метафори, ми виходили з

того, що концептуальна метафора у контексті поетичного дискурсу – це складна структура, дослідження якої доцільно здійснювати з урахуванням не лише когнітивних характеристик (образ-схема, концептуальні проектування, окремі аспекти образності), але й характеристик комунікативного плану (нарративні, аргументативні та евалюативні аспекти) у поєднанні з характеристиками фреймових диспозицій. З цією метою нами було укладено комплексну модель аналізу поетично трансформованої концептуальної метафори, який охоплює: топологічний аналіз; структурний аналіз; фреймово-сценарний аналіз.

Топологічний аналіз поетично трансформованої концептуальної метафори, зокрема, передбачає: визначення типу метафори; визначення версії метафори (якщо є); визначення механізму поетичної трансформації базової концептуальної метафори; ідентифікацію епістемної моделі, що визначила вибір цього механізму; окреслення основного фокусу значення [1], [4].

Структурний аналіз, у свою чергу, передбачає: визначення домену джерела та цільового домену; ідентифікацію особливостей поетичної трансформації метафори в результаті застосування визначеного когнітивного механізму (для *вихідних метафор*) або ж ідентифікацію сукупності концептуальних проектувань, а також їх трансформацій у результаті застосування цього механізму (для комплексних метафор); аналіз образ-схеми та додаткових аспектів образності;

О окреслення сюжетної канви (для розширених метафор).

І, насамкінець, фреймово-сценарний аналіз поетично трансформованої концептуальної метафори передбачає:

ідентифікацію активованої фреймової структури; визначення можливих сценаріїв та сценарію, активованого в аналізованому випадку; характеристику окремих компонентів сценарію (етапи, лінійна послідовність, причинні зв'язки, ціль); визначення інтенціональних характеристик сценарію в аспекті аттитюдів (евалюативні та емоційні аттитюди, аттитюди очікувань, акційні аттитюди) та в аспекті вірувань (якщо це можливо визначити з контексту); визначення інтенціональних характеристик сценарію у смисловому аспекті.

Покажемо можливості практичного застосування цієї моделі на прикладі аналізу конкретних поезій Емілі Дікінсон та їх перекладів. Для цього представимо вірші, в яких на перший план виходять різні аспекти світоглядної моделі поетеси, активовані в контексті трактування нею метафори «ЖИТТЯ – ЦЕ ПОДОРОЖ» та відповідно різні конфігурації закладених у неї концептуальних проектувань, а також різні когнітивні мезанізми поетичної трансформації цієї метафори.

Почнемо з аналізу твору “I stepped from Plank to Plank” [4] та його перекладу у версії О. Зуєвського [2, с. 191] та у версії Лілії Шпак:

875

I stepped from Plank to Plank
A slow and cautious way
The Stars about my Head I felt
About my Feet the Sea.
I knew not but the next
Would be my final inch –
This gave me that precarious Gait
Some call Experience.

Олег Зуєвський

Я йшла повільно по дошках —
В непевності грозу
Вчуваючи — вгорі зірки —
А море унизу.
Я знала що ось-ось мій крок
Спричинить дошки злом:
Є люди що таку ходу
Вважають досвідом

Лілія Шпак

Із острівця на острівець,
Вимірюючи крок —
Так я ступала на межі
Бездні і зірок.
І була темною вода,
В якій губився путь:
От звідки в мене та хода,
Що досвідом зовуть.

Можна зробити висновок що загалом О. Зуєвський тяжіє до точного, з елементами образної конкретизації, відтворення структурного блоку аналізованої метафори, з якого власне і виводяться основні елементи фреймово-сценарного блоку, включно з його ключовими інтенціональними характеристиками. Стосовно причинно-наслідкових зв'язків, закладених в основу фреймово-сценарної структури, то тут, зокрема, простежується специфічний для авторського трактування зв'язок «гроза – причина утворення розірваного шляху», що

відповідно виводиться у зв'язку з додаванням сценарно вмотивованого образу грози.

У порівнянні з цим перекладом, переклад Лілії Шпак має швидше експериментальний характер, оскільки тяжіє до передачі експресії, закладеної у фреймово-сценарний блок. Побудований у такому ключі, цей переклад націлений, з одного боку, на створення загальної атмосфери екзистенційної ситуації, пов'язаної з виникненням відповідних емоційних та евалюативних аттитюдів, аттитюдів очікувань, а також акційного аттитюду, а з другого – на посилення смислови аспектів, зокрема, моря як безодні, що готова поглинути мандрівника, альтернативи безодні і зірок, що стають ближчими в екзистенційному, іншими словами – межовому стані (звідси – «на межі»), і особливо досвіду як набуття.

Список використаних джерел:

1. Liliia Shpak, Nataliia Pasichnyk, Nataliia Hotsa, Nataliia Zakordonets, Tetiana Harasym, Inna Obikhod. The Life is a Journey Metaphor in Emily Dickinson's Individual Conceptual Framework. Vol. 45 No. 1-2 (2023): Analele Universității din Craiova, Seria Științe Filologice, Lingvistică, Anul xlv Nr. 1-2, 2023, pp. 209-219 (DOI: <https://doi.org/10.52846/aucssflingv.v45i1-2.117>)

2. The Complete Poems of Emily Dickinson / ed. Thomas H. Johnson. – Boston, Toronto: Little, Brown and Company Limited, 1976. 770 p.

3. Дікінсон Е. Лірика / Е. Дікінсон: 3 англ. / упоряд. та передм. С. Павличко. К.: Дніпро, 1991. 301 с.

4. Шпак (Карагодіна) Л., Пасічник Н. Відтворення комплексної концептуальної метафори у поетичному дискурсі // Science and innovation of modern world. Proceedings of the 2nd International scientific and practical conference. Cognum Publishing House. London, United Kingdom. 2022. Pp. 721-725. URL: <https://sci-conf.com.ua/ii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-science-and-innovation-of-modern-world-26-28-10-2022-london-velikobritaniya-arhiv/>

Штанько В.І.

доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії,

*Харківський національний університет радіоелектроніки
м. Харків, Україна*

Іванов І.О.

аспірант кафедри економічної кібернетики та
управління економічною безпекою,

*Харківський національний університет радіоелектроніки
м. Харків, Україна*

ВИКОРИСТАННЯ СИНЕРГЕТИЧНОГО ПІДХОДУ В ЕКОНОМІЦІ

Термін «синергетика» походить від грецького *synergeia* – «співдія», «спільний», «узгоджено діючий» («діючий разом»). Вперше цей термін запропонував у 1969 р. відомий німецький науковець, заслужений професор Штутгартського університету Герман Хакен.

Синергетика – це міждисциплінарний напрям науки, мета якого полягає у виявленні загальних сценаріїв, методів, закономірностей виникнення впорядкованих структур у відкритих нелінійних дисипативних системах. Синергетика акцентує увагу на узгодженості, взаємодії частин системи під час утворення її структури як єдиного цілого, досліджує складні системи різноманітної природи, що здатні до самоорганізації. Синергетика як новий метод дослідження відкритих самоорганізованих систем виникла у відповідь на кризу стереотипного, лінійного мислення [1, с. 217].

Синергетичний підхід формує нове бачення систем різної природи як складноорганізованих об'єктів, розглядає

рушійні сили, механізми і закономірності еволюційних процесів у них. За допомогою цього підходу досліджуються складні системи. Така взаємодія елементів, частин і компонентів складних систем породжує нові просторово-часові та функціональні структури за допомогою їхньої самоорганізації. Синергетика вносить істотні зміни в теорію та практику управління. Аналіз публікацій відомих учених дозволив виділити нові підходи до управління соціально-економічними системами, що базуються на поняттях самоорганізації та саморозвитку відкритих нелінійних систем:

- соціально-економічні системи є самоорганізуючими системами;

- складно організованим соціально-економічним системам неможливо нав'язати шляхи їх розвитку;

- ефективне управління складними системами є можливим лише як нелінійне управління з урахуванням власних тенденцій розвитку цих систем, коли незначна «правильна» дія робить більший вплив на еволюцію системи, ніж дія сильніша, але організована неадекватно її власним тенденціям;

- нелінійність складної системи полягає в тому, що навіть незначний вплив за умови нестійкості може привести до непередбачуваних наслідків, ланцюгових реакцій, розвиток яких відбувається за своїми законами;

- кожна нелінійна система містить елементи самоорганізації, елементи регенерації, стійкості, цілі розвитку;

- для складних систем неможливо використовувати екстраполяцію у часі;

- складна система має не єдиний, а множину шляхів розвитку, що відповідають її внутрішнім тенденціям;

- різноманітність системи забезпечує її гнучкість, можливість швидко реагувати на зовнішні умови, що змінюються, та адаптуватись до них;
- замкнутість системи перешкоджає її еволюції [1, с. 217-218].

Синергетика, як відносно молода, міждисциплінарна наука, сформувала нове світорозуміння щодо самоорганізації систем, ролі людини в розвитку цих систем і, по суті, стала універсальним, допоміжним інструментом багатьом наукам для передбачення, моделювання оптимального виходу з кризових ситуацій. Широке впровадження законів синергетики у конкретних, прикладних науках (насамперед економічних, політичних, біологічних) розширює уявлення людини про світ і сприяє подальшому розробленню оптимальних моделей в окремих напрямках розвитку людства.

Економічна синергетика як науковий напрям досліджує зміни в економічних системах з використанням ідей, принципів, положень і моделей синергетики. Сучасні умови, в яких функціонують промислові підприємства, обумовлюють необхідність пошуку нових форм господарювання, заснованих на мобілізації, взаємодії та інтеграції реальних і потенційних можливостей. Така взаємодія покликана підвищити ефективність діяльності підприємств через прояв додаткового (синергетичного) ефекту, що виникає в результаті інтеграційних процесів [2, с. 355, 361].

Синергетичний підхід в економіці ефективно застосовується багатьма вітчизняними вченими.

За висновками С.В. Коломієць, соціально-економічні системи можуть проходити через ієрархію нестійкого розвитку, і в них можуть виникати дедалі більш складні структури. Такі нестійкості можуть бути викликані впливом

як внутрішніх, так і зовнішніх факторів, і можуть привести до нової просторово-часової організації системи: виникнення структурних змін, існування граничних циклів, хаосу тощо. За вказаних умов виникає потреба принципової зміни наукової парадигми у сфері економічних наук. Значні методологічні можливості відкриваються перед економічною наукою у зв'язку з розвитком синергетики. Врахування категорій та принципів синергетики, зокрема нелінійності, дає змогу поглянути на світ інакше, дає можливість усвідомити закони розвитку складного, нелінійного світу, зрозуміти перебіг соціально-економічних процесів, прогнозувати можливі наслідки дій та приймати правильні управлінські рішення [3, с. 195].

Синергетичний ефект проєктно-орієнтованому управлінні інноваційним розвитком національної економіки розкрито в роботі Г.В. Старченко та А.П. Дуки [4, с. 41-45].

Л.М. Петренко та Л.І. Іванова визначили принципи управління економічною безпекою підприємства, сформулювали постановку синергетичного синтезу нелінійних систем управління економічною безпекою з позицій синергетичного підходів, а також описали об'єкт управління системою нелінійних диференціальних рівнянь [5, с. 32-33].

У роботі Т.В. Полозової визначено особливості формування інноваційно-інвестиційного синергетичного ефекту на рівні промислових блоків підприємств за принципом комплементарності [2, с. 367-370].

Таким чином, на відміну від класичного використання еволюційної моделі у дослідженні розвитку економічних процесів, що характеризується стабільністю, стійкістю, непереривністю тощо, синергетика забезпечує можливість застосування нових підходів у дослідженні цих процесів, що засновані, зокрема, на нерівноважних станах систем,

самоорганізації систем, переломних моментах існування систем в наслідок коливань, переходу систем на новий, більш диференційований і вищий рівень порядку чи організації.

Список використаних джерел:

1. Коломієць С.В. Управління соціально-економічними системами: синергетичний підхід. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 51. С. 215-220.
2. Полозова Т.В. Формування інноваційно-інвестиційного механізму забезпечення конкурентоспроможності підприємства. Монографія. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 592 с.
3. Коломієць С.В. Категорії синергетики в економічних дослідженнях: нелінійність соціально-економічних систем. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2020. Т. 31(70), № 3(2). С.191-197.
4. Старченко Г.В., Дука А.П. Синергетичні ефекти проєктно-орієнтованого управління інноваційним розвитком національної економіки *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2021. № 4 (31). С. 39-46.
5. Петренко Л.М., Іванова Л.І. Управління економічною безпекою підприємства: синергетичний підхід. *Економіка. Фінанси. Право*. 2019. № 12(2). С. 30-33.

СЕКЦІЯ 4.

ПСИХОЛОГІЯ

Галацан Г.Ю.

аспірантка 4 року навчання
спеціальності Психологія,

*Херсонський державний університет,
м. Херсон, Україна*

ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ПІДЛІТКІВ

Навчання – це гнучкість та вибір, адаптація якого забезпечується модульною структурою та функціональними зв'язками мозкової активності, що досягається взаємодією функціональних зв'язків [5].

Під час навчання відбувається взаємодія складних когнітивних та сенсомоторних функцій, що було підтверджено дослідженнями магнітно-резонансної томографії і доведено залежність навчання від сформованості між нейронними ланцюгами, які відповідають за виконання завдань[6].

Нейропсихологічний розвиток дітей молодшого шкільного віку перебуває у прямій залежності від віку, статі та інтелекту дітей з типовим розвитком [7].

Вперше на підлітковий вік звернув свою увагу Ж.Ж.Руссо, який виділив зростання самосвідомості дітей даного віку, визначивши її як особливість та відмінність даного періоду розвитку [3]. Згодом питання особливостей

перебігу психофізіологічних процесів та поведінки знаходимо у роботах американського психолога Гренвіл-Стенлі Холла, який після тривалих спостережень зауважив певні відмінності та особливості поведінки дітей даної вікової категорії.

Теорія З.Фрейда підтвердила доводи Г.С.Холла щодо поведінкових конфліктів підлітків, а безконфліктний розвиток автор вважав варіантом патологічних проявів.

Початок ХХ століття ознаменувався більш бурхливими дослідженнями особливостей підліткового віку, коли було з'ясовано, що по-перше, стан поведінки та розвитку підлітку залежить від вроджених особливостей центральної нервової системи, по-друге, на розвиток дитини-підлітку накладають відбиток особливості соціалізації і важливого значення набуває ендокринна перебудова організму. Всі ці фактори сприяють значним змінам у відношенні дитини підліткового віку до самого себе як до особистості, що вийшла на шлях дорослішання, але ще не досягла його вершини; до оточення, яке не сприймає поки що підлітка на своєму рівні; до нових можливостей, які дитина часто відкриває у собі.

Але, не лише зовнішні конфлікти характеризують дану вікову категорію дітей. Серйозні внутрішні конфлікти, які переживає дитина даного віку, є значно складнішими. Діти підліткового віку часто залишаються самотніми і стикаються з складними викликами соціуму. Це час, коли підлітки потребують адекватного спілкування, розуміння, підтримки, а не протиставлення, ганьби та засудження.

В той же час, С.Л. Рубінштейн зазначав, що «вік не визначає стандартів психічного розвитку» [2]. В деяких підлітків віковий діапазон подовжується, що характеризується глибокою кризою, яка за Е. Spranger (1924) проходить певні етапи розвитку [8].

Перший етап був охарактеризований як бурхлива криза, що породжує нове «Я».

На другому етапі підліткового віку відбувається спокійне повільне зростання, під час якого дитина-підліток залучається до дорослого життя як цільна особистість.

Під час третього періоду відбувається свідоме та активне формування себе к особистості, але за умови високого рівня самодисципліни та самоконтролю.

Е. Spranger (1924) також дав опис еротики та сексуальності підліткового віку і переживання ним серйозних перетворень, які відбуваються з підлітком у цей час [8].

За різними авторами межі підліткового віку мають різний термін, але в середньому їх норма перебуває між 11-18 роками.

Пубертатний вік, коли відбувається гормональна перебудова, представляє собою період становлення психічного розвитку, життєствердження, нового відношення до оточуючих. Поступово криза підліткового віку змінюється на позитивний період, який починає проявлятися підвищеною продуктивністю.

Як зазначає Г.Гецер [1], старі інтереси замінюються новими, змінюються пріоритети та нахили. Змінюється система відношень та прагнення проявляти свою соціальну зрілість. Дехто з підлітків наслідують негативні риси дорослих у вигляді паління, вживання спиртних напоїв, гри у карти тощо, а дехто навпаки, наслідують позитивні риси – саморозвиток, заняття спортом, прагнення до повної соціалізації і планування свого майбутнього.

Часто пубертатний період характеризується виникненням страхів, підвищеної тривожності, що в кінцевому рахунку призводить до виникнення невротичних реакцій та психосо-

матичних проявів. За умови відсутності тривожності в цей час, нова життєва ситуація вимагає пристосування та адаптації, що можливо лише за умови готовності підлітка, який впевнено почувається, має підтримку сім'ї, вірного друга тощо.

Соціальна адаптація підлітка відбувається за умови позитивних емоцій, відсутності страхів, переживань та сприятливих взаємовідносин між однолітками, дорослими та членами родини. Все це дозволяє сформуванню загально-людські цінності, які визначають стан культури у суспільстві.

Почуття дорослості формується у підлітка за умови свого «дорослого» положення в сім'ї, відповідальності за доручену справу та виконання певних обов'язків. Почуття дорослості – це новотворення, що виражає нову життєву позицію підлітка, вказує на стан його соціальної зрілості з новою системою прагнень, переживань, відношень.

В період дорослості формується самосвідомість, самооцінка, що знайшло відображення у цілому розділі трактату У.Джеймса «Основи психології» (1890) [4], що розкриває теорію особистості та доповіді Карла Ренса Роджерса (1947) перед американською асоціацією психологів про самооцінку підлітків, який був одним з лідерів гуманістичної психології, що згодом знайшло відображення у монографії «Клієнто-центрована терапія».

Підлітковий вік характеризується зовнішнім сприйняттям себе. Ставлення однолітків у цей час залежить від привабливості підлітка та впевненості його у собі. Значущості набуває і відношення осіб протилежної статі. Підлітки починають більш серйозно аналізувати свою поведінку, своє відношення до оточуючих. можуть передбачати наслідки своїх стосунків.

В цей час потрібно зауважити сильний вплив емоційної складової, коли підліток вчиться стримувати свою, не завжди адекватну поведінку. Таким чином він набуває свого власного, дорослого «Я», підвищуючи свій соціальний статус.

Список використаних джерел:

1. Обухова Л.Ф. Детская (возрастная) психология. М., 1969
2. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / состав. авт., коммент и послеслов. А.В.Брушлинский, К.А. Абдульханова-Славская. СПб «Питер», 2000. 594 с.
3. Руссо Ж.Ж. Педагогические сочинения в 2 Т. Т.1. Ёмили, или О воспитании/ под ред. Г.Н.Джибладзе, сост. А.Н.Джуринский. М.: Педагогика, 1981. 656 с. С.122.
4. Уильям Джеймс: Психология/ Пер. Лапшин И., Гринвальд. М.: Изд-во Рипол-Классик, 2018. с.616.
5. D.Basset; N.F.Wymbs et al., (2011).Dynamic reconfiguration of human brain networks during learning.
6. D.Basset., M.Yang et al.,(2015). Learning-induced autonomy of sensorimotor systems.
7. S.E.Mous, N.K.Schoemaker, Laura M.E.Blanken et al.,(2016). The association of gender; age, and intelligence with neuropsychological functioning in young typically developing children: The Generation R-study.
8. E. Spranger, (1924). Psychologie des Gugendalters, Lps.

Коркос Я. О.

викладач кафедри практичної психології
Київський університет Бориса Грінченка
м. Київ, Україна

ЗМІСТОВА КОНКРЕТИЗАЦІЯ ПОНЯТТЯ «КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ»

Критичне мислення як феномен дослідження має міждисциплінарний характер та налічує більш ніж 2500 років вивчення [7]. Тим не менш, з сучасної точки зору, критичного мислення не має єдиного тлумачення серед дослідників, варіативність його визначень коливаються у широкому діапазоні: як процес активного і вмілого осмислення [19], властивість мислення [1], навичка та схильність [21], спосіб міркування [16], цілеспрямоване, саморегулююче судження [13], мислення вищого порядку [15;22], усвідомлене відношення [4], здатність людини [6], цілеспрямований процес мислення [5], наукове мислення [8], вид розумово-оціночної діяльності [9], рефлексивне судження [14], коректне слідування певним процедурам [3], рефлексивно-оціночна діяльність [2], дисципліноване або відповідальне мислення [18;20] тощо. Наприклад, за визначенням Американської психологічної асоціації, критичне мислення є «форма спрямованого, зосередженого на проблемах мислення, при якому людина перевіряє ідеї чи можливі шляхи вирішення помилок чи недоліків» [10, с. 267].

На наш погляд, найбільш влучними є дефініції Н. Butler й D. Halpern, які будемо вважати засадничими. Н. Butler визначає критичне мислення як комплекс когнітивних навичок, які дозволяють раціонально мислити залежно від

мети і готовності використовувати ці вміння за потреби, що покращують здатність долати когнітивні упередження, й характеризуються гнучкістю, потребою доказів, здатністю розпізнати оманливі спроби переконати себе [11]. Ця дефініція підкреслює вплив когнітивних викривлень на мислення і розкриває найбільш значимі ознаки критичного мислення. Роль когнітивних викривлень буде розглянута далі.

D. Halpern називає критичним мисленням «...використання когнітивних технік або стратегій, які підвищують ймовірність отримання очікуваного кінцевого результату» [17, с. 22]. Це визначення позиціонує критичне мислення як цілеспрямоване, контрольоване, направлене на досягнення мети або вирішення завдань і таке, що лише здатне підвищити шанси на успіх, але не гарантувати його.

Для чіткішого окреслення терміну «критичне мислення» розглянемо його антонімію – «некритичне мислення». T. Chatfield визначає некритичне мислення як автоматичне прийняття на віру прочитаної або почутої інформації без її перевірки на точність, достовірність та логічність. Некритичне мислення включає низку ознак: а) догматичність як спосіб мислення, що опирається на консервативні судження, які не підлягають сумніву; б) упередженість як однобокий та суб'єктивний погляд, що заснований на вже сформованій точці зору; в) інтуїтивність як автоматичне неусвідомлене сприйняття інформації без глибокого аналізу [12].

Зі свого боку, критичне мислення характеризується скептицизмом та об'єктивністю. Скептицизм означає підхід до аналізу інформації, що передбачає сумніви щодо її достовірності та відмову від прийняття передчасних висновків. Під «об'єктивністю» розуміємо прагнення до незаангажованої та комплексної оцінки інформації.

Отже, критичне мислення – це комплекс когнітивних навичок, які дозволяють раціонально мислити залежно від мети, готовність використовувати ці вміння за потреби, а також здатність долати когнітивні упередження; характеризується гнучкістю, потребує доказів, здатне розпізнати оманливі спроби переконати себе.

Список використаних джерел:

1. Бондар В. І. Критичне мислення суб'єктів наукової й практичної діяльності. Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова. Серія 12: психологічні науки. 2012. № 36. С. 45-51. URL: <http://surl.li/nsbjz> (дата звернення: 29.11.2023).
2. Буряк В. Формування у студентів критичного стилю мислення. *Вища школа*. 2007. № 3. С. 21-30.
3. Горохова І. В. Значущість критичного мислення для сучасних суспільства та освіти. *Вісник ХНПУ імені ГС Сковороди" Філософія*. 2019. № 42. С. 226-240. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/philosophy/article/view/2106> (дата звернення: 28.11.2023).
4. Конверський А. Критичне мислення. Київ : Центр учб. літ., 2020. 370 с.
5. Лякішева А., Вітюк В., Кашуб'як І. Ретроспективний огляд поняття «критичне мислення». *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. 2019. № 1. С. 29-37. URL: <https://doi.org/10.32405/2413-4139-2019-1-29-37> (дата звернення: 29.11.2023).
6. Макаренко В. Як опанувати технологію формування критичного мислення. Харків : «Основа», 2008. 96 с.
7. Рибчук О. Критичне мислення як предмет філософських та психологічних досліджень. *Вісник Національного університету оборони України*. 2023. С. 128-135. URL: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2023-72-2-128-135> (дата звернення: 29.11.2023).

8. Терно С. О. У чому секрет успіху пропаганди, або усвідомленість–системотвірна властивість критичного мислення. *Постметодика*. 2014. № 4. С. 13-20. URL: <http://surl.li/psamg> (дата звернення: 29.11.2023).

9. Тринчук О. Психологічні особливості визначення критеріїв оцінки рівня критичного мислення. *Topical issues of modern science, society and education : The 7 th International scientific and practical conference*, м. Kharkiv, 29–31 січ. 2022 р. Kharkiv, 2022. С. 1211-1215.

10. APA dictionary of psychology (2nd ed.). / ed. by G. R. VandenBos. Washington : American Psychological Association, 2015. URL: <https://doi.org/10.1037/14646-000> (date of access: 16.01.2023).

11. Butler H. Why do smart people do foolish things?. *Scientific american*. 2017. URL: <https://www.scientificamerican.com/article/why-do-smart-people-do-foolish-things/>.

12. Chatfield T. Critical thinking. SAGE Publications, Limited, 2017. 328 p.

13. Critical thinking: a statement of expert consensus for purposes of educational assessment and instruction. research findings and recommendations. Fullerton, 1990. 123 p. URL: <https://philarchive.org/archive/faccta> (date of access: 20.11.2023).

14. Facione P. A. The disposition toward critical thinking: its character, measurement, and relationship to critical thinking skill. *Informal logic*. 2000. Vol. 20, no. 1. URL: <https://doi.org/10.22329/il.v20i1.2254> (date of access: 27.11.2023).

15. Fahim M., Eslamdoost S. Critical thinking: frameworks and models for teaching. *English language teaching*. 2014. Vol. 7, no. 7. URL: <https://doi.org/10.5539/elt.v7n7p141> (date of access: 28.11.2023).

16. Halpern D. F. Thought and knowledge. Psychology Press, 2013. URL: <https://doi.org/10.4324/9781315885278> (date of access: 19.11.2023).

17. Halpern D. F. Thought and knowledge. Psychology Press, 2013. URL: <https://doi.org/10.4324/9781315885278> (date of access: 19.11.2023).

18. Huitt W. Critical thinking: an overview. *Educational psychology interactive*. 1998. Vol. 3, no. 6. P. 34-50. URL: <http://www.edpsycinteractive.org/topics/cogsys/critthnk.html> (date of access: 27.11.2023).

19. Lai E. Critical thinking: a literature review. Pearson's research reports. 2011. Vol. 6, no. 1. P. 1-49. URL: <http://surl.li/njebv> (date of access: 20.11.2023).

20. Larsson K. Understanding and teaching critical thinking—A new approach. *International journal of educational research*. 2017. Vol. 84. P. 32-42. URL: <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2017.05.004> (date of access: 20.11.2023).

21. McPeck J. E. Critical thinking and education. New York : St. Martin's Press, 1981. 170 p.

22. Miri B., David B.-C., Uri Z. Purposely teaching for the promotion of higher-order thinking skills: a case of critical thinking. *Research in science education*. 2007. Vol. 37, no. 4. P. 353-369. URL: <https://doi.org/10.1007/s11165-006-9029-2> (date of access: 28.11.2023).

Мулявка А. І.
аспірант кафедри прикладної психології,
*Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького
м. Черкаси, Україна*

LONG-COVID ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ВІДНОВЛЕННЯ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ПІСЛЯ ПЕРЕНЕСЕННЯ ХВОРОБИ

Коронавірус у 2019 році спровокував пандемію по всій Землі. Близько чотирьох років ця хвороба була однією з найстрашніших, оскільки вона забирала життя людей, викликала в них після одужання посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), змушувала вдаватися до ізоляції від соціуму, різко змінила правила поведінки в громадських місцях — все це не могло пройти безслідно, більше того, по собі ця хвороба залишила багато запитань та нових розладів. Майже через чотири роки Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) відмінила пандемію, але симптоми, які залишилися після хвороби, продовжують змінювати життя людей. Коронавірусна хвороба (COVID-19) та спричинений нею постковідний синдром (Long-covid) не просто лякали людей та вводили в стан підвищеної тривожності, вони змінили їхній стиль життя, звички та уподобання через вплив на нервову систему та імунітет людини. В загальному результаті це призвело до виявлення нових хвороб в організмі про які людина навіть не підозрювала, зміни когнітивної сфери особистості і відповідно зміни в психологічному стані. Особливо це помічають ті хто переніс хворобу в тяжкій стадії,

оскільки ураження організму цим вірусом відбувалося на високому рівні.

Опубліковані дослідження у вересні 2021 року, засноване на даних більше мільйона пацієнтів, які хворіли COVID-19 та у січні 2022 року проведене Асоціацією підтримки клієнтів, засноване на дослідженні більше 200 пацієнтів, які переохворіли COVID-19, мають схожі результати стосовно симптомів long-covid, а саме: у першому дослідженні скарги на когнітивні симптоми та прояви тривожності, депресії складають загалом 50,14%, у другому дослідженні такі скарги становлять понад 45%; скарги на хронічну втому у першому дослідженні становили 18,69%, у другому дослідженні 57%; у першому дослідженні зазначається, що 26,65% мають порушення дихання, 18,31% скарги на біль у грудях та горлі, 13,3% скарги на головний біль, у другому дослідженні визначено, що 37% опитаних людей мали неврологічні наслідки, що стосується больових відчуттів [1, 2].

Перенесення зазначеної вище хвороби провокує реакцію організму, що проявляється стресом. Стрес впливає на фізичну, когнітивну та емоційну сфери особистості, а також впливає на імунітет, ДНК та нейрони у людському організмі. Це призводить до прояву негативних емоцій, зменшення тривалості життя та погіршення самопочуття. Депресія, що може виникнути під час тривалого стресу сприяє виникненню нових хвороб в організмі людини.

Зазначені вище дослідження, що проводилися в різний час, в різних країнах та з різною кількістю пацієнтів, мають схожі результати стосовно симптомів пост-ковіду. Порушення когнітивної та емоційної сфери особистості внаслідок перенесення інфекції SARS-CoV-2 займають в

середньому близько 50% скарг від пацієнтів у проведених різних дослідженнях. Це свідчить про те, що приділяти час для відновлення психоемоційного стану та попередження цих симптомів після хвороби є актуальним запитом серед клієнтів, які звертаються до психологів та психотерапевтів за допомогою.

Відновлення психоемоційної сфери особистості вимагають не лише професійного втручання спеціаліста, а й зусилля з боку клієнта, щоб якомога швидше відновити психоемоційний фон та повернутися до звичного життя. Саме через це психолог активує та залучає всі ресурси клієнта для якісного відновлення його стану. Так як у пацієнтів після того як вони перенесли хворобу, з'являються симптоми тривоги та депресії одним із компонентів попередження погіршення психоемоційного стану є створення альбому позитивних емоцій. Звісно, за цифрового розвитку це може бути в телефоні у вигляді окремої папки зафіксовані фотографії з позитивних моментів життя, або ж скріншоти з приємними повідомленнями від важливих людей. Перегляд такого альбому, може бути тим якорем, який дає людині розуміння своєї сили, цінностей і сенсу життя, допомагає тримати емоційну рівновагу в складний період. Другий компонент відновлення когнітивного та емоційного стану - уміння користуватися принципами тайм-менеджменту. Принципи тайм-менеджменту дають зручність і ясність у розумінні того, що потрібно робити, як розробити цю стратегію та в якому напрямку рухатися, щоб отримати бажане. Також вивчення і застосування зазначених вище принципів допомагає знайти мотивацію і ресурси для досягнення своєї цілі. Третій компонент - це дотримання рекомендованого способу життя. Спосіб життя відіграє важливу роль у всебічній підтримці

здоров'я. У випадку відновлення після перенесення інфекції SARS-CoV-2 важливо звернути увагу на наступні елементи: пройти повне обстеження організму; встановити режим сну; приділити увагу активності (за можливості - на свіжому повітрі); почати вести щоденник, в якому відзначати свої думки та емоції за день, відзначати виконання порад лікарів (якщо вони є), фіксувати всі свої досягнення та результати; додати до свого раціону продукти, які містять триптофан, оскільки в результаті його розпаду виникає серотонін, що є важливим елементом відновлення психоемоційного стану здоров'я; дотримання інформаційної гігієни; цифровий детокс раз на тиждень, для змоги дати собі змогу відпочити від постійної цифрової стимуляції; оптимізувати розпорядок дня додавши час для речей, які приносять задоволення; зменшити використання гаджетів за півтори години перед сном, для зменшення випромінювання та покращення вироблення мелатоніну.

Зазначені вище три компоненти під час подолання наслідків пост-ковіду для поліпшення психоемоційного стану особистості дозволяють пришвидшити нормалізацію свого стану здоров'я та повернутися до звичного життя без депресії та тривоги, що виникають без явної на те причини.

Список використаних джерел:

1. <https://financialintelligence.ro/asociatia-din-grija-pentru-client-afectiunilepost-covid-vor-influenta-sanatatea-noastra-fizica-si-mentala-pe-termenlung/>.
2. <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1003773>.

Федченко Р.В

викладач спецдисциплін,
*Гайворонський професійний аграрний ліцей
м. Гайворон, Україна*

ПСИХОЛОГІЯ ВОЄННОГО ЧАСУ

У воєнний час складно зберігати стабільний психологічний стан, однак важливо пам'ятати, що це нормальні відчуття в таких умовах. Чому так відбувається і якою є психологія воєнного часу.

Стається щось жахливе і неочікуване — спочатку це шок. Ви дієте автоматично за програмою виживання. Розум намагається перебирати варіанти майбутнього, щоб якось підготуватися до нього, і не може цього зробити. Планування обмежене до кількох годин. Потім повертаються базові емоції, і з шоку може бути вихід у різні стани. Наприклад, відчай, жах, заперечення і т.д.

Українці масово вирішили відчувати сильну ейфорію від того, що ми вистояли ці перші години і дні, і кинулися до бою. Це добре, це показує силу психологічного ресурсу. Спочатку йде заперечення, далі злість, потім торг, за ним депресія, а в кінці — прийняття [1].

Коли у житті трапляється щось вкрай неочікуване та жахливе, виникають паніка та шоківий стан, вчинки стають автоматичними, спрямованими на виживання. Людина втрачає здатність до планування, всі майбутні плани обмежуються кількома годинами.

Коли шок поступово згасає, повертаються базові відчуття та емоції. Пам'ятаєте, як у перші години та дні протистояння ворогу ми відчували піднесення та ейфорію?

Тоді ми ще мали для цього достатньо психічного ресурсу. Проте цей стан вимагає від організму багато енергії, яку ми зараз неспроможні генерувати. На зміну ейфорії приходять паніка, агресія, тривога, зневіра, відчай і депресія. Це базові емоції. Вони можуть трансформуватися та змінюватися залежно від психологічного стану людини.

Що цікаво, люди з підвищеною тривожністю та панічними атаками зараз демонструють неабияку внутрішню стійкість і спокій. Це пов'язано з тим, що вони весь час знаходились в очікуванні чогось поганого, жили в стані регулярного стресу і страху. І коли це погане стало реальністю, вони заспокоїлись. Так реагує тіло та мозок на ті найстрашніші сценарії, які люди прокручували в голові, до яких себе готували [2].

Психологія воєнного часу потребує серйозного переосмислення власного підходу до життя, власних цінностей, пріоритетів та орієнтирів. Залишатися байдужим чи робити вигляд, що саме мене це не стосується – хибна тактика.

Так чи інакше, це стосується усіх нас. Як допомогти іншим під час війни?

Таких людей потрібно залучати до соціальної активності. Відвідування тренінгів та майстер-класів, організація спільного дозвілля тощо дадуть змогу не залишатися людям, яким зараз важко, на самоті. Бути на самоті можна і потрібно тоді, коли плануєте ефективно попрацювати – якщо ваша робота має таку специфіку (напр., художники, скульптори, архітектори чи програмісти). Але у випадку незадовільного психічного стану перебування на самоті може тільки ускладнити проблему. Нерідко в такі моменти виникають недобрі бажання: напиться до втрати свідомості, вчинити щось із собою (самоушкодження) або ще гірше: накласти руки. Особливо такі бажання загострюються в демісезонний

період, на стику осені та зими, або зими та весни. Навіть психологічно стійким людям доводиться непросто в цей період, а що вже говорити про тих людей, які в цей час відчайдушно потребують підтримки та психологічної допомоги? Іноді краще – промовчати.

Маються на увазі такі ситуації, коли людина в прагненні допомогти іншим може тільки нашкодити своїми необережними словами та непродуманими вчинками. Які це ситуації?

Приміром, у спілкуванні з переселенцями та військовими потрібно ретельно добирати слова. Фрази військовим на кшталт «Наваляйте їм!» чи «Покажіть рашистам, де раки зимують!» є геть нетактовними та недоречними. Так само недоречно запитувати у військових чи переселенців «як там – важко, непросто?...». Ну звісно, що важко і непросто в тих районах України, де ведуться зараз бойові дії. І згадувати про це в розмовах із військовими та людьми, які опинилися в інших областях, рятуючись від жахів війни – це, як мінімум, дуже і дуже неввічливо. І нетактовно. А розвиваючи власне почуття такту і вміння комунікації, ви уникнете багатьох незручних ситуацій – і саме таких ситуацій, коли ви, намагаючись допомогти, висловити співчуття... зробили тільки гірше.

Все просто насправді – можна допомогти, уважно вислухавши людину. Можна обійняти і сказати слова підтримки. А на дозвіллі вже подумати, чим саме і як саме ви можете допомогти цій людині. Продумати план своїх дій, виписати їх на лист паперу, щоб не забути, і діяти. Все просто, якщо зайвий раз не ускладнювати ситуацію [3].

Список використаних джерел:

1. <https://elle.ua/ludi/novosty/kolivannya-nastroyu--ce-normalno-psihologiya-vonnogo-chasu/>

2. <https://holdyou.net/news/prozhivanie-vojny-psihologiya-voennogo-vremeni>
3. <https://kadrovik.isu.net.ua/news/545656-psykholohiya-voyennoho-chasu-yak-dopomohty-sobi-ta-inshym-pid-chas-viyny>

Яковлева С.Д.

доктор психологічних наук,
професор кафедри спеціальної освіти,
*Херсонський державний університет,
м. Херсон, Україна*

РОЛЬ СПІЛКУВАННЯ В ПСИХІЧНОМУ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Спілкування має величезне значення у формуванні людської психіки, її розвитку і становленні розумної, культурної поведінки. Через спілкування з психологічно розвинутими людьми, які мають широкі можливості навчання, людина набуває усіх своїх вищих пізнавальних здібностей. Через активне спілкування з такими особистостями вона сама перетворюється на особистість. Якби від народження людина була позбавлена можливості спілкуватися з іншими, вона ніколи не стала б цивілізованою, культурною і морально розвинутою, була б до кінця життя приречена залишатися напівтвариною. Про це свідчать численні факти, які показують, що, позбавлений спілкування із собі подібними людський індивід залишається біологічною істотою у своєму психічному розвитку. Як приклад можна навести стани людей, яких знаходили серед звірів і які тривалий період жили в ізоляції від цивілізованих людей або в результаті нещасливого випадку опинилися на самоті і були надовго відірвані від собі подібних (наприклад, після аварії корабля) [3].

Особливо велике значення для психічного розвитку дитини має спілкування з дорослими на ранніх етапах онтогенезу. У цей час усі людські, психічні і поведінкові якості вона одержує майже виключно через спілкування, тому

що аж до початку навчання в школі, а ще більш точно – до настання підліткового віку, вона позбавлена здатності до самоосвіти і самовиховання.

Психічний розвиток дитини починається зі спілкування. Це перший вид соціальної активності, що виникає в онтогенезі і завдяки якому немовля одержує необхідну для його індивідуального розвитку інформацію. Що ж стосується предметної діяльності, що також є умовою і засобом психічного розвитку, то вона з'являється набагато пізніше – на другому, третьому році життя [3].

У спілкуванні спочатку через пряме слідування (вікарне навчання), а потім через словесні інструкції (вербальне навчання), набувається основний життєвий досвід дитини. Люди, з якими дитина спілкується, є носіями цього досвіду, і жодним іншим шляхом, крім спілкування з ними, цей досвід не може набуватися. Інтенсивність спілкування, різноманітність його змісту, цілей і засобів – найважливіші чинники, що визначають власний розвиток дітей.

Особистісне спілкування формує людину як особистість, дає їй можливість набути певних рис характеру, інтересів, навичок, схильностей, засвоїти норми і форми моральної поведінки, визначити цілі життя і обрати засоби їх реалізації [1].

Кондиційне спілкування створює стан готовності до навчання, формулює установки, необхідні для оптимізації інших видів спілкування. Тим самим воно побічно сприяє індивідуальному інтелектуальному і особистісному розвитку людини. Мотиваційне спілкування слугує джерелом додаткової енергії для людини, своєрідною її “підзарядкою”. Набуваючи в результаті такого спілкування нових інтересів, мотивів і цілей діяльності, людина збільшує психоенергетичний потенціал, що розвиває її. Діяльнісне спілкування, що

ми визначаємо як міжособистісний обмін діями, операціями, вміннями і навичками, має для індивіда прямий ефект, який розвиває, тому що удосконалює і збагачує його власну діяльність.

Біологічне спілкування слугує самозбереженню організму як найважливіша умова підтримки і розвитку його життєвих функцій. Соціальне спілкування обслуговує суспільні потреби людей і є чинником, що сприяє розвитку форм громадського життя: груп, колективів, організацій, націй, держав, людського світу в цілому [2].

Безпосереднє спілкування необхідне людині для того, щоб навчатися і виховуватися в результаті широкого використання на практиці даних їй від народження найпростіших і ефективних засобів та способів навчання: умовно-рефлекторного, вікарного і вербального. Опосередковане спілкування допомагає засвоєнню засобів спілкування й удосконалення на базі здатності до самоосвіти і самовиховання людини, а також до свідомого керування самим спілкуванням.

Таким чином, комунікація спирається на надзвичайно важливі цілі — взаєморозуміння і взаємодію та могутній мотив — потребу у соціалізації. Без комунікації неможливе існування суспільства і, відповідно, життя індивіда. Якщо немає мотиву і мети, ми надаємо перевагу мовчання, намагаємось обійтися без комунікації, якщо можемо обійтися без чужої допомоги. Безумовно, мова має і інші функції, наприклад, когнітивну (функцію пізнання: в словах накопичені наші знання про світ), естетичну (нам може подобатися вірш навіть безвідносно до його змісту) та ін. Але ці функції мови вторинні, вони є похідними від комунікативної або супроводжують її [3, с.11].

Отже, завдяки невербальному спілкуванню людина одержує можливість психічно розвиватися ще до того, як вона засвоїла і навчилася користуватися мовленням (близько 2-3 років). Крім того, саме по собі невербальне спілкування сприяє розвитку й удосконаленню комунікативних можливостей людини, внаслідок чого вона стає більш здатною до міжособистісних контактів і відкриває для себе можливості розвитку. Щодо вербального спілкування та його ролі в психічному розвитку індивіда, то їх важко переоцінити. Воно пов'язане із засвоєнням мови; що, як відомо, лежить в основі всього розвитку людини, як інтелектуального, так і власне особистісного.

Список використаних джерел:

1. Діти з особливими освітніми потребами у загально-освітньому просторі / навчально-методичний посібник /авт.: Н. Ярмола, Л. Коваль-Бардаш, Н. Компанець, Н. Квітка, А. Лапін. К.: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 208 с.
2. Основи соціальної психології : підручник для закладів вищої освіти / П. П. Горностай, М. М. Слюсаревський, В. О. Татенко, Т. М. Титаренко, Н. В. Хазратова та ін. ; за ред. М. М. Слюсаревського. – Київ : Талком, 2018. 580 с.
3. Філоненко М. М. Психологія спілкування. Підручник. К.: Центр учбової літератури, 2008. 224 с.

СЕКЦІЯ 5.

МАРКЕТИНГ

Малкович Д.Д.

магістрант,

Університет імені Альфреда Нобеля

м. Дніпро, Україна

Шевченко В.М.

доцент кафедри міжнародного маркетингу,

Університет імені Альфреда Нобеля

м. Дніпро, Україна

АНАЛІЗ МАРКЕТИНГОВОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕТАП СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АТ «УКРПОШТА»

В цілому, ринок поштових послуг України є одним з найважливіших секторів економіки країни. Він продовжує функціонувати навіть в умовах війни, і в найближчій перспективі очікується його подальше зростання.

Зазначимо, що аналіз зовнішнього маркетингового середовища є ключовим етапом стратегічного планування діяльності підприємства, зокрема і для АТ «Укрпошта». Він включає в себе оцінку мікросередовища, яке складається з близьких факторів, і макросередовища, що враховує вплив більш широких суспільних, економічних та технологічних чинників на діяльність компанії. Аналіз дозволяє компанії

зрозуміти потреби та вимоги своїх партнерів та клієнтів. Взаємодія з посередниками та споживачами є стратегічно важливою для забезпечення стабільності та конкурентоспроможності підприємства на ринку поштових послуг.

Спробуємо зосередитися на оцінці мікросередовища АТ «Укрпошта» [1]. Нагадаємо, що одним з ключових елементів мікросередовища є конкуренція в індустрії поштових послуг. Дослідження дають підстави стверджувати, що АТ «Укрпошта» стикається з конкуренцією як на національному, так і на міжнародному рівнях. Це і державні оператори, і приватні. Аналіз конкурентів дозволяє компанії розробити ефективні стратегії для збереження та розширення своєї ринкової позиції. Тож спробуємо дослідити їх.

Одним із сильних конкурентів АТ «Укрпошта» є ТОВ «Нова пошта» [2]. Обидві компанії мають переваги, що дозволяють їм успішно конкурувати на ринку. ТОВ «Нова пошта» володіє широкою мережею відділень по всій Україні, включаючи сільські райони, що робить її послуги доступними для більшого числа споживачів. Швидка доставка, зручні способи оплати та надійне обслуговування є ключовими елементами її успіху. Технології також стають важливою перевагою.

Також впливовим конкурентом є компанія «Meest ПОШТА» (ТД «Meest-Express»), яка, зосереджуючись на експрес-доставці, надає швидкі послуги разом із надійним обслуговуванням, доступними цінами та зручними способами оплати [3].

Ці конкуренти визначають вектор розвитку АТ «Укрпошта». Наприклад, широка мережа відділень ТОВ «Нова пошта» змушує АТ «Укрпошта» розширювати свою мережу, особливо в сільських районах. А доступні ціни та

швидка доставка конкурентів зобов'язують компанію переглядати цінову політику та розвивати власну службу експрес-доставки.

АТ «Укрпошта» повинна враховувати ці сильні сторони при розробці стратегії. Перед нею стоять завдання розширення мережі відділень, впровадження нових технологій (таких як онлайн-відстеження посилок) та поліпшення якості обслуговування. Також важливо розробляти нові продукти та послуги, що відповідають потребам споживачів. Реалізація цих напрямків дозволить АТ «Укрпошта» зберегти конкурентну перевагу на ринку поштових послуг в Україні та забезпечити її успішний розвиток у майбутньому.

Зауважимо, що український ринок поштових послуг характеризується великою концентрацією постачальників послуг, адже основні гравці, такі як АТ «Укрпошта», ТОВ «Нова пошта», компанія «Meest ПОШТА», є ключовими учасниками ринку. Постачальники товарів та послуг для АТ «Укрпошта» включають в себе постачальників транспортних засобів, пакувальних матеріалів та технологічних рішень.

Наступна складова мікросередовища підприємства є партнери. Партнерські відносини грають важливу роль у стратегії розвитку АТ «Укрпошта». Партнери можуть включати інші компанії в логістичному ланцюгу, фінансові установи, технологічні партнерів тощо. Взаємодія з партнерами дозволяє компанії зміцнювати свої позиції на ринку та впроваджувати інновації.

На сьогодні АТ «Укрпошта» має стратегічні партнерства з популярними електронними майданчиками та інтернет-магазинами. Це сприяє збільшенню обсягів доставки та розширенню клієнтської бази.

Водночас забезпечення ефективності логістики є критичним аспектом для поштових послуг. АТ «Укрпошта» співпрацює з логістичними компаніями та перевізниками для забезпечення оперативної доставки. Укладення договорів та оптимізація логістичних процесів дозволяє знижувати витрати та підвищувати якість обслуговування.

Щодо постачальників, які відіграють ключову роль у логістичній системі АТ «Укрпошта», то тут варто акцентувати на тому, що вони забезпечують компанію необхідними товарами та послугами, які є важливим ресурсом для безперебійного функціонування її інфраструктури. Постачальники впливають на діяльність АТ «Укрпошта» через такі ключові аспекти:

1. *Якість та надійність*: Якість отримуваних матеріалів та послуг безпосередньо впливає на якість та ефективність поштових послуг. Надійні постачальники допомагають уникнути перебоїв та забезпечують стабільність ланцюга постачань.

2. *Цінова політика*: Умови постачання та цінова політика мають важливе значення для фінансового стану компанії. Рациональна цінова стратегія постачальників може впливати на конкурентоспроможність та прибутковість АТ «Укрпошта».

3. *Інновації та технології*: Постачальники, які пропонують інноваційні технології, можуть сприяти модернізації поштових послуг. Впровадження нових технологій може поліпшити ефективність сортування, відстеження відправлень та забезпечити високу якість обслуговування.

4. *Стабільність постачань*: Неперебійність постачань є важливою для уникнення затримок та невиконання зобов'язань перед клієнтами. Партнерство з надійними постачальниками сприяє стабільності функціонування АТ «Укрпошта».

Споживачі поштових послуг є ключовими стейкхолдерами для АТ «Укрпошта». Розуміння потреб та очікувань клієнтів дозволяє компанії адаптувати свої послуги та забезпечувати високий рівень задоволення клієнтів. Взаємодія з клієнтами, збір та аналіз їхнього фідбеку, допомагає підтримувати та розвивати лояльність аудиторії. АТ «Укрпошта» працює з різними типами клієтів, це:

Малі та середні підприємства: АТ «Укрпошта» активно співпрацює з малими та середніми підприємствами для надання послуг поштової логістики. Багато малих бізнесів використовують послуги компанії для доставки своїх товарів по всій країні.

Індивідуальні користувачі: Споживачі, які надсилають поштові відправлення для особистого використання, також є важливою частиною клієнтської бази. Зокрема, послуги міжнародної доставки для індивідуальних користувачів знаходять попит.

Отже, аналіз мікросередовища надає комплексне уявлення про внутрішні фактори, які можуть впливати на стратегії та діяльність компанії АТ «Укрпошта». Осмислене врахування цих елементів дозволить розробляти ефективні стратегії та досягати компанії конкурентної переваги на ринку поштових послуг.

Список використаних джерел:

1. УКРПОШТА: офіційний сайт. URL: <https://www.ukrposhta.ua/ua>
2. НОВА ПОШТА: нова версія сайту. URL: <https://novaposhta.ua/>
3. Meest ПОШТА: офіційний сайт. URL: <https://ua.meest.com/>

СЕКЦІЯ 6.

МЕДИЦИНА

Гайдаш І.С.

завідувач кафедри мікробіології, вірусології, імунології,
медичної фізики та медичної інформатики,
Державний заклад
«Луганський державний медичний університет»
м. Рівне, Україна

Гайдаш І.А.

завідувачка кафедри медичної хімії,
гігієни та екології,
Державний заклад
«Луганський державний медичний університет»
м. Рівне, Україна

ГІГІЄНІЧНИЙ СТАН ПИТНОЇ ВОДИ В ДЕЯКИХ СТОЛИЦЯХ КРАЇН СВІТУ

Якість питної води є важливим чинником в збереженні здоров'я людини. В країнах Європейського Союзу якості питної води приділяється велика увага, що є відображенням у відповідних нормативних документах країн європейської асоціації [1, 2]. Орієнтуючись на Європейський Союз, в Україні на законодавчому рівні були прийняті аналогічні гігієнічні стандарти щодо питної води [3, 4]. Найголовнішими нормативними фізико-хімічними критеріями питної води, як в

Європейському Союзу, так і в Україні, є загальна мінералізація, загальна жорсткість води і рівень іонів водню [1, 2, 3, 4]. В сучасних умовах глобального потепління, суттєвого антропогенного тиску на природу і дефіциту на питну воду - значення якості питної води гостро зростає.

Влітку 2023 року нами виконано скринінгове вивчення фізико-хімічних параметрів питної води в п'яти столицях країн Європи і Азії. Дослідження проводились з використанням сертифікованих TDS- і рН-метрів, а також нормованих ДСТУ аналітичних методів. Отримані результати порівнювались з референтними, викладеними в [1, 2, 3, 4]. Референтними критеріями були: 1) загальна мінералізація води (оптимально 200-400 мг/дм³, максимально 1000 мг/дм³); 2) загальна жорсткість води (≤ 7 ммоль/дм³); 3) вміст іонів водню – рН (6,5-8,5 умовних одиниць). Додатково реєструвались такі не нормативні показники, як електропровідність і окисно-відновний потенціал.

В столиці Польщі – місті Варшава, літку 2023 року питна вода системи централізованого водопостачання мала загальну мінералізацію 316 мг/дм³, загальну жорсткість 3,3877 мг/дм³, показник рН – 6,5 умовних одиниць. Електропровідність питної води дорівнювала 632 μ S/см, окисно-відновний потенціал – 0 mV.

В столиці Греції – місті Афіни, питна вода системи централізованого водопостачання мала загальну мінералізацію 285 мг/дм³, загальну жорсткість 3,0846 мг/дм³, показник рН – 7,9 умовних одиниць. Електропровідність питної води дорівнювала 570 μ S/см, окисно-відновний потенціал – 0 mV.

В столиці Туреччини – місті Стамбулі, питна вода системи централізованого водопостачання мала загальну

мінералізацію 167 мг/дм^3 , загальну жорсткість $2,1396 \text{ мг/дм}^3$, показник рН – 7,0 умовних одиниць. Електропровідність питної води дорівнювала $334 \text{ }\mu\text{S/см}$, окисно-відновний потенціал – 0 mV.

В столиці Грузії – місті Тбілісі, питна вода системи централізованого водопостачання мала загальну мінералізацію 157 мг/дм^3 , загальну жорсткість $3,566 \text{ мг/дм}^3$, показник рН – 8,0 умовних одиниць. Електропровідність питної води дорівнювала $314 \text{ }\mu\text{S/см}$, окисно-відновний потенціал – 0 mV.

В столиці України – місті Києві, питна вода системи централізованого водопостачання мала загальну мінералізацію 82 мг/дм^3 , загальну жорсткість $3,566 \text{ мг/дм}^3$, показник рН – 7,3 умовних одиниць. Електропровідність питної води дорівнювала $164 \text{ }\mu\text{S/см}$, окисно-відновний потенціал – 0 mV.

Загальна мінералізація питної води системи централізованого водопостачання в Варшаві і Афінах знаходилась в межах нормативного оптимуму вмісту мінералів у питній воді, тоді як за цим показником питна вода систем централізованого водопостачання Стамбулу, Тбілісі і Києва були більш м'якими, з найм'якішою водою в столиці України. Така обставина не може бути визнаною негативною, оскільки пом'якшення води зменшує частоту виникнення сечокам'яної хвороби.

За загальною жорсткістю, яка обумовлюється сукупністю насамперед сульфатів, хлоридів, карбонатів і гідрокарбонатів кальцію, магнію, калію і натрію, всі зразки дослідженої води відповідали нормативу. В усіх столицях загальна жорсткість води була значно нижче граничного показника (7 ммоль/дм^3).

Вміст іонів водню обумовлював те, що питна вода в містах Варшава, Стамбул і Київ була нейтральною, а в Афінах

і Тбілісі – слабо лужною. Але всі зареєстровані значення рН знаходились в нормованих межах.

В цілому, отримані результати дослідження дозволяють стверджувати, що якість питної води із систем централізованого водопостачання п'яти столиць країн Європи і Азії, за показниками що вивчались, відповідають нормативним критеріям, які декларовані в стандартах Європейського Союзу.

Список використаних джерел:

1. Potable Reuse Guidance for Producing Safe Drincing-Water. Wjrlд Health Organization. Geneva. 2011. 138 p. URL: <https://web.archive.org/web/20220121103330/http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/258715/9789241512770-eng.pdf;jsessionid=738658AABB3927A6A08E396C4EECF203?sequence=1> (дата звернення: 07.12.2023).

2. Директива Ради Європейського Союзу № 98/83 ЄС від 03.11.1998 р. про якість води, призначеної для споживання людиною. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_963#Text (дата звернення: 07.12.2023).

3. ДСанПІН 2.2.4-171-10 : 2022. Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною. [Чинний від 2010-05-12]. Київ, 2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0452-10#Text> (дата звернення: 07.12.2023).

4. ДСТУ 7525-2014. : 2014. Вода питна. Вимоги та методи контролювання якості. [Чинний від 2014-10-23]. Київ, Мінекономрозвитку України, 2014. С. 28. URL: https://zakon.isu.net.ua/sites/default/files/normdocs/1-10672-dstu_voda_pytna.pdf (дата звернення: 07.12.2023).

*Матеріали XI-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 січня 2024 року, м. Салоніки (Греція), дистанційно)*

Голянич Т.І.
студентка 2 курсу
стоматологічного факультету,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

Улинець Д.М.
студентка 2 курсу
стоматологічного факультету,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

Чайковська Т.В.
доцент кафедри медико-біологічних дисциплін
стоматологічного факультету,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

ГІГІЄНИЧНІ АСПЕКТИ ЕНДЕМІЧНОГО КАРІЄСУ: ПОШИРЕНІСТЬ ТА ІНТЕНСИВНІСТЬ СЕРЕД ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ

Невід'ємною складовою здоров'я людини є стоматологічне здоров'я. Загальний стан організму, соціальні, економічні, біологічні фактори суттєво впливають на склад і структуру тканин зуба і, відповідно, можуть порушити їх резистентність до карієсу.

Відомо, що майже 100% дорослого населення планети і 60%-90% дітей шкільного віку страждають на карієс. Треба відмітити, що діти більш вразливі до впливу негативних факторів навколишнього середовища, ніж дорослі. Це

пов'язано з незрілістю їх імунної, ендокринної та нервової систем.

Проведено вивчення поширеності та інтенсивності карієсу зубів у дітей залежно від віку та регіону проживання з використанням бібліографічного і порівняльного методів дослідження.

Карієс (K.02.0-02.9 за МКХ-11) є одним з найпоширеніших хвороб зубів і може впливати на загальне здоров'я населення і суспільство в цілому.

Ендемічний карієс - це форма карієсу, яка виникає як результат поширення карієсогенних факторів у певній географічній області або серед конкретної популяції. Це означає, що багато людей в даній популяції чи географічній області можуть страждати від карієсу.

Причини ендемічного карієсу можуть включати в себе незбалансоване харчування, яке багате цукрами і кислотними продуктами, погану гігієну порожнини рота, відсутність (надлишок) фтору в водопостачанні, генетичні фактори і багато інших.

Для визначення рівня захворюваності на карієс, згідно з рекомендаціями ВООЗ, використовують показники поширеності та інтенсивності карієсу. Поширеність карієсу — це відсоток осіб, які мають каріозні, пломбовані та видалені зуби, а інтенсивність — це середнє число уражених карієсом зубів на одного обстеженого, яку вираховують за допомогою індексів КПВ (К — карієс, П — пломба, В — видалений постійний зуб) [4].

За останній час було проведено багато досліджень щодо поширеності карієсу серед дітей та підлітків та його профілактики. В основному дослідження проводились серед дітей віком 7-17 років у різних регіонах України та різних

країнах світу. Поширеність цього захворювання у світі коливається від 25% до 72%. При цьому у низці країн світу, за даними ВООЗ, знизилася частота та інтенсивність карієсу в дітей, тоді як в Україні ці показники залишаються високими і надалі підвищуються (у дітей 12 років - 72,7% -91,4%, у дітей 15 років - 81,3% -94,3%). Величина індексу КПВ при цьому становить від 3,50 до 5,03 бали [2].

В дослідженнях Труфанової В. П., Шешукової О. В. показано, що поширеність карієсу постійних зубів серед 7-річних дітей в Полтавській області (природні води цього регіону характеризуються підвищеним вмістом фтору - 1,5 — 3,0 мг/л) складає 58,0 %, у 12-ти річних дітей - 72,4%, причому серед дітей 15-річного віку спостерігається різке підвищення цього показника до 95,5% [3]. Автори зазначають, що інтенсивність карієсу постійних зубів досить значна в групі дітей 7-ми років ($1,83 \pm 0,24$), до 12 років вона зростає більш ніж у 2 рази та становить $4,1 \pm 0,51$ зуба на одного обстеженого ($p < 0,001$), що відповідає високому рівню ураженості за критеріями ВООЗ.

Клінічні дослідження у дітей віком 10–13 років проводили Сороченко Г.В., Хоменко Л.О. та Остапко О.І. [4]. Автори виявили, що розповсюдженість карієсу постійних зубів становить 69,2–86,8 %, а інтенсивність – 3,24–4,23.

Щодо ситуації у світі, то у багатьох країнах уже досягнуто цілей у проблемі поліпшення стоматологічного здоров'я. За даними Безвушко Е.В. – “індекс КПВ у Швеції становить 1,5 бала, у Англії – 1,4 бала, у Данії – 1,3 бала, у Фінляндії – 1,2 бала та в Нідерландах – 1,1 бала” [5].

Доведено, що існує безумовний зв'язок між виникненням карієсу та несприятливими факторами навколишнього середовища. Згідно з дослідженням ВООЗ причинами високої

поширеності карієсу є погана гігієна порожнини рота, хронічні патології та несприятливі екологічні чинники [6].

Україна багата на величезні природні ресурси, однак висока концентрація промислових і сільськогосподарських об'єктів спричиняє катастрофічне забруднення повітря, води та ґрунту, що погано впливає на здоров'я людей. Тому можна стверджувати, що високий рівень ураження карієсом характерний як для фтордефіцитних (фторнадлишкових), так і для промислово забруднених регіонів.

Одним із основних етіологічних чинників виникнення карієсу є дефіцит фтору. Рівень захворюваності на карієс у дітей, які проживають на територіях, де у питній воді оптимальний вміст фтору значно нижчий, ніж у дітей, які проживають у регіонах, де наявний дефіцит цього галогену. Однією із таких територій є Закарпаття, яке належить до біогеохімічних провінцій з низьким рівнем фтору у воді та ґрунті.

На території Закарпаття води містять мінімальну кількість фтору (менше 0,2 мг/л), а ґрунти – $3 \cdot 10^{-2} \%$, що приводить до захворювання карієсом [7].

До складу зубів входить до 0,02 % фтору, який надходить до організму людини з питною водою. Відомо, що ГДК фтору в питній воді не повинна перевищувати 0,7–1,5 мг/л. Для геохімії фтору велике значення має погана розчинність CaF_2 ($2,1 \cdot 10^{-3} \%$), що зумовлює можливість осадження фтору на кальцієвому бар'єрі. Підземні води Закарпаття є переважно гідрокарбонатно-кальцієвими, а як відомо, кальцій і фтор є антагоністами.

Досліджуючи структуру твердих тканин зубів у дітей, які проживають у гірських районах Закарпатської області, О.В.Клітинська та співавт. спостерігали зміну структури дентину і пульпи та руйнування твердих тканин зубів [8].

При аналізі розповсюдження карієсу в регіоні серед дорослого і дитячого населення можна зробити висновок, що все населення Закарпаття схильне до цього захворювання. Найбільш високий рівень поширеності карієсу виявляється у дітей гірської зони, і з віком цей показник зростає, досягаючи у віковій групі 11-15 р. 96-97%. Це дозволяє віднести Закарпаття до території з дуже високим рівнем поширеності карієсу за критеріями ВООЗ.

Для розробки ефективного методу профілактики карієсу зубів запропоновані методи фторування питної води. При тривалому вживанні фторованої води знижується не тільки ураженість зубів карієсом, але і рівень захворювань, пов'язаних з наслідками інфекцій (ревматизм, серцево-судинна патологія, захворювання нирок і ін.).

За даними Головаш Е.А. – для фторування питної води можна використовувати фтормістні сполуки, зокрема кремнієфтористий натрій (Na_2SiF_6), кремнієфтористу кислоту (H_2SiF_6), натрію фторид (NaF), кремнієфтористий амоній $(\text{NH}_4)_2\text{SiF}_6$, кальцію фторид (CaF_2), фтористоводневу кислоту (HF) і т. п. [9].

Профілактика карієсу також забезпечується зменшенням вживання цукру, раціональним режимом харчування з вживанням продуктів, збагачених фтором, кальцієм, магнієм, йодом та іншими макро- та мікроелементами, чищенням зубів фторовмісними пастами, системними фторовмісними добавками дітям, які проживають у зонах із низьким умістом фтору в питній воді, а також професійним фторуванням зубів і герметизацією фісур тимчасових молярів.

Висока поширеність карієсу в Україні, зокрема у фтордефіцитних (фторнадлишкових) регіонах, вимагає створення ефективних програм соціально-економічної та

стоматологічної профілактики карієсу зубів, підвищення доступності стоматологічної допомоги, системного впровадження освітніх заходів щодо правильного догляду за зубами та здорового харчування, що в цілому дасть можливість підвищити ефективність профілактики та лікування карієсу зубів у дітей та підлітків.

Список використаних джерел:

1. Задорожна І.В., Поворознюк В.В. Поширеність та інтенсивність карієсу зубів у дітей України: результати клініко-епідеміологічного обстеження // Практична медицина. – 2014. – С.26-29.
2. Годованець О.І., Котельбан А.В., Гринкевич Л.Г., Романюк Д.Г. Чинники ризику розвитку захворювань твердих тканин зубів у дітей // Медицина сьогодні і завтра. – 2019. - № 4 (85). – С.11-119.
3. Труфанова В. П., Шешукова О. В. Клінічний метод прогнозування карієсу в дітей із флюорозом // Вісник проблем біології і медицини. – 2015. – Вип. 2, Том 2 (119). – С. 243-246.
4. Сороченко Г. В., Хоменко Л. О., Остапко О. І. Клінічна ефективність первинної профілактики карієсу постійних зубів у дітей 10-13-річного віку // Клінічна стоматологія. – 2022. - №3. – С. 42-48.
5. Безвужко Е.В., Жугіна Л.Ф., Нарикова А.А., Чухрай Н.Л. Порівняльна оцінка стоматологічного здоров'я дітей шкільного віку за Європейськими індикаторами здоров'я порожнини рота // Новини стоматології. - 2013. - №3 (76). – С.76-80.
6. Хоменко Л.О., Остапко О.І., Дуда О.В. Екологічні аспекти стоматологічних захворювань у дітей // Клінічна стоматологія. — 2011. — № 1-2. — С. 53-63.

7. Крюченко Н.О., Папарига П.С., Осадчук Ю.К. Пошукова та екологічна геохімія. Біогеохімічні провінції Закарпаття. – Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка НАН України, Київ // Пошукова та екологічна геохімія. – 2009. - №1(9). – С.53-55.

8. Klitynska O.V., Maistruk P.O. Analysis of caries prevalence and caries complications among young people in Transcarpathion region of Ukraine // Україна. Здоров'я нації. – 2017. - № 1 (42). – С.12-15.

9. Головаш Е.А., Селезньов Б.Є., Бурлай В.А. Нові методи фторування питної води // Магістеріум. – 2004. - № 16. – С.65-70.

СЕКЦІЯ 7.

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

Vytopova T.I.

Master of the Department of International Economic Relations
*University of Customs and Finance,
Dnipro, Ukraine*

CRYPTOCURRENCIES: A CATALYST FOR THE EVOLUTION OF THE WORLD MONETARY SYSTEM

Cryptocurrencies, epitomized by Bitcoin and an array of altcoins, have emerged as disruptive forces challenging traditional monetary systems. This article aims to elucidate how cryptocurrencies are becoming integral factors in the ongoing evolution of the world monetary system.

Blockchain technology, the foundational pillar of cryptocurrencies, stands as a revolutionary force reshaping the landscape of financial transactions. Satoshi Nakamoto's seminal whitepaper, "Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System"[1], unveiled in 2008, laid the groundwork for a decentralized financial ecosystem that challenges traditional intermediaries. Furthermore, works like "Blockchain Revolution"[2] by Don Tapscott and Alex Tapscott shed light on the groundbreaking nature of blockchain technology, emphasizing its potential to foster trustless and efficient global transactions.

The ascent of cryptocurrencies has ushered in a transformative era with profound implications for global economics. Insights gleaned from research by the International Monetary Fund (IMF) indicate that cryptocurrencies are challenging traditional monetary policy frameworks, thereby influencing the control traditionally exercised by central banks[3]. Moreover, cryptocurrencies are emerging as potent tools with the potential to foster financial inclusion by extending access to the unbanked[4].

The integration of cryptocurrencies into the world monetary system is intricately tied to the establishment of effective regulatory frameworks. Regulatory bodies face the dual challenge of fostering innovation while safeguarding against potential risks associated with virtual assets. The Financial Action Task Force (FATF) has been at the forefront, providing guidance for a risk-based approach to virtual assets, aiming to strike a delicate balance between innovation and security[5].

As we conclude our exploration into the impact of cryptocurrencies on the development of the world monetary system, it becomes evident that we stand at the cusp of a transformative era in global finance. Cryptocurrencies, driven by the technological marvel of blockchain, have emerged as disruptive forces challenging traditional monetary norms. This conclusion encapsulates the key findings and implications derived from the technological, economic, and regulatory aspects discussed.

The technological foundations of cryptocurrencies, as elucidated by Satoshi Nakamoto's groundbreaking whitepaper on Bitcoin and further expounded upon in works like "Blockchain Revolution," underscore the revolutionary nature of blockchain technology. This decentralized and transparent ledger not only

serves as the backbone of cryptocurrencies but also heralds a new paradigm in secure and efficient global transactions.

The economic implications of cryptocurrencies reverberate across the global financial landscape. The rise of cryptocurrencies challenges traditional monetary policy frameworks, prompting a reevaluation of the role of central banks. Simultaneously, the potential of cryptocurrencies to promote financial inclusion offers a promising avenue for empowering the unbanked and underserved populations globally.

Navigating the cryptocurrency landscape presents regulatory challenges that demand innovative solutions. The risk-based approach advocated by regulatory bodies, exemplified by the Financial Action Task Force (FATF), represents a crucial step in addressing the unique risks posed by virtual assets. Regulatory sandboxes, blockchain integration, and global cooperation offer opportunities for crafting a regulatory environment that fosters innovation while ensuring security and compliance.

As we look to the future, the integration of cryptocurrencies into the world monetary system is inevitable. It is a dynamic process that requires collaboration between technologists, regulators, and financial institutions. While challenges persist, they are met with unprecedented opportunities to redefine how we transact, invest, and participate in the global economy.

Cryptocurrencies are not merely financial instruments; they embody a technological and philosophical shift in our approach to finance. The journey toward widespread adoption and integration will require ongoing dialogue, research, and adaptability. The world monetary system is at a crossroads, and embracing the potential of cryptocurrencies offers a pathway to a more inclusive, transparent, and efficient financial future.

In conclusion, as we stand on the precipice of this financial revolution, it is imperative that stakeholders collaborate to harness the benefits of cryptocurrencies while mitigating associated risks. The decisions made today will shape the trajectory of the world monetary system for generations to come, and by embracing the opportunities afforded by cryptocurrencies, we embark on a journey toward a more resilient and innovative financial landscape.

References:

1. Nakamoto, S. (2008). Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System. <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf>
2. Tapscott, D., & Tapscott, A. (2016). Blockchain revolution: how the technology behind bitcoin is changing money, business, and the world. Penguin.
3. International Monetary Fund. (2018). Crypto assets: Key developments, regulatory concerns, and responses. <https://www.imf.org/ru/home>
4. Narayanan, A., Bonneau, J., Felten, E., Miller, A., & Goldfeder, S. (2016). Bitcoin and Cryptocurrency Technologies: A Comprehensive Introduction. Princeton University Press.
5. Financial Action Task Force. (2019). Guidance for a risk-based approach to virtual assets and virtual asset service providers. <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/fatfrecommendations/documents/guidance-rba-virtual-assets.html>

Зарудняк М.С.

студентка 43 групи факультету філології та журналістики,
*Уманський державний педагогічний університет
імені П. Г. Тичини
м. Умань, Україна*

ОБРАЗИ РУСАЛОК У ТВОРЧОСТІ ОЛЕКСАНДЕРА ДЕ (БАРЧУКА) ТА ЛЕСІ УКРАЇНКИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

Русалка – один із центральних образів української міфології. Настільки глибокий, що його не знищив навіть прихід християнства на терени України. Образ не зник, а трансформувався в русальний тиждень [1]. Крізь плін часу русалка залишилась у свідомості українців, уявлення про неї увіковічнилися передусім у фольклорі, витворах мистецтва (зокрема літературі) наукових дослідженнях.

Цікавий образ русалки тим, що неможливо чітко окреслити її (русалки) основні риси, характеристики, адже уявлення про русалку відрізняються залежно від територій, на якій вони формувались. Ми спробуємо дослідити відмінності образу русалки в інтерпретації Олександера Де, на основі його твору «Рибалка», та в інтерпретації Лесі Українки, на основі драми-феєрії «Лісова пісня».

У драмі Лесі Українки органічно вживаються русалка озерна, русалка польова, русалка лісова (мавка), гірські русалки, навіть потерчата, мертвонароджені або померлі нехрещені немовлята (часто страчені матерями), які через сім років також можуть стати русалками, [4, с. 180] та ми зупинимось на образі русалки озерної.

З перших сторінок вона демонструє, що є втіленням свободи. Не кориться «Тому, що греблі рве». Хоч вони пов'язані стосунками, та обоє не обмежуються лише одним партнером, а вільно залицяються до інших, якщо відчують потяг. «Кохання – як вода, – плавке та бистре, // рве, грає, пестить, затягає й топить. // Де пал – воно кипить, а стріне холод – // стає мов камінь. От моє кохання!» [3, с. 301]. Русалка віддана своїм почуттям та не обтяжує себе ними. Її не засмучує зрада «Того, що греблі рве», у відповідь вона лиш зізнається йому: «На цілу довгу мить тобі я буду вірна, // хвилину буду я ласкава і покірна, // а зраду потоплю! // Вода ж не держить сліду // від рана до обіду, // так, як твоя любя, // або моя журба!» [12, с. 237].

Русалка настільки хитра та розумна, що легко грає з почуттями «Того, що греблі рве». Вона віртуозно переключає юнака з одного емоційного полюса на інший. Ніжна і благальна, вміє моментально перейти в наступ [4, с. 185].

Не кориться Русалка і наказам Водяника, що є практично її батьком. Намагається обійти розпорядження не мати нічого спільного з «Тим, що греблі рве», та, коли хитрість виявляється, каже: «З якого часу тут русалки стали // невірними в озері? Я – вільна! // Я вільна, як вода!» [12, с. 640]. Сама природа Русалки вказує на волелюбність. Не кориться Русалка й Лісовику. Обходячи заборону не чіпати Лукаша, вона майстерно маніпулює Потерчатами та майже вбиває хлопця.

Русалка Лесі Українки хитра, волелюбна, дещо різка та любить природу, що її оточує: розчісує трави, береже очерет, який пускають на дудки. Відгукується на плач сестри – Мавки, ці сльози не залишають її байдужою, та погляди на кохання у Мавки та Русалки кардинально відрізняються, тож втішити чи зарадити Мавці Русалка не може. Вона засуджує кохання, яке

губить, яке викликає журбу та печаль, на образі готова давати жорстоку відповідь та відстоювати себе: «Як я заплачу на малу хвилинку, // то мусить хтось сміятися до смерті!» [12, с. 704].

Русалки Олександера Де дещо м'якші у порівнянні з Русалкою Лесі Українки. Вони люблять розважатися, пліткувати про закохану пару на березі. Такі ж жорстокі, як в інтерпретації Лесі Українки, проте менш різкі. Вони не лише люблять природу, вони резонують з почуттями людей: підспівують закоханій парі, спостерігаючи за розвитком їхніх почуттів, тужливо допомагають у пісні Марусі, коли її коханого забирають. Русалки настільки резонують з почуттями людей, що Старша русалка виявляє і в собі закоханість у Рибалку: «Рибалко наш! В Марусинім й твоїм // Щирім коханні ми щасливі теж... // Лише хотіла б, що твоя рука // Хоч раз торкнулася моїх косей, // Які я маю і не бачиш ти...» [3, с. 126].

Проте не з усіма русалки такі прихильні. З Козлова русалки лише кепкують, зневажають, розуміючи чорноту його душі. Вони чують в його розмовах про комсомол лише обмеження свободи, що є абсолютно чужим для них. Висміюють не лише ідеї Козлова, а й мовлення, адже суржик, яким він розмовляє відрізняється від чистої мови усіх інших персонажів: «Водяник // Що за кумедія? // Старша русалка // Он, глянь туди! // Водяник // Що то за дідько? // 1-ша русалка // Кажуть, то – “почот”!» [3, с. 125]. Його душа, його зневажливі грубі вислови про оточуючих викликають лише відразу. Навіть маючи можливість залоскотати його, русалки цього не роблять, адже Водяник наказує: «Ще в нас комуну заведуть, тоді // Тікай, куди хто знає... Краще йдім // Від цих нечистих!...» [3, с. 126]. Те, що російська ідеологія, на думку О. Де, ворожа українському світосприйманню, Україні, йдеться

у дослідженнях Наталі Зарудняк «Образ письменника у романі О. Де «Червона рута»» [6], «Трагедії українців періоду II Світової війни та повоєнного періоду (на матеріалі збірки О. Де «Під чужим небом») [8], «Образ матері у творі О. Де «За сином» [5], «Образ червоної рути у творчості Олександра Де» [7]. Носій цієї ідеології Козлов нищить життя двох чистих душею закоханих українців. Коли стає свідком смерті Марусі (він же її спровокував), цинічно думає про те, що багато ще в селі таких Марусь знайдеться. Русалки О. Де є виявом національної душі України, яка відторгує насаджуваний устрій, чужу ідеологію.

Отже, Русалка Лесі Українки нестримна, волелюбна, віддана природі й чесна з собою, хитра та мудра, вона ненавидить та зневажає людей. А русалки Олександра Де так само віддані своїм почуттям, волі, менш ворожі до людей. Їм цікаві людські почуття, з якими вони резонують, прагнуть зрозуміти.

Уявлення про русалок Лесі Українки та Олександра Де відрізняються ставленням русалок до людей, та спільні в абсолютній відданості природі, волі. Будь-які обмеження для них чужі й неприродні. Обмеження чужоземним комунізмом в Олександра Де, та обмеження саможертвним та страждальним коханням в Лесі Українки є чужими для русалок, суперечать їхній природі.

Список використаних джерел:

1. Борисова Т. В. Особливості трактування образу русалки в українській та світовій міфології. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2012. Вип. 12. С. 285–290.

2. Вірста С. Є., Жалко Т. Й. Вивчення міфічних образів драми-фесрії «Лісова пісня» Лесі Українки в контексті сучасного «Прадавнього лісу» Дари Корній. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 35. Т. 8. 2021. С. 115–120.

3. Де. О. Живі легенди. Лондон, 1965. С. 119–128.

4. Зарудняк Н. І., Лопушан Т. В. Образи русалок у сюжеті «Лісової пісні» Лесі Українки: традиції і новаторство. *Вісник науки та освіти*. Вип. 11(17). 2023. С. 180–194.

5. Зарудняк Н. І. Образ матері у творі О. Де «За сином». *Наука та освіта: досягнення та стратегії розвитку: ХХІІ міжнар. наук.-практ. інтернет-конф : тези доповідей, Запоріжжя, 4 листопада 2019 р. Ч. 2*. Дніпро: ГО «НОК», 2019. С. 24–27.

6. Зарудняк Н. І. Образ письменника у романі О. Де «Червона рута». *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика». 2021. Вип. № 39 Т. 1. 2021. С. 219–225с.

7. Зарудняк Н. Образ червоної рути у творчості Олександера Де. *Житомирські літературознавчі студії*. Житомир, 2013. Вип. №7. С.106–113.

8. Трагедії українців періоду ІІ Світової війни та повоєнного періоду (на матеріалі збірки О. Де «Під чужим небом»). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика». Київ: Видавничий дім «Гельветика». 2021. Т. 32 (71) № 4. Частина 2. С. 238–243.

9. Марків Р. В. Міфологізм «Лісової пісні» (Мавка: неоромантична концепція міфологічного персонажа). *Вісник Львівського національного університету ім. Івана Франка*. 2008. С. 314–343.

10. Плачинда С. П. Словник давньоукраїнської міфології. Київ: Український письменник, 1993. С. 1–63.
11. Сивачук Н. Образ русалки в контексті фольклорної семіосфери українців. *Філологічний часопис*. Умань, 2016. Вип. 1 (7). С. 142–150.
12. Українка Леся. Драматичні твори. Київ: Дніпро, 1989. 761 с.

СЕКЦІЯ 8.

ЕКОНОМІКА Й УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Дмитришин В.С.

кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник,

*Державна наукова установа
«Науково-практичний центр профілактичної
та клінічної медицини» ДУС
м. Київ, Україна*

УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІОНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УМОВАХ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄДИНОЇ МЕДИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ

Інноваційна діяльність в медицині, інновація, як така, пов'язана з процесом перетворення продуктивної ідеї у практичну площину, у матеріальний об'єкт або послугу, у щось таке, що може бути використано, реалізовано або досягнуто і, за можливості, має принести плоди у вигляді підвищення ефективності діяльності закладу охорони здоров'я, профілактики захворювань. Основним та визначальним результатом інноваційної діяльності в цій сфері можна вважати розвиток медичних технологій, наукових досліджень і передового досвіду, спрямованих на отримання якісно нової ідеї оздоровлення, лікування, управління процесами в медичній галузі, отримання нових медичних товарів, технологій або послуг, що мають конкурентні переваги.

Загалом інноваційний розвиток закладів охорони здоров'я доцільно охарактеризувати як нову модель організації та забезпечення доступного медичного обслуговування населення, що ґрунтується на інноваціях, характеризується ухваленням стратегічних рішень в інноваційній діяльності на всіх ієрархічних рівнях національної економіки. Інноваційний розвиток сфери охорони здоров'я – динамічний процес структурного вдосконалення сфери завдяки втіленню новітніх знань задля поліпшення якості надання медичних послуг, підвищення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання сфери охорони здоров'я з орієнтацію на інноваційні перетворення.

На думку О.Литвинової, інноваційний процес в охороні здоров'я являє собою послідовний ланцюг подій, у результаті яких інновація перетворюється з ідеї на конкретний продукт, технологію або послугу і поширюється в практичному використанні для досягнення загально медичних цілей. Інновації стосуються не тільки надання медичних послуг, а й організації командної роботи, тому викликають потребу в реінжинірингу процесів функціонування медичного закладу [1].

Одним з основних аспектів цієї діяльності виступає процес управління зазначеним ланцюгом подій, надання їм упорядкованого та системного характеру, що дозволяє підпорядкувати усі ланки та етапи життєвого циклу інноваційного продукту одній меті – покращення якості медичного обслуговування.

Як зазначає О.Шавшин з цього приводу, успіх інноваційного управління залежить від спроможності створити для нововведень стимулюючі внутрішні і зовнішні рамкові умови. Інноваційний процес вимагає стратегічного планування й орієнтованого на ринок управління [2, с. 167].

В.А. Шевченко, у свою чергу підкреслює, що особливості проектного управління роблять його однією з найбільш поширених методологій управління насамперед тому, що вона являє собою ідеальну систему управління будь-якими змінами, дає змогу швидко й адекватно реагувати на зовнішні та внутрішні відхилення [3, с. 28]. Розроблення основних принципів та технологій застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, медичних інформаційних систем як окремого напрямку підвищення ефективності системи охорони здоров'я, вважає одним із ключових компонентів успішного впровадження інноваційних медичних технологій В.Данько [4].

Організація інноваційної діяльності у закладі охорони здоров'я — це створення окремої або інтегрованої структури, що має виконувати такі функції: проведення власних досліджень, отримання і класифікація науково-технічних розробок; підвищення кваліфікації кадрів закладу; отримання науково-технічних відомостей із зовнішніх джерел; спільна робота співробітників закладу з клінічними підрозділами та службою маркетингу (за наявності такої); інформаційний обмін всередині організаційної структури; розвиток і стимулювання творчого підходу у співробітників до вирішення поставленого завдання.

Побудова інноваційної моделі розвитку закладу має базуватися на таких структурних елементах: інноваційні знання, вміння та практичні навички ведення лікувально-діагностичного процесу; інноваційні управлінські та структурні зміни; забезпечення інформаційної підтримки клінічної практики; фінансово-економічні інновації; розвиток інноваційної інфраструктури медичної організації; управління цільовими проектами та програмами нововведень та інших [5].

Проте, без інформаційного забезпеченні інноваційна діяльність у сучасних умовах є не тільки ускладненою, але і просто неможливою. Інновації у сфері охорони здоров'я тісно пов'язана з накопиченням, обробленням, використанням і зберіганням значних обсягів інформації, які безперервно збільшуються. Через це, однією найважливіших сучасних проблем організації функціонування установ охорони здоров'я є їх інформатизація.

На думку О.В.Мацика, неможливо забезпечити реформування системи охорони здоров'я, домогтися високої якості надання медичної допомоги, прозорості й оперативності управління без впровадження сучасних методів зберігання, оброблення та передавання інформації. З метою забезпечення належної якості медичної допомоги існує потреба в накопиченні й аналізі даних впродовж тривалого періоду, застосуванні медичних інформаційних систем [6]. Саме задля створення комплексного інформаційного підґрунтя, як базису якісного і своєчасного надання медичних послуг запроваджується комплексна медична інформаційна система.

Вітчизняні фахівці визначають медичну інформаційну систему, як комплексний програмний продукт, головним призначенням якого є автоматизація всіх основних процесів, пов'язаних із роботою медичних установ загальної і вузької спеціалізації. Автоматизовані медичні інформаційні системи дозволяють швидко й ефективно налагодити електронний документообіг, гнучко вибудовувати роботу з пацієнтами, вести оперативний облік роботи адміністративного персоналу, контролювати всі організаційні і фінансові питання [7].

Доповнює цю точку зору думка про те, що медичну інформаційну систему можна розглядати у широкому та

вузькому сенсі. У широкому розумінні під цим терміном розуміють форму організації діяльності в медицині й охороні здоров'я, що поєднує медиків, математиків, інженерів, техніків з комплексом технічних засобів і забезпечує збір, збереження, переробку і видачу медичної інформації різного профілю в процесі рішення визначених задач медицини й охорони здоров'я. У вузькому сенсі, медичною інформаційною системою називають комплекс технічних засобів і математичного забезпечення, призначений для збору, аналізу медико-біологічної інформації і видачі результатів у зручному для користувача вигляді [8].

На нашу думку, ці два розглянуті сенси медичної інформаційної системи є лише погляд з різних точок зору на одне комплексне явище, де усі зазначені елементи є взаємопов'язані та взаємно необхідні для існування системи загалом. Але необхідно зазначити, що таке трактування медичної інформаційної системи не враховує ще один дуже важливий і необхідний компонент – як нормативно-правове забезпечення діяльності такої системи.

Як слушно зазначає С.Волошин, відповідно до загальноприйнятих стандартів побудови інформаційних систем виділяють три основні структурні компоненти, які її утворюють: нормативно-правову базу, прикладне інформаційне забезпечення, комп'ютерну інфраструктуру. До складу комп'ютерної інфраструктури входять засоби обчислювальної техніки, мережева й телекомунікаційна інфраструктура, програмне та інформаційне забезпечення, а також організаційна складова, що визначає порядок обслуговування й підтримки зазначених засобів. До складу нормативно-правової бази входить перелік установлених законодавством нормативних актів і внутрішніх стандартів, що встановлює

певний порядок обробки різних категорій інформації. До складу прикладного інформаційного забезпечення входить комплекс програмно-апаратних додатків, що забезпечують вирішення конкретних задач відповідно до прикладної функціональності лікувальної установи [9].

Усі зазначені елементи медичної інформаційної системи можуть бути об'єктом і предметом інноваційної діяльності та точкою впровадження інноваційних продуктів. Враховуючи, що комплексні медичні інформаційні системи, як правило, складаються з модулів, можна зазначити, що це дозволяє зібрати і налаштувати МІС у потрібній конфігурації для установ різного типу і забезпечити необхідний функціонал із можливістю подальшого додавання/видалення модулів, зокрема:

1. Аналітичні й управлінські компоненти. Модулі та засоби ведення управлінського обліку, інструменти аналізу якості та ефективності медичних послуг. Ці складові МІС дозволяють проаналізувати стан медичної організації, виявити проблемні місця й оптимізувати бізнес-процеси. На рівні користувача - пошук медичних записів по будь-яким критеріям, з урахуванням обмежень за рівнем доступу. В цьому напрямку можуть впроваджуватись управлінські інноваційні рішення.

2. Медичні компоненти. Усі модулі, пов'язані з реєстрацією пацієнтів, ведення реєстру електронних медичних карт, облік лікарняних листів, ведення протоколів лікування, інформаційний супровід лікування пацієнтів у різних типах установ (амбулаторія, поліклініка, стаціонар), медична статистика й аналітика, історія хвороби та багато іншого. Впроваджуються адміністративні інновації.

3. Фінансово-економічні компоненти. До них відносяться інструменти ведення обліку медикаментів, управління

запасами, розрахунок собівартості лікування і тарифів на надання медичних послуг, розрахунок надбавок лікарям, інструменти проведення економічного аналізу діяльності організації і т.д. Запроваджуються фінансові інноваційні інструменти.

4. Компоненти обміну даними. Ведення уніфікованих реєстрів, каталогів і довідників, обмін даними в системі закладів охорони здоров'я, обробка отриманих даних. В цьому блоці впроваджуються відповідні програмні інновації, нові комп'ютерні програми, їх поєднання та нові способи застосування вже відомих продуктів.

5. Загальнотехнічні компоненти. Контроль доступу користувачів і захист бази даних, а також підтримка можливостей інтеграції з іншими системами і програмами. Можуть застосовуватись інноваційні розробки в апаратному забезпеченні («hardware»), нові технічні рішення та їх поєднання.

Враховуючи зазначене, можна зробити висновок, що управління інноваційною діяльністю в умовах функціонування єдиної медичної інформаційної системи є багатокомпонентним явищем, що складається і програмного забезпечення, апаратного забезпечення, нормативно-правового забезпечення та забезпечується шляхом застосування управлінських, адміністративних, фінансових, комп'ютерно-програмних та комп'ютерно-апаратних і телекомунікаційних інноваційних продуктів.

Список використаних джерел:

1. Литвинова О. Інновації в управлінні охороною здоров'я – боротьба чи єдність протиріч? URL: <https://www.vz.kiev.ua/innovatsiyi-v-upravlinni-ohoronoyu-zdorov-ya-borotba-chy-yednist-protyrich/> (дата звернення: 26.01.2018).

2. Шавшин О.С. Стратегія інноваційного розвитку підприємства. Інтернаука. 2017. № 3(25). С. 167–171.

3. Шевченко В.А. Формування системи управління закладами охорони здоров'я. Processes, Strategies, Technologies: International Scientific Conference Innovative Economy : матеріали міжнар. наук-прак. конф., Kielce, Poland, January 27. 2017. Р. 28–31.

4. Данько В.В. Удосконалення системи управління закладами охорони здоров'я на інноваційних засадах/ Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління // Том 30 (69). №2, 2019.

5. Мочалов Ю. Інноваційна діяльність у роботі закладів охорони здоров'я / Практика управління медичним закладом № 3/2014. С. 28-34.

6. Мазик О.В. Модернізація інформаційно-комунікаційного забезпечення діяльності медичних установ / Інноваційна економіка – 5-6'2020. С. 97-102.

7. В.О. Юхимець, В.Г. Терентюк, В.А. Науринський, В.В. Куц, В.В. Яровий, А.С. Єрьоміна, О.Л. Мельник, О.С. Лісевич. Автоматизована медична інформаційна система. Впровадження та оптимальні рішення / <http://www.ifp.kiev.ua/ftp1/original/2016/yukhymets2016-8.pdf>

8. Юхимець В.О. Медична інформаційна система як складова електронної системи охорони здоров'я EHEALTH / електронний ресурс <http://www.ifp.kiev.ua/ftp1/original/2016/yukhymets2016-7.pdf>

9. Волошин С.О. Аналіз технологій створення медичних інформаційних систем / Медична інформатика та інженерія, № 3, 2009. С. 71 – 75.

Загорська Д.А.

студент 4 курсу кафедри біомедичної кібернетики,
*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна*

Лутченко В.Г.

студент 4 курсу кафедри біомедичної кібернетики,
*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна*

Середенко А.О.

студент 4 курсу кафедри біомедичної кібернетики,
*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна*

Науковий керівник: Іляш О.І.

професорка кафедри економічної кібернетики,
*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна*

ЕКОНОМІЧНІ ВИКЛИКИ ВИМУШЕНОЇ РЕЛОКАЦІЇ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВІЙНИ

У наш час, коли економіка стає невід'ємною складовою національної безпеки, Україна стикається із викликами,

пов'язаними із примусовою релокацією аграрних підприємств під час військового конфлікту. В умовах невизначеності та загроз, що викликані повномасштабним вторгненням, економічна стратегія країни потребує особливої уваги до аграрного сектору, який є ключовим рушійним механізмом національного розвитку. Висуваються питання ефективності, стійкості та перспектив агропромислового комплексу в умовах важкого економічного та геополітичного контексту. Наведені тези націлені на детальний аналіз економічних проблем, які виникають перед аграрними підприємствами в умовах військового конфлікту в Україні, а також на осмислення наслідків релокації для даної стратегічно значущої галузі.

У загальному, від 24 лютого 2022 року і до кінця вересня 2023 року, за програмою релокації до безпечніших регіонів переїхали близько 840 підприємств, і з них вже 667 працюють на новому місці.

Більшість підприємств, що обрали нове місце розташування, розмістилися в Закарпатській та Львівській областях, по 120 та 199 компаній відповідно. Також до переліку найбільш затребуваних серед підприємств безпечних регіонів увійшли Чернівецька область з 78 компаніями та Івано-Франківщина з 70.

У той самий час, найменшою популярністю користуються Одеська область, куди релокувались лише три бізнеси, Житомирська область – 6 компаній та Кіровоградська область - 17 підприємств [3]. Більш детальну інфографіку можна переглянути на рис. 1.

Релоковані підприємства в Україні

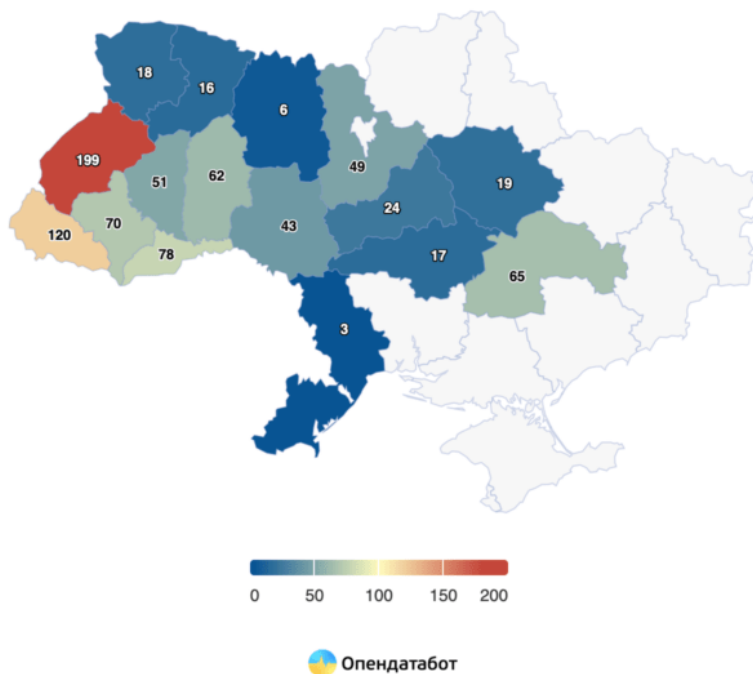

Рис. 1. Інфографіка з релокованими підприємствами в Україні

Щодо аграрного виробництва, то воно є надзвичайно чутливим до географічного розташування та доступу до земельного потенціалу. Унаслідок чого, ефективність програми релокації стає сумнівною, оскільки переміщення сільськогосподарських підприємств на безпечні території без значних втрат ускладнюється об'єктивними труднощами перенесення виробничих потужностей.

На сьогодні за програмою релокації 772 підприємства перевезло свої виробничі потужності в більш безпечні регіони (за даними Міністерства Економіки України, найбільше підприємств релокувалося до Львівської (28,6%), Закарпатської (17,9%), Чернівецької (12,2%), Івано-Франківської (8,3%), Тернопільської (7,5%) та Хмельницької (7,5%) областей), 605 з них вже відновили роботу на новому місці. Завдяки цьому було збережено понад 35 тисяч робочих місць. Окрім того, роботу на релокованих підприємствах знайшли ще понад 7 тисяч осіб. Ці підприємства продовжують повноцінно працювати, підтримуючи стабільність економіки, та сплачувати податки і надавати країні ресурс для продовження оборони та підтримки Збройних Сил України [1].

Також, варто зазначити, що Кабінетом Міністрів України було видано постанову [2], що включає в себе безкоштовну допомогу релокації підприємств через акціонерне товариство «Укрпошта». Дана діяльність сприяє підвищенню престижу країни на регіональному рівні та сприяє формуванню політики, спрямованої на залучення інвестицій та співпрацю.

Серед основних проблем, з якою зіштовхуються аграрні підприємства під час релокації, можна виділити наступні:

- проблема нестачі працівників
- фінансування процесів будівництва нової інфраструктури (за неможливості перевезення устаткування або повним знищенням через бойові дії внаслідок повномасштабного вторгнення росії до України) та відновлення виробничих потужностей
- вихід на дорелокаційний і довоєнний рівень прибутку, що має серйозний вплив на економіку в цілому

Враховуючи усе вищезазначене, велика кількість аграрних підприємств не готова до проведення релокації через

достатню кількість обставин, що ускладнюватиме діяльність їх ефективного відновлення на безпечних територіях. Окрім визначених проблем з транспортуванням обладнанням, недостатністю відповідної інфраструктури та кадровими ресурсами, є інші проблеми, що включають в себе майже повну відсутність земельних ресурсів. Загалом, перенесення підприємств є трудомістким процесом, для якого необхідно враховувати всі плюси та мінуси. Для того, аби підвищити ефективність програм релокації, на нашу думку, державою необхідно забезпечити підприємствам доступ до необхідної інфраструктури, а також надавати їм консультативну підтримку щодо організації логістики; надання грантів, субсидій та кредитів на релокацію та відновлення виробництва; сприяти у пошуку нових ринків збуту у регіонах, де вони раніше не працювали.

Список використаних джерел:

1. Завдяки урядовій програмі релокації збережено понад 35 тисяч робочих місць - Тетяна Бережна | Міністерство економіки України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=a54c8281-02fa-4ced-8b14-3a7ca772a826&title=Zavdiaki>.
2. Про особливості роботи акціонерного товариства “Укрпошта” в умовах воєнного стану [Електронний ресурс] // Офіційний вебпортал парламенту України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/305-2022-п#Text>.
3. Opendatabot. 840 підприємств в Україні переїхали через війну у безпечні регіони – Опендатабот [Електронний ресурс] / Opendatabot // Опендатабот. – Режим доступу: <https://opendatabot.ua/analytics/relocation-in-war>.

Косович Б. І.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємства,
*Львівський національний університет
імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

ЗМІЦНЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Зустрівшись із наслідками безпрецедентного російського вторгнення, українські підприємства різних галузей економіки вимушено опинились у незвичних умовах функціонування. У важких обставинах суб'єкти господарювання змушені комплексно вирішувати два важливі для них завдання – запобігати ризикам спричиненим російською війною та зміцнювати конкурентоспроможність підприємства на ринку.

На нашу думку, конкурентоспроможність підприємства є конститутивним фактором його успішності на ринку та привілейованості з боку споживачів.

Для зміцнення конкурентних позицій підприємства важливо задіювати інструменти (див. таблиця 1), що забезпечуватимуть гнучкість при ризиках, стійкість на ринку та подальший успіх підприємства у післявоєнний період.

Таблиця 1

Інструменти зміцнення конкурентоспроможності підприємства

Інструменти	Характеристика
Стратегічний аналіз	Аналітична оцінка ринку і конкурентів, яка допомагає підприємству краще розуміти потреби споживачів та знаходити рішення для покращення господарської діяльності.

Продовження Табл. 1

Стратегічний вектор розвитку	Розробка і реалізація ефективної стратегії є ключовим напрямом зміцнення конкурентоспроможності. Це включає в себе визначення візії, місії, цілей, стратегічних планів і завдань для досягнення успішного розвитку підприємства на ринку.
Управління ресурсами та оптимізація бізнес-процесів	Управління капіталом, матеріальними, інформаційними та іншими ресурсами є важливим кроком зміцнення конкурентоспроможності підприємства, а ефективне виробництво й оптимізація процесів зменшать витрати та підвищать продуктивність.
Маркетинг і брендування	Ефективний маркетинг та розвинений бренд допомагають підприємству привертати нових споживачів, забезпечувати свою впізнаваність на ринку.
Партнерство	Побудова довірливих відносин підприємства з партнерами та стейкхолдерами зміцнює його конкурентоспроможності.
Забезпечення якості	Висока якість продукції (послуг, робіт) є важливим показником конкурентоспроможності.
Інновації	Інноваційні розробки допомагають підприємству залишатися цікавим, актуальним і конкурентним. Розробка нових продуктів, послуг, технологічних рішень слід спрямовувати на посилення та підтримку української армії.
Гуманізація	Гуманізаційний вектор відіграє значущу роль у формуванні конкурентної переваги підприємства через створення сприятливого середовища для його розвитку та успішної діяльності.

Запропонований інструментарій формує структурований підхід до досягнення цілей, допомагає підприємству адаптуватися до змін у конкурентному середовищі, ефективно використовувати ресурси та вміло реагувати на ризикові ситуації.

Стратегічний аналіз дає розуміння ринкових прогалин, визначає потреби споживачів, сприяє підприємству визначитись з розробкою новаторських рішень та впровадженням інновацій. Тому стратегічний аналіз є початковим і необхідним кроком, який визначає напрямок дій та є орієнтиром для рішення щодо оптимальних шляхів досягнення поставлених цілей. Він розкриває, які площини підприємства вимагають покращень та вивчає можливості, що можна використати для зміцнення конкурентоспроможності. На основі аналітичних оцінок зроблених з допомогою стратегічного аналізу формується стратегічний вектор розвитку підприємства.

Управління ресурсами та оптимізація бізнес-процесів, маркетинг і брендування, партнерство, забезпечення якості – всі ці інструменти набувають значущості, коли вони інтегруються в стратегії та сформовані на основі стратегічного аналізу. Вони стають виконавчими інструментами для втілення стратегій, що в свою чергу базуються на ретельному розумінні ринкових умов і конкурентних факторів.

Одним з інструментів зміцнення конкурентоспроможності підприємства є інноваційність діяльності, що полягає у розробці новаторських ідей та рішень. Впровадження інновацій на підприємства варто через створення нових властивостей товару, нових технологій у виробничому процесі тощо. Також, інноваціями вважається, нові підходи до маркетингу, у тому числі новітні шляхи поширення товару та вивчення нових концепцій конкурентної боротьби. Для того, щоб утримати конкурентну позицію в ринковому середовищі варто постійно вдосконалюватися, оскільки існує загроза копіювання конкурентами.

Гуманізацію підприємництва можна розглядати як процес приведення господарської діяльності з метою отримання

прибутку у відповідність до загальносупільних потреб, інтересів й міжнародних стандартів стосовно соціально-економічних прав людини [1, с. 44].

В умовах воєнного стану підприємства стали активніші до гуманізації, зокрема можна навести приклад ІТ-підприємств. З початку повномасштабного вторгнення росії в Україну більшість ІТ-підприємств почали більше донейтити на потреби Збройних сил України та благодійність. З дослідження IT Cluster Lviv, можна побачити, що 203 тисячі ІТ-фахівців (89%) скеровують частину сімейного бюджету на благодійність, з них 14% віддають на благодійність більше 25% доходу. [2] Є ще багато прикладів, коли підприємства є гуманізаційно орієнтовані.

Підприємства, які практикують гуманізацію, мають кращий імідж в очах споживачів, постачальників та інвесторів, що виражається у вищому попиті на їхні товари, можливостях інвестування. Підприємства, що враховують інтереси персоналу, мають більші шанси на залучення та утримання талановитих працівників. Це забезпечує зростання продуктивності та зміцнює конкурентоспроможності підприємства на ринку. Гуманізація стимулює творчий потенціал працівників, сприяючи інноваціям та новаторським ідеям.

Використання інструментарію допомагає підприємству виділитися серед конкурентів, будувати сильний бренд та забезпечувати успішну конкуренцію на ринку. Усі ці заходи разом формують основу для стійкої конкурентоспроможності підприємства в сучасному бізнес-середовищі. Зазначені інструменти працюють взаємопов'язано, створюючи систему, що дозволяє підприємствам адаптуватися до змін, впроваджувати нововведення, оптимізувати витрати, відповідати потребам споживача й стейкхолдера, зміцнювати конкурентоспроможність у довгостроковій перспективі.

Тому в сучасних умовах підприємствам варто опрацювати інструменти зміцнення конкурентоспроможності для того, щоб досягати успіху в складних умовах ринкового середовища, правильно реагувати на ризики та будувати конкурентоспроможну стратегію розвитку підприємства у післявоєнний період.

Список використаних джерел:

1. Косович Б. І. Гуманізація: інтерпретація кризь призму економіки. *Вісник Львівського університету. Серія економічна*. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. Випуск 61. С. 36-46. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/ves.2021.61.0.6103>

2. IT Cluster Lviv. Вплив війни на розвиток IT-індустрії України : веб-сайт. URL: <https://itcluster.lviv.ua/wp-content/uploads/2022/12/it-research-resilience-2022-public-ua.pdf> (дата звернення: 16.11.2023).

Таран А.А.

студентка кафедри економіки та підприємництва,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК КЛЮЧОВИЙ ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ БІЗНЕС- ПРОЦЕСІВ

Штучний інтелект (ШІ) в останні десятиріччя став важливим інноваційним інструментом у бізнес-середовищі, забезпечуючи компаніям можливість оптимізації різних процесів. Розглянемо, як ШІ впливає на ефективність та результативність бізнес-операцій, розглядаючи конкретні приклади успішного впровадження в реальних компаніях.

Штучний інтелект має безліч варіантів використання та приносить значні переваги бізнесу у різних галузях та фокусних напрямках. Згідно з дослідженням від McKinsey, приблизно 50% до 60% компаній вже впровадили якісь інструменти чи ресурси із застосуванням штучного інтелекту [1].

Однією з ключових переваг ШІ в бізнесі є здатність автоматизувати рутинні завдання, звільняючи робочий час співробітників для виконання більш складних та стратегічних завдань. Прикладом є компанія Workday, яка використовує штучний інтелект для автоматизації різноманітних кадрових процесів в компаніях [2]. Наприклад, в системі може бути реалізована автоматична обробка вакансій та відбір кандидатів. Алгоритми нейромережі можуть аналізувати резюме, навички кандидатів, порівнюючи їх з вимогами до вакансії. Також

може бути автоматизована частина процесу навчання та адаптації нових співробітників. Платформа на основі штучного інтелекту буде налаштовувати навчальні матеріали з урахуванням індивідуального стилю та темпу навчання. Такий підхід допомагає компаніям ефективно управляти персоналом, скорочувати час на відбір та забезпечувати більш ефективний процес інтеграції нових працівників.

За допомогою аналізу великої кількості даних ШІ дає можливість приймати більш точні та обґрунтовані рішення. Інструменти штучного інтелекту та машинного навчання можуть обробляти та аналізувати величезні обсяги даних зі швидкістю, яка явно перевищує людські можливості. Внаслідок цього ШІ може виявляти патерни, поведінку та тенденції, які можуть бути не відразу помічені аналітиками, що сприяє прогнозуванню майбутніх результатів на основі попередніх даних.

ШІ допомагає вдосконалити маркетингові стратегії компаній, враховуючи поведінку споживачів та ринкові тенденції. Наприклад, алгоритми штучного інтелекту можуть проводити сегментацію аудиторії на основі демографічного принципу, поведінки чи вподобань шляхом аналізу даних клієнтів. Це дозволяє підприємствам створювати маркетингові кампанії, спрямовані на конкретні сегменти клієнтської бази. За допомогою створення персоналізованого контенту, оснований на цих даних, штучний інтелект також забезпечує оптимізацію розсилки електронною поштою з високим рівнем взаємодії та конверсій. ШІ дозволяє компаніям створювати персоналізовані продукти та послуги, що відповідають унікальним потребам клієнтів. Netflix використовує алгоритми рекомендацій, аналізуючи величезні обсяги даних про перегляди, щоб надавати користувачам індивідуально підібрані рекомендації щодо контенту.

Крім того, штучний інтелект може здійснювати маркетингові дослідження шляхом аналізу даних з соціальних мереж, відгуків в інтернеті та інформації про конкурентів. У цьому контексті ШІ забезпечує підприємства цінними інсайтами щодо тенденцій на ринку, настроїв споживачів та стратегій конкурентів. Використання штучного інтелекту дозволяє підприємствам поліпшити залучення клієнтів, збільшити приріст доходів та підвищити ефективність бізнесу загалом. Компанія Coca-Cola почала проводити аналіз соціальних мереж з метою визначення де, коли та як люди вживають їхній напій. Вони збирають та аналізують зображення, на яких відображені їхні товари. Спеціальна комп'ютерна технологія дозволяє розпізнавати об'єкти на зображеннях та розуміти що відбувається на них [3]. Coca-Cola отримує значний обсяг аналітики про популярність продуктів у конкретних місцях за участю конкретних споживачів. Цей аналітичний підхід дає змогу Coca-Cola підлаштувати продаж товару для конкретних сегментів ринку, що призводить до частішої купівлі товару та підвищення лояльності клієнтів.

Підприємства у фінансовій галузі були одними з перших у впровадженні алгоритмів штучного інтелекту. Однією з широко поширених практик є використання ШІ у виявленні шахрайства. Компанії, такі як Visa, Mastercard і PayPal, використовують алгоритми машинного навчання для аналізу даних про поведінку клієнтів, що збиралися протягом кількох десятиліть. Такий аналіз може виявляти аномалії в активності на рахунку та ідентифікувати шахрайські дії буквально за секунди на будь-якому етапі транзакції. Ці системи іноді генерують помилкові сигнали і блокують справжню оплату клієнтів, але вони успішно допомогли у зменшенні випадків шахрайства.

Замість того, щоб замінювати працівників, ШІ може бути використаний для зменшення рутинної роботи, збільшення ефективності та максимізації людського потенціалу, допомагаючи співробітникам та компаніям у різних галузях працювати з більш важливими стратегічними завданнями. Усі ці приклади підтверджують, що використання штучного інтелекту у бізнесі значною мірою допомагає оптимізувати різноманітні аспекти підприємницької діяльності, підвищити продуктивність та забезпечити інноваційний розвиток. Отже, в наш стрімко змінюваний час штучний інтелект стає ключовим фактором, що сприяє покращенню та оптимізації бізнесу.

Список використаних джерел:

1. The state of AI in 2022 – and a half decade in review. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.mckinsey.com/capabilities/quantumblack/our-insights/the-state-of-ai-in-2022-and-a-half-decade-in-review>
2. What is AI in HR. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.workday.com/en-au/pages/what-is-ai-in-hr.html>
3. How Coca-Cola Used AI to Improve Operations and Customer Experiences. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.linkedin.com/pulse/how-coca-cola-used-ai-improve-operations-customer-julia-baranava/>

Dental Caries: An Infectious
and Transmissible Disease
Dental Caries: An Infectious
and Transmissible Disease
Dental Caries: An Infectious
and Transmissible Disease

СЕКЦІЯ 9.

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

Коковіхіна О.О.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри управління державними та
корпоративними фінансами,
*Український державний університет
залізничного транспорту
м. Харків, Україна*

Бойко С.В.

магістр,
*Український державний університет
залізничного транспорту
м. Харків, Україна*

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО РИНКУ КРИПТОВАЛЮТ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ЗРОСТАННЯ АКТИВНИХ АДРЕС ВОЛОДІННЯ BITCOIN

В сучасних умовах розвитку економічних систем невід'ємною складовою світової фінансової системи стають ІТ-технології та їх продукти. Саме завдяки розвитку блокчейн з'явилися сучасні криптовалюти та сформувався ринок для їхньої купівлі-продажу. Можна констатувати, що після 2009 року світова фінансова система зазнала істотних змін і

трансформацій. Саме криптовалюти стали інструментом сучасного інвестування, який базується на технології блокчейн. А враховуючи зростання курсу за період 2014–2023 рр. з 465 доларів США до 20 000 доларів США [1], багато інвесторів та інших фінансових агентів зацікавлені в криптовалютах як у високоприбутковому активі. Стрімка зміна курсів криптовалют за короткий проміжок часу та відповідна висока волатильність докорінно змінили традиційну теорію інвестування. З одного боку, існує високий ризик виникнення фінансових бульбашок, але, з іншого боку, криптовалютні активи продовжують зростати в ціні поза спекулятивною торгівлею на відкритому ринку.

Криптовалюта є різновидом квазігрошей та отримала свою назву завдяки криптографічному методу, на якому базується створення та впровадження цифрової валюти [2]. Іншими словами, хоча біткойн залишається лідером серед існуючих криптовалют за ціною та ринковою капіталізацією, сукупний потенціал інших криптовалют скоріше формує рушійну силу, що впливає на фінансові ринки певних країн та регіонів.

Останнім часом тривають активні дискусії щодо статусу криптовалют та їх ролі в грошовій та інвестиційних сферах, а також з тим, що уряди та центральні банки не можуть повністю регулювати та контролювати ринки криптовалют, а отже, не можуть використовувати їх у політичних чи економічних цілях. З іншого боку, ринки криптовалют не мають прямого впливу на національні валютні ринки і функціонують лише в "паралельному світі". Це означає, що вони поки що не становлять загрози для фінансових систем окремих країн, а кризи або значні коливання курсів криптовалют не впливають на макроекономічні показники та курсові коливання у світовій економіці.

На сьогодні криптовалюти вже мають значний вплив в приватному і банківському секторах. Зокрема, у сфері електронних платежів криптовалюти починають функціонувати як платіжні інструменти і мають прямий вплив на всі агрегати грошової маси та її загальну вартість.

Міжнародні організації та фахівці зазначають, що Bitcoin буде й надалі найбільш впливовою криптовалютою та посилюватиме свої позиції на міжнародних ринках, що найвірогідніше призведе до політизації грошей. Як зазначає Сатоші Накамото, однією з основних проблем використання криптовалют є шахрайство, що неминуче пов'язано з невизначеністю платежів та відмиванням грошей за межами країн [3]. Тому центральні банки по всьому світу з обережністю ставляться до біткоїна як до неконтрольованого і непередбачуваного виду валюти, що дещо затримало масове впровадження крипто валют. Використання таких інструментів призводить до появи лазівок у даних банків про поточні грошові операції, що впливає на їхню нездатність відстежувати економічну активність і послаблює їхній контроль. Дивлячись на крипто- та кіберпростір, можна зробити висновок, що він перетворився на самостійну силу, яка зупиняє діяльність потужних фінансових урядів.

В результаті, громадськість добре знає, що криптовалюти були введені в новітню світову економіку з моменту появи біткоїна в 2009 році. Цей новий тип валюти став популярним і життєздатним джерелом доходу в усьому світі завдяки своїй автономності та зручності використання.

Глобальні запаси найпопулярнішої криптовалюти, біткоїна, показані на рис. 1 Він показує кількість унікальних адрес, активних в мережі в якості відправників або одержувачів, і які брали участь в успішних транзакціях.

Водночас слід зазначити, що ціна криптовалют коливається щодня і що у квітні 2021 року ціна біткоїна досягла максимуму- 63285,57 дол USD. Станом на той самий місяць агрегатор криптовалютних даних Coin Gecko оцінив вартість ринку криптовалют у понад 3 трильйони доларів США. Обсяг ринку криптовалют становить понад 3 трильйони доларів США. Таким чином, криптовалюти демонструють тенденцію до зростання, що, безсумнівно, призведе до збільшення кількості користувачів.

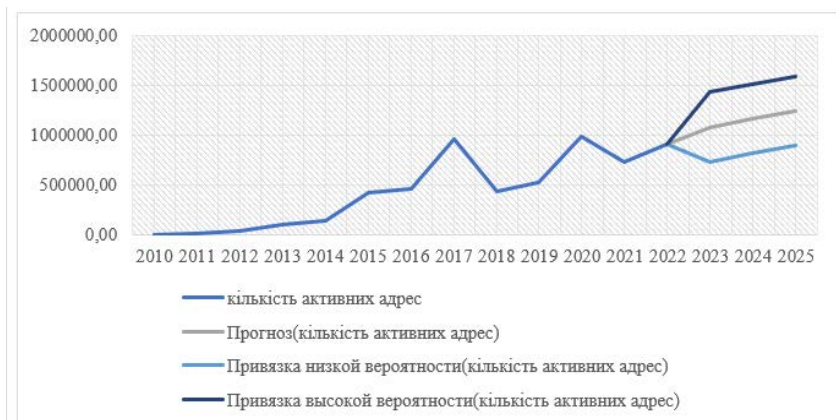

Рис.1. Глобальний рівень володіння Bitcoin, 2010-2022 рр.

На рис. 2 графічно зображено тенденцію зростання кількості активних адрес та можливі сценарії володіння (кількість активних адрес) Bitcoin до 2025 року

Рис. 2. Прогноз зростання кількості активних адрес володіння Bitcoin до 2025 року.

Аналіз рисунку 2 показує, що за реалістичного сценарію кількість користувачів біткоїнів продовжуватиме зростати високими темпами і з середньорічним темпом 8-17%. Прогнозовані дані щодо зростання кількості користувачів біткоїна розраховані з використанням лінійної, поліно-міальної, логарифмічної, степеневі та експоненціальної функцій і представлені у вигляді трьох сценаріїв розвитку (Табл. 1).

Сценарії зростання кількості активних адрес Bitcoin на 2023-2025 роки

Рік	Сценарії розвитку		
	Реалістичний	Песимістичний	Оптимістичний
2023	1081205,42	734498,21	1427912,62
2024	1164066,80	817358,03	1510775,57
2025	1246928,19	900216,65	1593639,73

Навіть за найпесимістичнішим сценарієм кількість користувачів криптовалют, таких як біткоїн, продовжуватиме зростати. За нашими прогнозами, ринок криптовалют зростатиме на 61,6% у період з 2023 по 2025 рік.

Список використаних джерел:

1. Мінфін. Криптовалюта. Каталог криптобірж. URL: <https://minfin.com.ua/ua/currency/crypto/bitcoin/> (дата звернення: 10.12.2023).
2. Лук'янов В.С. Зародження ринку криптовалют в інформаційно-мережевій парадигмі. *Актуальні проблеми економіки*. 2014. № 8. С. 436–441.
3. Nakamoto, S. (2009). Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System. Website Bitcoin.org. Retrieved from: <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf>. (дата звернення: 10.12.2023).

СЕКЦІЯ 10.

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ І АУДИТ

Лещенко Д.К.

Фахівець 1 категорії

Відділу внутрішнього аудиту,

ДП «АНТОНОВ»

м. Київ, Україна

ВНУТРІШНІЙ АУДИТ ПІДПРИЄМСТВА

Внутрішній аудит на підприємстві — це важлива складова діяльності, спрямована на надання об'єктивних та незалежних консультацій, які забезпечують підвищення ефективності та надійності роботи організації [1]. У світлі постійних змін у бізнес-середовищі внутрішній аудит стає ключовим інструментом управління, спрямованим на виявлення й усунення ризиків, підвищення ефективності бізнес-процесів та забезпечення дотримання принципів корпоративного управління.

Одним з основних завдань внутрішнього аудиту є перевірка систем внутрішнього контролю, спрямована на визначення рівня їх ефективності у роботі різних підрозділів підприємства [2]. Аудитори, які проводять цю перевірку, виявляють слабкі місця та пропонують конкретні заходи для покращення. Це дозволяє керівництву вчасно реагувати на можливі проблеми та максимально використовувати потенціал підприємства.

Додатково, внутрішній аудит включає розробку цілісної системи управління ризиками. Аудитори аналізують роботу цієї системи та розробляють заходи для зниження ризиків, пов'язаних із фінансовою, операційною та стратегічною діяльністю підприємства. Це важливо для забезпечення стабільності та стійкості бізнес-процесів в умовах постійних змін у зовнішньому середовищі.

Крім того, внутрішній аудит включає контроль за дотриманням принципів корпоративного управління. Аудитори вивчають, наскільки ефективно впроваджуються та дотримуються ці принципи, і вносять рекомендації щодо їх подальшого вдосконалення [3]. Це сприяє підвищенню прозорості та довіри, а також формує позитивний імідж підприємства в очах зацікавлених сторін.

Впровадження внутрішнього аудиту в українських компаніях, незважаючи на його важливість, на жаль, ще не є обов'язковим за законодавством. У таких умовах багато керівників приймають рішення про проведення внутрішнього аудиту на власний розсуд. Однак, варто відзначити, що існують обов'язкові випадки, коли внутрішній аудит стає необхідністю. Це стосується публічних акціонерних товариств, підприємств, що емітують облігації та цінні папери, банків, фінансових установ, а також компаній з іноземними інвестиціями, згідно із законодавством України, а саме Законом "Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність" [1].

Внутрішній аудит виступає не лише інструментом виявлення потенційних проблем, але й важливим діагностичним засобом для ефективного управління підприємством. Експерти внутрішнього аудиту проводять глибокий аналіз різноманітних процесів на підприємстві, оцінюючи облікову

політику, правильність реєстрації господарських операцій та процесів, коректність перенесення даних до реєстрів бухгалтерського обліку, а також ефективність внутрішнього контролю, який здійснюється структурними підрозділами підприємства.

Важливим аспектом внутрішнього аудиту є не лише виявлення недоліків, але й розробка конкретних рекомендацій для їх виправлення та подальшого удосконалення бізнес-процесів. Це сприяє не лише ефективному управлінню ризиками, але й створює платформу для сталого розвитку підприємства в умовах нестабільного економічного середовища. Таким чином, незалежно від відсутності законодавчого примусу, внутрішній аудит залишається важливою складовою успішного управління та підвищення конкурентоспроможності компаній на ринку.

У сучасних умовах глобалізації та швидкого розвитку бізнес-середовища, створення служби внутрішнього контролю (СВА) на підприємствах визначається комплексом факторів, що забезпечують ефективне функціонування організації. Одним із основних мотиваторів запровадження внутрішнього аудиту є географічна віддаленість структурних одиниць підприємства від його основного офісу. Ця віддаленість може створювати проблеми з ефективним управлінням та контролем за всіма аспектами діяльності.

Створення дочірніх підприємств та асоціацій також може послужити стимулом для впровадження внутрішнього аудиту. Збільшення складності структури підприємства і розширення його видів діяльності вимагають додаткового контролю та координації, яку може забезпечити СВА.

Розширення господарської діяльності, зокрема на міжнародному рівні, ставить перед підприємством нові

виклики і вимагає високого рівня внутрішнього контролю. Відповідно, необхідність отримання об'єктивної інформації про господарську діяльність стає ключовою для забезпечення стійкості та успішності бізнесу.

Процес прийняття рішення про запровадження служби внутрішнього аудиту підприємством породжує необхідність вирішення організаційних питань. Внутрішній аудит, зазвичай, є складовою системи управління великими акціонерними товариствами та корпораціями, де потрібний високий рівень прозорості та внутрішнього контролю.

Основним критерієм для визначення доцільності внутрішнього аудиту є масштаб діяльності підприємства. Чим більше підприємство, тим складніше його управління, та, відповідно, тим більший обсяг ризиків. Зменшення ризиків та виявлення помилок стає стратегічно важливим завданням для підприємств, що опираються на інститути внутрішньогосподарського контролю.

Ще одним фактором, що впливає на рішення про запровадження СВА, є фінансові можливості підприємства. Визначення, чи варто витратити кошти на утримання внутрішнього аудиту, вимагає ретельного розгляду вартості в порівнянні з очікуваними вигодами. Контролюючи витрати та ефективно використовуючи ресурси, підприємство може забезпечити оптимальний баланс між витратами на внутрішній аудит та корисним ефектом від його впровадження.

Створення служби внутрішнього контролю на підприємстві є складним та багатоплановим процесом, обумовленим рядом факторів, що включають віддаленість структурних одиниць, розширення діяльності та стрімке зростання бізнесу. Оцінка ризиків, фінансові можливості та масштаб діяльності є ключовими визначальними чинниками в

прийнятті рішення щодо впровадження внутрішнього аудиту, спрямованого на забезпечення ефективного управління та стійкості підприємства в умовах постійних змін у сучасному бізнес-середовищі.

Отже, внутрішній аудит виступає ключовим інструментом управління підприємством, спрямованим на виявлення та усунення можливих ризиків та недоліків у різних сферах діяльності. Відсутність системи внутрішнього аудиту може призвести до серйозних проблем у веденні обліку, фінансовому управлінні, оптимізації виробничих процесів та інших аспектах підприємницької діяльності. Одним з головних завдань внутрішнього аудиту є надання якісної, достовірної та повної інформації власникам підприємства. Ця інформація є важливим інструментом для об'єктивної оцінки фінансового стану підприємства та прийняття управлінських рішень. Внутрішній аудит виступає як гарант якості інформації, що використовується при управлінні ресурсами та плануванні стратегії підприємства. Зазначається, що впровадження системи внутрішнього аудиту є важливим стратегічним кроком для власників підприємства, щоб забезпечити його стабільність, ефективність та прибутковість у довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел:

1. Внутрішній аудит підприємств суспільного інтересу: ключові акценти / М. В. Зубаха та ін. *Електронний журнал "Ефективна економіка"*. 2022. № 9. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2022.9.31> (дата звернення: 15.12.2023).
2. Овчарова Н., Горбань П. Внутрішній аудит доходів підприємства: організаційно-методичні засади. *Економіка та суспільство*. 2022. № 43. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-20> (дата звернення: 15.12.2023).

3. Шендригоренко М., Ротозєєнко Ю. Облік і внутрішній аудит розрахунків з постачальниками та підрядниками. *Лόγος. Мистецтво наукової думки*. 2019. № 8. С. 26–30. URL: <https://doi.org/10.36074/2617-7064.08.005> (дата звернення: 15.12.2023).

СЕКЦІЯ 11.

ТЕХНІЧНІ НАУКИ

Крадожон С.О.

старший викладач кафедри теплоенергетики,
Криворізький національний університет
м. Кривий Ріг, Україна

Авдюхін О.А.

інженер кафедри теплоенергетики,
Криворізький національний університет
м. Кривий Ріг, Україна

ЕЛЕКТРОГІДРОДИНАМІЧНЕ СУШІННЯ ТА ЕЛЕКТРИЧНЕ ПОЛЕ ВИСОКОЇ НАПРУГИ В КОНТЕКСТІ ПРОДУКТІВ ЗБАГАЧЕННЯ

Сушка є одним з найважливіших і найпоширеніших агрегатних операцій, що використовуються в гірничій промисловості для зневоднення продуктів збагачення, таких як шлам та концентрат.

Звичайні методи сушіння передбачають застосування тепла за допомогою провідних, конвективних і радіаційних джерел окремо або в комбінації для посилення теплома-сообміну. Сушка є енергоємним процесом і на неї припадає близько 10% загальної енергії, необхідної в гірничій галузі.

Це призвело до застосування нових методів, таких як сублімаційна, мікрохвильова, радіочастотна сушка та перегріта

пара окремо або у поєднанні зі звичайними методами сушіння для виробництва зневоднених продуктів збагачення. Застосування мікрохвильової і радіочастотної сушки призводить до скорочення часу висихання але і підвищення енерговитрат. Збільшення населення планети та зміни у світі економіки чинять серйозний тиск на використання природних ресурсів для виробництва енергії. Викид парникових газів від звичайних сушарок, що використовують викопне паливо для роботи, підвищився в обох проблемах: споживачів і навколишнього середовища. Розв'язання цих проблем потребує інноваційних заходів і практик для розробки альтернативних методів сушіння, які мають мінімальний вплив або відсутність впливу на якість продуктів збагачення, а також відповідають екологічним показникам, пов'язаних з енергоємними процесами сушіння.

Електрогідродинамічна сушка є важливим нетермічним способом обробки продуктів збагачення, що отримала значну увагу останнім часом. Вона добре відповідає обом проблеми, а саме висока якість продукту та низька енергія споживання. Основний механізм, задіяний у ЕГД сушці— це виробництво електричного вітру, який також називають іонним вітром, шляхом подачі високої напруги на електрод з малим радіусом кривизни. Оскільки застосування ЕГД сушки має місце за умов температури та тиску навколишнього середовища це так вважається відповідною альтернативою звичайним процесам в яких використовуються високі потоки повітря при підвищених температурах [1].

Переваги ЕГД сушки полягають у простоті конструкції, з нерухомими частинами і відсутності зносу; вона також споживає менше енергії порівняно зі звичайними методами сушіння. Під впливом електричного поля, випаровування

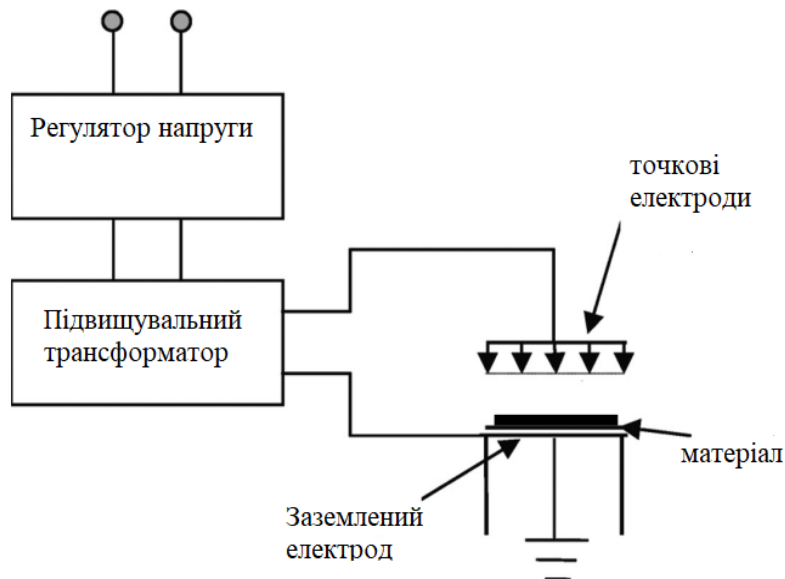
води може бути посилено до 40–50 разів при 12°C і швидкість теплопередачі могла збільшитися в 1,5 рази для газу, в 2 рази для рідини і 1,6 рази для твердих тіл залежно від положення електродів.

У 1989 році була розроблена методика ЕГД сушки, заснована на застосуванні електричного вітру, викликаного іонним опором для видалення вологи із зразків ґрунту. Чен та ін.[2,3] працював над одним із перших застосувань ЕГД сушки у галузі сушіння харчових продуктів у 1994 р.

Електродінамічна система сушіння

Типова система ЕГД сушіння показана на рис. 1 і схожа до електростатичного фільтра, який зазвичай використовується для частинок видалення димових газів електростанції. Система ЕГД складається з вертикально встановленого електрода з кількома загостреними голками, спроектованими на фіксовану горизонтальну поверхню металевої пластини, на якій знаходився матеріал для сушіння. Відстань між високовольтними електродами і заземленим електродом можна регулювати переміщенням гострих електродів. Електрод з гострим вістрям підключали до джерела змінного або постійного струму високої напруги. Щоб встановити бажані параметри високої напруги для ЕГД сушки, джерело живлення підключили до регулятора напруги, з встановленим діапазоном регульованої напруги.

Рис. 1. *Схема електрогидродинамічної системи сушіння*

Процес ЕГД сушіння призвів до економії енергії 93% порівняно з методом конвективного сушіння.

Сушіння гірничої продукції звичайними способами також погіршує екологічну ситуацію у світі. Ці побоювання змусили дослідників і промисловців шукати альтернативні технології для сушіння, а унікальні переваги ЕГД сушки роблять цей метод одним з найбільш відповідних кандидатів. Процес ЕГД сушки має величезний потенціал як альтернатива звичайним процесам сушіння. Низькі витрати які беруть участь у його реалізації та обслуговуванні, роблять його ідеальним процесом для промисловості, але успішну безперервну систему обробки ЕГД сушки ще потрібно

спроектувати, створити та перевірити. Розробка безперервної системи ЕГД сушіння потребує глибокого розуміння задіяного механізму та дослідження вартості та енергії, необхідної для здійснення процесу при застосуванні на промисловому рівні.

Кілька галузей промисловості, включаючи гірничу, механічну, хімічну, фармацевтичну та харчову, може надати можливості науково-дослідних розробок із застосування ЕГД сушіння у ключі ділянок технологічного циклу, відповісти на економічні та екологічні проблеми, пов'язані зі звичайними методами сушіння.

Список використаних джерел:

1. Barthakur, N.N.; Al-Kanani, T. Impact of air ions of both polarity on evaporation of certain organic and inorganic liquids. *International Journal of Biometeorology* 1989, 33(2), 136–141.
2. Chen, Y.; Barthakur, N.N.; Arnold, N.P. Electrohydrodynamic (EHD) drying of potato slabs. *Journal of Food Engineering* 1994, 23(1), 107–119.
3. Palanimuthu, V.; Rajkumar, P.; Orsat, V.; Garie'py, Y.; Raghavan, G.S.V. Improving cranberry shelf-life using high voltage electric field treatment. *Journal of Food Engineering* 2009, 90(3), 365–371.

*Матеріали XI-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 січня 2024 року, м. Салоніки (Греція), дистанційно)*

Ярещенко О. В.

аспірант,

*Інститут проблем машинобудування
ім. А.М. Підгорного НАН України
м. Харків, Україна*

Угрімов С.В.

учений секретар,

*Інститут проблем машинобудування
ім. А.М. Підгорного НАН України
м. Харків, Україна*

РОЗРОБКА УТОЧНЕНИХ МАТЕМАТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСІВ ДЕФОРМУВАННЯ БАГАТОШАРОВИХ СТРУКТУР З ІЗОТРОПНИХ ТА АНІЗОТРОПНИХ МАТЕРІАЛІВ ПРИ РОЗПОДІЛЕНИХ ТА ЛОКАЛІЗОВАНИХ НАВАНТАЖЕННЯХ

В аерокосмічній техніці, суднобудуванні, хімічній промисловості, енергомашинобудуванні, автомобілебудуванні, житловому й промисловому будівництві широко використовуються тонкостінні та товстостінні анізотропні конструкції. Удосконалення існуючих конструкцій, зростаюче використання нових анізотропних матеріалів вимагає застосування уточнених моделей для описання процесу їх деформування в умовах як статичного, так і динамічного навантаження. Особливого значення набувають дослідження напружено-деформованого стану конструкцій при наявності локалізованих силових чи контактних впливів. Тому розробка аналітичних або аналітико-чисельних методів розрахунку

нестаціонарних коливань багатошарових анізотропних пластин, які дозволять підвищити точність та швидкість обчислення, має велике наукове і практичне значення. При цьому нові методи повинні не тільки з достатньою точністю описувати напружено-деформований стан (НДС) конструкції, але і мати високу універсальність і алгоритмічність.

У роботі розглянуто особливості моделювання НДС шаруватих композитів, сендвічей, а також композитів, армованих нановолокнами при впливі поперечних розподілених та локалізованих навантажень. Розглядаються як задачі статистики, так і динаміки, у тому числі задача про удар твердим тілом. Для моделювання поведінки композитів використовується двовимірна дискретно-структурна узагальнена модель шаруватих тонкостінних конструкцій, заснована на застосуванні розвинень шуканих переміщень у степеневі ряди за поперечною координатою, яка дозволяє у рамках єдиного підходу розв'язувати задачі деформування багатошарових конструкцій довільної композиції в умовах дії як розподілених, так і локалізованих впливів, а також дає можливість досліджувати з високим ступенем точності всі компоненти тензора напружень у шарах. У загальному випадку переміщення точки i -го шару описуються такими кінематичними залежностями [1, 2]:

$$u_{\alpha}^i(x_1, x_2, x_3, t) = u_{\alpha} + \sum_{j=1}^{i-1} \sum_{k=1}^{K_{\alpha}^j} h_j^k u_{\alpha k}^j + \sum_{k=1}^{K_{\alpha}^i} (x_3 - \delta_{i-1})^k u_{\alpha k}^i,$$

$$\text{де } h_j^k = (h_j)^k, \delta_i = \sum_{j=1}^i h_j, \delta_{i-1} \leq x_3 \leq \delta_i, \quad i = \overline{1, I};$$

u_{α}^i ($\alpha = \overline{1, 3}$) – переміщення точки i -го шару у напрямку осі Ox_{α} ; u_{α} , $u_{\alpha k}^i$ – коефіцієнти розвинень переміщень у степеневі ряди, що є функціями аргументів x_1, x_2, t ; K_{α}^i –

кількість членів степеневого ряду для площинних ($\alpha = 1, 2$) і поперечних ($\alpha = 3$) переміщень точок i -го шару, які вибираються у залежності від необхідної точності розв'язання задачі.

На основі цієї моделі проведено дослідження НДС у багат шарових пластинах при статичних та імпульсних навантаженнях, а також при ударі твердим тілом. Наведено порівняння результатів розрахунку з даними, отриманими E. Carrera, L. Demasi, T. Kant, G. A. Kardomateas, H.R. Meyer-Piening, A. Nosier, N.J. Pagano, J.N. Reddy та іншими дослідниками.

На рис. 1-2 наведено характерний розподіл напружень $\bar{p}_{11}^i$, $\bar{p}_{13}^i$ вздовж товщини товстих тришарових симетричних пластин при статичному розпо-діленому навантаженні [1]. Кожен шар пластини являє собою графіто-епоксидний композит, кути армування – $0^\circ/90^\circ/0^\circ$. Суцільна лінія відповідає тривимірному розв'язку Pagano, пунктирна – класичній теорії, штрих-пунктирна – теорії Григолюка-Чулкова, точки – узагальненій моделі.

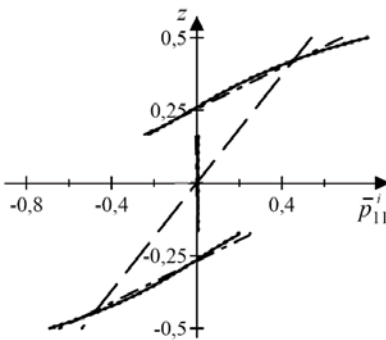

Рис. 1. Напруження $\bar{p}_{11}^i$

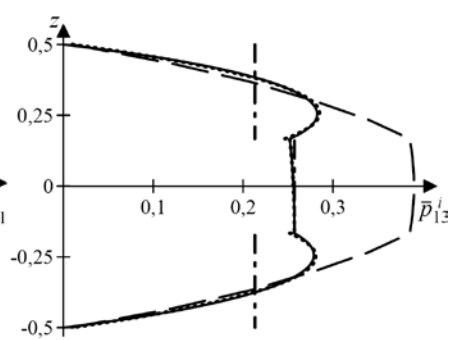

Рис. 2. Напруження $\bar{p}_{13}^i$

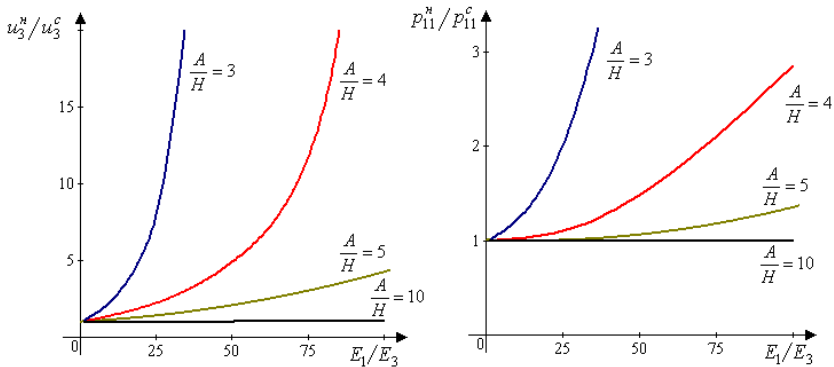
У результаті проведених досліджень встановлено, що застосування теорій, заснованих на гіпотезі ламаної лінії, є виправданим тільки при аналізі переміщень і згинних напружень у відносно тонких конструкціях та при аналізі переміщень у конструкціях середньої товщини при впливі навантажень, розподілених по областях, значно більших, ніж товщина шарів. Показано необхідність обов'язкового урахування нелінійного характеру розподілу переміщень по товщині пластин при їх локалізованому навантаженні, при аналізі поперечних зсувних напружень, а також при розв'язанні задачі про удар твердим тілом.

Підтверджено зміщення нейтральної поверхні в симетричних конструкціях у бік навантаженої поверхні, тобто спостерігається так званий ефект її «підтягування». Показано, що ефекти поперечного обтиснення в трансверсально-ізотропних плитах зростають зі зменшенням відносного розміру пластин у плані.

На рис. 3 наведено дослідження впливу поперечного обтиснення на НДС розглянутих трансверсально-ізотропних плит при зменшенні їхнього відносного розміру в плані A/H . По осі абсцис відкладається значення E_1/E_3 , а по осі ординат – відношення переміщень і напружень, одержаних у центрі навантаженої сторони, до відповідних до значень на вільній поверхні. Плити знаходяться під впливом рівномірно розподіленого навантаження виду $q_3 = P_0$, $q_1 = q_2 = 0$. Поперечний модуль пружності E_3 варіюється в діапазоні від $0,01E$ до E , де $E = E_1 = E_2$. Причому $G_{12} = G_{13} = G_{23} = E / (2(1 + \nu_{12}))$, $\nu_{12} = 0,3$, $\nu_{13} = \nu_{23} = 0$. Установлено, що ефекти поперечного обтиснення в трансверсально-ізотропних плитах зростають із зменшенням відносного розміру в плані A/H . При цьому із зростанням E_1/E_3 , при інших незмінних

фізичних і геометричних параметрах, спостерігається відносне збільшення напружень і переміщень навантаженої поверхні.

Рис. 3 Вплив поперечного обтиснення на НДС трансверсально-ізотропних плит різних товщин

Список використаних джерел:

1. Ugrimov S. V., Shupikov A. N. Layered orthotropic plates. Generalized theory. *Composite structures*. 2015. Vol. 129, iss. 1. P. 224-235.

2. Угрімов С. В., Яреценко О. В. Дослідження процесів нестационарного деформування однорідних та багатошарових структур при ударному навантаженні. *Актуальні питання забезпечення службово-бойової діяльності військових формувань та правоохоронних органів: зб. тез доп. XII Міжнар. наук.-практ. конф.*, 27 жовтня 2023 року, м. Харків. С. 342-344.

СЕКЦІЯ 12.

МЕНЕДЖМЕНТ

Гой Н.В.

к.е.н., доцент кафедри управління та
бізнес-адміністрування,
*Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ, Україна*

НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОЗВИТКУ БРЕНД-МЕНЕДЖМЕНТУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

В сучасних умовах ринкової конкуренції репутація виробника та те, як він досягає результатів господарської діяльності, часто є більш важливими за продукт, який він виготовляє. Сприйняття людей напряму впливає на їх поведінку – бажання купувати певну продукцію, відвідати ту чи іншу країну, інвестувати власні кошти в конкретні проекти, що знаходить відображення в визначених та конкретизованих економічних показниках. Створення та підтримка необхідного іміджевого образу підприємства є завданням бренд-менеджменту, який все частіше стає об'єктом наукових пошуків вітчизняних та іноземних науковців.

Актуальність розробки науково-практичних рекомендацій щодо розвитку бренд-орієнтованого виробництва обґрунтована постійним збільшенням кількості іноземних брендів на

вітчизняному ринку, що посилює конкуренцію та ускладнює функціонування українських підприємств [1]. У зв'язку з цим необхідно чітко визначити концепцію бренд-менеджменту, яка повинна передбачати заходи щодо ефективного управління торговельними марками, розробку й реалізацію стратегій управління брендами та створеним бренд-капіталом.

Основи теорії бренд-менеджменту розроблені в наукових роботах таких фахівців як Аакер Д., Вейлабхер В., Хейлг Д., Чеснут Р., Якобі Я. Питання формування бренду та проблеми, пов'язані з його становленням і розвитком, досліджувались Бебиком В. М., Воробйовим О. М., Димитровою С. М., Івашовою Н. В., Кендюховим О. В., Приятельчуком О. А., Рудою О. О. та іншими. Однак усталеного розуміння сутності бренд-орієнтованого виробництва, місця й ролі бренд-менеджменту в загальній системі управління підприємством, співвідношенням брендингу, бренд-менеджменту та бренд-технологій наразі не досягнуто. Забезпечення бренд-орієнтованого виробництва в умовах вітчизняної економіки пов'язано з чисельними проблемами, що ґрунтуються на недостатньому розумінні керівниками підприємств потенційних переваг від орієнтації всіх бізнес-процесів на створення, підтримку та розвиток організаційних засад формування бренду, а також на незадовільній увазі до процесів формування корпоративної культури та недостатньому використанні послуг аутсорсорів, які в змозі значно підвищити якість та знизити вартість окремих бізнес-процесів.

Науковцями визначено, що бренд-технології по суті є маркетинговими технологіями та являють собою сукупність знань і навичок персоналу, організаційні й управлінські здібності керівників, формалізовані методи й підходи до створення й упровадження бренду в свідомість споживача, а також до управління життєвим циклом бренду.

Результатом застосування бренд-технологій повинно бути створення додаткової споживацької цінності, яка збільшує прибутковість бізнесу. Брендінг та бренд-менеджмент є складовими елементами бренд-технології підприємства. Науковці розглядають брендінг як певну послідовність дій, процедур, заходів щодо створення фірмового бренду. Бренд-менеджмент передбачає реалізацію певних процесів з управління брендом: планування й організацію робіт по створенню, просуванню й підтримці бренду на ринку, мотивацію задіяного в цих процесах персоналу, контроль якості та своєчасності виконання запланованих робіт. Його можна розглядати як окремий бізнес-процес, що додає до ряду фізичних якісних ознак товару, які формуються під час виробництва, комплекс ознак ідентичності бренду. На думку дослідників поняття бренд-менеджменту та репутаційного менеджменту можна вважати синонімами.

На думку Бебик В. М. [3] «зв'язки з громадськістю (public relations), зв'язки з акціонерами, інвесторами і партнерами (investor relations), брендінг, формування іміджу й управління репутацією, зв'язки із засобами масової інформації (media relations) та програма просування (promotion plan)» є технологіями та інструментами інформаційно-комунікаційного менеджменту. Науковець об'єднує такі сфери як зв'язки з цільовими контактними аудиторіями, створення бренду, іміджу й репутації та маркетинг. Під бренд-орієнтованим управлінням промисловим підприємством науковці розуміють «управління підприємством, метою якого є формування та підтримка цілісного образу бренду за допомогою всіх елементів комплексу маркетингу шляхом орієнтації діяльності всіх підрозділів підприємства на досягнення параметрів концепції бренду» [2, с. 281].

Застосування бренд-технологій здійснює вплив на всі процеси, що відбуваються у внутрішньому середовищі організації, та змінює якісний стан його елементів, а саме: цілей, завдань діяльності, кількісних та якісних характеристик персоналу, виробничих технологій, організаційної структури. Організація й розвиток бренд-орієнтованого виробництва є запорукою отримання підприємством вагомих конкурентних переваг в майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Гой Н., Дубовик Н., Кривошеїн В. Аналіз дилем створення впізнаваного бренду України: міжнародний піар. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. №12 (18). С. 6-75. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-12\(18\)-65-75](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-12(18)-65-75).
2. Івашова Н. В. Формування бренд-орієнтованої системи управління промисловим підприємством. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2012. № 4. С. 280-288.
3. Бебик В. М. Інформаційно-комунікативний менеджмент у глобальному суспільстві: психологія, технології, техніка паблік рилейшнз: монографія. К.: МАУП, 2015. 440 с.

Слободянюк О.В.

професор кафедри національної економіки,
Національний університет
«Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна

СИСТЕМНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В ПРОЕКТНОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ

У сучасному світі, де бізнес-проекти набувають все більшої складності та динаміки, управління ризиками стає ключовим елементом успішного втілення будь-якої ініціативи. Невдале управління ризиками може призвести до значних втрат для організації, включаючи фінансові, репутаційні та стратегічні. Тому розгляд системних підходів до управління ризиками в проектному менеджменті є актуальним і важливим завданням, що спрямоване на підвищення ефективності проектних ініціатив.

Ризик - це можливість виникнення подій або обставин, які можуть негативно вплинути на досягнення цілей проекту.

Управління ризиками - це систематичний процес визначення, аналізу та реагування на ризики з метою зниження їх впливу на проект.

Системний підхід - це методологія або фреймворк, що дозволяє розглядати об'єкт (у цьому випадку - управління ризиками) як комплексну систему, де кожен елемент взаємодіє з іншими.

Проектний менеджмент - це процес планування, виконання та контролю проектів з метою досягнення конкретних цілей та результатів.

Ризик-менеджмент - це компонент проектного менеджменту, що спрямований на ідентифікацію, аналіз та управління ризиками впродовж життєвого циклу проекту. [1]

Використовуючи системний підхід до управління ризиками, проектні менеджери можуть отримати глибше розуміння взаємозв'язків між різними елементами проекту, що дозволяє їм більш ефективно адаптуватися до змінних умов та вчасно реагувати на потенційні загрози.

Системний підхід передбачає розгляд системи як цілісного, інтегрованого утворення, де різні елементи взаємодіють між собою. Ключовим принципом виступає акцент на взаємозв'язках, взаємозалежності, а також на відповідальності кожного елементу за функціонування системи в цілому. [2]

Як правило роблять аналіз системних взаємозв'язків (Systems Thinking), який орієнтований на розуміння проекту як інтегрованої системи, де зміни в одному компоненті можуть впливати на інші та застосовують діаграми взаємозв'язків, що допомагає ідентифікувати ключові фактори та залежності між ними; використовують методологію PRINCE2 (Projects IN Controlled Environments), що фокусується на структурованому підході до управління проектами, включаючи управління ризиками та визначає ролі та відповідальності учасників проекту, що сприяє ефективному виявленню та мінімізації ризиків; а також застосовують методику Monte Carlo Simulation, статистичний метод, що дозволяє прогнозувати ризики та невизначеність в проектах і шляхом симуляції випадкових подій можна оцінити можливі варіанти розвитку подій та їхній вплив на проект.

Ці методики є лише деякими з інструментів та підходів до управління ризиками в проектах. Вибір конкретної

методики часто залежить від специфіки проекту, його масштабу та особливостей.

Теоретично аналіз ключових системних підходів включає системний аналіз ризиків, який показує розуміння взаємозв'язків між різними ризиками, їхнім впливом та інтеракцією та проводиться у великих ІТ-проектах з ціллю розгляду взаємодії технічних та організаційних ризиків; система неперервного моніторингу дає можливість постійно відстежувати ризики для оперативної реакції та корекції, її переваги лежать у забезпеченні гнучкості управління та вчасного виявлення потенційних загроз; система багато-критерійного аналізу враховує різні критерії при прийнятті рішень, що допомагає врахувати різноманітні аспекти ризику і в якості прикладу можна навести вибір між різними проектними рішеннями з урахуванням їхнього впливу на вартість, терміни та якість. [3-4]

Отже системний підхід до управління ризиками надає комплексний погляд на проблему, дозволяючи краще розуміти та ефективно управляти ризиками в проектах.

Таким чином можна зробити наступні висновки:

1. Системний підхід до управління ризиками враховує комплексність проектних ініціатив, дозволяючи розглядати їх як цілісні системи, де кожний компонент взаємодіє з іншими.
2. Завдяки системному підходу менеджери можуть краще визначати, аналізувати та передбачати ризики, враховуючи їхні взаємозв'язки та вплив на весь проект.
3. Використання системних методик дозволяє оперативно реагувати на зміни, адаптуватися до невідомих ситуацій та мінімізувати негативний вплив ризиків на проект.
4. Системний підхід підкреслює важливість розгляду різних критеріїв та аспектів при прийнятті рішень,

допомагаючи знаходити оптимальний баланс між різними інтересами та обмеженнями проекту.

5. Системний підхід акцентує увагу на стратегічному плануванні, де розглядаються різні сценарії розвитку подій, що дозволяє підготуватися до різних варіантів реалізації проекту.

В якості рекомендацій щодо покращення системного підходу управління ризиками в проектному менеджменті можна запропонувати наступні:

1. Неперервне навчання та підвищення кваліфікації, що забезпечить регулярне навчання для команди проекту з питань системного підходу, новітніх методик та інструментів управління ризиками.

2. Впровадження інтегрованих інструментів або використання спеціалізованих програмних продуктів, що дозволяють моделювати, аналізувати та моніторити ризики з системного погляду.

3. Залучення зацікавлених сторін, що організує активну комунікацію та співпрацю з усіма зацікавленими сторонами проекту для забезпечення комплексного аналізу ризиків та розробки ефективних стратегій їх управління.

4. Проведення регулярного аудиту та оцінки, тобто проводити регулярні аудити системи управління ризиками для виявлення слабких місць, вдосконалення процесів та адаптації до змінних умов.

5. Створення культури управління ризиками, а саме формування організаційної культури, що сприяє відкритому обговоренню ризиків, відповідальності та спільній відповідальності за їхнє управління.

6. Застосування гнучких методологій, наприклад використання Agile, Scrum та інших гнучких методологій, які

дозволяють оперативно реагувати на зміни та адаптувати планування на основі актуальних даних про ризики.

7. Контінгентне планування - розробку альтернативних планів дій для різних сценаріїв розвитку подій, що дозволить ефективно реагувати на неочікувані обставини.

8. Фокус на проактивному підході, замість реактивного управління ризиками акцентувати увагу на прогнозуванні, попередженні та плануванні для мінімізації негативного впливу ризиків.

Застосування цих рекомендацій може сприяти покращенню ефективності системного підходу управління ризиками та забезпеченню стійкості та успішності проектних ініціатив.

Список використаних джерел:

1. Стратегія впровадження системи ризик-менеджменту. [Електронний ресурс] : Режим доступу: <https://mtu.gov.ua/files/Risk-Management%20Strategy%20Presentation.pdf>

2. Чигринець О. Впровадження системи ризик-менеджменту як засіб підвищення конкурентоздатності підприємства. [Електронний ресурс] : Режим доступу: <https://dspace.nuft.edu.ua/server/api/core/bitstreams/17e13441-ef3b-4cab-af5d-7ee44c45fa5f/content>

3. Проектний менеджмент: управління ризиками та змінами в процесах прийняття управлінських рішень : монографія / О. Б. Данченко, В. О. Занора. Черкаси : ПП Чабаненко Ю.А., 2019. 278 с.

4. Скопенко Н.С., Євсєєва І.В., Москаленко В.О. Управління ризиками в проектному менеджменті. *Інвестиції: практика та досвід №24/2013*. [Електронний ресурс] : Режим доступу: http://www.investplan.com.ua/pdf/24_2013/11.pdf

Улько Є.М.

доцент кафедри економіки та бізнесу,
с.н.с. відділу ІЕЗЗ та ІНД,

*Державний біотехнологічний університет,
ННЦ «Інститут ґрунтознавства та агрохімії
імені О.Н. Соколовського»
м. Харків, Україна*

Нестеренко Ю.Є.

здобувач вищої освіти
ступеня доктора філософії

кафедри економіки та бізнесу,
*Державний біотехнологічний університет
м. Харків, Україна*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ СТАЛОГО УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ

Управління земельними ресурсами є важливим механізмом у регулюванні складних процесів на різних рівнях національної економіки та відіграє важливу роль у земельних відносинах країни [1]. Проте, нажаль, він не є бездоганим з погляду на сучасну економічну динаміку та в повній мірі не відповідає викликам сьогодення. У даному випадку слід конкретизувати як зовнішні, так і внутрішні причини такого тиску на сам механізм, бо це розглядаємо як основоположну складову існуючої дисфункціональності та розбалансування цієї системи.

Загалом до причин зовнішнього впливу слід віднести такі як:

–нерівномірність динаміки змін пропорцій розвитку світової економіки;

–підвищення нестачі (дефіциту) різноманітних видів ресурсів і понесення істотних супутніх витрат на їх отримання, відтворення й збереження;

–загострення конфліктів у світі та часті зміни фаз військовими діями;

–проблеми з доступом до фінансових, інвестиційних та інноваційних ресурсів, а також ряд обмежень, які часто мають непереборний характер, зокрема на урізаних можливостях (правах) нав'язування обов'язкових умов ліцензування, авторських прав, надмірних зборів і оплат за авторські і суміжні права, прихованих платежів, обмежень за цільовим і стратегічним походженням щодо використання, заборон на відтворення будь-яких елементів технологій або їх модифікації, надмірна зарегульованість і тривалість процедур, яке негативно впливає на реалізацію новацій у землекористуванні;

–обмеження орнопридатних земель у світі, збільшення частки переведених земель у тривалу консервацію та посилення продовольчих потреб, особливо для країн, що розвиваються;

–зростання антропогенного навантаження на земельні ресурси та звуження їх спроможності надавати екосистемні послуги в достатній мірі для збалансованого розвитку земель згідно з потребами людства;

–динаміка природних і екологічних змін, таких як глобальне потепління та опустелювання земель.

Внутрішні причини є не менш важливими в забезпеченні сталого управління земельними ресурсами країни, аніж зовнішні, і до яких, на нашу думку, першочергово потрібно віднести такі як:

–слабкий розвиток економічного механізму функціонування у системі реалізації (здійснення) земельних відносин, зокрема в регулюванні штрафів та зборів за порушення чинного земельного законодавства, і навпаки, виплат та/або розподіл компенсацій і субсидування для поліпшення показників з відтворення родючості ґрунтів, і підвищення продуктивності земель;

–недоопрацювання підходів задля необхідності повноти врахування екстерналій у зв'язку з обігом земель в ринкових умовах;

–відсутність якісних моделей сталого розвитку земель, що базуються на динаміці економічних процесів національної економіки, зокрема сільського господарства та стратегії екобезпеки держави;

–наявність інституційних пасток, недостатнє зважання на важливість інститутів і нерозвиненість ключових інституцій;

–інерційність існуючої малоефективної системи з слабогнучкою спроможністю адаптуватися до швидких змін та/або викликів, нерозвиненість підходів в управлінні, які потребують широкого впровадження практик на основі ризик-менеджменту тощо;

–існування різних видів економічної оцінок земель сільськогосподарського призначення з багатьма методичними і принциповими відмінностями, які часто не відображають релевантності грошової вартості з їх якістю чи продуктивністю, у тому числі заниження нормативно грошової оцінки ріллі (земель), навіть, після загальнона-ціонального (всеукраїнського) оцінювання земель у 2018 р.;

–тривале збереження концепції ресурсоємності, певним чином через екстенсифікацію, орієнтування на низьку добавлену

вартість, порушення раціональної структури землекористувань, перебування в пастці «голландської хвороби» та сповідування лінійної аграрної економічної моделі, яка враховує традиційну поведінку з відходами в сільськогосподарському виробництві.

Для вирішення зазначених вище проблем потрібно більш детально розглянути деякі складові напрями траєкторій подальшого руху. Так, на рівні законодавчому та завдяки нормативно-правових імперативів необхідно звернути увагу на наступні процеси щодо:

- врегулювання питань з охорони земель та протидії подальшого розвитку деградації ґрунтів, обов'язковість землевпорядкувань [2];

- імплементації концепції нейтрального рівня деградації земель (КНРДЗ) [3; 4];

- набуття центрального місця сталого розвитку земельних ресурсів у ЗУ «Про охорону земель» та виокремлення відповідних індикаторів [5; 6];

- узгодження нормативів стосовно антикризового управління землями в умовах сучасних викликів і екологічних лихоліть [1; 2];

- подолання різноманітних бар'єрів й повноцінне поширення агрохімічної паспортизації земель з умовами їх ринкового обігу, що має послугувати в започаткуванні постійного моніторингу земель [1; 7];

- недопущення відокремленості та збереження системності в частині екологічного нормування від потреб стейкхолдерів, сприяння для них у компенсації втрат від нераціонального землекористування та збитків нанесених військовими діями;

- окреслення візії та формулювання чіткої мети у конкретній стратегії екобезпеки держави щодо сталого

управління земельними (грунтовими) ресурсами під дією глобальних змін клімату [8];

– впровадження дієвих методик вартісного оцінювання щодо повноти та об'єктивності визначення завданих (невідвернених) збитків і/або втрачених можливостей, обрахунку економічних резервів серед досить поширених видів деградації земель, зокрема, таких як ерозія, забруднення земель важкими металами та іншими поллютантами, процесів пов'язаних з декальцинацією та осолонцюванням ґрунтів тощо [9–15];

– застосування важелів і підходів зі стимуляції переходу на новітні технології та поширення інновацій щодо кращих практик забезпечення сталого управління земельними ресурсами завдяки широкому впровадженню ресурсозберігаючих технологій, біологізації землеробства та раціональній утилізації відходів аграрного сектора [16–21];

– запровадження механізмів сприяючих подоланню існуючих та недопущення виникнення нових інституційних пасток, а також гармонізації вітчизняного земельного законодавства до міжнародного та країн ЄС [22; 23].

До організаційно-економічних чинників вирішення проблем у контексті сталого управління земельними ресурсами першочерговими є:

– забезпечення єдності виконання функціональних складових менеджменту пов'язаних із проведенням аналізу, плануванням, у першу чергу стратегічного, доведенням до виконання (операційною діяльністю) та контролю над ним, встановлення обернених зв'язків та моніторингових заходів, які дозволять комплексно завершити всі етапи реалізації планів у питаннях землекористувань і землеволодінь;

– фінансування недекларативних цілепокладань, фікцій, а виключно детально опрацьованих та реалістичних (досяжних) проєктів і/або заходів;

– удосконалення економічного механізму на основі стимулювання пошуку виробничих (господарських) резервів та оцінці земельних ресурсів за інвестиційною привабливістю, використання пільгового кредитування та спрощеної системи оподаткування для особливих умов (режимів) здійснення господарської діяльності тощо;

– нарощення економічного потенціалу за рахунок врахування можливого існування різних видів екстерналій, як з негативними, так і з позитивними ефектами для усіх учасників земельних відносин [24; 25];

– застосування методик нормативної грошової оцінки в більш широкому сенсі, у тому числі для відбору кращих за ефективністю проєктів, які позитивним чином впливають на грошову вартість земель [26–29];

– проведення оптимізаційних заходів з упорядкування угідь та побудови раціональної структури земель завдяки поєднанню галузей сільського господарства, важливе місце у цьому посідає тваринництво, оскільки має істотний вплив на поліпшення використання земельних ресурсів і надає можливість для подальшої біологізації землеробства [30–34];

– інституційне забезпечення полягає в розумному дотриманні й використанні всіх переваг у частині інститутів та обов'язкової диференціації з інституціями для узгодження конкретних планів регулювання земель на принципах сталого їх розвитку;

– злому старих і малоефективних принципів, методів і моделей функціонування сільськогосподарського виробництва і розбудові нових концептів земельних відносин в основі яких має бути циркулярна аграрна економіка [35].

Список використаних джерел:

1. Кучер А.В., Улько Є.М., Анісімова О.В. Науково-методологічні засади визначення економічної ефективності застосування інновацій у сфері охорони й раціонального використання ґрунтових ресурсів: моногр.; за ред. чл.-кор. АЕНУ А.В. Кучера. Харків: ФОП Бровін О.В., 2021. 312 с.

2. Улько Є. Організаційно-економічні основи управління проєктами землевпорядкувань агробізнесу щодо забезпечення сталості агроecosystem. *Journal of Innovations and Sustainability*, 2022. 6(3), 06. DOI: <https://doi.org/10.51599/is.2022.06.03.06>.

3. Моделі системного управління потенціалом родючості ґрунтів (на прикладі Харківської і Волинської областей) / за наук. ред. С.А. Балюка, Р.С. Трускавецького. Харків: Стильна типографія, 2018. 116 с.

4. SWOT-аналіз системи охорони ґрунтів і нормативно-правове забезпечення регулювання відтворення родючості : наук.-метод. вид. рек. вир-ву та органам держ. упр. / за ред. акад. НААН С.А. Балюка, чл.-кор. АЕНУ А.В. Кучера. Харків: ФОП Бровін О.В., 2018. 44 с.

5. Улько Є.М. Методологічні й управлінські основи визначення екологічних збитків сільськогосподарського землекористування. *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку*: матеріали XXV міжнар. наук.-практ. конф., м. Рига, Латвія, 07 жовт. 2022 р. ГО «ВАДНД», 2022. С. 76–82.

6. Улько Є.М. Методологічні основи сталого управління ґрунтовими (земельними) ресурсами в умовах глобальних змін клімату. *Глобалізація та розвиток інноваційних систем: тенденції, виклики та перспективи*: матеріали I міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 3-4 лист. X.: ДБТУ, 2022. С. 472–475.

7. Кучер А.В., Анісімова О.В., Улько Є.М. Ефективність інновацій для раціонального використання ґрунтів: теорія, методика, аналіз: моногр.; за ред. чл.-кор. АЕНУ А.В. Кучера. Харків: ФОП Бровін О. В., 2017. 275 с.

8. Улько Є.М. Стратегія екобезпеки держави щодо сталого управління земельних (ґрунтових) ресурсів України під дією глобальних змін клімату. *Зелена економіка та низьковуглецевий розвиток: глобальні виклики та реалії за умов повоєнного часу: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, Україна, 16 груд. 2022 р.). 2022. С. 53–57.

9. Kruglov O., Menshov O., Ulko E., Kucher A., Nazarok P. Soil erosion indication by magnetic methods in Kharkiv region. *Visnyk Taras Shevchenko National University of Kyiv. Geology*. 2018. Vol. 3. P. 36–44.

10. Улько Є.М. Управління сталим розвитком земельних (ґрунтових) ресурсів на основі протиерозійного моделювання. Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування: освіта – наука – виробництво – 2021 : зб. тез доповідей XXIV міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, ХНУ імені В.Н. Каразіна, 29-30 квіт. 2021 р. Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2021. С. 81–85.

11. Ulko Ye.M. Scientific and Methodological Approaches to Sustainable Management Land with Using Anti-erosion Modeling. *Development of socio-economic systems in a global network environment : II International scientific conference*, May 21-22, 2021. Le Mans, France. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2021. P. 26–30. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-080-3-7>.

12. Улько Є., Москаленко А., Кучер А., Павленко О., Сербов М. Економічна оцінка наслідків забруднення ґрунтів у системі сталого управління землями. *Agricultural and Resource Economics*. 2022. Т. 8. № 4. С. 266–300.

13. Улько Є.М. Науково-методологічні основи сталого управління ремедіацією забруднених важкими металами ґрунтів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 12. С. 85–95. DOI: 10.32702/2306-6814.2023.11.85.

14. Ulko Y. Reproduction management of soil fertility for innovative approach in agromelioration of Ukraine. *Technology Audit and Production Reserves*. 2022. 4(66). P. 24–32. <http://doi.org/10.15587/2706-5448.2022.265575>.

15. Кучер Л., Дрокін С., Улько Є. Еколого-економічна ефективність зрошувальних проєктів у контексті змін клімату. *Agricultural and Resource Economics*. 2020. Т. 6. № 2. С. 57–77. <http://doi.org/10.51599/are.2020.06.02.04>.

16. Улько Є.М. Управління проєктом із переробки курячого посліду на якісний торфопослідний компост та забезпечення меліоративної дії з відтворення родючості ґрунтів. *Агросвіт*. 2018. № 17. С. 26–35.

17. Ulko Ye. Establishment and Ecological-and-Economic Evaluation the Investment Project of Processing Poultry Manure to Peat Compost. *Trends in Development of Innovative Scientific Research in the Context of Global Changes: Intern. scientific Conference Proceedings*, Riga, Latvia. May 7-8, 2021. Riga, Latvia : Baltija Publishing, pp. 102–106. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-076-6-31>.

18. Улько Є. Оцінка економічної ефективності інновацій в органічному землеробстві. *Agricultural and Resource Economics*. 2019. 5 (3). С. 118–141.

19. Ulko Ye. Management of soil (land) resources based on the development of projects on biologicalization of agricultural production. *Integration of scientific and modern ideas into practice : proceedings of the VIII International scientific and practical conference*. (Stockholm, Sweden, 15-18 Nov. 2022). 2022. P. 123–126.

20. Улько Є.М. Формування еколого-економічної ефективності використання земельних ресурсів на основі технологій біоконверсії порівняно з традиційними системами внесення органічних добрив: менеджмент і маркетинг проекту. *Вчені зап. ТНУ імені В.І. Вернадського. Сер.: Екон. і управ.* 2018. Том 29 (68). № 4. С. 132–139.

21. Улько Є.М. Забезпечення ринкової стійкості сільсько-господарських підприємств на основі проектного менеджменту. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії.* 2013. Спецвипуск. С. 300–308.

22. Улько Є.М. Інституціональна складова економічного розвитку тваринництва на основі диференціації впливу інституцій та інститутів. *Вісник ХНАУ. Сер.: Екон. науки.* 2015. № 2. С. 131–142.

23. Улько Є.М. Інституціональне забезпечення сталого розвитку тваринництва в Україні. *Економічний дискурс.* 2016. Вип. 1. С. 71–81.

24. Улько Є.М. Оцінка рівня конкурентоспроможності галузі рослинництва та роль в цьому процесі земельного потенціалу. *Економічний потенціал країни: теоретичні засади та практика реалізації: зб. наук. пр. з акт. питань екон. наук.* Дніпро: Гельветика, 2016. С. 146–159.

25. Улько Є.М. Формування прибуткового виробництва як важіль управління конкурентоспроможністю зернової галузі. *Вісник ХНАУ. Сер.: Екон. науки.* 2015. № 3. С. 75–88.

26. Ulko Ye. Normative monetary evaluation (NME) of agricultural projects towards sustainable land and soil management. *Journal of Innovations and Sustainability.* 2023. 7(1). DOI: <https://doi.org/10.51599/is.2023.07.01.08>.

27. Ulko Ye., Kucher A., Salkova I., Priamukhina N. Management of soil fertility based on improvement methodological approach to evaluation of arable land: case of Ukraine. *JEMT.* 2018. IX. 7(31). P. 1559–1569.

28. Улько Є.М. Методичні засади вдосконалення нормативної грошової оцінки ріллі за маркетинговими підходами. *Вчені зап. ТНУ імені В.І. Вернадського. Сер.: Екон. і управл.* 2018. Т. 29 (68). № 3. С. 34–43.

29. Ульянченко О.В., Шарий Г.І., Улько Є.М., Бухало О.В. Оцінка ефективності землекористування за різних технологій вирощування сільськогосподарських культур. *Вісник аграрної науки. К.* 2014. № 2. С. 66–72.

30. Улько Є.М. Мікроекономічний аспект дослідження діяльності виробників молока в сучасних ринкових умовах. *Економіка АПК.* 2008. № 6. С. 120–127.

31. Улько Є.М. Прогнозування кон'юнктури ринку молока в Україні та США. *Економіка АПК.* 2010. № 4. С. 67–74.

32. Улько Є.М. Вплив конкурентного середовища на формування ринку молока в Харківській області. *Економіка АПК.* 2007. № 4. С. 127–132.

33. Улько Є.М. Маркетингові критерії формування ринку молока в Харківській області. *Економіка АПК.* 2008. № 10. С. 134–143.

34. Улько Є.М. Застосування кластерного аналізу при дослідженні попиту на ринку молочної сировини Харківської області. *Економіка АПК.* 2010. № 7. С. 46–52.

35. Улько Є.М. Удосконалення інноваційно-інвестиційних підходів у системі управління земельними (грунтовими) ресурсами за циркулярної аграрної економіки. *Інтелект XXI.* 2023. Вип. 2. С. 51–59. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2023-2.8>.

СЕКЦІЯ 13.

КОМП'ЮТЕРНІ НАУКИ

Молодецький Б.В.

головний спеціаліст,

*Науково-дослідний інститут воєнної розвідки
м. Київ, Україна*

ВИКОРИСТАННЯ ЖУРНАЛУ ПОДІЙ WINDOWS ПРИ РОЗРОБЛЕННІ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Журнал подій містить інформацію про функціонування операційної системи Windows. В ньому зберігається важлива інформація про роботу складових операційної системи, як апаратних так і програмних, та критичні помилки [1]. Така інформація становить інтерес як для власників серверів так і звичайних користувачів.

Журнал подій (англ. Event Log) — в Microsoft Windows стандартний спосіб для додатків і операційної системи запису і централізованого зберігання інформації про важливі програмні і апаратні події [2]. Служба журналів подій зберігає події від різних джерел в єдиному журналі подій, програма перегляду подій дозволяє користувачеві спостерігати за журналом подій, програмний інтерфейс (API) дозволяє додаткам записувати в журнал інформацію і переглядати існуючі записи.

Перевагою використання журналу подій Windows при розробці програмного забезпечення полягає у можливості записувати контрольні значення параметрів перед виконанням критичних блоків програмного коду. При виникненні критичних збоїв у роботі операційної системи по вині програмного забезпечення, що призводять до аварійного завершення її роботи, у журналі подій зберігатимуться значення параметрів, які призвели до такого збою.

При проєктуванні розроблення програмного забезпечення доцільно реалізувати використання журналу подій Windows. Для цього необхідно пропонується створити власний журнал подій програмного забезпечення, що розробляється. Створення окремого журналу спростить пошук контрольних даних програмного забезпечення. Це дозволить організувати збереження значення контрольних даних програмного забезпечення і здійснювати їх аналіз при виникненні критичних збоїв у роботі.

Для роботи з журналом подій у платформі .NET існує клас EventLog. Цей клас дозволяє отримувати доступ до журналів подій Windows або налаштовувати їх роботу [3]. За допомогою класу EventLog можливо здійснювати перегляд існуючих журналів подій та здійснювати запис в них, створювати або видаляти журнали та джерела подій. Щоб створити власний журнал подій програмного забезпечення, яке розробляється, під час встановлення програмного забезпечення необхідно зареєструвати нове джерело подій за допомогою метода CreateEventSource класу EventLog [3]. Для запису контрольних значень параметрів необхідно використувати метод WriteEntry(String, EventLogEntryType, Int32, Int16, Byte[]) класу EventLog. Останній параметр метода приймає масив даних, які будуть записані до журналу подій Windows.

Використання журналу подій Windows при розробленні програмного забезпечення дозволяє оптимізувати час на його налагодження. Найбільшої актуальності набуває запропонований варіант при розробленні програмного забезпечення, виконання якого може викликати системні збої у роботі операційної системи Windows та призводити до аварійного завершення її роботи.

Список використаних джерел:

1. Бурячок В.Л. Основи інформаційної та кібернетичної безпеки. [Навчальний посібник]. /В. Л. Бурячок, Р. В. Киричок, П. М. Складаний – К., 2018. – 320 с.

2. Microsoft. Event Log [Електронний ресурс] / Microsoft – Режим доступу до ресурсу: <https://learn.microsoft.com/ru-ru/dotnet/api/system.diagnostics.eventlog?view=dotnet-plat-ext-8.0>.

3. Журнал подій [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%96%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%BB_%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D1%96%D0%B9.

СЕКЦІЯ 14.

ОПОДАТКУВАННЯ ТА БЮДЖЕТНА СИСТЕМА

Ватаманюк-Зелінська У.З.

доктор економічних наук,
професор кафедри фінансового менеджменту
*Львівський національний університет
імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

Штундер І.М.

здобувач вищої освіти
*Львівський національний університет
імені І. Франка
м. Львів, Україна*

БЮДЖЕТНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Бюджетна безпека є однією з найважливіших елементів фінансової безпеки, адже бюджет є основним інструментом забезпечення економічного суверенітету держави. А тому високий рівень бюджетної безпеки є обов'язковою умовою позитивних зрушень у структурі національної економіки, покращенні соціального захисту населення, ефективного розвитку усіх сфер життєдіяльності суспільства.

Сьогодні, в умовах воєнного стану, для нашої держави питання бюджетної безпеки набуває ще більшого значення, оскільки оборона країни, армія, ефективне функціонування органів оборони та захисту, спирається на достатнє та стабільне фінансове забезпечення. Саме від фінансування цих напрямів залежить майбутня перемога і безпекова складова існування нашої держави та інтересів населення.

Загалом, у науковому просторі виокремлюють такі підходи до пояснення сутності бюджетної безпеки:

- стан забезпечення платоспроможності держави;
- фінансові умови, виражені в обсягах бюджетних ресурсів і принципах їх формування та розподілу;
- державна політика, орієнтована на реалізацію національних економічних інтересів країни;
- співвідношення параметрів формування бюджетних коштів та сумарних потреб одержувачів цих коштів;
- рівень виконання державою своїх функцій з урахуванням балансу доходів і видатків державного та місцевого бюджетів;
- процес розроблення, прийняття і контролю (моніторингу) виконання бюджету;
- рівень збалансування бюджету [1].

На наш погляд, варто проаналізувати основні індикатори бюджетної безпеки України. Розрахунок абсолютних та нормованих показників бюджетної безпеки, ми проведемо відповідно до Методичних рекомендацій Міністерства економіки України щодо розрахунку рівня економічної безпеки України (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

**Динаміка абсолютних та нормованих значень
індикаторів стану бюджетної безпеки України за період
2018–2022 рр.**

Індикатор стану безпеки	Вагові коефіцієнти	Абсолютні/нормовані значення індикаторів станом на кінець				
		2018	2019	2020	2021	2022
Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, відсотків	0,2671	-1,66	-1,96	-5,18	-3,63	-17,62
		1	1	0,364	0,674	0,068
Дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління, відсотків до ВВП	0,2482	-0,206	-0,07	-0,3	0,1	0,82
		0,96	0,97	0,94	0,98	0,84
Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, відсотків	0,2203	33,28	39,75	32,82	30,45	42,31
		0,572	0,186	0,612	0,77	0,175
Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, відсотків	0,2644	33,26	32,45	36,9	36,36	33,93
		0,096	0,099	0,087	0,088	0,094
Інтегральний показник стану бюджетної безпеки України		0,66	0,58	0,49	0,83	0,29

Джерело розроблено за даними: [2,3]

Як бачимо з таблиці 1.1, одним з важливих чинників, що спричиняє загрози та проблеми в сфері бюджетної, безпеки є незбалансованість і високий рівень дефіциту державного бюджету, та провокує зростання дефіциту державного бюджету України по відношенню до ВВП. Так, у 2022 р. дефіцит Державного бюджету України склав 17,62%, що

майже в 11 разів більше дефіциту в 2018 р. та значно перевищує критичне значення -6%. Таке стрімке збільшення дефіциту бюджету пов'язане зі розширенням видатків на оборону, забезпечення громадського порядку та безпеки, соціального захисту населення в умовах воєнного стану. Таким чином, нормоване значення даного показника дуже відхилилось від оптимального – 1 та склало 0,068.

Частка дефіциту бюджетних і позабюджетних фондів сектора загальнодержавного управління у ВВП в 2022 р. склав 0,82%. Протягом усього досліджуваного періоду даний індикатор знаходився в межах задовільних значень від -1 до 1. Однак нормований показник за цим індикатором склав 0,84, що на 0,12 менше в порівнянні з 2018 р.

Бюджетна безпека держави значною мірою залежить від ефективності використання фінансових ресурсів, що акумулюються в її фондах. Основою формування надходжень бюджету країни є валовий внутрішній продукт, рівень перерозподілу якого виступає одним із індикаторів рівня бюджетної безпеки. Зокрема, у 2022 р. цей показник становив 42,31%, що на 1,27 рази вище 2018 р. та достатньо більше критичного значення в розмірі 37%. А тому, нормований індикатор склав 0,175, що далеко від оптимального значення – 1.

Останнім показником оцінки бюджетної безпеки є відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету. Так, щорічний дефіцит державного бюджету вимагав пошуку ресурсів для його покриття та забезпечення фінансування необхідних видатків бюджету, що зумовило накопичення обсягу державного та гарантованого державою боргу. Впродовж всього аналізованого періоду вищезгаданий показник кратно перевищував критичне значення в 16%.

Зокрема, у 2022 р. обсяг сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу в структурі доходів бюджету становив 33,93 %, що вдвічі більше критичного значення. Відповідно, нормовані показники цього індикатора впродовж періоду значно відхилялись від 1.

Окрім того, одним з надважливих показників стану фінансової безпеки і бюджетної зокрема вважають індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index), який визначається щорічно та впливає на рейтинг країни у світі. Наведемо динаміку індексу сприйняття корупції в Україні (рис. 1.1).

Рис. 1.1 Динаміка індексу сприйняття корупції в Україні у 2012-2022 рр.

Джерело розроблено за даними: [4]

Проаналізувавши дані, зображені на рис. 1.1, бачимо, що динаміка індексу сприйняття корупції в Україні протягом досліджуваного періоду 2012-2022 рр. має тенденцію до зростання, що означає покращення оцінок респондентів

корупційної складової в державі. Однак, порівнюючи цей індикатор з рівнем в інших країнах, варто зазначити, що рівень корупції в Україні залишається на дуже високому рівні. Україна у 2022 р. отримала 33 бали, що на 1 бал більше проти 2021 р. та посідає 116 місце за показником індексу сприйняття корупції.

Як відзначають дослідники, важливим кроком стала значна кількість державних перевірок, підприємств, установ, організацій по виявленню осіб які причетні до: росії та білорусі, російської влади, підтримання війни в Україні, грошових переказів від країни агресорів. Також, спільно з фінансовими установами та підприємствами були проведені заходи щодо виявлення російських чи білоруських власників майна на території України, виявлення акціонерних прав, банківських рахунків та ін. Це дозволило виявити значну кількість корупціонерів, шахрайських схем та незаконного відмивання і привласнення коштів, в тому числі державного.

При цьому, країни, які близько розташовані до нашої держави, мають значно вищі оцінки за даним індексом (Польща – 55, Словаччина – 53, Румунія – 46, Молдова – 39, Литва – 62, Латвія – 59, Естонія – 74, Чехія – 56 балів).

Опитування за 2022 рік серед населення та бізнесу, проведене соціологічною компанією GfK Ukraine за підтримки координатора проектів ОБСЄ в Україні в межах реалізації проекту «Підтримка діагностики, моніторингу та переслідування корупції в Україні», показує, що корупція посідає друге місце в рейтингу проблем, які чинять негативний вплив на економіку країни, рівень життя та соціальний стан (перше місце посідає воєнне вторгнення країни-агресора). Зокрема, опитування корупційного досвіду населення свідчить, що найбільш корумпованими є правоохо-

ронні органи, послуги водопостачання та водовідведення, сервісні центри МВС, медичні послуги, будівництво та земельні ділянки та інші.

Водночас, найбільш поширеними видами корупції з якими стикнулися громадяни під час війни є: розкрадання гуманітарної допомоги, яка надходить постраждалим особам, відмивання та приховування коштів через перекази, відкриття віртуальних рахунків на біржах та привласнення частини фінансових коштів, що надходять для допомоги особам.

До того ж, вагомий негативний вплив на імідж України в міжнародному вимірі мають великі корупційні скандали в різних державних органах. Це, в свою чергу, впливатиме на подальшу фінансову допомогу міжнародних партнерів, а, отже, фінансову безпеку нашої держави. А тому, для подолання корупції, варто впровадити більш дієві антикорупційні програми, стратегії та правила, які забезпечать прозорість держави.

Отож, сьогодні основними загальними загрозами бюджетній безпеці є такі як: високий рівень корупції та політична нестабільність; спроби різних політичних сил розколоти українське суспільство за рахунок вкладів в інформаційний простір неправдивої інформації; значний рівень тінізації та криміналізації економіки; високий рівень міграції населення за кордон; падіння доходів як бізнесу, так і домогосподарств; зниження інвестиційної привабливості України, що зумовлено багатьма ризиками пов'язаними з війною.

Окрім того, вагомими загрозами фінансовій безпеці України у бюджетній сфері виступають такі:

- високий рівень дефіцитності бюджетної сфери;
- неефективне та нецільове використання бюджетних коштів в умовах війни;

–недосконалість бюджетного процесу та низький рівень бюджетної дисципліни;

–значний ступінь ухилення від сплати податків та неефективна система податкового контролю;

–низький рівень податкової культури громадян та бізнесу.

На наш погляд, для підвищення рівня бюджетної безпеки України необхідно налагодити систему контролю за ефективним використанням бюджетних коштів та вдосконалити бюджетний процес як на державному, так і на місцевому рівні, модернізувати законодавство у бюджетній сфері, покращити податковий контроль, розробити програму з підвищення податкової культури громадян та запровадити податкові пільги для підприємств, які діють прозоро [5].

Список використаних джерел:

1. О. М. Джигора, Особливості забезпечення бюджетного процесу та бюджетної безпеки України в умовах воєнного стану. *Economics Bulletin*. №2., 2022. Режим доступу: https://ev.nmu.org.ua/docs/2022/2/EV20222_136-147.pdf

2. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: наказ від 29.10.2013 р. № 1277 [Електронний ресурс] / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. 2013. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>

3. Офіційний сайт ТОВ "МінфінМедіа". URL: <https://minfin.com.ua/>

4. Corruption perceptions index. Режим доступу: <https://www.transparency.org/en/cpi/2021/index/ukr> Актуальні виклики та загрози економічній безпеці України в умовах воєнного стану.

*Матеріали XL-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 січня 2024 року, м. Салоніки (Греція), дистанційно)*

5. Експертно-аналітична доповідь. Національний інститут стратегічних досліджень. Режим доступу: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-05/executive-1.pdf>

СЕКЦІЯ 15.

ГЕОГРАФІЯ

Павловська Т.С.

кандидат географічних наук,
доцент кафедри фізичної географії,
*Волинський національний університет
імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна*

Гусєв Д.О.

здобувач вищої освіти географічного факультету,
*Волинський національний університет
імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна*

ВНУТРІШНЬОРІЧНИЙ РОЗПОДІЛ ВОДНОГО СТОКУ Р. ВИЖІВКА У 2020 Р. (ГІДРОПОСТ СТАРА ВИЖІВКА)

Поставка проблеми. Внутрішньорічний розподіл водного стоку – це його розподіл за сезонами, місяцями, декадами або іншими часовими інтервалами. Визначається він переважно кліматичними чинниками, насамперед, внутрішньорічними змінами кількості опадів і температури повітря. На внутрішньорічний розподіл стоку впливає і господарська діяльність у межах заплавно-руслових комплексів та річкового басейну. Разом з тим і вона залежить від особливостей

внутрішньорічного режиму стоку та тенденцій його змін в просторі і часі (зокрема, такі види діяльності як водопостачання, зрошення, виробництво електроенергії тощо) [1; 2].

Мета даної роботи – визначити структуру живлення річки Вижівка (гідропост Стара Вижівка) та внутрішньорічний розподіл її стоку впродовж маловодного 2020 року.

Результати дослідження. Річка Вижівка є правою притокою р. Прип'ять. Тече з південного заходу на північний схід від витoku (абсолютна висота 207 м) на околиці с. Олеськ Ковельського району до гирла (абсолютна висота 153 м) поблизу с. Якушів цього ж району [3]. Спостереження за водним режимом річки здійснюється на гідропостах поблизу с. Руда та смт Стара Вижівка. Основні гідрографічні характеристики водозборів річки до вказаних гідропостів відображено у таблиці 1. Середньорічні витрати річки на гідропосту Стара Вижівка за останні 50 років (1973–2022 рр.) становлять $2,53 \text{ м}^3/\text{с}$, за увесь період спостережень – $2,55 \text{ м}^3/\text{с}$, у досліджуваному 2020 р. – $1,71 \text{ м}^3/\text{с}$.

Для р. Вижівка 2020 р. був маловодним, як і для всіх річок України [4], хоча й не з найменшими середньорічними витратами (значно меншими вони були в 1996, 1997, 2001, 2003, 2015, 2019 рр.). Однак, цей рік обрано нами для аналізу внутрішньорічного розподілу стоку й визначення структури живлення, оскільки він демонструє сучасні тенденції зміни водного режиму річок басейну Прип'яті: зменшення витрат весняної повені й частки снігового живлення, зростання ролі паводків [4–10].

Нами на основі даних Волинського обласного центру з гідрометеорології (далі ВОЦГМ) з використанням табличного процесора Microsoft Excel 2019 було побудовано гідрограф і розчленовано його за видами живлення (методика О. В. Попова,

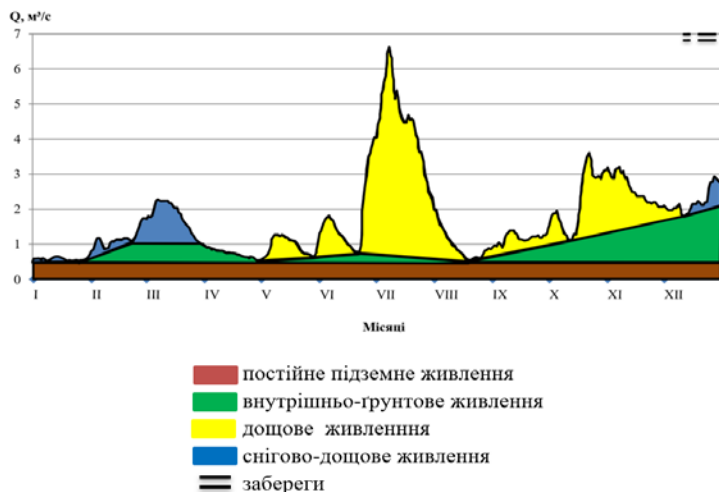
1968) [5] з використанням інструментів креслення зазначеної програми (рис. 1). За допомогою програмного забезпечення GeoGebra (калькулятор Сюїта) було визначено частки різних видів живлення. У вказаному вище редакторі електронних таблиць побудовано також діаграми розподілу стоку річки за місяцями обраного року й усередненими значеннями п'ятидесятирічного періоду (1973–2022 рр.) (рис. 2).

Таблиця 1
Основні гідрографічні характеристики басейну р. [3]

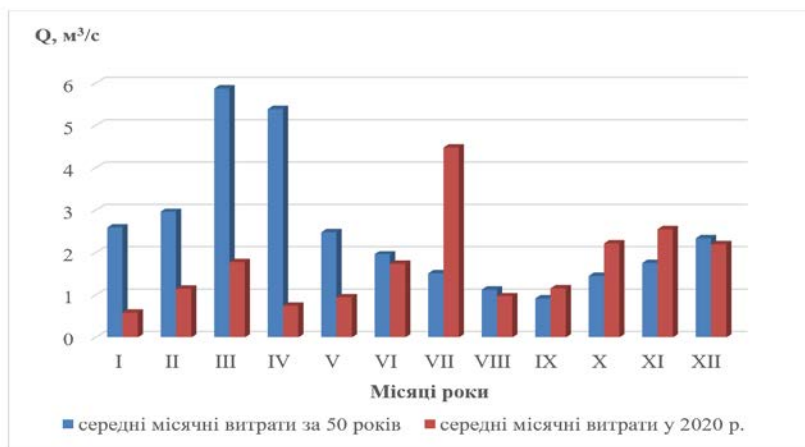
Гідропост	Характеристики річки		Характеристики басейну					
	Довжина, км	Середній похил, %	Площа, км	Середній похил, %	Озерність, %	Заболоченість, %	Лісистість, %	Розораність, %
с. Руда	10	1,5	141	0,57	< 1	10	14	40
сміт Стара Вижівка	44	0,7	722	0,7	< 1	12	17	20

У процесі здійсненого аналізу ми з'ясували, що в 2020 р. більшу частку в структурі живлення річки становило повне підземне живлення (внутрішньогрунтове (25,1 %) разом з постійним підземним (26,7 %)), на дощове живлення припадало – 41,5 %, на снігово-дощове – 6,7 % (див. рис.1). Структура внутрішньорічного розподілу водного стоку впродовж маловодного 2020 р. була такою: зима – 19 %, весна – 17 %, літо – 35 %, осінь – 29 %; у середньому за 50-річний період: зима – 26 %, весна – 45 %, літо – 15 %, осінь – 14 % (див. рис. 2).

Рис 1. Гідрограф стоку р. Вижівка (гідропост
Стара Вижівка, 2020 рік)
(побудовано за даними ВОЦГМ)

Рис. 2. Внутрішньорічний розподіл стоку річки Вижівка
(гідропост Стара Вижівка) (побудовано за даними ВОЦГМ)

Висновки. Водний стік річки Вижівка нерівномірний впродовж року. Основна частка водного стоку у маловодний 2020 р. сформувалася влітку та восени, мінімальним він був взимку та навесні. Структура внутрішньорічного розподілу стоку за п'ятидесятирічний період обернена: найбільшою є частка весняного стоку, а найменшою – літнього та осіннього. Живлення р. Вижівка змішане. У 2020 р. вона мала переважаюче підземне живлення. Підземними водами річка живиться насамперед в зимовий, а також у літний та осінній бездощові періоди. Подальше вивчення внутрішньорічного режиму водного стоку річки Вижівка необхідно доповнити аналізом моделей кількох багатоводних, середньоводних і маловодних років. Ці завдання і визначають найближчі перспективи наших наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Клименко В., Іваненко Л. Особливості внутрішньорічного розподілу стоку малих річок (на прикладі річки Уда). *Проблеми безперервної географічної освіти і картографії*. 2018, (28), 40-47.
2. Лобода Н. С., Овчарук В. А. Гідрологічні розрахунки: Конспект лекцій. Одеса: Вид-во 2005. 175 с.
3. Чир Н. В. Гідрологічний аналіз басейнової системи Вижівки. *Проблеми гідрології, гідрохімії, гідроекології*: Мат. 6-ої Всеукр. наук. конф. з міжнар. участю (Дніпропетровськ, 20-22 травня 2014 р.). Дніпропетровськ: ТОВ „Акцент ПП”, 2014. С. 309–311.
4. Вишневський В. І. Куций А. В. Багаторічні зміни водного режиму річок України. Київ: Накова думка, 2022. – 252 с.
5. Василенко Є. В., Гребінь В. В. Сучасні зміни живлення річок басейну Прип'яті (в межах України). URL: https://uhmi.org.ua/conf/climate_changes/presentation_pdf/poster_3/Vasylenko.pdf

6. Павловська Т. С., Білецький Ю. В., Щесюк Є. Р. Багаторічні (1963–2020 рр.) коливання максимального стоку р. Прип'ять (гідропост „Люб'язь”). *Інноваційні тенденції сьогодення в сфері природничих, гуманітарних та точних наук: матеріали III Міжнародної наукової конференції* (м. Рівне, 29 вересня, 2023 р.) / Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця: Європейська наукова платформа, 2023. С. 186–190.

7. Павловська Т. С., Жайворонок Л. В., Білецький Ю. В., Грудік С. В. Багаторічна динаміка річкового стоку Стоходу (гідропост Любешів). *Природа Західного Полісся і прилеглих територій*: зб. наук. праць / за заг. ред. Ф. В. Зузука. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2019. № 16. С. 44–50.

8. Павловська Т. С., Мельничук М. А., Рудик О. В., Білецький Ю. В. Багаторічна (1970–2020 рр.) динаміка мінімального стоку річки Стохід (гідропости „Любешів і „Малинівка”). *Шацьке оозер'я в контексті змін клімату*: зб. матер. VI Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 70-річчю від дня народження проф. Петліна В. М. (сміт Світязь, 1–3 жовтня 2021 р.) / за заг. ред. В. О. Фесюка. Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2021. С. 48–52.

9. Павловська Т., Білецький Ю., Геналюк Р., Мороз М. Багаторічна динаміка річкового стоку Стоходу (гідропост Малинівка). *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2020. № 5 (409). С. 23–28.

10. Павловська Т., Полянський С., Попович Ю. Багаторічні (1947–2019 рр.) коливання максимального стоку р. Стир (гідропост „Луцьк”). *Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку: матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф.* (м. Переяслав, 17 листопада 2020 р.). Переяслав, 2020. Вип. 65. С. 35–37.

Павловська Т.С.
кандидат географічних наук,
доцент кафедри фізичної географії,
*Волинський національний університет
імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна*

Щесюк Є.Р.
здобувачка вищої освіти географічного факультету,
*Волинський національний університет
імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна*

БАГАТОРІЧНІ КОЛИВАННЯ ВОДНОСТІ Р. ПРИП'ЯТЬ (ГІДРОПОСТ РІЧИЦЯ)

Постановка проблеми. Витрата води – одна з найголовніших гідрологічних характеристик, що визначає режим річок. Саме витрати води визначають водність річки й можливість використання водних ресурсів у господарській сфері [1]. Оскільки водні ресурси у XXI ст. стали відносити до стратегічних ресурсів, то вивчення тенденцій багаторічної динаміки середньорічних, максимальних і мінімальних витрат є нагальним завданням не тільки теорії, а й практики, і є одним із обов'язкових елементів розробки науково-обґрунтованих стратегій регіонального розвитку [2].

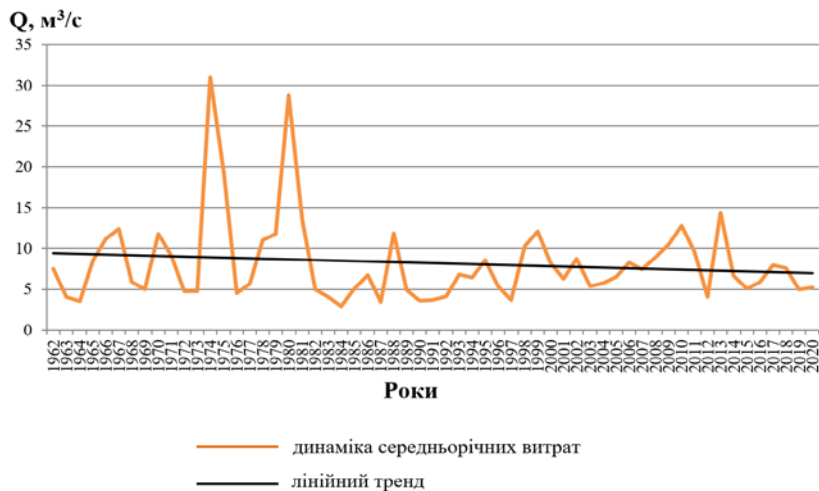
Мета дослідження – виявити тенденції багаторічної динаміки середньорічних, максимальних і мінімальних (зимового періоду й періоду відкритого русла) витрат р. Прип'ять на гідропосту Річиця.

Результати дослідження. Річка Прип'ять належить до числа великих транскордонних річок України. Вона є головною водною артерією Волинського Полісся. Понад 20 % її довжини і близько 13 % її водозбору знаходяться в межах Волинської області. Басейн річкової системи займає $\frac{3}{4}$ від площі всієї області та є основним джерелом для забезпечення водою населення і галузей економіки. Характерною рисою Прип'ятської долини є висока лісистість, заболоченість та унікальність природних комплексів, зокрема водно-болотних угідь [3]. Прип'ять відносять до річок, що не зазнали значного антропогенного впливу. Хоча на її водозборі також є об'єкти, які дещо вплинули на річковий стік: ділянка Дніпро-Бузького каналу живиться з Прип'яті, певний обсяг води безповоротно втрачається при роботі Рівненської та Хмельницької АЕС тощо [1].

Важливим та актуальним питанням сьогодні для водного режиму річок України, у тім числі й Волинського Полісся, є зменшення їх водності внаслідок кліматичних змін (підвищення температури повітря, збільшення випаровування, зменшення опадів та, як наслідок, зміна складових водного балансу річки). Для функціонування багатьох річок суттєвими є й антропогенні чинники: потужне водокористування, значна зарегульованість стоку, зведення лісів на водозборах та ін. [4]. Не є виключенням у цьому плані і р. Прип'ять. На рис. 1 помітна тенденція до зменшення її середньорічного стоку.

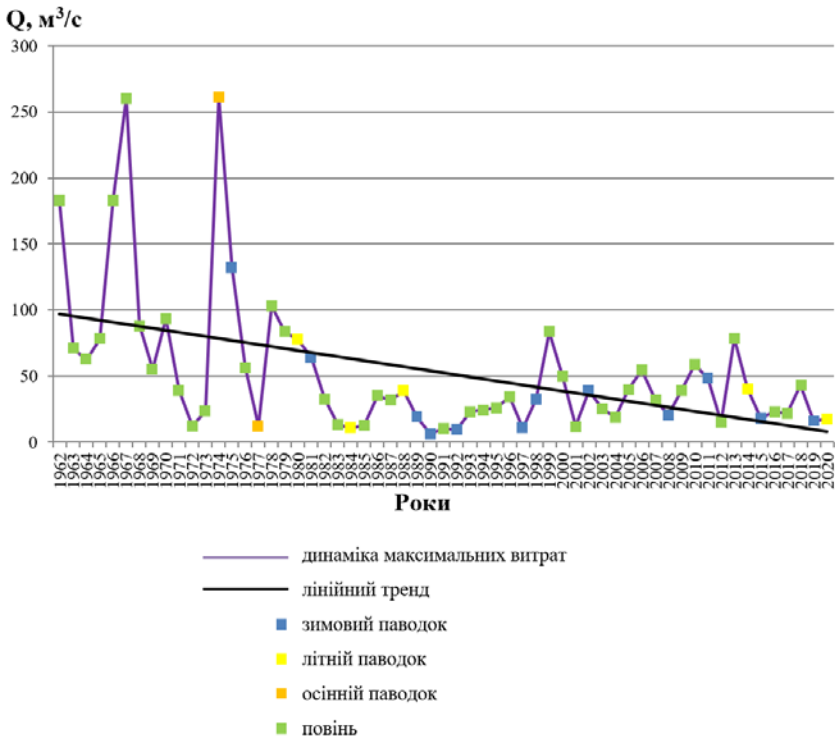

Рис. 1. Багаторічна (1962–2020 рр.) динаміка середньорічних витрат р. Прип'ять (гідропост Річиця) (побудовано за даними Волинського обласного центру з гідрометеорології)

Як відомо, основними фазами водного режиму річок України є водопілля, межень (літньо-осіння та зимова), паводки. Підвищення температури повітря, зменшення снігозапасів і глибини промерзання ґрунту сприяють зниженню величин витрат весняної повені та наближення її піку до початку року [1]. На рис. 2 простежується чітко виражена тенденція до зменшення максимальних витрат водопілля р. Прип'ять, особливо з початку 80-их років минулого сторіччя. Ймовірно, динаміка максимальних витрат значною мірою зумовлена й антропогенним втручанням – проведенням широкомасштабної інтенсивної меліорації, в результаті якої було створено осушувальні системи

„Регулювання р. Прип'ять”, „Турська”, „Заболоттівська”, „Кортеліська” [5].

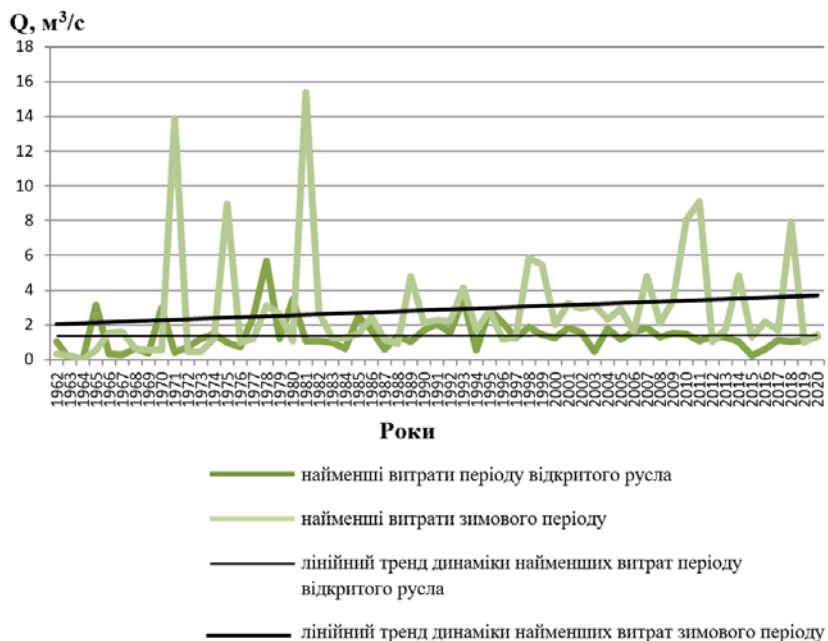
Рис. 2. Багаторічна (1962–2020 рр.) динаміка максимальних витрат р. Прип'ять (гідропост Річиця) (побудовано за даними Волинського обласного центру з гідрометеорології)

Окремим питанням вивчення водного режиму річок є багаторічні зміни мінімальних витрат, адже вони є лімітуючим критерієм у питаннях водоспоживання, водокористування та

охорони водних ресурсів [6]. На рис. 3 видно, що за обраним рядом спостережень мінімальні витрати р. Прип'ять взимку суттєво більші, ніж літні. Мінімальний стік періоду відкритого русла не має вираженої тенденції змін в часі, а зимового періоду – зростає. Основна роль у виявлених тенденціях належить клімату: зростання частки рідких опадів у холодний період року внаслідок суттєвого підвищення температури повітря [7] сприяє збільшенню витрат зимової межні.

Рис. 2. Багаторічна (1962–2020 рр.) динаміка мінімальних витрат р. Прип'ять (гідропост Річиця) (побудовано за даними Волинського обласного центру з гідрометеорології)

Висновки. Для р. Прип'ять на гідропосту Річиця упродовж 1962–2020 рр. виявлено: 1) тенденцію зростання середньорічних витрат і мінімальних витрат зимової межені, 2) відсутність виражених спрямувань багаторічних коливань мінімальних витрат літньо-осінньої межені, 3) яскраво виражену тенденцію до зменшення максимальних витрат води. Отримані результати в цілому підтверджують висновки сучасних досліджень вчених-гідрологів України [8; 1]. Для наукових обґрунтувань причин виявлених тенденцій необхідними є оцінювання величин коефіцієнтів кореляції аналізованих параметрів водного режиму й метеорологічних показників, аналіз різницевих інтегральних кривих гідрометеорологічних показників, детальне вивчення видів антропогенних дій у межах басейну і заплавно-руслоних комплексів річки, а також місцевих фізико-географічних особливостей підстильної поверхні як чинників формування річкового стоку. Ці завдання і окреслюють коло наших подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Вишневський В. І. Куций А. В. Багаторічні зміни водного режиму річок України. Київ: Накова думка, 2022. 252 с.
2. Павельчук Є. М., Сніжко С. І. Гідролого-гідрохімічні характеристики річок Житомирського Полісся в умовах глобального потепління. Житомир: В-во „Волинь”, 2017. 244 с.
3. Мисковець І. Я. Формування гідроекологічної ситуації в долині річки Прип'ять. *Шості Сумські наукові географічні читання: збірник матеріалів Ш79 Всеукраїнської наукової конференції (Суми, 15–17 жовтня 2021 р.)* [Електронний ресурс] / СумДПУ імені А. С. Макаренка, Сумський відділ Українського географічного товариства; [упорядник Корнус А. О.]. Елект. текст. дані. Суми. 2021. С. 43–48.

4. Данильченко О. С., Басов А. О. Зміна водності річки Ворскли за даними гідрологічного поста Чернеччина у період з 1979 по 2019 роки. *Слобожанський науковий вісник*. Серія: Природничі науки. 2023. Вип. 1. С. 20–26.

5. Павловська Т. С., Рудик О. В., Мельник М. В. Тіснота зв'язку середньорічного стоку р. Прип'ять (гідропост Річиця) та атмосферних опадів. *Наукові відкриття та фундаментальні наукові дослідження: світовий досвід*: матеріали III Міжнародної наукової конференції, м. Вінниця, 24 листопада, 2023 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2023. С. 497–501.

6. Драницький Д. С., Павловська Т. С. Багаторічна (1992–2021 рр.) динаміка абсолютних річних мінімумів стоку води річки Турія. *Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень*: матеріали XV Міжнар. наук.-практ. конфер. аспірантів і студентів (м. Луцьк, 16–17 травня 2023 року). Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2023. С. 153–156.

7. Павловська Т. С., Федонюк М. А., Рудик О. В. Температурний режим повітря у Волинській області: хронологічний та хорологічний аспекти. *Географічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Одеса: Видавничий дім „Гельветика”, 2023. Вип. 1. С. 39–48. DOI <https://doi.org/10.32782/geochasvnu.2023.1.04>

8. Гребінь В. В. Сучасний водний режим річок України (ландшафтно-гідрологічний аналіз). Київ: Ніка-Центр, 2010. 316 с.

СЕКЦІЯ 16.

КІБЕРБЕЗПЕКА

Зінченко М.О.

начальник науково-дослідного управління
*Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації
імені Героїв Крут
м. Київ, Україна*

Яковчук О.В.

начальник науково-дослідного відділу
*Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації
імені Героїв Крут
м. Київ, Україна*

Лазута Р.Р.

начальник науково-дослідного відділу
*Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації
імені Героїв Крут
м. Київ, Україна*

Плугова О.Б.

науковий співробітник науково- дослідного відділу
*Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації
імені Героїв Крут
м. Київ, Україна*

ПІДХОДИ ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ ТА КРАЇН-ЧЛЕНІВ НАТО ДО ВЕДЕННЯ КІБЕРВІЙН ТА КІБЕРОПЕРАЦІЙ

Більшість аспектів військових операцій Збройних Сил України частково покладаються на використання кіберпростору, який в нашому сьогоденні є водночас як невід’ємною сферою інформаційного середовища, так і тією субстанцією, яка, з аналогію будь-якого визначення “системи”, є одночасно і елементом цієї системи і тією прихованою “силою” (“відношенням”), що зумовлює взаємодію елементів інформаційного середовища між собою.

Якщо розглянути підходи до визначення “кіберпростір”, наведені в керівних документах більшості країн-членів НАТО, зокрема США, кіберпростір являє собою (в буквальному перекладі різних організацій) – “Глобальний домен в інформаційному середовищі, що складається із взаємозалежних мереж інфраструктур інформаційних технологій та даних резидентів, включаючи Інтернет, телекомунікаційні мережі, комп’ютерні системи та вбудовані процесори і контролери” (документи JP 3-12 та FM 3-12).

Виходячи із викладеного, стає зрозумілим багаточисельне обговорення тем, пов’язаних з кіберпростором та так званими “кібердіями” (визначення яких відсутнє на загальнодержавному рівні і навіть якщо з’явиться, то буде періодично змінюватись). Але все ж таки, у зв’язку із їх “віртуальною” наявністю, ця робота спрямована саме на їх розгляд та удосконалення в інтересах нашої держави.

Розвиток інформаційного суспільства дозволяє використовувати кіберпростір для вирішення політичних, соціокультурних та воєнних завдань, можливості прихованого

впливу на підсвідомість людей і масштабного маніпулювання суспільною думкою за рахунок використання інформаційних технологій та засобів масових комунікацій, не кажучи вже при цьому про ще ряд аспектів, пов'язаних наприклад, з дистанційним ураженням як військових так і цивільних об'єктів, особливо в мирний час. Це постійно призводить до появи нових форм і методів кібердій, завдяки яким провідні держави намагаються досягти своїх зовнішньополітичних цілей і владнати міждержавні розбіжності.

В сучасному світі зазначене відбувається через використання (звичайно приховано) кібердій у кіберпросторі, форми і способи яких постійно удосконалюють спеціальні (визначені) підрозділи провідних країн світу.

В цих умовах підрозділи кібербезпеки Збройних Сил України повинні постійно вживати зусилля для удосконалення форм та способів кібердій в рамках готовності до кібероборони держави.

Розвиток подій на міжнародній арені наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття свідчить, що, попри потужні зусилля світової спільноти з урегулювання міждержавних суперечностей мирним шляхом, кількість і гострота збройних конфліктів сучасності практично не зменшуються. Більше того, нині вони охоплюють не тільки традиційні сфери збройної боротьби (землю, море, повітря), а й поступово просуваються в новітні сфери, наприклад у віртуальний комп'ютерний світ, який практично є основою життя сучасної людини.

У війнах і збройних конфліктах минулого століття, у класичному їх розумінні, з “нематеріальних” технологій протидії застосовувалися, як відомо [1], переважно лише методи інформаційно-психологічної боротьби як механізм

впливу на свідомість людини, а також дезінформації населення і Збройних Сил супротивника. При цьому обладнання зв'язку та засоби масової інформації розглядалися тоді переважно як середовище для перенесення думки, потрібної передусім атакуючій стороні.

З появою феномена глобальних комп'ютерних мереж створило, так званий, новий театр воєнних дій – кіберпростір, де поступово почали:

- використовуватися принципово нові, специфічні засоби й методи ураження – інформаційна і кіберзброя та формуватися тактика і стратегія їх застосування;
- розгортатися угруповання сил і спеціальних программно-апаратних засобів для проведення активних операцій (дій);
- розвиватися засоби й методи захисту тощо.

На думку колишнього заступника міністра оборони США Елвіна Бернштейна, кібервійну в нинішніх умовах можна розглядати як складову загального театру воєнних дій, “як технологічний крок уперед у розвитку сучасних засобів і методів ведення війни та завдання ударів по системах командування і контролю противника”. При цьому “комп'ютеризація даної сфери” та поява “нових засобів зв'язку й комунікацій”, у розумінні экс-замміністра, неминуче зробить саме такі засоби “об'єктами військового нападу”. Американський журнал “The Economist”, крім того, описує кібервійну як “п'яту область війни, – після землі, моря, повітря й космосу”[3]. Інший американський експерт з безпеки Річард А. Кларк у своїй книзі “Cyber War” (перша редакція якої вийшла у травні 2010 р.) визначає кібервійну як “дії однієї національної держави з проникнення в комп'ютерні мережі іншої національної держави для досягнення цілей

щодо завдання збитку або руйнування”[4]. Державний секретар США Гіларі Клінтон, представляючи у травні 2011 р. “Національну стратегію в кіберпросторі”, зробила заяву про можливість відповіді держави на будь-які прояви кіберагресії збройними засобами, якщо інші способи виявилися неефективними. Український вчений О. О. Мережко вважає кібервійну сукупністю заходів з “використанням Інтернету і пов’язаних з ним технологічних та інформаційних засобів однією державою з метою заподіяння шкоди військовій, технологічній, економічній, політичній та інформаційній безпеці, а також суверенітету іншої держави”[5].

Досвід війн і воєнних конфліктів підтверджує, що успіх ведення бойових дій, поряд з іншими факторами, буде у тієї сторони, яка більш оперативно приймає рішення та своєчасно організовує їх виконання. Більш-менш чітке тлумачення поняття кіберпростір вперше було надано в директиві президента США “Національна стратегія гарантування безпеки кіберпростору США” (NSPD 54, 2004), кіберпростір визначений як взаємозалежна мережа комп’ютерних технологій, на яку спираються ведення бізнесу, дії уряду, керівництво національною обороною тощо [2].

Саме такий стан справ, по-перше, обумовив нові завдання для Збройних Сил і компетентних державних правоохоронних органів провідних країн світу, які мають спрямовуватися на забезпечення протидії або на повну нейтралізацію різного роду кіберзагроз; по-друге, підняв на беззаперечно вищий щабель вагу досліджень, спрямованих на розроблення методології кібервоєн та прогнозування довгострокових тенденцій їхнього розвитку, вироблення актуальних моделей проведення атакуючих дій у кіберпросторі, а також створення систем ефективної протидії останнім.

Тобто, як бачимо, тема кібервійни останнім часом доволі активно досліджується представниками більшості провідних країн світу. Увагу цьому питанню приділяють також і військові блоки. Так, у керівних документах НАТО кібервійна розглядається в одному ряду з протиракетною обороною та боротьбою з тероризмом.

НАТО сьогодні має три лінії кібероборони (а саме: службу NATO Computer Incidents Response Capabilities Centre; Гаазький дослідницький центр перевірки діючих систем і вироблення новітніх стандартів захисту та Програму розробки захищених систем зв'язку), з метою підвищення ефективності ведення воєнних дій саме в кіберпросторі та додатково розробляє:

- спеціальну структуру для захисту країн-членів Альянсу від кібератак, яка займатиметься збиранням розвідувальних даних і координуватиме дії членів НАТО в боротьбі з кіберзлочинністю;

- концепцією майбутніх кібервійн, в основу якої покладено насамперед військово-технічну концепцію C4I (Command, Control, Computer, Communications and Intelligence) та C4IFTW (Command, Control, Computer, Communications and Intelligence for the Warrior), а також доктрину кіберманевру, що передбачає поділ усього театру воєнних дій на дві складові – традиційний та кіберпростори (ідея запропонована ще у 1996 р. експертом Пентагону Р. Банкером).

Таким чином, у світі вже передбачається проведення як оборонних (захист власних ІТ-систем від деструктивного впливу), так і наступальних дій (встановлення контролю над ІТ-системами супротивника або взагалі їх знищення). При цьому основною формою таких дій, з урахуванням пропозицій [6], на тактичному рівні слід вважати кібератаки, на стратегічному та спеціальному рівнях – кібероперації.

Під кібератакою доцільно розуміти сукупність узгоджених за ціллю, змістом і часом дій (кібердій), які реалізуються в кіберпросторі та призводять або можуть призвести до порушення конфіденційності, цілісності, доступності, спостережності та/або авторства інформації, а також порушення роботи ІТ-систем.

Під кібероперацією, за аналогією з методами звичайної війни, – сукупність узгоджених за часом, глибиною та завданнями відносно короткочасних кібератак, спрямованих на один або декілька об'єктів впливу протидіючої сторони з наміром одержання незаконного доступу до їх інформаційних ресурсів, порушення роботи їхніх інформаційних систем або взагалі повного виведення обраних об'єктів з функціонування.

Кібероперації можуть проводитися за допомогою спеціальних засобів ураження (спеціально організованої інформації та інформаційних технологій), що становлять зміст поняття “кіберзброя” і надають змогу конкретно редагувати, копіювати, видаляти та блокувати інформацію, проникати крізь системи захисту, блокувати доступ законних користувачів, порушувати роботу носіїв інформації для дезорганізації роботи технічних засобів комп'ютерних систем та інформаційно-обчислювальних мереж. При цьому до спеціальних оборонних засобів слід віднести засоби, призначені для захисту й виявлення атак противника, а також протидія атакам.

Спеціальні оборонні засоби можуть бути поділені на такі групи:

- засоби захисту інформації (засоби захисту каналів зв'язку, території, приміщень, пристроїв; засоби захисту операційних систем, баз даних і програмного забезпечення;

засоби шифрування; засоби контролю й керування доступом і т.ін.);

- розвідувальні засоби в кіберпросторі (радіоелектронна, кіберрозвідка та інші види розвідки).

Як одну з можливостей протистояти сучасним загрозам у сфері інформаційної та кібербезпеки британські програмісти запропонували нову оборону кіберзброю – “Інтернет-телескоп”. Він відстежує проблемні зони мережі Інтернет й автоматично припиняє кібератаки [7]. Проникаючи в “глибини” мережі, “телескоп” аналізує вміст трафіку (переданих даних) на предмет наявності зловмисних програмних кодів, які призводять до перетворення окремих зон мережі на ботнети, що складаються з уражених машин – “комп’ютерів-зомбі”. Уражені машини, найчастіше без відома їхніх користувачів і власників, віддалено керуються зловмисниками та втягуються у виконання масованих дій на кшталт розсилання спаму, навмисного створення надмірного числа запитів на ті чи інші сервери (DDoS-атаки) з метою спровокувати їх відмову тощо.

Виявивши заражені вузли мережі, “телескоп” встановлює фізичне місце перебування окремих “зомбованих” комп’ютерів і складає карту загроз, яка, за бажанням, може бути проаналізована фахівцями. У подальшому “телескоп” без зайвого втручання обслуговуючого персоналу визначає тип шкідливої програми й переводить її подальші дії під свій контроль.

Як заявили представники британського уряду [7], відсутність таких та подібних, “більш реалістичних” рішень, у сфері протидії кібератакам на критично важливу інфраструктуру (фінансові ринки, банківські мережі, об’єкти енергетики, телекомунікації тощо) може суттєво “підштовхнути міждержавні кібервійни в майбутньому”. Аналогічну позицію

висловлено в доповіді генерального секретаря Міжнародного союзу телекомунікацій Хамадуна Турі на виставці ITU Telecom World у Женеві, в якій він визначив, що “третя світова війна може початися як наслідок інформаційного протиборства саме в кіберпросторі” [8]. І тоді, за його ж словами, майже будь-яка людина “за допомогою армії заражених комп’ютерів (“ботів”) зможе мати велику владу у такій віртуальній битві”.

Наступальна зброя кібероперацій охоплює засоби активного комп’ютерного впливу, здатні порушити функціонування інформаційних систем органів управління державних і військових об’єктів, промисловості, транспорту, зв’язку, енергетики, банків та інших установ шляхом безпосереднього інформаційного втручання в роботу комп’ютерних систем. Найчисленнішою й найнебезпечнішою для ІТ-систем противника серед наступальних засобів є група активного впливу, тобто атакуюча кіберзброя. До її арсеналу можна віднести: комп’ютерні віруси; програмні закладки й логічні бомби; електромагнітні гармати (портативні генератори електромагнітних випромінювань великої потужності); різноманітні пристрої постановки активних комунікаційних перешкод; засоби знищення, перекичування та розкрадання інформаційних масивів; спеціальні апаратні закладні пристрої; спеціальні мікроорганізми, здатні руйнувати ізоляційний матеріал та радіоелектронні елементи.

Зазначені засоби найбільшою мірою здатні вразити найважливіші АСУ супротивника, які діють у реальному часі, наприклад системи спостереження й попередження про ракетний напад, системи наведення зброї тощо.

Одним з доволі показових прикладів застосування атакуючої кіберзброї слід вважати події 2010 р., спричинені

мережевим хробаком Win32/Stuxnet. Проникнувши в систему іранської АЕС у Бушері, вірус, розроблений групою експертів, які, найімовірніше, володіли сучасною технічною базою, загальмував ядерну програму Ірану практично без будь-якого насильства.

Перш ніж потрапити до АЕС у Бушері, вірус протягом тривалого часу поширювався світом через флеш-накопичувачі за допомогою невідомої раніше уразливості ОС Windows. Як з'ясувалося, він був вузько цілеспрямованим і, згідно з опублікованими у засобах масової інформації на кшталт [9] та іншими даними, мав на меті впровадження шкідливого функціонала до промислових інформаційних систем контролю над виробничими процесами класу SCADA, що працюють під керуванням SIMATIC WinCC корпорації Siemens, проведення їх подальшого моніторингу, а також крадіжку з них інформації та змінювання реєстрів.

Як видно з наведених вище прикладів, оборонна й наступальна кіберзброя може застосовуватися переважно двома способами. Перший з них передбачає впровадження програмних та апаратних закладок у технічні засоби обробки інформації на етапі їхнього виробництва з подальшим постачанням у визначені країни (активуються ці закладки, як правило, за спеціальною командою). Другий передбачає застосування кіберзброї шляхом фізичного проникнення на об'єкт або використання спеціальних технічних засобів уже в процесі ведення кіберборотьби – комплексу заходів, спрямованих на здійснення управлінського та/або деструктивного впливу на автоматизовані ІТ-системи супротивника й захисту від такого впливу власних інформаційно-обчислювальних ресурсів шляхом використання спеціально розроблених програмно-апаратних засобів. Як стверджує директор

Лондонського міжнародного інституту стратегічних досліджень Джон Чіпмен [7], імовірність застосування оборонної та наступальної кіберзброї дуже зросла, але вона й досі залишається “серйозно недооціненою” загрозою міжнародній безпеці. Як один з можливих прикладів ведення кібервоєн доцільно навести акт публікації величезної кількості конфіденційної інформації на сайті Wikileaks. Тобто в цьому випадку США, виявилась, як і практично всі інші провідні країни світу, абсолютно неготовою до кібервійни, уразливою для такого роду атак і такою, що не в змозі забезпечити належний рівень захисту власних конфіденційних даних.

Таким чином, стрімкі темпи розвитку світової науково-технічної думки та подальшого вдосконалювання ІТ-систем і технологій фактично призвели до створення єдиного глобального інформаційного й кіберпросторів, у яких у перспективі будуть акумульовані всі засоби збору, накопичення, обробки, обміну та зберігання інформації.

Це, у свою чергу, формує передумови для:

- упровадження нових та розвитку існуючих форм і способів інформаційного протиборства за володіння світовим інформаційним ресурсом;
- зростання ймовірності виникнення конфліктів у боротьбі за досягнення й утримання інформаційної переваги одних суб'єктів над іншими тощо.

Основною формою таких дій у недалекому майбутньому стануть, скоріш за все, кібервійни, які відрізнятимуться від звичайних бойових дій і слугуватимуть лише приводом до їх розв'язання. Їх основні цілі, скоріш за все, полягатимуть передусім у здійсненні кіберрозвідки в органах державного та військового управління, порушенні цілісності й доступності інформації та прозорості процесів, руйнуванні інфраструк-

тури мереж або їх окремих елементів, блокуванні або виведенні з ладу автоматизованих систем управління тощо.

Основними об'єктами негативного впливу кібервійн (об'єктами критичної інформаційної інфраструктури) при цьому можуть бути:

- комп'ютерні мережі державних урядових органів, фінансових установ, енергетичного сектору;

- системи керування повітряним рухом, рухом залізничного транспорту та важливих підприємств критичних для життєдіяльності;

- автоматизовані системи управління військами та зброєю;

- інші мережі, що призначаються для збору, обробки, збереження та видачі інформації, виведення з ладу яких також може вплинути на досягнення поставлених цілей тощо.

Тобто, якщо взяти до уваги головні характеристики майбутніх кібервоєн, а саме: можливість здійснення нападу будь-ким; географічну досяжність; невідворотність; потенціал і легкість поширення, а також вплив на “електронно готові” цілі, – можна припустити, що їхній початок може стати революцією у військовій справі, а їх результати взагалі можуть виявитися непередбачуваними. Здебільшого це пояснюється тим, що:

кібервійна дає можливість здійснювати атаки безпрецедентній кількості аматорів, яким достатньо мати з'єднання з мережею Інтернет (вплив таких атак зростатиме з посиленням ролі глобальної мережі в щоденному політичному, соціальному й економічному житті);

кібервійна не передбачає тих витрат і зусиль, яких потребують напади на цілі, розташовані на далекій відстані (її поширення не обмежується засобами комунікації, як це було раніше);

кібервійна – це відносно легкий спосіб скористатись дедалі сильнішою залежністю від упровадження сучасних ІТ-технологій;

кібервійна не заміщає собою війну звичайну. Фактично вона є іншою ареною ведення більш масштабної війни. І ті країни, які першими оволодіють мистецтвом кібервійни, зможуть отримати фундаментальну перевагу вже на її початкових стадіях.

За результатами викладаного матеріалу пропонується змінити прийняті в нашої державі підходи до визначень та термінологічних взаємозв'язків між кіберопераціями та кібердіями, розробити та впровадити відповідні документи та закупити новітні засоби зв'язку для розвитку новітніх ІТ-технологій країни.

Напрямами подальших досліджень.

Аналіз та розробка подальших рекомендацій із удосконалення форм та способів кібердій в оборонній операції сил оборони на основі найкращих світових практик, зокрема, ґрунтуючись на керівних документах провідних країн світу та країн-членів НАТО з організації та ведення кібервійн та кібероперацій.

Список використаних джерел:

1. Национальная стратегия обеспечения безопасности киберпространства США: Неофиц. перевод // Смирнов А. Информационная глобализация и Россия: вызовы и возможности. – М., 2005. – С. 363–370.
2. Cyberwar: War in the Fifth Domain // The Economist. – 2010. – Jul 1st.
3. Clarke R. A. Cyber War. – Harper Collins. – 2010.

4. Мережко А. А. Конвенция о запрещении использования кибервойны в глобальной информационной сети информационных и вычислительных ресурсов (Интернете). [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/publcontent.php3>.

5. Ляшенко І. О., Кириленко В. А. Кібернетичні операції – майбутня форма збройної боротьби. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znpnapv_vtn/2010_53/10liofzb.pdf

6. СМІ внезапно вспомнили о черве WIN32/Stuxnet. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://purogok.ucoz.ua/news/smi_vnezapno_vspomnili_o_cherve_win32_stuxnet/2011/09/30/501.

7. Закон України “Про основні засади забезпечення кібербезпеки України” // Відомості Верховної Ради України, 2017. – № 45. – С. 403.

8. JP 3-12, Cyberspace Operations, 08 June 2018.

9. FM 3-12, Cyberspace and Electronic Warfare Operations, 11 April 2017.

10. NATO Standard Ajp-3.10.2 Allied Joint Doctrine For Operations Security And Deception, Edition A Version 2, January 2020.

11. NATO Standard Ajp-3.20 Allied Joint Doctrine For Cyberspace Operations, Edition A Version 1, January 2020.

12. STANAG 6514 Allied Joint Doctrine For Cyberspace Operations, Edition 1, 29 January 2020.

Кокошинський В.В.

науковий співробітник науково-дослідного відділу,
Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації
ім. Героїв Крут
м. Київ, Україна

Зінченко М.О.

начальник науково-дослідного управління,
Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації
імені Героїв Крут
м. Київ, Україна

Яковчук О.В.

начальник науково-дослідного відділу
Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації
імені Героїв Крут
м. Київ, Україна

Лазута Р.Р.

начальник науково-дослідного відділу,
Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації
імені Героїв Крут
м. Київ, Україна

Краснобокий А.В

старший науковий співробітник
науково-дослідного відділу,
Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації
імені Героїв Крут
м. Київ, Україна

ДОСВІД МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ США ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ВІТЧИЗНЯНОГО КІБЕРПРОСТОРУ

Питання забезпечення безпеки вітчизняного кіберпростору та захисту інформації наразі посідає одне з ключових місць серед питань оборони держави, а сам кіберпростір розглядається військовим керівництвом провідних держав світу як одна із сфер ведення військових операцій поряд з наземною, морською, повітряною та космічною. Вивчення та впровадження зазначеного досвіду з використання кіберпростору для оборони держави та ведення військових операцій стає вкрай актуальним для нашої держави під час відбиття ворожої агресії з боку російської федерації.

Зокрема, Міністерство оборони США активно використовує можливості та властивості кіберпростору для наступальних та оборонних дій з метою забезпечення національної безпеки країни. А ретельно організовані заходи, які проводяться в кіберпросторі, можуть забезпечити успіх дій і в інших фізичних сферах. Під кіберпростором у збройних силах США розуміється глобальна сфера в межах інформаційного простору, що складається з взаємозалежних мереж інформаційно-технологічних інфраструктур і резидентних даних, включаючи глобальну комунікаційну мережу Інтернет, телекомунікаційні мережі, обчислювальні системи, а також вбудовані в ці технічні засоби процесори та контролери. Кіберпростір розглядається як трирівнева система, що включає фізичний, логічний та соціальний (семантичний) рівні.

Діяльність ЗС США по суті критично залежить від кіберпростору, оскільки всі структурні підрозділи міністерства

оборони, а також органи та пункти управління ЗС на всіх рівнях оснащені інформаційно-комунікаційними мережами різного призначення. Функціонування цих мереж та їх компонентів нерозривно пов'язане з можливостями національних збройних сил щодо здійснення трансрегіонального проектування військової могутності та гарантованого виконання всіх пов'язаних із цим бойових та інших завдань, поставлених керівництвом.

Водночас насиченість МО та ЗС США засобами інформатизації, у тому числі апаратно та програмно пов'язаними у ряді випадків з аналогічними системами інших державних відомств та установ, комерційних організацій, а також країн-союзників та партнерів, породжує необхідність безпечного захищеного доступу до інформації в інформаційно-комунікаційних мережах та її цілісності [1,2]. У зв'язку з цим військове керівництво країни розглядає кіберпростір як один із ключових факторів забезпечення як військової безпеки, так і національної безпеки держави в цілому [3].

В останні роки у збройних силах США у питаннях організації та виконання заходів кібербезпеки керувалися концепцією «Ешелонована оборона», що передбачає створення на кожному рівні тієї чи іншої мережі, інформаційної системи, об'єкта інформатизації тощо більше захисного заходу для вирішення завдань безпеки у кіберпросторі, у тому числі шляхом використання покращених можливостей щодо виявлення кіберзагроз та реагування на них, кіберзахисту, підтримки відповідної інфраструктури на фізичному, логічному та соціальному (семантичному) рівнях.

Міністерством оборони США у 2022 році було прийнято «Стратегію нульової довіри» щодо діяльності в кіберпросторі.

В її основі лежить підхід до забезпечення кібербезпеки, при якому кожен елемент інформаційно-комунікаційної мережі в будь-який момент часу вважається таким, що вимагає обов'язкової багатофакторної аутентифікації та авторизації перед організацією будь-якого сеансу взаємодії з користувачем (за замовчуванням кожен користувач вважається ненадійним і таким, що не пройшов автентифікацію). Крім того, у концепції відсутня поділ користувачів на внутрішніх (довірених) та зовнішніх (недовірених). При цьому сама довіра сприймається як основна вразливість.

Передбачається, що всі користувачі за умовчанням є ненадійними і їхнє звернення до ресурсів вимагає додаткової багатофакторної перевірки. Базуючись на цих принципах, міністерство оборони США як власник інформаційно-комунікаційних мереж матиме можливість будувати «архітектуру нульової довіри».

Для забезпечення виконання зазначеної Стратегії впроваджується низка заходів, включаючи навчання особового складу новим вимогам, впровадження інноваційних технічних рішень, зміна інфраструктури мереж та ін. [4].

Відповідно до Стратегії відбувається поступовий перехід від прийнятої у ЗС США концепції «Ешелонована оборона» до нової концепції «нульової довіри», тобто відмовитися від довірених мереж, пристроїв, користувачів та процесів, що відбуваються за їх взаємодії, а також від самих дій щодо забезпечення безпеки зовнішніх периметрів ділянок кіберпростору.

Значне посилення кібератак на вітчизняні мережі та збільшення збитків від їх реалізації, зокрема, нещодавня атака на корпоративну мережу провайдера вітчизняного стільникового зв'язку «Київстар», що відбулась саме через злом

аккаунта співробітника компанії та призвела до серйозних наслідків, свідчить про термінову необхідність впровадження більш потужних заходів щодо забезпечення кібербезпеки на державному рівні з використанням досвіду провідних країн світу та провадження сучасних стратегій використання кіберпростору, як, зокрема, «Стратегія нульової довіри».

Список використаних джерел:

1. JP 3-12, Cyberspace Operations. Joint Chiefs of Staff, 2018. 104 p.
2. Strategic Cyberspace Operations Guide. United States Army War College, 2021. 156 p.
3. National Cyber Strategy of the United States of America. The White House, Washington, DC, 2018. 40 p.
4. DoD Zero Trust Strategy, Department of Defense, 2022. 37 p.

Черняк Т.Г.

Викладач програмування та інформаційних дисциплін
Відокремлений структурний підрозділ
«Рівненський фаховий коледж НУБіП України»
м. Рівне, Україна

Ладуба М.Д.

студент
Відокремлений структурний підрозділ
«Рівненський фаховий коледж НУБіП України»
м. Рівне, Україна

БАЛАНС МІЖ БЕЗПЕКОЮ ТА ПРИВАТНІСТЮ В КІБЕРПРОСТОРІ: ЕТИЧНІ ВИКЛИКИ ТА ПОШУК ОПТИМАЛЬНИХ РІШЕНЬ

Вступ. У нашому цифровому віці, коли технології безперервно розвиваються, безпека та приватність в онлайн-середовищі стають критичними аспектами для користувачів, організацій та суспільства в цілому. Швидкість, об'єм зберігання та обробки даних росте, а разом з нею зростає й ризик порушення конфіденційності. У цьому контексті виникає загострене питання: як зберегти баланс між безпекою та приватністю в кіберпросторі?

Ця стаття присвячена дослідженню етичних аспектів кібербезпеки та захисту особистої приватності, фокусуючись на важливості збалансованості між цими двома аспектами. На сьогоднішній день, коли технологічні інновації переплітаються в нашому житті, важливо не лише забезпечити найвищий рівень кібербезпеки, а й зберегти особисту приватність, уникаючи потенційних порушень.

Мета цієї статті - розглянути ключові етичні виклики, що виникають у вирішенні проблеми збалансованості між безпекою та приватністю в кіберпросторі. Аналізуючи існуючі нормативи, стратегії та можливі шляхи вирішення цих питань, ми прагнемо створити фундамент для обговорення та подальших досліджень у цій важливій області.

Аналіз існуючих етичних норм та їх відповідність сучасним технологічним реаліям. У сфері кібербезпеки та захисту приватності існують різноманітні етичні стандарти, спрямовані на забезпечення безпеки даних та збереження особистої конфіденційності користувачів. Однак, із зростанням швидкості та обсягу збереження та передачі даних, поняття етичності та його відповідність сучасним технологічним реаліям вимагають постійного оновлення та адаптації.

Аналіз існуючих етичних норм в цій області передбачає перегляд існуючих правових рамок та регуляцій, що стосуються кібербезпеки та приватності. Це включає в себе розгляд стандартів безпеки даних, правил збереження та обробки особистої інформації, а також етичних кодексів для фахівців у цій галузі.

Нинішні етичні стандарти повинні враховувати технологічні висновки та реальні ризики, що виникають у зв'язку зі зростанням кількості даних та їх доступністю. Важливо визначити, наскільки ці стандарти відповідають сучасним технологічним вимогам, забезпечуючи належний рівень захисту, а також розглядати їхню придатність до адаптації під майбутні виклики кібербезпеки.

Враховуючи швидкий технологічний прогрес, необхідно не лише оновлювати існуючі норми, а й розробляти нові етичні принципи, які враховуватимуть розвиток технологій та нові виклики, пов'язані з цифровим середовищем.

Розгляд компромісів у забезпеченні безпеки та збереженні особистої приватності у віртуальному середовищі. У сучасному цифровому світі, де величезні обсяги інформації постійно обробляються та передаються, виникає необхідність збалансувати безпеку та свободу користувачів. Забезпечення безпеки даних і одночасно збереження особистої приватності стає предметом неперервного обговорення, оскільки ці два аспекти часто знаходяться у конфлікті один з одним.

Компроміси у забезпеченні безпеки та збереженні особистої приватності відображають складний баланс між необхідністю захисту від потенційних загроз та збереженням права на особисту конфіденційність. Наприклад, підвищені заходи безпеки можуть вимагати більшої обробки особистих даних, що, в свою чергу, може порушити приватність користувачів.

З одного боку, потрібно застосовувати технології шифрування та інші заходи безпеки для захисту конфіденційної інформації від кіберзагроз. З іншого боку, важливо зберігати приватність користувачів, уникати надмірної персоналізації та надмірного збору даних.

Дослідження компромісів у цій області передбачає аналіз існуючих правових норм, етичних стандартів та практик у сфері кібербезпеки та захисту приватності. Це включає в себе обговорення прозорості у використанні даних, контролю за їхнім збором та використанням, а також розробку механізмів, які дозволять забезпечити ефективний захист даних без порушення особистих прав користувачів.

Підтримати баланс між безпекою та свободою користувачів вимагає виважених стратегій, які беруть до уваги не лише технічні аспекти, але й етичні та правові принципи, що лежать в основі захисту даних та особистої приватності.

Правові та етичні вимоги використання штучного інтелекту. Використання штучного інтелекту в галузі кібербезпеки породжує нові етичні та правові виклики, оскільки ці технології вимагають уважного розгляду етичних аспектів в контексті захисту особистих даних та приватності користувачів.

Аналізуючи етичні аспекти, спочатку варто звернутися до прозорості та відповідальності у використанні штучного інтелекту для кібербезпеки. Це включає у себе розуміння того, яким чином алгоритми AI приймають рішення щодо захисту даних, чи можуть вони бути прозорими для контролю та перевірки використання. Важливо розуміти ефективність та можливі ризики використання таких систем.

Крім того, етика включає у себе питання конфіденційності та захисту особистої приватності. Штучний інтелект часто використовується для аналізу великих обсягів даних, і це може породжувати питання щодо збору, зберігання та використання особистої інформації. Це ставить під сумнів необхідність врахування прав та свобод особи, чий персональний контент обробляється.

Законодавство також відіграє ключову роль у контролі за використанням штучного інтелекту в кібербезпеці. Аналіз правових аспектів включає перевірку відповідності практики використання AI вимогам діючих законодавчих актів, регулюючих захист персональних даних та інші сфери кібербезпеки.

Висновок щодо етичних аспектів застосування штучного інтелекту в кібербезпеці потребує глибокого аналізу впливу технологій на особисту приватність та необхідності забезпечення відповідності юридичним нормам і етичним стандартам.

Перспективи вирішення етичних проблем. Досягнення балансу між безпекою та приватністю в онлайн-середовищі потребує уважного аналізу та впровадження стратегій, спрямованих на захист користувачів, забезпечення безпеки даних та збереження особистої приватності.

Одна з можливих стратегій - це збалансоване регулювання, що передбачає розробку та впровадження ефективних правових рамок, які враховують як потреби в безпеці, так і права на приватність. Це включає створення чітких нормативних актів щодо збору, зберігання та використання даних, а також визначення механізмів контролю за їхнім використанням.

Ще однією перспективою є розвиток технологічних рішень, які сприяють безпеці та приватності. Це включає розробку інструментів шифрування, анонімізації даних, методів обробки інформації без зберігання особистих даних, а також застосування методів штучного інтелекту для виявлення та усунення потенційних загроз без порушення приватності.

Однією з ключових рекомендацій є активна освітня робота. Важливо підвищувати рівень освіченості серед користувачів про важливість захисту своєї особистої інформації та про те, яким чином можна ефективно користуватися онлайн-сервісами, забезпечуючи при цьому свою безпеку.

Крім цього, важливим є залучення індустрії та громадськості до обговорення цих питань. Розвиток та впровадження етичних кодексів для компаній, що працюють з даними, може сприяти створенню сприятливої атмосфери для балансу між безпекою та приватністю.

Усі ці стратегії та рекомендації можуть сприяти розвитку ефективних механізмів для досягнення балансу між безпекою та приватністю в онлайн-середовищі, сприяючи забезпеченню необхідної захищеності даних при збереженні особистої приватності користувачів.

Висновок. Розгляд етичних аспектів балансу між безпекою та приватністю в онлайн-середовищі є актуальною та невід’ємною частиною розвитку кібербезпеки. Досягнення оптимального збалансованого підходу між захистом даних та збереженням особистої приватності вимагає комплексних стратегій. Необхідно розвивати правові норми, сприяти технологічному забезпеченню безпеки та приватності, проводити освітню роботу серед користувачів та створювати етичні стандарти для компаній. Тільки цілісний підхід та спільні зусилля можуть забезпечити ефективний захист даних та особистої приватності в онлайн-середовищі, зберігаючи при цьому свободу користувачів і безпеку їхніх даних.

Список використаних джерел:

1. «Ethical Issues in Information Technology» by Richard T. DeGeorge
2. «Cyber Ethics 4.0: Serving Humanity with Values» by Mary Aiken
3. «Етика та кібербезпека» (Ethics and Cybersecurity) - збірник наукових праць
4. «Цифрова етика: виклики та перспективи» (Digital Ethics: Challenges and Perspectives) - збірник статей
5. «Захист персональних даних в Україні: проблеми та шляхи вирішення» (Personal Data Protection in Ukraine: Issues and Solutions) - наукові дослідження

СЕКЦІЯ 17.

КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

Шевцова І.М.

*Заслужений працівник культури України,
викладач кафедри мистецьких дисциплін
Комунальний заклад вищої освіти
«Академія культури і мистецтв»
Закарпатської обласної ради*

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ПОБУТОВОЇ ТАНЦЮВАЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ У ПРОФЕСІЙНОМУ ХОРЕОГРАФІЧНОМУ МИСТЕЦТВІ ЗАКАРПАТТЯ

Танцювальна національна культура, що має тисячолітню історію розвитку, є одним із феноменальних видів мистецтв. Питання збереження мистецької спадщини Закарпаття займає сьогодні особливе місце, що вимагає вираження етнічної специфіки у візуальній формі хореографічних творів з репертуару професійних колективів краю. Дослідження хореографічного мистецтва у культурі Закарпаття має як теоретичне значення у науці, так і смисложиттєве значення задля формування, становлення та соціального вдосконалення людини з урахуванням усіх ментальних та історико-культурних особливостей.

Мета статті уточнити ключові поняття дослідження «танцювальна побутова лексика», «сценічна хореографія»,

«хореографічне мистецтво Закарпаття»; дослідити концептуальні підходи до цих понять та розкрити їх сутність; з'ясувати світоглядну сутність феномену сучасної сценічної хореографії; проаналізувати мистецтво сучасної сценічної хореографії Закарпаття в контексті української культури; розглянути особливості осучаснення побутової лексики хореографічного мистецтва Закарпаття.

В хореографічному мистецтві, завдяки ритмічній зміні систематизованих художньо зумовлених положень людського тіла створюються хореографічні образи. Художня виразність хореографії як особливого виду мистецтва складається з особливої хореографічної мови: пластичних поз, побутових танцювальних рухів (па), їх ритмічного і динамічного малюнку, жестів і міміки виконавця. Все це стає танцювальним текстом, лише в тому випадку, якщо підкорюється думці. Танець передає своєю специфічною мовою знання, вірування, мистецтва, моральність, закони, побутові звичаї і деякі інші здатності та звички, засвоєні людиною як суб'єктом соціуму. Досягаючи органічного поєднання зазначених елементів, хореограф доносить до глядача характер героя-виконавця, глибину психологічних переживань й сутність зображуваних подій, разом з цим виховує, формує особистість, передає глибокі філософські смисли. Завдяки втіленій образній специфіці, хореографія виступає загальноприйнятим засобом побутової комунікації, який забезпечує трансляцію і акумуляцію культурного коду.

Через сприйняття хореографічного твору суб'єкти комунікації можуть досягнути устрій соціуму, зрозуміти спосіб мислення і звички, ментальні та психологічні особливості характерів особистостей. Емоції візуалізуються через тілесність, трансформуються у танцювальний малюнок, ритм,

динаміку, створюючи закінчений художній образ. І хоча цей образ узагальнений, але саме завдяки та всупереч абстрактності й умовності мова танцю є інтернаціональною. Художній образ хореографічного твору створюється естетичними побутовими рухами тіла. Усвідомлюючи танець, глядач в першу чергу сприймає зором привабливу зовнішню форму: невербальну мову, виконавську пластику тіла, жести. Внутрішній сенс досягається поступово і опосередковано — через рухи людського тіла, пов'язані з гармонією простору. Таким чином сценічний танець постає одним з основних видів танцю, який призначений для певної глядацької аудиторії і несе конкретний глибокий зміст. Сценічний танець відрізняється від танцю народного, бального (побутового) тим, що їхні компоненти побутують у повсякденному житті й виконуються передусім «для себе» (для задоволення естетичних потреб самих танцюючих), не потребуючи глядацької аудиторії. Сучасна сценічна хореографія - це специфічна форма вияву естетичної практики сучасної культури, як синтетичний вид хореографічного мистецтва, що постає наслідком реалізації задуму балетмейстером-постановником.

Народний танець, як зазначає А. Кривохижа, як і національну культуру загалом, потрібно розглядати в постійному розвитку. За вимогами часу мистецтво народного танцю сьогодні не може бути музейним експонатом. Тому, зберігаючи народну основу — історичну достовірність оригіналу, треба надати цій основі мистецького рівня у сценічній дії за вимогами викликів сьогоднішнього дня (Кривохижа, 2018: 75).

Професійну хореографічну композицію можна визначити як створення елементів — танцювальних фраз та

інших видів діяльності, — які розвиваються ізольовано. Ця колекція складених матеріалів потім структурується в часі та просторі відповідно до національних критеріїв хореографії. Хореографія реалізується постановником, оскільки композиційні одиниці організовані разом у більшому просторовому контексті та існують протягом тривалого відліку часу. Спочатку робочий процес над лексичним матеріалом полягає в створенні руху без центральної мети і, наскільки це можливо, без обмежень. Будуть очевидні певні обмеження з точки зору традиційної національної культури та історії; фізичні та інтелектуальні знання та досвід є невід’ємними для будь-якого фізичного використання, що впливають із впливу та розвитку практик, тренувань та бажаних підходів до рухів, пов’язаних із статуєю та виконавським стилем танцюриста та уніфікацією культурних норм. Додаткове обмеження, яке тут діє, пов’язане з естетичною чутливістю балетмейстера, яка спирається як на танець, так і на повсякденну соціальну культуру. Мета полягає в тому, щоб створити елементи, які можна назвати оригінальним танцювальним словником, включаючи просторові конструкції, динамічні фрази та переходи та тілесну організацію в дії для дискретної деконструкції. Потім ці елементи можна реорганізувати, намагаючись створити нову логіку через незручність ізоляції. Згодом це стає темою лексичного матеріалу хореографії. Більша увага до розміру та артикуляції побутових рухів, пов’язаних із розміром амплітуди виконання. Інтеграція у лексичний ряд високо амплітудних кроків надає сценічній забарвленості та колориту хореографічному тексту, джерелом яких є автентичні рухи.

Відмінністю професійного хореографічного мистецтва Закарпаття XX століття є поява початкових контурів

взаємопроникнення виконавської техніки народного та класичного танців. При обробці фольклорного першоджерела та перенесенні весільного закарпатського танцю «Березнянка» у постановці Клари Балог на сцену відбулися ускладнення його малюнку, технізація лексики (основний крок балетмейстерка академізувала виконанням різких кидків, *battements tendu jeté*) й напруження динаміки, надання експресивності виконавській манері. У стрибкових комбінаціях композиції простежується поєднання *pas assemblé* з різними формами дрібних кроків. Процес формування стильових особливостей лексики українського національного професійного хореографічного мистецтва Закарпаття у XX столітті здійснювався у двох паралелях. Першою паралеллю визначався принцип зображення фольклорного першоджерела, з допущенням лише незначної художньої обробки, з максимальним дотриманням виконавської достовірної хореографічної лексики композиції, художнього тексту, манери виконання та костюмів. Другий підхід полягав у сценічній постановці, відмінній від первісного джерела очевидною театралізацією (як приклад хореографічні твори Клари Балог «Вівчарі на полонині», «Бойківські забави»), технічним ускладненням лексики і композиції, збагаченням образно-тематичної схеми.

Характерним для сучасного сценічного хореографічного мистецтва Закарпаття є створення образу засобами танцювальної лексики: танцювального руху, дії та символу. Але лексика стає образною лише у цілісній системі побудови хореографічного твору за прозорого розкриття теми та ідеї. Хореографічні рухи, жести, прийоми та пози підпорядковані завданню створення цілісного художнього образу. Тому структурні й художньо-естетичні особливості реалізуються у синтезі, а не ізольовано, і є невід'ємною складовою загальної конструкції мистецького твору.

На сучасному етапі розвитку сценічного танцю відбувається розробка нової драматургії сценічного дійства, сюжетно насиченої, з високими темповими вимогами до виконавства. Вокально-хореографічна композиція «Червона ружа» балетмейстерська робота Михайло Шютіва з репертуару заслуженого академічного Закарпатського народного хору, як приклад технічного ускладнення виконавської манери, опануванням багато стилісового та різножанрового художнього матеріалу багатонаціонального хореографічного мистецтва краю. Винятковою особливістю хореографічних текстів сучасного закарпатського професійного сценічного репертуару є тритактові поєднання рухів з їхньою «асиметрією».

Сучасній професійній хореографії властиве прагнення до діалогу як з масовою публікою, так і з культурною елітою. При цьому масове тяжіє до унікально-індивідуального, а індивідуальне стає надбанням загалу. Культурна професійна хореографічна спадщина, синтезує характер та обумовлює продуктивність соціальних процесів на основі різноманітних виражальних засобів.

Ми можемо спостерігати у лініях і формах рухового матеріалу закарпатських танців тенденцію злиття з іншими культурними системами. Деякі компоненти цих культурних систем були перебільшені в танець і таким чином трансформовані. По-перше, побутові жести руками виявляють вплив європейських танцювальних форм, але вони не використовуються балетмейстерами з тим самим наративним наміром, скоріше це можна вважати, як дослідження руху в зменшеному кінесферному масштабі. По-друге, використання різних рівнів розширює використання простору, прикладаючи підлогу як поверхню для різних точок ваги тіла. По-третє, відбувається темпові зміни динамічного потоку в русі, які

створюють особливе враження на аудиторію, але ніколи не виходять за межі «абстрактності».

Отже, у поєднанні композиційних елементів хореографічний контекст розкривається і стає колоритним і тематичним. Впливи з різних часів, просторів і контекстів об'єднуються та трансформуються. Можливо, саме це підживлює міжкультурний діалог, який потім створює власну базу професійної хореографічної лексики сьогодення.

Список використаних джерел:

1. Балог К.Ф. Танці Закарпаття. Репертуарний збірник, Ужгород КП «Ужгородська міська друкарня», 2008. 168с.
2. Кривохижа А.М. Гармонія танцю. Навчально-методичний посібник для студентів педагогічних навчальних закладів. Кіровоград, Центрально- українське видавництво, 2014. 110с
3. Хланта І.В. Пісня над Карпатами. Державний заслужений Закарпатський народний хор, Ужгород, Карпати. 1994. 85с.
4. Húsek J. Národopisná hramce mezi Slováky a Karpatorusy. Bratislava, 1925. 344с.

СЕКЦІЯ 18.

ПРИКЛАДНА ФІЗИКА ТА НАНОМАТЕРІАЛИ

Арнаутов А.

кандидат медичних наук,
лікар – офтальмолог вищої категорії,
завідуючий відділом мікрохірургії ока,
«Міська клінічна лікарня
ім. проф. Л.Л. Гіримана»
м. Харків, Україна

Арнаутов В.

лікар – офтальмолог,
«Міська клінічна лікарня
ім. проф. Л.Л. Гіримана»
м. Харків, Україна

ПРО МІСЦЕ І РОЛЬ БІЛОГО КОЛЬОРУ У ФОРМУВАННІ СПЕКТРУ ВИДИМОГО СВІТЛА (повідомлення сьоме про новий спектр видимого світла)

Дослід з розкладання білого світла на спектральні кольори за допомогою призми був вперше описаний професором Празького університету Йоганнесом Кеплером у 1604 році, а потім детальніше описаний та проілюстрований його учнем Марціо Йоганнесом Маркусом у 1648 році [1]. Він відкрив дисперсію світла і вперше висловив ідею про

хвильову природу світла. Він також пояснив природу веселки та забарвлення тонких плівок.

Ньютон Ісаак в 1672 [2] спробував науково пояснити фізичні основи дисперсії. В 1704 році вийшов його трактат «Оптика...» [3], в якому він докладно описав свої досліди з призмою. Сім кольорів видимого діапазону світла Ньютон розподілив у спектрі так: червоний, помаранчевий, жовтий, зелений, блакитний, синій, фіолетовий. Таке розташування кольорів Ньютон пояснив наявністю у кожного кольору своєї довжини хвилі λ , у зв'язку з цим, різним ступенем заломлення в призмі. Чим менша довжина хвилі променя певного кольору, тим більший його ступінь заломлення у призмі. Це закон нормальної дисперсії. Заломлення світла у призмі відбувається у напрямі її основи. Чим ближче промінь до основи призми, тим більший коефіцієнт заломлення.

Ньютон вважав, що отриманий семикомпонентний спектр є спектром білого або видимого світла. Цей постулат записаний у всіх підручниках для школярів та студентів вищих навчальних закладів. Цей спектр ліг в основу багатьох нових напрямків фізики та хімії. Спектроскопія та спектральний аналіз знайшли застосування як на Землі, так і в космосі (астроспектроскопія).

Вважається, що білий колір є складовим і таким, що підлягає дисперсії в спектр. Спектр Ньютоніана - суцільний, що складається з семи далі неподільних кольорів, які плавно переходять в один одного. Простим геніальним дослідом зі схрещеними призмами [3] Ньютон спробував далі розділити отриманий спектр і перевірити чи розкладаються далі складові кольори спектру. Дослід дав негативні результати. З результатів досвіду Ньютон зробив глибокі (поспішні) висновки.

Нам вдалося далі розкласти спектр Ньютоніана за допомогою його ж методу дисперсії зі схрещеними призмами (у

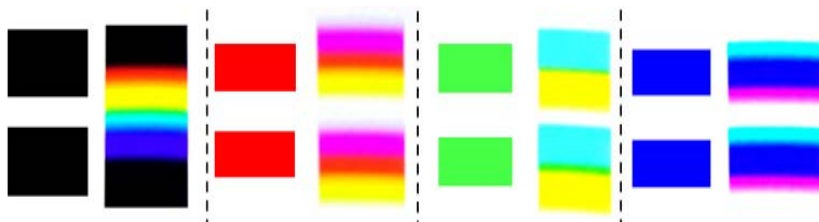
невеликій і не принциповій нашій модифікації) [4]. Ці дослідження показали, що спектр видимого світла не суцільний, а дискретний і складається не з семи, а з трьох монохроматичних ліній на білому фоні. Білий колір не розклався, але виявився важливою складовою отриманого нами спектру.

Ньютон та його послідовники вважали, що діафрагма у класичній схемі дисперсії є просто інструментом, що обмежує світловий потік, який вже далі розкладається у спектр. Кольорові смужки в спектрі і зараз вважаються розтягнутим зображенням щілини діафрагми, яка є смужкою білого кольору.

Метою нашого дослідження було перевірити – наскільки білий колір схильний до дисперсії.

У наших дослідженнях [4-8] було показано, що кольори спектра Ньютона були обумовлені дисперсією країв діафрагми. І для дисперсії певного кольору діафрагма взагалі не потрібна. А форма дисперсійних картин повністю повторює форму кольорового патерну, що підлягає дисперсії. Діафрагма у схемі Ньютона випадковим чином виявилася чорного кольору. Розклавши за допомогою призми чорну фігуру довільної форми, ми отримали три кольорові напівпрозорі фігури тієї ж форми [4]. Було зроблено висновок, що це і є набір кольорів діапазону видимого світла (уточнимо, не білого кольору, а видимого світла).

Ми провели кілька дослідів, які показали, наскільки білий колір розкладається чи не розкладається у спектр.

Рис. 1. Дисперсія змішаних кольорів (оригінальні фото)

На рис.1 показані фотографії дисперсії змішаних кольорів. Вихідні кольорові фігури (патерни) розташовані парами, які імітують діафрагму з білим посередині. Чорний колір шторок діафрагми розкладається у стандартний семикомпонентний спектр. Відстань між шторками підібрана таким чином, щоб посередині виявилася смужка зеленого кольору. Всі давно знають, що при подальшому розведенні шторок замість зеленого з'являється білий колір. Усі знають, але бояться зізнатися. Адже білий колір у середині спектру – це купа невирішених наукових проблем. Знамениті «основні» кольори RGB, виявляється, зовсім не основні, а змішані. Кожен з них складається з двох, на нашу думку, основних кольорів спектра видимого світла [4]: з голубого, пурпурового та жовтого (родина «СМУ»). Червоний – це сума пурпурового та жовтого. Зелений – сума голубого та жовтого. Синій – сума голубого та пурпурового. Білий колір у центрі внаслідок дисперсії не змінився.

Рис. 2. Дисперсія чистих кольорів – основних кольорів спектра видимого світла (оригінальні фото)

На рис. 2 показано фото дисперсії голубого, пурпурового та жовтого з білим кольором посередині. Як, очевидно, з фото, чисті кольори не схильні до дисперсії. Вони залишаються такими ж, як були. А білий колір у центрі дисперсійної картини, як і раніше, не змінюється.

Метою нашого дослідження було перевірити – на скільки білий колір схильний до дисперсії.

Результати наших дослідів очевидні, достовірні, об'єктивні, легко повторні та доказові.

Висновки

- Ньютон зі свого головного досвіду дисперсії зробив поспішні висновки.

- Білий колір не схильний до дисперсії!!!

- Білий колір є зручним тлом для вивчення дисперсії інших кольорів.

- Кольори з сімейства «RGB» не є основними. Вони змішані, додаткові.

- Кольори сімейства «CMY», плюс білий колір є основними. Вони не підлягають дисперсії та є складовими частинами відкритого нами спектра видимого світла.

- У кольоровій поліграфії широко застосовується сімейство кольорових фарб «CMYK», де «K» - чорний колір. На відміну від цього, наш новий спектр видимого світла містить кольори «CMYW», де «W» - білий колір.

Список використаних джерел:

1. Маркус М. Йоханнес (1648)"Opticae thesaurus: Alhazeni Arabis libri septem, nuncprimum editi. Eiusdem liber fundamentorum optices ad eundem Marcum a Ianofrancisco Micanzio explicatus"

2. Newton Isaac. (1672) Optical Memoirs. Printed by Samuel Smith, London, [United Kingdom]

3. Newton Isaac (1704). Opticks: or, A Treatise of the Reflexions, Refractions, Inflexions and Colours of Light. Printed for Sam Smith and Benj. London, Walford. [United Kingdom]

4. Арнаутов А. (2023a). Наш новий спектр видимого світла - результат повторної дисперсії класичного спектра Ньютона (повідомлення п'яте про новий спектр видимого світла). [Електронний ресурс] Журнал «Наука і техніка сьогодні», серія “ Фізико-математичні науки”, №10(24)-С.350-370. Режим доступу: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-10\(24\)-350-370](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-10(24)-350-370)

5. Арнаутов А. (2023b). Парадоксальне сприйняття неозброєним оком призматичного ньютонівського спектру. [Електронний ресурс] Журнал «Перспективи та інновації науки», серія «Медицина», №7 (25). Режим доступу: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-7\(25\)-487-501](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-7(25)-487-501)

6. Арнаутов А. (2023c). Несподівані властивості променів світла, заломлених призмою, або де точка початку дисперсії (повідомлення друге). [Електронний ресурс]. Журнал «Наука і техніка сьогодні», серія “Фізико-математичні науки”, №7(21)-506-515. Режим доступу: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-7\(21\)-506-515](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-7(21)-506-515)

7. Арнаутов А. (2023d). Особливості сприйняття неозброєним оком променів світла, заломлених призмою (повідомлення третє про новий спектр видимого світла). [Електронний ресурс]. Журнал «Наука і техніка сьогодні», серія “ Фізико-математичні науки”, №8(22)-С.276-284. Режим доступу: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-8\(22\)-276-284](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-8(22)-276-284)

8. Арнаутов А. (2023e). Новий метод дослідження дисперсії видимого світла – дисперсія зображення (повідомлення четверте про новий спектр видимого світла). [Електронний ресурс]. Журнал «Наука і техніка сьогодні», серія “ Фізико-математичні науки”, №9(23)-С.476-488. Режим доступу: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-9\(23\)-476-488](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-9(23)-476-488)

СЕКЦІЯ 19.

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Марченко Т.А.

*к.філол.н, доцентка кафедри ДПД та українознавства,
Сумський національний аграрний університет
м. Суми, Україна*

ЖІНКИ-ПІДПРИЄМНИЦІ ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ НА СУМЩИНИ

Сучасний розвиток жіночого підприємництва в Україні нерозривно пов'язаний із традицією, закладеною задовго до соціальних потрясінь, що повсякчас супроводжували нашу державу. Згідно із аналізом підприємницької діяльності в Україні «у 2023 році кожен другий новий ФОП відкривають жінки. Загалом від початку року вже зареєстровано 36 892 ФОПи, з них 51% – або 18 776 – створили жінки» [2].

В історико-архівних документах письмово засвідчено надзвичайну роль української жінки у сфері торгівлі, підприємництва тощо. Архівні документи Сумської області мають достатньо інформації щодо ведення підприємницької діяльності на території Путивльського повіту Курської губернії.

У цьому дослідженні було проаналізовано «Картки на торгівельні підприємства приватних власників Путивльського повіту для обліку прибутку з цих підприємств та нарахування податку».

У селі Красная Слобода Путивльського повіту у 1907 році зареєстроване торгівельне підприємство: рід торгівлі – роздрібна («мелкая»), розряд підприємства – 3, податкова дільниця № 110, річний оборот складав – 400 карбованців (крб.), прибуток склав – 40 крб., з яких відраховано 10 крб. податків; власниця («кому належить підприємству») – *Гриченкова Олена Рашилівна*.

На початку 1900-х у місті Путивль на вулиці Семистрєнній хазяйка торгівельного підприємства *Єфремова Парасковія Михайлівна* займалася роздрібною чорно-бакалейною торгівлею з 1 кімнатою для торгівлі, з орендою за «поміщення заведення» на рік складала – 20 крб., осіб, що торгують – 1. Обороти підприємства: 1900 рік – 500 крб. (заявлено власницею) / 500 крб. (реально встановлено); 1905 рік – 800 крб. (заявлено власницею) / 500 крб. (реально встановлено), де дохід склав – 40 крб. за кожен зазначений період; наступні два періоди 1900-х років заявленої власницею суми не подано, реально встановлено – 1200 крб. та 1000 крб., де дохід склав – 96 крб. та 80 крб. відповідно. За всі 4 періоди податок був незмінний, не дивлячись на капітал та доходи. Підприємницю було звільнено від сплати «розкладного збору».

Торгівельне підприємство ІІІ розряду було у власниці городянки м. Путивль *Князевої Марії Олексіївни*: рід торгівлі – чорно-бакалійна, орендна плата за приміщення – 10 крб., 1 кімната та один вхід до закладу. Обороти підприємства: 1905 рік – 800 крб. (заявлено власницею) / 200 крб. (реально встановлено); 1906 рік – 1000 крб. (заявлено власницею) / 1000 крб. (реально встановлено), 1907 рік – 1000 крб., де дохід склав – 16/80/80 карбованців відповідно до зазначених років. Фіксований податок становив 10 крб. на рік, також звільнена від розкладного збору.

У с. Олександрівка Попово-Слобідської волості Путивльського повіту *Литвинова Анна Никифорівна* разом з Лукою Єфимовичем володіли торгівельним підприємством III розряду роздрібною чорно-бакалійною торгівлі з оборотом 500-600 крб. на рік. Обліковий картка розрахована на 4 роки (1904 – 1907рр.), де прибуток торговельного підприємства становить - 50 крб. за 1904-5 роки та 60 крб. за 1906-7 роки, а податок залишається незмінним усі 4 роки – 10 крб. на рік.

У 1901 році у с. Буринь з оборотом у 2000 крб. працювало торговельне підприємство III розряду *Лагути Анни Варламівни* за № 283 податкової ділянки у книзі підприємств, що займалося роздрібною торгівлею з річним прибутком 200 крб., податком – 10 крб. та розкладочним збором – 4 крб. *Морозова Ольга Володимирівна*, мешканка с. Буринь, у 1907 році мала дохід 100 крб. від роздрібною торгівлі з оборотом 1000 крб., сплатила податок 10 крб. на податковій ділянці № 304 у книзі підприємств.

Торгівельне підприємство III розряду роздрібною чорно-бакалійною торгівлі працювало в с. Рижівка на вул. Грушецькій під керівництвом господарки *Ляхової Олександри Василівни*. Торговлею займалася 1 людина, у приміщенні без орендної плати. Обороти підприємства: 1904 рік – 1200 крб. (заявлено власницею) / 1500 крб. (реально встановлено), прибуток – 150 крб.; 1905 рік - 70 крб. (заявлено власницею) / 800 крб. (реально встановлено), де дохід склав – 80 крб.; 1906 та 1907 роки – 1100 крб. (заявлено власницею) / 1100 крб. (реально встановлено), де дохід склав 110 крб. Фіксований податок становив 10 крб. на рік, підприємниця сплатила «розкладочний збір» у сумі від 2 крб. до 2 крб. 47к.

Махнушкіна Марія Яківна – власниця роздрібного торговельного підприємства III розряду в м. Попова Слобода,

яке займало 1 приміщення без орендної плати з оборотами від 1000 крб. (1904 р.) до 400 крб. (1904 р.), прибутки відповідно – від 100 крб. до 40 крб. Малий бізнес було звільнено від розкладочного збору, фіксований податок сплачено у сумі 10 крб. за кожен рік.

У 1904 – 1907 рр. промисловим підприємством І розряду (водяний млин) Путивльського повіту с. Клепали по вул. Глушецький вал володіла *Петричек Варвара Вікентіївна*. Керував підприємством прикажчик. Обороти підприємства:

роки	обороти		Встанов- лений прибуток	сплачений основний податок	сума розклад. збору	Надлишок прибутку	Сума % збору
	за заявкою підприємниці	реально засвідчено					
1904	45 662 крб.	47 486 крб.	4 380 крб.	50 крб.	79 крб. 47к.	2 880 крб.	96
1905	50 037, 30 крб.	50 037 крб.	6 160 крб.	50 крб.	113 крб.	4 650 крб.	155
1906	33 060, 51 крб.	50 037 крб.	6 160 крб.	50 крб.	133 крб.	5 160 крб.	258
1907	36 329, 48 крб.	36 330 крб.	3 630 крб.	50 крб.	81, 50 крб.	2 630 крб.	131

Водяний млин мав 2 жорнових поставів та 4 сукновальні колоди (водяні млини використовувалися також і для сукновальнь).

На підприємстві працювало 1904 р. – 10 людей «річних» (постійних працівників), 25 людей «поденних», заробітна плата яких складала 2 408, 41 крб.; працювали також службовці – 3 людини з оплатою в 831,17 крб.; 195 крб. сплачено на утримання робітників та службовців. Виготовлено: чужого жита – 12 226 пудів 26 фунтів (1 пуд = 16,38 кг; 1 фунт = 454 гр.); помел власний – 66 159 пудів 7 фунтів; продано – 74 996 пудів. 1905 р. – 5 людей поденної праці (постійних працівників не указано) з оплатою 2 532, 03 крб.; 3 людини-службовці з оплатою 1078, 76 крб. на рік; утримання робочих та службовців – 190 крб. на рік. 3 помелу чужого жита – 10 972 пуди 32 фунти, свого помелу – 58 473 пуди 01 фунт

продано 69 237 пудів сировини. Відомості щодо робітників та товару за 1906 рік відсутні. У 1907 р. 12 робітників було оплачено сумою 2 304, 88 крб., три службовці отримали на рік 1300, 58крб.; утримання робітників та службовців склало 190 крб. на рік; добуто сировини – 49 583 пуди, з яких 48 060 пудів продано.

Почепіна Марія Афанасіївна у 1907 році займалась роздрібною торгівлею у м. Путивль з оборотом 200 крб. та прибутком у 16 крб., податком – 10 крб.

У 1906 році в с. Ковацьке Путивльського повіту *Чернишова Марфа Іванівна* мала роздрібну чорно-бакалійною торгівлю II розряду з оборотом 6 000 крб. та прибутком 480 крб. За два роки діяльності сплачено 10 крб. та 50 крб. податків відповідно, а також 10 крб. – розкладочний збір.

Шечкова Дар'я Іванівна, яка проживала у слободі Мельниця Пригородня Путивльського повіту у 1905-1907 рр. мала чорно-бакалійну роздрібну торгівлю (1 кімната та 2 входи, оренда – 18 крб.) з оборотом: 1905 р.: 3000 крб. (заявлено власницею)/1200 крб. (реально встановлено), прибуток – 120 крб., податок – 10 крб., розкладочний збір – 2,16 крб.; 1906 р.: 1500 крб. (заявлено власницею)/1500 крб. (реально встановлено), прибуток – 150 крб., податок – 10 крб., розкладочний збір – 3, 10 крб.; 1907 р.: (не заявлено власницею) / 1100 крб. (реально встановлено), прибуток – 110 крб., податок – 10 крб., розкладочний збір – 2 крб.

На 61 аркуші опису зазначено 58 підприємців, з них: чоловіків – 46, а жінок – 21, що у відсотковому відношенні складає: 79% - чоловіки-підприємці, 21% - жінки-підприємниці, проте лише жінка володіє промисловим підприємством, що збільшує якісний показник. Матеріали цієї публікації можуть бути використані у подальших розвідках у галузі економіки, соціології, права, лінгвістики тощо.

Список використаних джерел:

1. Кожен другий малий бізнес в Україні відкривають жінки. <https://forbes.ua/news/kozhden-drugiy-maliy-biznes-v-ukraini-vidkrivayut-zhinki-naypopulyarnishiy-vid-diyalnosti-rozdribna-torgivlya-08032023-12224> (дата звернення: 22.12.2023).
2. Державний архів Сумської області. Податной инспектор Путивльского уезда, г. Путивль Курской губернии, Фонд 440, Опис 1, справа №1, <https://daso.archives.gov.ua/wp-content/earchives/storage/fonds/F0440/f440o1d1.pdf> (дата звернення 23.11.2023).

СЕКЦІЯ 20.

ТУРИЗМ

Худавердієва В.А.

канд. екон. наук., доцент
*Державний біотехнологічний університет
м. Харків, Україна*

Ликов В.І.

здобувач вищої освіти
*Державний біотехнологічний університет
м. Харків, Україна*

ІНТЕГРАЦІЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ЯК МЕХАНІЗМУ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ В ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ

В останні роки в освітньому просторі приділяється велика увага питанням забезпечення доступності, якості та ефективності освіти. Пропонуються різні шляхи для їх вирішення, одним із яких є інформатизація освіти [1]. Відповідно до існуючих програм розвитку вищої освіти виділено проблему ефективного використання інформаційно-комунікаційних технологій у сфері освіти. Концептом програм є створення цілісного електронного освітнього середовища як чинника підвищення якості освіти. Інформатизація освіти сприяє ефективному розвитку такої форми навчання як

дистанційна. Дистанційне навчання на сучасному етапі розглядається як взаємодія викладача та студента на відстані, що відображає всі властиві навчальному процесу компоненти (мета, зміст, методи, організаційні форми, засоби навчання) та реалізується специфічними засобами інтернет-технологій або іншими засобами, що передбачають інтерактивність [2]. Незважаючи на історію використання дистанційної форми навчання, проблеми запровадження дистанційних форм навчання у вищій освіті знову стають актуальними у зв'язку з переходом на нові стандарти та запровадженням дворівневої системи вищої професійної освіти.

Дистанційне навчання в контексті вищої школи найефективніше не як самостійна форма освіти, а як складова змішаного навчання (blended learning). Його переваги полягають у поєднанні традиційного навчання (аудиторного) та самостійного навчання (дистанта). Співвідношення використання видів навчання у змішаній формі багато в чому залежить від специфіки дисципліни, що вивчається. Дистанційне середовище Moodle призначене для онлайн-курсів та володіє оптимальним набором ресурсних можливостей для реалізації змішаного навчання. Для вивчення дисциплін студентам денної форми навчання (у т.ч. спеціальності 242 «Туризм і рекреація») пропонується традиційні очні заняття поєднувати із самостійною роботою у дистанційному курсі. Такий підхід до освоєння змісту дисципліни дозволяє: мінімізувати проблеми пропуску занять (пропущені теми вивчаються дистанційно і виконуються необхідні практичні завдання); реалізовувати принцип випереджуючого навчання (знайомство з новим матеріалом, можливість повторити його після занять); розвивати інфокомунікаційну компетентність [3].

Створення електронних навчальних курсів для студентів має важливе значення в розрізі розвитку туристичної галузі та професійної освіти в нашій країні, як наслідок, необхідності підвищення якості підготовки фахівців у галузі туризму, в тому числі через формування у них навичок дистанційного навчання та вільного володіння комп'ютерними технологіями.

З метою виявлення переваг та недоліків електронного навчання на базі Moodle було проведено маркетингове дослідження у формі опитування-інтерв'ювання студентів [2,3]. Основними плюсами дистанційного навчання (вказали 95% студентів) є те, що частина завдань (тестів, перевірочних) можна проходити в домашніх умовах (у спокійній обстановці, у будь-який час доби), при цьому важлива можливість чат-спілкування та обміну повідомленнями з викладачем (offline), більшу частину завдань студенти відправляють на перевірку у вечірній та нічний час та викладач може їх переглянути у зручний для нього час [2]. Також є можливість обміну повідомленнями в системі online між студентами та викладачами (видно, «хто на сайті») – важливо при цьому є можливість завантажити фото, підписаних на дистанційний курс. Безкоштовний доступ до лекційних матеріалів важливий 99% студентів, при цьому для 9% необхідно повніше наповнення курсу лекційними матеріалами; 69% - цікава присутність слайдів, відеороликів, цікавих прикладів за окремими темами курсів, що вивчаються [3]. Серед недоліків системи Moodle 5% відзначили відсутність відеолекцій викладачів, проте цей недолік можна мінімізувати при проведенні вебінарів.

Необхідність чіткого структурування тем та адекватної назви курсів (у відповідно до назви дисципліни, що вивчається за навчальним планом і шифром спеціальності/

напрямку-профілю підготовки) підкреслюють 11% опитаних. Студенти зазначають, що у дистанційних курсах є всі методичні вказівки для виконання завдань, і це важливе для 41%; 27% респондентів зазначають, чітко сформульовані вимоги до завдань, що виконуються. Отримання додаткових балів за завдання, що виконуються у формі есе, статей, аналітичних досліджень і звітів (особливо важливо для бакалаврів «заробляють» залікові одиниці) – відзначили 29% студентів. Студентам необхідний журнал оцінок, де можна переглянути кількість завдань у курсі та підсумки (бали) за пройдені тести, оцінені викладачем – 62%. Важливість своєчасного оцінювання наголосили на чверть інтерв'юованих, однак студенти зазначають, що не завжди задані терміни виконання завдань; 27% відзначили відсутність термінів виконання завдань, решта займають із цього питання нейтральну позицію; також 16% хочуть «заздалегідь» виконати всі завдання, які можуть бути «приховані» (відкриваються поетапно в міру вивчення курсу) від студентів [3].

Студенти відзначають наявність (70% респондентів) можливості прикріпити до системи Moodle на попередню перевірку об'ємне завдання (курсову, презентацію), яке буде прокоментовано викладачем, також частину завдань можна редагувати повторно з урахуванням зауважень викладача, наголошують 19% студентів. Деякі тести можуть бути не обмежені за часом та кількістю спроб – це відзначили 32%, але будь-яке жорстке обмеження викликає негативну реакцію у половини інтерв'юованих студентів, наприклад, одна спроба або конкретний день на проходження (можуть бути проблеми з Інтернетом) або обмеження за часом, що «не встигаєш прочитати всі питання та відповісти». Близько 20% засмучуються, що після проходження тесту не відображаються

неправильні відповіді (дані налаштування можна змінювати в системі Moodle відповідно до завдань тестування – навчання/контроль знань). Мінусом системи Moodle 14% вважають відстеження відвідуваності курсу, своєчасності виконання завдань та проходження тестів студентами.

Можливість адресної розсилки повідомлень позитивно відзначають 14% студентів (викладач може повідомити студентам важливу інформацію, яка у розсилці відображається у вигляді повідомлень у системі Moodle та дублюється на електронну пошту, проте мінусом даної системи є те, що студентам важлива її прив'язка до соціальних мереж) [4]. В результаті обговорення було виявлено, що студенти (46%) активно використовують телефони та планшети (крім стаціонарних ПК) при вивченні курсу та виконання завдань, відкривають інформаційні файли, проходять тестування, тому їм необхідний швидкий доступ до інформації з будь-якого мобільного пристрою та зручний інтерфейс; 43% студентів вказують на простоту використання оболонки Moodle, але 11% не подобається колірна гама та її дизайн. Половині студентів необхідна прив'язка пароля до телефону, а не тільки до електронної пошти, для його швидкого відновлення (пароль складний, тому погано запам'ятовується), при цьому 40% хочуть прив'язування оболонки Moodle до соцмереж, створення спеціальних мобільних додатків, адаптованих до різних операційних систем [3,5]. Виходячи з даних, отриманих в ході експерименту, вважаємо необхідним як висновок підкреслити наступне. По-перше, змішане навчання сприяє підвищенню якості підготовки студентів, що є оптимальним у процесі передачі знань. По-друге, аналіз контенту курсів повною мірою відповідає не лише внутрішнім вимогам ЗВО, а й очікуванням студентів до електронного навчального середовища.

Список використаних джерел:

1. Цюняк О.П., Розлуцька Г.М. Змішане навчання як інноваційна форма організації освітнього процесу у закладах вищої освіти. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2021. випуск 2 (49). DOI: 10.24144/2524-0609.2021.49.232-235
2. Moodle - Open-source learning platform. URL: <https://moodle.org/>
3. Mutoharoh M. Evaluation of the use of the Moodle Platform for Fundamental Physics Lectures at University. Vol 7 No 2 (2021): JPPPF (*Jurnal Penelitian dan Pengembangan Pendidikan Fisika*), Volume 7 Issue 2, December 2021.
4. Морзе Н.В., Глазунова О.Г. Критерії якості електронних навчальних курсів, розроблених на базі платформ дистанційного навчання. *Інформаційні технології в освіті*. Херсон, 2019. № 4. С. 63–75.
5. Ghounane N. Moodle or Social Networks: What Alternative Refuge is Appropriate to Algerian EFL Students to Learn during COVID-19 Pandemic// *Arab World English Journal (AWEJ)* Volume 11. Number3 September 2020, 21, 11 Oct 2020.

СЕКЦІЯ 21.

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ, САМОВРЯДУВАННЯ І ДЕРЖАВНА СЛУЖБА

Gruzd M.

PhD, Associate Professor at the
Department of Public Management,
Public Administration and Economic Policy

Pashchenko Ye.

2nd year master's degree student
specialty «Public administration»,
*Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics
Kharkiv, Ukraine*

CHARACTERISTICS AND PRINCIPLES OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE CONTEXT OF CONSTITUTIONAL REFORM

The process of constitutional reform, determined in 2000 by the process of the all-Ukrainian referendum on public administration reform, marked in a certain sense the beginning of a long period of permanent changes to the Constitution of Ukraine, which continues to this day. In fact, both the development of state formation and the development of new constitutional norms are aimed at the institutionalization of such a form of government that will ensure the fulfillment of the task of establishing Ukraine as a

sovereign state. This requires a scientific analysis of the problem of state control over the implementation of the functions of a democratic social legal state and the affirmation of European values.

The purpose of the study is to study the laws and principles of public administration in Ukraine, as well as to assess the impact of the constitutional reform on the effectiveness of public administration.

The constitutional changes of 2004, 2010, 2014 were aimed at fragmentary changes to the provisions of the Constitution of Ukraine and the formal definition of regimes of power in the «parliamentary model – presidential model» form of government [1]. However, the real reform did not take place, since its results predicted changes, and in the modern institutional dimension, the head of state - the President of Ukraine – plays a decisive role. At the same time, the secondary result of this reform process in 2000 should be recognized as the weakening of management capabilities at all levels and the deformation of the foundations and foundations of state construction.

It is important to note that the Constitution of Ukraine defines the existing model of state power precisely from the standpoint of a clear demarcation of functions, powers and constitutional responsibility [2, p. 19]. Therefore, it is important to recognize constitutional reforms as a basis for further modernization of the power structure, and this is exactly how the purpose of draft laws on amendments to the Constitution of Ukraine should be formulated. Finally, constitutional reforms in all countries of the world were characterized by the further structuring of society, the formation of political instruments of competition and the structuring of political forces according to the ideological principle.

Constitutional reform in Ukraine is a long process of solving the main contradictions caused by the need to solve the contradictions between the needs of social development and the opportunities defined in the framework of the Basic Law of the state. Therefore, the central aspect of the constitutional reform is the change in the legal basis of the state social order. Since such changes are based on a legal basis, namely on constitutional principles, they occur through the purposeful activity of state administration bodies, which is implemented within the framework of the constitutional process. Since constitutional changes are carried out on the fundamental, value-based basis of the constitutional system as part of the general state-building process and are aimed at improving the organization of state power and subordinated to the goals of social development.

According to scientists, «regardless of the constitutional and legal features of the formation of the system of state power in modern conditions, the system of power should be presented as a tool for ensuring the existence of the state and achieving social goals, development, ensuring and observing human rights and freedoms. Because state power influences social processes through the activities of bodies and institutions as part of the functional mechanism of state power, provides for the needs of society and citizens, and regulates the behavior of population groups» [3, 4]. Public administration and related relations should be considered in the broadest sense as the activity of all components of state power to regulate socio-political and economic life, while noting that there are two groups of basic state-administrative relations: organizational-structural and organizational-functional relations that arise in the process of management and have executive power as an object of obligation, and therefore are subordinated primarily to the state. It should be added that in order to reveal the essence

of public management in the conditions of transformations, it is important to determine how the real possibility of interaction between management and self-government is revealed, their proportional relationship, whether they have an advantage over the mechanisms of spontaneous regulation and spontaneous self-regulation. Since the clarification of these issues makes it possible to determine the trend of the degree of control in the sphere of social relations, the implementation of functions to satisfy public needs does not exclude the use of measures of power regulation and state coercion, administration, but they are not the basis of the content of this activity.

Therefore, a new management concept is needed, which is based on the objective laws of the transition to the market and takes into account the specific conditions of the development of the Ukrainian state in the conditions of modern challenges to sovereignty. At the same time, it is important to methodically correctly define the concept and essence of state administration itself, since only public administration ensures the functioning and development of the entire society. Since the content of public administration is usually understood as the system of the executive power of the state, the activity of the state apparatus, which, according to certain characteristics, delimits the activities of the legislative and executive powers. The law enforcement subsystem, which is only partially institutionally defined in the text of the Constitution of Ukraine, is also constantly changing both in terms of status and powers, and in terms of the format of the organizational structure.

At the same time, the formal definition does not reveal the essence of public administration, its appointment and constitutional changes only strengthen the differentiation of the components of state power. An example of such an «institutional

imbalance» in the conditions of constitutional changes is the consolidation of the concept of «justice» in the text of the Constitution of Ukraine through the systematization of the judicial system itself, the prosecutor's office and the bar in the Constitution of Ukraine [1].

In fact, an integrated model of public administration can work by itself as a result of state policy by combining institutionally different subjects of administration, but on this basis it is impossible to modernize the entire administrative system. Such management models, defined by individual legal acts, require their own principles of functioning, which are absolutely uniform for all subjects. It is also impossible to implement the concepts and principles of achieving management results established in the Constitution based on the incorrect interpretation of the tasks of public administration subjects.

All the above-mentioned processes exist simultaneously and are perceived in a certain dialectical unity. There is an effective general set of means of improving public administration at the supranational, central, regional and branch levels through the combination of socio-economic development technologies and organizational and management mechanisms, as well as the study of their specific connections. At the same time, the process of making changes to the Constitution of Ukraine initiated a new stage – the formation of a European model of public power organization in the state.

Based on the proposed concept of public management, the methodology of analyzing managerial changes, it is worth emphasizing that the main theoretical and methodological problem of public management comes down to a conceptual approach: only effective management processes are characterized by more complex, dynamic social systems, the inherent property of which

is self-regulation, that is, the ability organize the system, bring it into harmony with the objective regularity of the given environment and optimize its functioning. The success of reforms is based on the criteria of stability of the legal sphere of the state, the methodology of constitutional changes should take into account the relevance of the main legal norms of state administration as a result of the reforms and ensure the hierarchy of legal norms and, in general, the growth of the institutional content of legal support for reforms based on modern legal doctrine. In this way, the main contradiction of state administrative reforms is resolved from the point of view of the institutional foundations of management.

References:

1. Public administration / Yu. V. Kovbasyuk, K. O. Vashchenko, Yu. P. Surmin. Kyiv-Dnipropetrovsk, 2016. – [Electronic resource]. – Access mode: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/29484>.
2. Local self-government and decentralization / Anatoly Tkachuk. – K.: ICC «Legal Status», 2016. 80 p.
3. Problems of reforming the civil service and service in local bodies self-government in Ukraine / T. E. Vasylevska, I. G. Surai, O. I. Vasylieva, and others. Kyiv, 2018. 256 p.
4. Sushinsky O. I. Control in the sphere of public power: theoretical-methodological and organizational-legal aspects: monograph. Lviv, 2017. 468 p.

Жуков В.В.

здобувач вищої освіти,
«Публічне управління та адміністрування»,
група ДС-23-Д1,
ННІМП, ДЗВО «Університет менеджменту освіти»,
м. Київ, Україна

Науковий керівник: Дегтярьова І.О.,
доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри публічного управління і
проектного менеджменту

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В ОРГАНАХ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

В непростий період для державного управління, спричинений глобальними міжнародними процесами та війною, економічними та соціальними змінами концепція «управлінського рішення» набуває ще більшої актуальності в теорії публічного управління та адміністрування. Трансформації, що відбуваються в Україні на різних щаблях, вимагають адекватних форм організації централізованого управління та управління регіонами. Розвиток управлінських технологій в країні протікає одночасно з еволюцією ринкових та дипломатичних відносин, спираючись на все більш складні прийоми і методи управління.

Варто відзначити, що по даній проблемі є ґрунтовна дослідницька база. Особливий внесок у теорію прийняття рішень внесли такі вітчизняні й закордонні вчені, як В. Бакуменко, М. Данилович, А. Дегтяр, В.Теліна, Д.Антонеску,

С. Бир, М. Мескон, Ю. Пертруня, Г. Саймон, Ф. Тейлор, А. Фойль, О. Уайт, та ін. Ці автори розглядали різні аспекти управлінських рішень. Однак певні аспекти, виходячи з сьогоденних реалій, недостатньо розглянуті та потребують більш детального вивчення. На периферії уваги залишаються питання забезпечення якості управлінських рішень у регіонах України.

Для того, щоб краще зрозуміти феномен прийняття управлінських рішень в сфері публічного управління маємо розглянути декілька дефініцій, які описують та характеризують даний феномен. Управлінське рішення – це результат творчого цілеспрямованого аналізу проблемної ситуації, вибору шляхів, методів і засобів її вирішення згідно з метою системи менеджменту [1, с. 58]. Також можна сказати, що управлінське рішення – це результат вибору суб'єктом (органом) управління способу дій, спрямованих на розв'язання певної проблеми управління. Основна мета управлінського рішення полягає у забезпеченні координуючого впливу на об'єкт або систему управління для досягнення цілей організації [2, с. 36].

Прийняті рішення повинні ґрунтуватися на своєчасній, достовірній, достатній, надійній, коректній та актуальній поточній і прогнозованій інформації, аналізі всіх факторів, що впливають на рішення з урахуванням передбачення його можливих наслідків. Вони повинні відповідати вимогам обґрунтованості, оптимальності, правомочності, оперативності виконання, стислості і ясності, конкретності в часі, адресності, економічності тощо [3].

Процес прийняття управлінських рішень можна поділити чотири основні етапи:

1. Виявлення існуючих проблем.

2. Визначення оптимального рішення (визначення критеріїв та обмежень у прийнятті рішень, розробку варіантів за умови врахування інтересів усіх зацікавлених сторін).

3. Прийняття компромісного рішення, яке задовольнятиме всі сторони.

4. Організація зворотного зв'язку з усіма зацікавленими сторонами, кожна з яких має повідомити про ступінь свого задоволення, та про вимірювані результати від реалізації обраного варіанта (якщо можливо зафіксувати кількісні показники). Зворотний зв'язок дозволяє виявити помилки, відхилення від запланованих результатів та відкоригувати спільні дії в майбутньому.

Прийняття та виконання управлінського рішення, його наслідки багато в чому залежать від індивідуальних якостей управлінця, який ініціює або причетний до розробки, прийняття та реалізації управлінського рішення. Це в свою чергу вимагає від управлінця належної освіти, компетентності, досвіду, морально-вольової суб'єктності та здатності налагоджувати як вертикальні, так і горизонтальні зв'язки, наявність візії, вміння працювати з ризиками та їх наслідками.

Залежно від характеру умов прийняття рішень, останні поділяються на групи. Тобто це рішення, що приймаються за умов:

- 1) визначеності;
- 2) часткової визначеності;
- 3) невизначеності.

Прийняття управлінського рішення за таких умов несе певні ризики, які бажано прораховувати і превентивно реагувати на них. Це в свою чергу покладає відповідальність за прийняття такого рішення і його наслідки на управлінця. Відповідальність управлінців за прийнятті рішення та їх

наслідки різко зростає, бо сам процес прийняття управлінського рішення це не тільки вольовий акт, а й соціальна дія, що віддзеркалює інтереси й потреби особи, інтереси певних соціальних груп у суспільстві, що призводить до задоволення, реалізації цих інтересів [4].

Виходячи з вищесказаного, маємо розуміти, що ефективність управлінського рішення оцінюється за певними критеріями. Дослідники виділяють наступні критерії оцінки ефективності управлінських рішень:

- внутрішні (досягнення мети, відповідність показникам мети і похідним показникам підцілей, що стоять перед управлінцем);

- зовнішні (відповідність запитам та очікуванням ззовні, відповідність параметрам зовнішнього середовища: ресурсній базі, економічним викликам, соціально-політичному середовищу тощо);

- загальні, до яких відносяться: час, якість рішення, ступінь участі виконавців у процесі прийняття управлінського рішення, вартість та цінність рішення у перспективі.

Отже, підвищення ефективності прийняття управлінських рішень в органах публічної влади залежить від багатьох факторів, а саме: а) наявність проблеми (можливості), яка має бути вирішена (реалізована) з прийняттям управлінського рішення; б) наявність чіткої, достовірної інформації про проблему (можливість); в) спроможність проаналізувати та оцінити наявну інформацію з обранням конкретного рішення на основі отриманих і прогнозованих даних; г) індивідуальні особливості, якості, здібності управлінця; д) відповідність критеріям ефективності прийняття та реалізації управлінських рішень (3 критерії, див. вище); е) управлінська воля та якість виконавців управлінського рішення.

Список використаних джерел:

1. Прийняття управлінських рішень: навч. посіб. / за ред. Ю. Петруні. 311 2-ге вид. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 216 с.
2. Дерлоу Д. Ключові управлінські рішення. Технологія прийняття рішень / пер. з англ. Київ: Наукова думка, 2010. 242 с.
3. Данилович М. Прийняття стратегічних управлінських рішень на підприємстві: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.06.02. Львів, 2001. 18 с.
4. Дегтяр А. О. Управлінські рішення в органах державної влади : [монографія] / [А. О. Дегтяр, В. Ю. Степанов, С. В. Тарабан] ; за заг. ред. А. О. Дегтяра. Харків : С.А.М., 2010. 276 с.
5. Antonescu D. Theoretical approaches of regional development [Electronic resource] / Daniela Antonescu // MPRA Munich Personal Repec Archive. – Mode access : <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/60524>
6. Теліна В. Ю. Сучасні підходи до розробки та прийняття управлінських рішень в умовах ринкової системи господарювання. Економічний вісник Донбасу. 2011. №1 (23). С. 132 – 134

Ляхович Т.В.

здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти кафедри публічного
управління та адміністрування,
*Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна*

Озьмінська І.Д.

кандидат філософських наук
доцент кафедри публічного
управління та адміністрування,
*Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Людський ресурс давно є визначальним фактором розвитку та успішного функціонування організацій. Щоб працівники залишались вмотивованими, відданими та активними членами колективу, які готові вкладати свої знання, вміння та час для досягнення цілей організації, необхідно створити сприятливі умови в робочому середовищі. Позитивний психологічний клімат є однією із таких умов, адже він з однієї сторони сприяє задоволеності службовця та зниженню плинності кадрів, з іншої – підвищенню прибутковості, успішності компанії, якості наданих послуг та задоволеності клієнтів. Так як органи державної влади

відіграють важливу роль у формуванні та реалізації державної політики, впливаючи на різні сфери суспільного життя, дуже важливо, щоб серед співробітників панувала дружня атмосфера.

Дослідження специфіки діяльності органів державної влади є важливим завданням для розуміння чинників, що обумовлюють особливості формування психологічного клімату серед співробітників. Перше – це виняткова суспільна значущість державної служби, що має вплив на життя кожного громадянина та суспільства в цілому. Від ефективності їхньої роботи залежить якість життя людей, їх добробут, стан економіки, безпеки тощо. Саме тому публічні службовці відчують підвищену відповідальність за результати своєї праці. Друге – діяльність органів державної влади чітко прописана у законах та підзаконних актах, а наявність численних правил, процедур, обмежень зобов'язує державних службовців дотримуватись суворих регламентів та підзвітності, що часто унеможливорює самостійність прийняття рішень на нижчих рівнях, не сприяє вільному мисленню, довірливим стосункам в колективі, креативності, інноваційності та ініціативності [1]. Окрім того, в силу своїх функцій, органи державної влади постійно знаходяться під пильною увагою ЗМІ, громадських організацій та суспільства. Третє – дотримання політичної нейтральності, що є обов'язковою вимогою до державних службовців може призводити до внутрішніх конфліктів.

Всі ці фактори істотно впливають на характер взаємовідносин у колективі, мотивацію до діяльності та задоволеність працівників. Відповідно, формування сприятливого психологічного клімату в органах державної влади потребує особливих підходів з урахуванням їх специфіки. Окрім цього,

для отримання ціліснішої картини психологічного клімату в організації, його рекомендують аналізувати на індивідуальному, груповому та організаційному рівнях [2]. Саме тому, на основі аналізу наукових публікацій [2, 3, 4, 5] та проведених досліджень, можна виокремити певні рекомендації щодо покращення психологічного клімату та підвищення ефективності роботи в органах державної влади на цих трьох рівнях. Зокрема, на індивідуальному рівні варто: дотримуватись етичних принципів (взаємоповаги, відкритості, чесності у спілкуванні з колегами, взаємодопомоги, толерантності), ділитися необхідною для роботи інформацією, власним досвідом, матеріалами та знаннями.

Оскільки клімат у будь-якому колективі формується під впливом цілого ряду чинників, значну роль відіграють особливості взаємодії в межах окремих структурних підрозділів чи проектних груп, тому на груповому рівні варто подумати про: тренінги з розвитку лідерських якостей, формування навичок комунікабельності для керівників та співробітників; створення умов для більш тісного неформального спілкування членів підрозділу поза робочим процесом, проведення опитувань працівників з метою вивчення наявних проблем командної роботи, психологічної сумісності, посилення внутрішніх комунікацій в колективі та налагодження зворотного зв'язку з працівниками шляхом регулярних зустрічей, анкетувань, скриньок пропозицій, роботи зі скаргами тощо; запровадження для керівників та працівників тренінги з формування навичок конструктивної комунікації та вирішення конфліктів, що сприятиме покращенню взаємовідносин у колективі [6].

Ефективне формування сприятливого психологічного клімату в колективі неможливе без вжиття комплексних

системних заходів на рівні всієї організації. Адже саме загальна корпоративна культура, політика управління персоналом, створені умови праці істотно впливають на задоволеність роботою, мотивацію, лояльність та захищеність працівників. Отже, керівництво державних органів має враховувати такі рекомендації щодо формування сприятливого психологічного клімату на організаційному рівні як: затвердження комплексного кодексу етики та корпоративних цінностей установи з чітким формулюванням базових стандартів поведінки, принципів комунікації, норм толерантності та поваги до колег та клієнтів; утворення системи наставництва для нових співробітників, затвердження стандартних програм адаптації, регулярне підвищення кваліфікації та кар'єрного зростання працівників шляхом розробки та запровадження нових програм навчання, стажування, підвищення кваліфікації з урахуванням потреб та інтересів колективу; створення системи кар'єрного просування найбільш перспективних і результативних фахівців; цілеспрямоване формування організаційної культури, заснованої на цінностях довіри, партнерства, взаємоповаги між усіма членами колективу; покращити інформування працівників щодо стратегічних цілей, поточних планів та результатів діяльності організації через внутрішні засоби комунікації.

Реалізація цих заходів комплексно вплине на всі аспекти внутрішньої взаємодії та дозволить досягти подальшого прогресу у створенні сприятливого психологічного клімату серед державних службовців певного структурного підрозділу. Дослідження підтвердило важливість комплексного аналізу та врахування специфіки діяльності органів державної влади для оптимізації їх психологічного клімату, що буде основою для розробки ефективних заходів покращення

внутрішньої атмосфери та підвищення продуктивності роботи державних організацій.

Список використаних джерел:

1. Запорожцева Г. Є. Психологічний аналіз професійної діяльності дільничного інспектора міліції та визначальні умови її удосконалення : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.06. Нац. академія внутрішніх справ України. Київ, 2002. 235 с.

2. Lee W. J., Sok Ph., Mao S. When and why does competitive psychological climate affect employee engagement and burnout? *Journal of Vocational Behavior*. 2022. Vol. 139. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2022.103810>

3. Антохова І. М., Водянка Л. Д., Сибирка Л. А. Корпоративна культура як ефективний інструмент управління персоналом. *Ефективна економіка*. 2019. Вип. 11. URL: <http://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.11.42>

4. Будко О. О. Шляхи покращення соціально-психологічного клімату в органах державної влади та місцевого самоврядування. *Теорія та практика державного управління*. 2011. Вип. 2. С. 317-322. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2011_2_51

5. Shen Y., Li Y., Ju C., Ashraf H., Hu Z., He C., Memon S.A. Foundational Effects of Organizational Climate on Perceived Safety Climate: A Multiple Mediation Model. *Sustainability*. 2023. Vol. 15(22). P. 2. 15 p. URL: <https://doi.org/10.3390/su152215759>

6. Кличковський С. О. Програма поліпшення соціально-психологічного клімату на підприємстві в кризовий період. *Ключові питання наукових досліджень у сфері педагогіки та психології у XXI ст.: зб. тез наук. робіт учасників міжнар. наук.-практ. конф.* Львів: Львівська педагогічна спільнота, 2020. С. 43–45.

Марченко Р.В.

здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії,
*Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна*

**ФОРМУВАННЯ ПРЕЦЕДЕНТУ ВЗАЄМОДІЇ
ФОРМАТУ «ОРГАНИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ –
ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ» В УКРАЇНІ У
КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВИМІРУ ЯК
ПЕРЕДУМОВИ ДО ПОДАЛЬШИХ
ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ**

Державотворчий процес Євроінтеграції в Україні, ознаменований підписанням Угоди про асоціацію з ЄС від 21.03.2014 р. (поточна редакція від 16.11.2023 р.) зумовив необхідність не лише перепрофілювання діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, але й засобів масової інформації (ЗМІ) як вагомих акторів політико-соціального процесу в аспекті кооперації із вітчизняним владно-урядовим апаратом.

Нижче розглянемо основні підвалини формування прецеденту взаємодії формату «органи державної влади – засоби масової інформації» в Україні у контексті європейського виміру як передумови до подальших інституціональних перетворень, котрі є предметом розгляду у даному дослідженні.

У першу чергу, Угодою про асоціацію між Україною та ЄС від 21.03.2014 р. (поточна ред. від 16.11.2023 р.) [1] встановлюється презумпція незалежності, безсторонності засобів масової інформації (ЗМІ) на території сторін-підписантів (як України, так і ЄС) у якості базового політичного

конструкту. Відповідно до ст. 396 Глави 15 Розділу V (Економічне та галузеве співробітництво) Угоди, саме органи державної влади та органи місцевого самоврядування факто відповідають за підготовку, перепідготовку та захист імунітету свободи слова журналістів, медійників, працівників медіа-сфери друкованого та електронного секторів, а також – процеси забезпечення стратегічної незалежності засобів масової інформації (ЗМІ) громадського та приватного варіантів афіліації з метою, окрім іншого, стандартизації їхньої діяльності та забезпечення міжнародного (інтернаціонального) співробітництва ЗМІ в Україні та ЄС зокрема.

Крім цього, відповідно до ст. 235 ч.3 п. 1 Розділу IV (Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею) Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [2], право на інформацією визнається одним із базових (засадничих) для людини і громадянина за демократично-правовим, плюралістичним устроєм державотворення на території сторін-підписантів, котрими, власне, і є Україна та ЄС.

Така інформація, зокрема, може стосуватися або діяльності органів державної влади, або органів місцевого самоврядування та інших органів урядово-управлінської юрисдикції, та повинна забезпечуватися безпосередньо в процесі публічного управління шляхом надання засобам масової інформації (ЗМІ) відповідного імунітету незалежно від «невигідності» висловлювань останніх щодо їхньої діяльності.

Таким чином, діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні повинна відповідати означеним критеріям ЗМІ-незалежності та інформаційної об'єктивності.

Надалі зосередимося на, по-перше, поточних орієнтирах процесу перепрофілювання ЗМІ-сфери України відповідно стандартів ЄС відповідно інформації із офіційних моніторингових джерел та, по-друге, на процедурних елементах взаємодії формату «органи публічного управління України – засоби масової інформації (ЗМІ) України» крізь призму проведення відповідних інституціональних перетворень у даній сфері.

Згідно даних із офіційного моніторингового джерела динаміки виконання Україною положень Угоди про асоціацію з ЄС від Кабінету Міністрів України (КМУ) під назвою «Пульт Угоди» (що, власне, і визначає успішність «європейського виміру» інтеграції України із ЄС), Україна за період 2014 р. – дотепер досягла успіху у 91% у підсегменті «Політичний діалог, національна безпека та оборона». Складовими політичного діалогу (на внутрішньому рівні), наприклад, є гармонізація участі засобів масової інформації у процесі висвітлення політичних подій шляхом надання доступу журналістам та медіа-представникам до діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування на засадах відкритості.

Саме це було виконано у 2017-2018 рр. Комітетом ВРУ з питань зовнішньої політики та міжнародного співробітництва спільно із Міністерством закордонних справ України. Яскраво виражений іноземний компонент у даному випадку демонструє орієнтацію України на стандарти ЄС у інформаційно-медійній сфері, реалізація котрих потребує, зокрема, дотримання стандартів Ради Європи у сфері ЗМІ-діяльності (відсилка до 396 Глави 15 Розділу V (Економічне та галузеве співробітництво) Угоди, зазначеної вище) [3].

Системної важливості у контексті подальших досліджень інституціональних перетворень набуває підсегмент моніторингового джерела Кабінету Міністрів України (КМУ) «Пульс Угоди» під назвою «Статистика та обмін інформацією». Згідно означених статистичних даних, ЗМІ є частиною інформаційно-цифрової трансформації та економічним активом України на шляху до виконання умов Євроінтеграції (процентний відсоток динаміки – 96% за період 2014 р. – дотепер).

Так, наприклад, у 2015 р. засоби масової інформації (ЗМІ) було віднесено до складової частини державно-статистичного виробництва та джерела забезпечення інформаційної надійності, в тому числі, статистичних даних (інформації), що надходить із відкритих джерел та може стосуватися, зокрема, питань державотворення, державного управління, публічного управління та адміністрування. З інституціональної точки зору, відповідальними за даний структурно-реформаційний елемент національної державної політики взаємодії «владно-урядовий апарат — засоби масової інформації» було визначено Комітет ВРУ з питань економічного розвитку та Комітет ВРУ з питань цифрової трансформації відповідно [4].

Враховуючи вищезазначені стандарти інституціоналізації сектору взаємодії влади та ЗМІ в Україні в умовах Євроінтеграції та в контексті європейського виміру, доцільно також говорити про розвиток і розбудову державної політики діяльності ЗМІ-сектору та визначення певних рамкових орієнтирів інформаційної діяльності останніх, зокрема, в умовах неспровокованої збройної агресії РФ проти України та введення на території України воєнного стану від 24.02.2022 р.

Одним із подібних позитивно-динамічних перепрофілювань доцільно вважати діяльність Міністерства культури та інформаційної політики України (Мінкульту).

Діяльність даного органу (інституції) регулюється в Україні одразу двома нормативно-правовими актами – Постановою КМУ № 495 від 03.09.2014 р. Про затвердження Положення про Міністерство культури України (поточна ред. від 30.08.2019 р.) [5] та Постановою КМУ № 885 від 16.10.2019 р. Деякі питання діяльності Міністерства культури та інформаційної політики (поточна ред. від 01.11.2023 р.) [6].

Згідно вищезазначених нормативно-правових актів, зв'язок між діяльністю Мінкульту та інституціональним забезпеченням взаємодії органів державної влади / органів місцевого самоврядування та свободи ЗМІ полягає у :

1) можливості заснування в установленому законом та процедурою порядку засобів масової інформації (ЗМІ) з метою висвітлення загальнодержавних, галузевих або інших значущих державотворчих питань;

2) підвищення кваліфікації працівників засобів масової інформації (ЗМІ) та медійників з метою формування прецеденту незалежності засобів масової інформації (ЗМІ);

3) спрямування та координація діяльності засобів масової інформації (ЗМІ) з метою формування національної свідомості, духу та ідеологій національної ідентичності;

4) консультування засобів масової інформації (ЗМІ) щодо концепції взаємодії із органами державної влади та (або) органами місцевого самоврядування тощо.

Список використаних джерел:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з

атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони № 984_011 від 21.03.2014 р. (ред. від 16.11.2023 р.). — Відомості Верховної Ради. — Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони № 984_011 від 21.03.2014 р. (ред. від 16.11.2023 р.). — Відомості Верховної Ради. — Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

3. Кабінет Міністрів України (КМУ). Пульс Угоди : Політичний діалог, національна безпека та оборона. — Офіційний моніторинговий веб-портал КМУ. — Режим доступу : <https://pulse.kmu.gov.ua/ua/streams/national-security-and-defence>

4. Кабінет Міністрів України (КМУ). Пульс Угоди : Статистика та обмін інформацією. — Офіційний моніторинговий веб-портал КМУ. — Режим доступу : <https://pulse.kmu.gov.ua/ua/streams/statistics-and-exchange-information>

5. Постанова КМУ № 495 від 03.09.2014 р. Про затвердження Положення про Міністерство культури України (поточна ред. від 30.08.2019 р.). — Відомості Верховної Ради. — Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/495-2014-%D0%BF#Text>

6. Постанова КМУ № 885 від 16.10.2019 р. Деякі питання діяльності Міністерства культури та інформаційної політики (поточна ред. від 01.11.2023 р.). — Відомості Верховної Ради. — Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/885-2019-%D0%BF#Text>

Матеріали XL-ої Міжнародної науково-практичної конференції

(07 січня 2024 року, м. Салоніки (Греція), дистанційно)

СУЧАСНІ АСПЕКТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ НАУКИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Підписано до друку 03 січня 2024 р.

Формат 60х90/8. Папір офсетний.

Друк офсетний. Гарнітура Times New Roman.

Ум. друк. арк. 8,2. Наклад 100 прим.

Видавець: Громадська наукова організація «Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління» Свідоцтво серія ДК №4957 від 18.08.2015 р., Андріївський узвіз, буд.11, оф 68, м. Київ, 04070.